

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DEVİRİM VE MAFYA

SİCİLYA TOPRAKLARINDA ÖLÜM



JAMES FENTRESS



DEVİRİM VE MAFYA
SİCİLYA TOPRAKLARINDA ÖLÜM



Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınıdır

**Valikonağı Cad. 57/2
34365 Nişantaşı/İstanbul
Tel: (0212) 233 21 61 - Faks: (0212) 234 32 90
www.tarihvakfi.org.tr
yayin@tarihvakfi.org.tr**

**© Cornell University Press, 2000
© Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004**

Özgün Adı
Rebels and Mafiosi: Death in a Sicilian Landscape

Kapak Resmi
1950'lerde tutuklanmış eşkıya. Kaynak: Archivio Scafidi

Yayına Hazırlayan
Mehmet Beşikçi

Kitap Tasarımı
Haluk Tunçay

Kapak Tasarımı
Yonca Ören

Baskı
Step Ajans
(0212) 482 13 41

İstanbul, Mayıs 2004

ISBN 975-333-180-0

JAMES FENTRESS

DEVİRİM VE MAFYA
SİCİLYA TOPRAKLARINDA ÖLÜM

Çeviren
Müfit Balabanlılar

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI 142

James Fentress doktorasını Oxford Üniversitesi'nden almış ve Londra'daki Brunel Üniversitesi'nde bir süre siyaset felsefesi dersleri vermiştir. Halen İtalya'da yaşamakta olan yazar Sicilya ve İtalya toplumu üzerine yazılar yazmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Resim ve Haritaların Listesi	vi
Teşekkür	vii
Kısaltmalar	ix
Giriş	1
1. Olayın Geçtiği Yer: Mafya Öncesi Sicilya	11
2. 1848 Devrimi	36
3. 1860 Devrimi	70
4. 1866: Yedi Buçuk İsyanı ve Palermo Haftalık Cumhuriyeti	115
5. Mafya Çeteleri ve Mafya Üyeleri	149
6. Şiddete Dayalı Kardeşlikler: 1866'dan Stoppaglieri'ye Mafya	185
7. Mafya ve Politika: Notarbartolo Davası	227
Sonuç	260
Kaynakça	266
Dizin	280

RESİMLER ve HARİTALAR

1. Sicilya yamaç kasabası	17
2. Palermo'da Bourbon polisine saldırı, 1820	31
3. Sekiz mahkûmun kurşuna dizilmesi, 1820	33
4. Rosolino Pilo	47
5. San't Elia Prensi Romualdo Trigona	48
6. Piskopos sarayına saldırı, 1848	52
7. Bourbon polis karakolunun yağmalanışı, 1848	53
8. Francesco Riso'nun yakalanışı, 1860	93
9. Palermo'da barikatlar	109
10. Palermo'daki Albergheria bölgesi saldırı altında, 1860	111
11. Garibaldiciler, 1860	112
12. Garibaldi Caprera'da	122
13. Şakiler ganimetlerini sayarken	132
14. Ucciardone Hapishanesi'nde kavga, 1866	146
15. Afiş	161
16. Varsalona	193
17. 1950'lerde tutuklanmış eşkıyalar	254

HARİTALAR

1. Palermo ve civarı	102

TEŞEKKÜR

Bu kitap tek başıma altından kalkamayacağım bir maceraydı. Yol boyunca bana yardım eden dostlara teşekkür edecek ya da onlara olan borçlarımın küçük bir kısmını bile anacak kadar yer yok burada. Hesap dökümüne, Oxford'da, benim birçok eksliğime işaret ederken aynı zamanda sabırla şevkimi kırmamaya çalışan John Campbell ve Denis Mack Smith ile başlamak durumundayım. Üniversiteden ayrıldıktan sonra ikisiyle de dostluğumun devam ettiğine çok memnunum ve özellikle de bana yardım etmeye ve emekli danışman rolünü oynamaya devam eden Denis Mac Smith'e minnettarım. O, ilk bölümleri ve taslakları okuyup eleştirecek sabır ve nezakete sahip olanlardan biriydi. Bu noktada, Chris Wickham, Lisa Fentress, Jeremy Johns ve Henner Hess'e de özellikle teşekkür ederim. Bu kitabın nihayet günışığına çıkmasından dolayı rahata erdiklerinin tamamen farkındayım.

Bununla birlikte, en büyük borçlarım Sicilya'dakilere. Palermo'daki Pit   Müzesi koleksiyonlarını nazikçe kullanıma sunan merhum Profesör Gaetano Falzone'ye minnettarlığımı ifade etmek isterim. Sorularımı yanıtlamak için bana zaman ayıran Nino Buttita, Virgilio Titone, Massimo Ganci, Francesco Renda'ya ve ayrıca Pompeo ve Gigi Colajanni'ye de teşekkür ederim. Kendisiyle benim için oldukça faydalı birçok tartışmaya girmişim Profesör Francesco Brancato'ya özellikle minnettarım. Marisa Fam   ve Niel Walker her zaman dostluk, misafirperverlik ve neşe kaynağı oldular. Marcello Cimino ve eşi Giuliana Saladino'yu tanımı   olmaktan dolayı ayrıcalıklı biri olduğumu d    n  yorum ve Palermo'daki birçok insan gibi ölümünün yasını tutuyorum. "Palermo'da bir barona ihtiya  ınız vardır" diye bir deyiş vardır. Bir baronesin yardımının çok daha değerli olduğuna tanıklık edebilirim. Burada son olarak, dostum ve bazen de *compagna di ventura* [kader arkadaşı] olan Palermo   alı  maları *honoris causa* [onursal] profesörü Renata Pucci di Benisichi'ye en candan teşekkürü borç bilirim.

Harita, G. M. Trevelyan'ın, *Garibaldi and the Thousand* [Garibaldi ve Binler] (Londra: Longmans, 1909) isimli kitabından alınmıştır.

James Fentress
Roma

DİPNOTLARDAKİ KISALTMALAR

ACS Min G&G	Archivio Central dello Stato, Ministero di Grazia e Giustizia (Ulusal Arşivler, Roma, Adalet Bakanlığı).
ACS Min Int	Archivio Centrale dello Stato, Ministero dell'Interno (Ulusal Arşivler, Roma, İçişleri Bakanlığı).
<i>AbRf</i>	<i>Archive historique de la Revolution franfaise</i> (Paris, süreli yayın).
<i>Arch di Psichiatria...</i>	<i>Archivio di psichiatria, scienze penali et antropologia criminale</i> (süreli yayın).
<i>ArchSto-SO</i>	<i>Archivio Storico per la Sicilia orientale</i> (süreli yayın).
ASA	Archivio dello Stato, Agrigento (Ulusal Arşivler, Agrigento).
ASP Gab Pref	Archivio dello Stato, Palermo, Gabinetto Prefettura (Ulusal Arşivler, Palermo, Yerel Meclis).
ASS	<i>Archivio delta Storia di Sicilia</i> (Palermo, süreli yayın).
ATTI	<i>Atti parlamentari</i> (İtalyan parlamentosundaki tartışma özetleri).
<i>CdS</i>	<i>Corriere della Sera</i> .
<i>GdS</i>	<i>Giornale di Sicilia</i> .
1875 Oturumları	<i>Inchiesta parlamentare sulle condizioni sociali ed economiche delta Sicilia (1875)</i> (Sicilya'da toplum güvenliği konusundaki 1875 parlamento görüşmeleri, tekrar-basım, Bologna, 1968. Bu ifadeler bazen, oturum başkanının ismine hitaben <i>Inchiesta Bonfaldini</i> olarak bilinir).
Malfattori	Vali Malsuardi, vekil Morena, Adalet Bakanı Tajani ve İçişleri Bakanı Nicotera arasındaki yazışmaların da bulunduğu, 1877 ve 1878 yıllarında Sicilya toplum güvenliğini ilgilendiren belgeler dizisi. İsmi, SICILIA: Associazioni di malfattori, in ACS Min di G&G, Misc affari penali, 1877, b. 44, fasikül 558
La Mantia verbale	Rosario La Mantia'nın (sözlü) ifadesinin diğer polis raporlarıyla birlikte ACS Min G&G' deki, Min di G&G

- dir gen.le aa pp, misc 1879, b. 55, fasikül 620, "Relazioni di -Rosario La Mantia." ismi altındaki kopyası.
- Moti** *I moti di Palermo del 1866: verbali della Commissione parlamentare di inchiesta* (1866 ayaklanması hakkında ki parlamento soruşturması, Magda da Passano' nun önsözüyle tekrar basımı, *Camera dei Deputati*, Roma, 1981).
- NQ/M** *Nuovi Quaderni del Meridione* (sürelî yayın).
- Palizzolo** Raffaele Palizzolo hakkındaki toplu polis raporları ve belgeler ACS Min Int. de, Mindell Int, dir gen PS, aa gg IT anno 1893-1904, b. 1, fasikül I/II, Palizzolo Raffaele ed altrilassassinio del comm. E. Notarbartolo başlığı altında bulunmaktadır. Notarbartolo cinayeti üzerine diğer dosyalar ACS Min G&G, Misc affari penali, b. 126, fasikül I I 3 I, Palermo reati: processo Raffaele Palizzolo vol II. De bulunmaktadır.
- Sangiorgi** 1900 tarihli *La mafia dell'agro palermitano* isimli bir özetle birlikte Palermo polis şefi Armando Sangiorgi'nin 1898 ve 1899'da içişleri bakanına yazdığı bir dizi gizli mektup raporları. Bu raporlar şimdi ACS Min Int.'dedirler ve isimleri şöyledir, Min dell'Interno, dir gen PS, aa. gg. e IT. atti speciali (1898-1904): 1898-1899, 1900'den sonra *allegati*, b. I, fasikül I.
- Stoppaglieri davası** Palermo'daki 1875 Stoppaglieri davası, şimdi Archivio dello Stato, Palermo'da, Tribunale civile e penale di Palermo, Fascicoli di procedimenti di assize, anno 1875, b. 143, fasikül I, 8, 9, 10. başlığı altındadır.

GİRİŞ

1865 baharında Palermo valisi, giderek paniğe kapılmaktaydı. Beş yıl önce Garibaldi ve Kırmızı Gömlekliler, Palermo'ya savaşıarak girmişler ve kurtarıcı olarak karşılanmışlardı. Aynı yılın ekim ayında yapılan halk oylamasında Sicilyalılar ezici bir çoğunlukla, Piemonte kralının yönetimi altında yenice birleşmiş İtalyan ulusunun bir parçası olmaya karar vermişlerdi. Fakat şimdi, 1865'te, bu coşku kaybolmuştu ve vali Sicilya'nın başkentinde "halkın hevesinin", "ülke ve otorite arasındaki uzun süreli ve derin yanlış anlama" yüzünden ciddi bir şekilde azalmaya başladığını hükümete bildirmeyi görevi olarak görüyordu. Bu yanlış anlama, "Mafya veya suç birliği" denilen grubun küstahlığını artırmasına olanak sağlıyor"¹ diye karamsarlıkla devam ediyordu.

Palermo Valisi Kont Gualterio, yeni İtalyan devletinin önde gelen birçok görevlisi gibi Piemonteli'ydi. Sicilya pek tanımadığı bir bölgeydi. Mimarisi, yemekleri ve siyasi yapısı, yörenin anlaşılabilen lehçesi kadar yabancıydı onun için. "Mafya"ya gelince, Gualterio açıkça Kuzey'de hiç kimsenin daha önce böyle bir şeyi duymadığını düşünüyordu. Bu yeni bir terimdi ve Gualterio anlamını açıklamak için biraz acele etmişti. Şimdi bile bunu bilip bilmediği açık değil; çünkü kendi tanıdığı olan "associazione malandrinesca" [eşkiyavari dernek], fazla bir şey ifade etmiyor. Bir yandan, Palermo içinde ve çevresindeki halk arasında bulunan serseri ve kargaşacı unsurları kastetmiş gibi görünüyor; fakat diğer yandan, ortalığı karıştıran bu unsurların, doğuştan kötülüğe yatkın kişilerin bir araya geldiği bir tür kardeşlik birliği olduğunu düşünmüş gibi duruyor. Bu birlik, kanun ve düzen düşmanlarının örgütüydü; mensupları ise, profesyonel suçlulardan daha çok, çeşitli nedenlerle yeni devletin bu sorunlu adada barışı ve meşru otoriteyi yerleştirme çabasına direnenlerden oluşuyordu.

Gualterio'nun raporu, mafyanın zikredildiği ilk resmi belgedir; bu çok şaşırtıcı, çünkü 1865 oldukça geç bir tarih gibi görünüyor. Mafyanın, ada-

1 ASP Gab Pref, b. 7, kat. 35; aynı zamanda, ACS Min Int Varie, b. 7, fasikül 4. Ayrıca bkz. Alatri, 1954, s. 92-102 ve Brancato, 1956, s. 36.

nın çok eskilere dayanan geçmişinde bir dönemde ortaya çıktığını düşünerek Sicilya'ya gelmişim. Ünlü bir Sicilyalı tarihçi bana, mafyanın neredeyse Sicilya'nın ruhunu temsil ettiğini söylemişti ve kendisinin de ironik olduğunu kabul ettiği şu iddiayı dile getirmişti: Ulysses'in gemisine kayalar fırlatarak ve çocuklarını Moloch'a kurban ederek, Kiklops ve antik Kartacalılar mitolojik dönemde bile Sicilya'da bir "mafya ruhu" olduğunu göstermişlerdi. Adanın tarihinde şiddetin olmadığı bir dönem kesinlikle yoktur; bu yüzden, mafyadan ilk kez 1860'lardan itibaren bahsedilmeye başlanmasına ve bu bahsin tamamen Palermo bölgesine ilişkin olmasına şaşırmışım.

Ama polis raporlarında, gazete haberlerinde ve olayların geçtiği dönemde yaşamış kişilerin yazılarında mafya ile ilk kez karşılaşmamız böyledir. 19. yüzyılın sonlarında yazan ve sonradan kriminolog olan Sicilyalı polis Antonio Cutrera'nın sözleriyle, "Hakiki mafya, efsanevi mafya, ünlü mahkeme davalarının mafyası, işledikleri büyük suçlarla böylesine deşset saçarak Sicilya kriminoloji tarihinde ilk sırayı alan mafya", Palermo çevresindeki verimli topraklı dış mahallelerde –Conca d'Oro, ya da Altın Çanak– ortaya çıkmıştı; üstelik yakın bir zamanda ortaya çıkmıştı. Cutrera, mafyanın yüzyılın başlarında Conca d'Oro'da ihracat için portakal ve limon dikerek zenginleşen küçük mal sahipleri ve kiracılar arasında ortaya çıkmasını, "şüphe götürmez" bir gerçeklik olarak kabul ediyordu.²

Mafyanın şiddetli bir devrim esnasında büyümesi bir rastlantı mıydı? Ne Gualterio ne de Cutrera böyle düşünüyordu. Gualterio 1865'teki raporunda, 1848 ve 1860'taki devrimler sırasında mafyanın Palermo'da nasıl yükseldiğini açıklamaya girişiyordu. 19. yüzyıl Sicilyalıları için devrim ve mafya birbirinden ayrılmayan şeylerdi.

Devrim ve suç arasında bir ilişkinin var olması kaçınılmaz mıydı? Siyasal devrimler çoğunlukla şiddet içeren başkaldırılardır. Düzenin kumaşında yırtıklar meydana getiren bu devrimler, suçun denetimden kurtulup gelişebileceği ortamlar yaratabilir. Bu yüzden, devrim dönemleri kanunsuzluk ve suç işleme dönemleri olabilir. Fakat devrim ve suç işlemenin el ele gittiği tek durum bu mudur?

Çok eski bir siyasal düşünce ekolüne göre, yönetilenlerin meşru egemenlere karşı ayaklanma hakkı kesinlikle yoktur. Bu düşünce biçimine göre egemenlik, halkın demokratik olarak ifade ettiği isteklerine değil, doğal ya da ilahi bir düzene bağlıdır. Egemenler adaletin ve hukukun kaynağı, halkın haklarının koruyucusu olarak hizmet ederler. Fakat egemenlerin halka verebileceği haklar arasında asla isyan etme hakkı olamaz; çünkü bu,

yönetenin kendi egemenliğini inkâr etmesi anlamına gelir ve dolayısıyla kendi kendisiyle çelişir.

19. yüzyılın büyük bir bölümünde Napoli krallığının görüşü de böyledi. Avusturya ve (1848'den sonra) Papalık Roma'sındaki müttefikleriyle birlikte, Sicilyalıların isyan ederek özgürlüklerini kazanma girişimlerini suç eylemlerinden başka bir şey olarak görmüyorlardı. Bunların halkla ilişkiler görevlileri ve taraftarları, Sicilyalı partizanları sadece kana susamışlıklarını gidermeye çalışan yağmacı eşkıya ve caniler olarak resmediyorlardı. Devrimci liderleri siyasi teröristler olarak gösteriyor ve Piemonte'nin 1860'taki devrim yanlısı müdahalesinin, kendini fazla gizlemeyen, hukuki ve ahlaki haklılıktan yoksun bir toprak gaspı olayı olduğunu savunuyorlardı.

Oysa bu, çok dar bir görüştür. Son iki yüzyıl boyunca dünya devrimlerle yeniden biçimlendirildi. Bir tarihçinin, tüm politikaları ve yasal kurumlarıyla bu devrimlerin sonucu olan cumhuriyetleri ve anayasal monarşileri suç eylemlerinin bir meyvesi olarak görmesi zordur. Pek az tarihçi modern dünyaya böylesine önyargılı ve kısır bakan görüşleri destekleme eğilimindedir ve bu yüzden çoğunluğu, devrimi meşru bir tarihsel güç olarak görür. Bu, her bir devrimi (devrim esnasında ortaya çıkan her eylem bir yana) haklı olarak kabul ettikleri anlamına gelmez. Bunlar tamamıyla farklı sorunlardır. Daha basitçe söylemek gerekirse, tarihçiler değişikliği tarihin doğal bir parçası olarak görür ve devrimi değişikliğin temel gücü olarak kabul ederler.

Bu daha hoşgörülü görüş temelinde, bazen devrime eşlik eden suç ve ölümcül şiddet patlamalarını yorumlamanın en az iki değişik yolu daha vardır. Birincisi, bunları benimseme yoludur. Devrim, bu görüşe göre, genelleştirilmiş toplumsal bir süreçtir ya da öyle olmalıdır. Devrimin asıl görevi sadece tepedeki hükümeti değil, tüm toplumsal düzeni değiştirmektir. Devrim, daha fazla yayıldığı ve kökleri halk içinde daha derine uzandığı sürece tam bir devrim olabilir. Tepeden aşağıya tüm nüfusu kucaklayan bir devrim, toplumu birikmiş olan tüm kötülükler ve adaletsizliklerden arındırma ve onun yerine daha rasyonel ve adil, yeni bir düzen kurma fırsatına sahiptir.

Böyle bir görüşe göre, isyanlar, eşkıyalık ve ürünleri ateşe verme gibi Vandallıklar, her zaman suç eylemleri değildir. Tersine, devrimin evrilip değiştiğinin, daha derin bir aşamaya girdiğinin kanıtları olarak görülebilirler: Artık sınırlı siyasi amaçlı bir mücadele olmaktan çıkan devrim, çok daha geniş toplumsal hedeflerin peşine düşülmesine olanak sağlayacak genel bir toplumsal karaktere ulaşmaktadır.

Devrim ve şiddet arasındaki ilişkiye bakışın ikinci yolu buna tamamen zıttır. Bu görüşe göre, bir devrimde suç eylemleri ve şiddet ne arzulanır, ne de gereklidir. Devrim geçici bir yasadışı durumdur; çoğunlukla bazı yönetici sınıfların inatçılıkları, esnek olmamaları ya da tamamıyla aptallıkları yüzünden gerekli hale gelmiş, yönetilenlerle yönetenler arasındaki ilişkilerin bir yeniden düzenlenişidir. Bu görüşe göre devrimin amacı, gerekli yasal ve siyasal reformları yürürlüğe koymak ve devrim kanunsuzluk ve yıkıcı şiddetin artabileceği genelleşmiş bir toplumsal kargaşaya dönüşme şansı bulmadan önce mümkün olduğunca çabuk, yeni ve ileri görüşlü bir yönetici sınıfı yerine koymaktır. Devrimi bu şekilde algılayanlar, gerçekten de devrimin yoldan çıktığının delili olarak gördükleri popüler şiddete iyi gözle bakmazlar; suç olayları arttığı için, devrimci yasadışılığın her ne suretle olursa olsun mümkün olduğunca çabuk sona erdirilmesi gerektiğine inanırlar.

Devrime ve devrimle suç arasındaki ilişkiye değişik bakış açıları, sadece soyutlamalardan ibaret değildir. Tersine, gerçek bir tartışmanın sınırlarını çizerek. Yukarıda belirtildiği gibi Sicilya'daki devrim, Napoli hükümeti için tamamen bir suç eylemiydi. Bunun aksine Piemonte hükümeti için devrim, 1860'ta Güney İtalya ve Sicilya'yı ilhak etme fırsatı sağlamıştı. Bu yüzden Piemonte, devrimlerin asla haklı olamayacağını savunacak durumda değildi. Resmi Piemonte görüşü, yine de, prensip olarak devrimden yana değildi; ama Sicilya ve Güney İtalya söz konusu olduğunda, sürekli ayaklanmaların Napoli krallarının yöneticilik yeteneklerinin olmadığını ortaya çıkardığını söylüyordu. Bu durumda Piemonte, devrimin yayılmasını engellemek için Güney'de araya girmenin kendisi için ahlaki bir görev olduğunu iddia ediyordu. Artık işlevini kaybetmiş Napoli Krallığı'nın tebaası, kendini İtalya Krallığı olarak ilan etme sürecindeki Piemonte Krallığı'na bağlanmak için sonradan oy verdiğinde; Piemonte hükümeti, halkın isteklerini yerine getirmenin de ahlaki görevleri olduğunu iddia edebilecekti.

Bu yolla Piemonte, bir yandan meşruluk ve yasallık ilkelerine bağlılığını iddia ederken, diğer yandan devrimden kazanç sağlayabiliyordu. Öte yandan, bu oldukça karmaşık dış politikanın sonuçlarından biri, suç olaylarının, eşkıyalığın ve popüler şiddetin bastırılması için Piemonte'nin hızla harekete geçerek, yeni kazandığı güney bölgelerinde ödün vermeyen bir politika izlemesidir. Bu bir bakıma, güneyde sürüp giden isyan ve düzensizliğin Piemonte'yi müdahale etmeye zorladığı iddiasının mantıksal sonucudur; ama bu tavır, çok daha az ifade edilen bir korkunun da sonucuydu. Piemonte açıkça aksini iddia ediyor olsa da, yıllardan beri sessizce Napoli Krallığı'nda siyasi kargaşa yaratmaya çalışıyordu. İsyanın tohumlarını ekmiş, meyvelerini toplamıştı; şimdi umutsuzca, sahibini zehirlemeden önce bu zararlı biriyi öldürmek istiyordu.

Peki ya Sicilya halkı devrim ve suç olayları hakkında ne düşünüyordu? Sicilyalıların kendi görüşleri çok daha karmaşık ve belirsizdi. Sicilya 19. yüzyılın ilk yarısı boyunca özgürlük mücadelesi vermişti. Uzun, zorlu ve bazen de kanlı bir mücadeleydi bu. Aynı zamanda birçok Sicilyalıya göre kahramanca bir hareketti. Sicilyalılar için, Piemonte hükümetinin ileri sürdüğü tarzda sınırlı bir devrimi kabul etmeyi imkânsız kılan şey de buydu. Sicilya, kendi devrimci geleneğini yüceltmek istiyordu, halının altına süpürmek değil.

Ama bu, Sicilyalıların devrimi genel bir toplumsal kargaşaya dönüştürmek istedikleri anlamına gelmiyordu. Bu fikir birçok Sicilyalıyı dehşete düşürdü; gerçekten de, devrimin siyasal amaçlardan ziyade toplumsal amaçlara sahip olması gerektiği doktrini, 1890'lar öncesi Sicilya'sında pek yankı bulmayan bir doktrindi. Eğer Sicilyalılar devrimlerinin genelleşmiş bir sürece dönüştüğünü gördülerse, bu, adayı ortak bir siyasi amaçla birleştiren ve ortak bir siyasi kimlik bilinci sağlayan Mazzinici anlamdaki ahlaki bir zorlama yüzündendir.

Devrimin ortak bir siyasi kimlik yaratılmasına yardım eden birleştirici bir ahlaki güç olarak algılandığı bu cömertçe görüş, Sicilyalıların eşkıyalık ve kolektif şiddeti suç eylemi saymalarına engel oluyordu. Bir belediye binasının yakılması, zengin bir arazi sahibinin evinin yağmalanması, kolluk görevlilerinin öldürülmesi acınası şeylerdi; fakat gerçekten de suç eylemleri miydi? 19. yüzyıl Sicilyalıları bunları daha ziyade "devrimci aşırınlıklar" ve özgürlük aşığı fakat cahil bir halkın bastırılmış hüsrânlarının affedilebilir ifadeleri olarak düşünmeyi tercih ediyorlardı. Dolayısıyla, devrim kavramının daha geniş görüşlü bir şekilde anlaşılması, Sicilya'nın toplumsal düzensizliğe Piemonte hükümetinin gösterdiğinden çok daha fazla hoşgörü göstermesi sonucunu getirmişti.

Devrime ilişkin bu karşıt kavrayışların sonuçları, ürettikleri karşıt mafya tanımlarından başka hiçbir yerde daha açıkça görülemez. Sicilyalılar onlarca yıl süren devrimci eylemlerin, adanın bazı bölgelerini kanunsuz bir kargaşa içinde bıraktığının farkındaydılar. Aynı zamanda, devrimin aileler arası ve kişisel kan davalarının halledilmesini gizleyen bir örtü oluşturabileceğinin de farkındaydılar. Yine de, her sınıftan Sicilyalıyı ortak bir ahlaki girişimde birleştiren bir güç olarak gördükleri devrim imajını terk etmeye istekli değillerdi. Bundan dolayı Sicilyalılar, bir mafya mensubunun (başka ne olursa olsun, fark etmez) öncelikle yabancı zalimlere karşı silahlanmış öz be öz Sicilya evladı olduğunu ileri sürüyorlardı.

İtalyan devleti ise karşıt görüşteydi: Ona göre mafya, düpedüz Sicilya'daki suç unsurlarının başka bir adıydı. Bu, devletin devrim ve mafya arasındaki sıkı bağlantının farkında değildi - mafya mafya değildi. Göre-

ceğimiz gibi, komplocuların Sicilya’da halkı isyana kıskırttıkları korkusu, yeni İtalyan devletinin zihninde bir saplantı haline gelmişti. Fakat yeni İtalyan devleti, Sicilya’da devrimin hortlamasından korkmasına rağmen, bu korkunun asla açığa vurulmamasına ve özellikle de komploculara ve ortalığı karıştıranlara en küçük bir parça bile siyasi meşruiyet verilmemesine karar vermişti. Bu ise, mafya ile Sicilya toplumunun mafyayla işbirliği yapan kesimlerini, geniş bir yeraltı suç dünyasının bir parçası olarak görmek anlamına geliyordu.

Kim haklıydı? Anlayabildiğimiz kadıyla başlangıçta “cafcaslı, gösterişli” gibi bir anlama gelen “mafya” teriminin, Palermo argosundan türediğini hatırlamak önemlidir. Terimin sonradan edindiği tüm diğer siyasal ve ideolojik anlamlar, değişik yazar ve yetkililerin genellikle Sicilya’da suç ile devrim ilişkisi hakkındaki kendi görüşlerini desteklemek üzere süreç içinde icat ettikleri ve terime yükledikleri anlamlardır. Dolayısıyla, 1900’lere gelindiğinde, terim başlangıçta sahip olmadığı bir sürü çelişkili anlam edinmişti.

Asıl sorun terimin anlamıyla değil, bu anlamın altındaki gerçeklikle ilgilidir. Bunu kim doğru anlamıştı? Yanıt, her ikisinin de, yani hem Sicilya hem de İtalya’nın, mafyaya yaklaşımları açısından kendilerini haklı çıkarma ihtiyacının, gerçekliği gizlemiş olmasıdır. Sicilyalılar mafyayı mağdur durumda bırakılmaları, özgürlük mücadeleleri ve zulme direnme gelenekleri ile özdeşleştirmekte ısrar edebilirler; fakat bu, adanın eski tarihini bilen herkesçe ortada olan bir gerçeği saklamaktadır: Mafya, kökleri Napoli’ye karşı verilen özgül mücadeleden çok daha eskiye giden toplumsal sorunları ve suç eylemi kalıplarını yansıtmaktadır.

İtalyan devleti için ise, tersine, mafyanın basit bir suç örgütünden başka bir şey olduğunu inkâr etmek, Sicilya toplumunda yeni düzenden memnun olmayan kesimler olduğunu inkâr etmenin uygun bir yolu haline gelmişti. Bir sürü utanç verici sorudan kaçınmayı sağlayan bir yorumdu bu. Politik hoşnutsuzluğun varlığını inkâr ederek, devlet kendisini onun nedenlerini sorgulamaktan muaf tutuyordu. Mafya sadece bir suç örgütüyse, neden birçok insan mafyaya katılmaya istekli oluyordu? Şaşırtıcı sayıda kuzeyli yazar, tarihsel geri kalmışlıkla birlikte ırksal aşağılık açısından yanıtlıyordu bu soruyu. Mafya, farklı herhangi bir açıklama yapmaya izin vermeyecek şekilde tanımlanmıştı. Dolayısıyla, kuzeydekilerin yararlandığı özgürlükler için “henüz hazır olmayan” bir halkın insani haklarını askıya almayı ve sıkıyönetimi meşru göstermek için, geri kalmışlığa vurgu yapan bir Sicilyalı imgesi ortaya çıkmıştı. Son olarak, Sicilya direnişinin gerçekliğini inkâr eden bir mafya tanımı, yeni devletin bu direnişin

aldığı biçimi anlama yollarını da ortadan kaldırıyordu. Bundan dolayı devlet, mafyanın basit bir yeraltı suç örgütü ya da bir tür siyasi yıkıcılık değil, ikisinden de farklı bir şey olduğunu asla anlayamadı. Daha sonraki yazarların ortaya koyduğu gibi, mafya, krallık içinde bir krallıktı. Yeraltına girmiş bir güç şebekesiydi; bazen devlet tarafından sağlanan toplumsal arabuluculuğun yetkili ve resmi kanallarının yerine geçen, bazen de eksiklerini kapatan alternatif bir yapıydı.

Bu kitabın amacının bir parçası, Sicilya'nın özgürlük mücadelesinde bu alternatif güç şebekesinin ortaya çıkışının ve 1860'ta Sicilya'nın Piemonte ile birleşmesinden sonraki gelişiminin hikâyesini anlatmaktır. Fakat bu hikâye anlatıldıktan ve kaynaklarımızın elverdiği kadarıyla mafyanın kökenlerini çevreleyen sırlar aydınlatıldıktan sonra bile, yanıtlanması gerek asıl soru şudur: Sicilya'da suçla devrimin nasıl bir ilişkisi vardı? İsyanıcılarla mafyacıların ortak noktaları neydi?

Bu ahlaki bir sorun olarak algılanabilir. Genelde devrimin iyi ve suçun kötü bir şey olduğu iddia edilebilir. Sicilyalılar özgürlükleri için mücadele ettikleri sürece devrimciydiler ve bundan dolayı iyiydiler; devrim sona erdikten sonra mücadeleye devam ettiklerinde ise suçluya dönüştüler ve bundan dolayı da kötü oldular. Bu, göreceğimiz gibi, yüzyılın sonunda Napoleone Colajanni'nin ileri sürdüğü yorumdu. Ne kadar cazip olursa olsun, işe yaramaz bir görüştür bu. Nasıl olur da Sicilyalılar, bir noktada isyankâr ve diğer noktada suçlu olabilirdi ki? Colajanni'nin yorumu Sicilyalıların davranışlarının değiştiğini ima ediyor görünmektedir. Fakat bu doğru değildir. Sicilyalılar değişmemişti; oyunun kuralları değişmişti. Ama devrimin sona erdiğini bildiren düdüğü kim çalmıştı? Dahası (ki bu çok önemlidir), o kişiye düdüğü çalma yetkisini kim vermişti? Üzerindeki örü kaldırıldığında Colajanni'nin yorumunun 1860'taki İtalyan devleti-ninkile aynı olduğu anlaşılır: Devrim iyi bir şeydir, ama sadece uygun bir otoritenin gözetimi altında yürütüldüğünde ve onun izniyle yapıldığında. Herhangi bir biçimde farklı olan devrim ise suçtur.

Devrimi suç işlemekten ayıran çizginin nerede olduğu sorusunun gerçek yanıtı, Sicilya'da bu çizginin asla sabit kalmadığıdır. Devrim kendi kurallarını yaratıyordu ve 19. yüzyıl devrimci Sicilya'sında geniş bir boşluk; başka bir deyişle, sınırları çok belli olmayan toplumsal ilişkilerin –asla tamamen tahrip edici ve suça dayalı olmayan, daima yasal olan ile olmayan arasında bir yerde olan ilişkiler– gelişebileceği bir tür sahipsiz bölge ortaya çıkmıştı. Mafyanın büyüdüğü ve egemen olmaya başladığı alan işte buydu.

Mafyanın hikâyesi, arka plandaki devrim dikkate alınmadan anlaşıl-maz. Biz hikâyemize Palermo'daki dört devrimci başlayacağız: 1820,

1848, 1860 ve 1866 devrimleri. 1866 devriminin bir dönüm noktası olduğunu göreceğiz: Bu noktada, zafere ulaşmış gibi görünen ama aslında hüsrana uğramış ve tatmin edilememiş bir devrim, kendisini mafyaya dönüştürmüş ve kendine karşı dönmüştü.

Bu dönüşümün nedeni neydi? Sicilyalıların bazen iddia ettiği gibi, yeni devletin mi bir hatasıydı? Yoksa merhametsiz ve arkaik güçler, anarşi ve kargaşayı uzatabilecekleri kadar uzatmak isteyen ve daha 1865'te bile, devletin kanunları yürürlüğe koyma çabalarını geçersiz kılmak için örgütlenen gruplar, Sicilya'nın özgürlük mücadelesini ele mi geçirmişti? Kitabın son bölümleri, mafyanın kendisini anlatıyor. Bu az bilinen bir alandır ve buradaki hikâye, polis arşivleri, mahkeme tutanakları, dönemin gazete ve hükümet raporlarından parça parça derlenerek bir araya getirilmiştir. Bu kaynakların birçoğu belirsizliğini korumaktadır; birçoğu birbirleriyle çelişmektedir ve hiçbirisi tam değildir. Bilinmeyen yerlere giden kâşifler gibi bazen durmak ve ne yöne gideceğimize karar vermek için birçok karanlık koridora fenerimizle ışık tutmak zorunda kalacağız.

İsyancılar ve mafyacılara hikâyesi aynı zamanda Sicilya halkının da hikâyesidir. Tüm hikâyeler gibi unutulmaması için tekrar tekrar anlatılması gerekir.

Tarihçi G. M. Trevelyan, 1860 ayaklanmasından önceki günlerde Francesco Riso'nun Palermo'ya "ticari malların altına gizlediği az miktarda alaybozan ve filinta tüfeğini ve tahta bir topu getirişini ve eski Gancia Manastırı'nın ek binalarından biri olan Terrasanta'ya gizleyişini" anlatır. "Bu zarif bina ve onu çevreleyen eski, dar ve romantik sokaklar, Palermo'daki birçok şey gibi, aralarında başlayan 1860 İtalyan Devrimi esnasında hallerini günümüze dek sürdürmüşlerdir",³ diye ekler. Artık öyle değil. Trevelyan, anlattığı olayların meydana gelişinden yarım yüzyıl sonra, 1907'de yazarken Sicilya hâlâ değişmemiş görünüyordu. Bu tarihten sonra ise, değişim büyük bir gümbürtü ile gelmiş.

Palermo'da 1848 devriminin başlangıcı –Kasım 1847 gösterisi– duruma yeterince uygun bir biçimde, operada gerçekleşmişti. O zamanlar opera binasına, Bourbon kraliçesinin onuruna Teatro Carolina adı veriliyordu. 1860'tan sonra bu isim uygun görülmemiş ve Teatro Bellini'ye çevrilmişti. (Sicilya Ayrılıkçı Hareketinin kurucusu Andrea Finocchiaro-Aprile'nin, balkonundan kalabalıklara Sicilya anayasası hakkındaki bilgece görüşlerini anlattığı 1940'lara kadar da bu ad kullanılmıştı. Ne var ki, Teatro Bellini 1960'larda kapandı. Pizzeria Bellini olarak yeniden açıldı ve giderek kirlen-

nen ve itibarı düşen Palermo şehir merkezindeki az sayıdaki lokantadan biri oldu. Pizzeria Bellini 1980'lerde sağlık yetkilileri tarafından kapatıldı.)

Palermo çok geçmeden yeni opera binalarına sahip oldu. 1866 isyanında isyancıların tabyalarından birisi, şehrin kuzey duvarları yakınında bulunan büyük Stigmata Manastırı'ydı. Devrimden sonra manastır, ortaçağa ait eski duvarlarla birlikte yerle bir edildi. Ortaya çıkan açık alana Piazza Verdi ismi verildi. Eski manastırın bulunduğu yerde 19. yüzyıl İtalya'sının en büyük ve gösterişli yapılarından biri olan Teatro Massimo yükseldi. Yıldızlı efizlerinin etrafında kocaman harflerle şu uğursuz özdeyiş yazılmıştı: "Sanat halkları yeniler ve onların yaşamlarını yansıtır: Geleceğe hazırlama amacı gütmeyen sahnelerden alınan zevk boşunadır."⁴

Teatro Massimo 1964'te onarılmak üzere kapatıldı. Onarımın birkaç ay sürmesi bekleniyordu; fakat otuz yıldan fazladır birbirini takip eden Palermo yönetimleri, restorasyon için ulusal hükümetten aldıkları büyük miktardaki paraları kendilerine siyasal destek ve himaye sağlamak için harcamayı becerdiler.

Uzun süre önce yerle bir olan, şehrin kuzey sınırını gösteren kapı Porta Macqueda'nın kuzeyinde kalan alan, tarihsel açıdan daha az zengin değildir. Burası, 1860'ta Giovanni Corrao'nun birlikleriyle girdiği yerd; Domenico Corteggiani'nin gizli cephaneliği ve mühimmat imalathanesi buradaydı; 1866 isyanında *squadre* [milis birlikleri] için harekete geçme noktası burasıydı; 1870'lerde en güçlü mafya *cosche*'lerinin [mafya çeteleri] bazılarının evi burasıydı. Bugün tüm bölge bir beton yığını haline gelmiştir; yarım yüzyılın kiri ve ihmalinin ardındaki parçalanmış yüzlerini görmek zor olmasa da, bölge henüz park alanı iken Palermolu aristokratlar tarafından yaptırılan cezp edici villaların bazıları hâlâ ayaktaadır.

Bu güzel fakat kötürümleşmiş eski şehrin kalbinde, devrim ve mafya hatıralarını aklı getirmeyecek ne bir taş, ne bir sokak ismi ne de bir kemer bulunabilir. Fakat hatıralar, ihmalden yıkılan binaların cepheleri gibi, onlara dayanak olan manzara artık anlaşılabilirliğini kaybettiğinde yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Devrim ve mafyanın hikâyesini anlatmak, bu peyzajın restorasyonuna doğru atılmış bir adımdır.

⁴ De Seta ve di Marco, 1980, s. 155-56.

* *squadre* İtalyanca *squadra*'nın çoğuludur; *squadra*, halktan insanların oluşturduğu silahlı birlik, milis birliği anlamındadır. (De Klerk) Arşivi - <https://rantey.org>

BİRİNCİ BÖLÜM

OLAYIN GEÇTİĞİ YER : MAFYA ÖNCESİ SİCİLYA

20 Temmuz 1943'te Müttefiklerin ilk konvoyları Monreale yolundan Palermo'ya girdi. Sicilya'nın güney sahiline on gün önce yapılan ve bir yıl sonraki Normandiya çıkarmasına kadar askeri tarihin en büyük amfibi çıkarması olarak kalacak olan çıkarmada karaya ayak basmış güçlerin bir parçasıydılar. Eisenhower işini şansa bırakmak istemiyordu; İtalyan ordusu Kuzey Afrika'da onun için çok az sorun çıkarmasına rağmen, burada, "İtalyan topraklarında" direniş sertleşebilirdi. Gerçekten de Müttefiklerin ilerleyişi, genellikle Alman taburlarının yanında savaşan Kuzey İtalya birimlerinin direnişiyle yer yer karşılaşmıştı. Fakat Sicilya'daki İtalyan güçlerinin büyük bir kısmı Sicilyalılardan oluşuyordu ve çok azı direniş göstermişti. Tersine, birçoğu silahlarını bırakıp Müttefikleri memnuniyetle karşılamıştı.¹

Çok geçmeden sadece düzeni korumak bile Müttefik inzibat kuvvetlerini yeterince meşgul ediyordu. Şehirlerde halk birbiri ardından ayaklanıyor, hükümet binalarını yağmalıyor, hapishaneleri açıyor, vergi ve emlak belgelerini yakıyordu. Köylüler terk edilmiş askeri kamplara ve depolara girip bulabildikleri her şeyi götürüyordu. Tahminen 150.000 Palermolu, Monreale civarında ve şehrin güneybatısındaki tepelerdeki mağaralarda, mahzenlerde, barakalarda gizlenerek Müttefiklerin hava bombardımanlarından korunmuştu. Askeri birlikler geldiğinde, portakal, limon, kavun ve çiçek –o zaman bulunabilen yiyecekler sadece bunlardı– taşıyan mülteciler tarafından sevinçle karşılanmışlardı. General Patton, barikat ve pusularla karşılaşmayı beklerken sevinçli kalabalıklar gördüğü zaman, "Hiç hoşuma gitmiyor; bu insanlar çılgın" demişti.²

1 Bkz. di Matteo, 1967 ve Gaja, 1974

2 Gaja, 1974, s. 4.

İngiliz ve Amerikan birliklerini memnuniyetle karşılayan kalabalıklar, elle boyayarak İngiliz ve Amerikan bayrakları yapmışlardı. Oysa pencere-lerde sarı ya da sarı-beyaz örtüler de görülmekteydi. Bunlar Sicilya'nın renkleri idi. Kalabalıklar Müttefikleri "İtalyan topraklarını" işgal eden güçler olarak görmek yerine, "terra Sicula"nın [Sicilya toprağı] kurtarıcı-ları olarak selamlıyordu. Müttefikler bir yıl sonra Napoli ve Roma'da da sevinçle karşılanacaklardı; fakat asla aynı şekilde olmayacaktı bu. Temmuz 1943'te Sicilyalılar sadece savaş, faşizm ve Alman işgalinden değil, aynı zamanda İtalyan olmaktan da bıkmış olduklarını gösteriyorlardı.

Bir hafta sonra yeni kurulmuş Sicilya Bağımsızlık Komitesi ilk bildirisi-ni yayımladı. Bildiri, Sicilya'nın Piemonteli Savoy hanedanı altında yeni, birleşik İtalya'nın bir parçası olmayı onayladığı 1860 halk oylamasının, ye-ni devleti adanın özerklik hakkını tanımaya mecbur kıldığını söylüyordu. Bildiri, İtalyan devletin bu yükümlülüğü asla yerine getirmediğini söyle-yerek devam ediyordu; bundan dolayı, komite yeni bir halk oylaması yapıl-masını istiyordu. Sicilyalılar Savoy hanedanının adadaki yetkilerini feshet-meye ve onun yerine bağımsız bir Sicilya devleti ilan etmeye çağrılacaktı.

Daha sonra, Sicilya Bağımsızlık Hareketi adadaki en büyük parti haline geldiğinde, bir grup Müttefik subayı Palermo belediye başkan vekili Lucio Tasca tarafından "ayrılıkçıların" lideri Andrea Finocchiaro-Aprile ile tanış-maya davet edildi. Uzun boylu, zarif, briyantini saçları arkaya taranmış ve sol gözündeki tek camlı gözlük ile Finocchiaro-Aprile, misafirlere Sicil-ya'nın bağımsızlık iddiasını sadece 1860 halk oylamasına dayandırmadığını açıkladı. 1812'de Sicilya, İngiliz hükümetinin ilham ve garanti ettiği kendi anayasasını yazmıştı. Üstelik, Sicilya'nın yasal bağımsızlık hakkının doğma-sı bundan daha eskiye götürülebilirdi. Sicilya ulusunun temelleri 11. yüzyı-la, Sicilya'daki Norman Krallığı'na uzanıyordu. Napolililer ve Angevin Fransızları 13. yüzyılda Sicilya'nın bağımsızlığını bastırmaya kalkıştıkları-nda Sicilya halkı ayaklanmıştı (1282 Sicilya Vesperum Ayaklanması).

Zihinleri Almanya ile savaşla meşgul Müttefik kumandanları için, bu hanedan ve anayasa tartışmaları tuhaf ve konu dışıydı. Ama Finocchiaro-Aprile ise hiç de konu dışı biri değildi, faşistlerin iktidarı ele geçirmelerin-den önceki son liberal hükümette bakan olarak görev yapmıştı. Ondan önce babası da aynı görevdeydi; çünkü Sicilya'da oğulun sadece babasının parlamentodaki yerini değil, bakanlık görevlerini de miras edinmesi hiç de ender rastlanan bir şey değildi. Aslında, İtalyan Farmasonluğu'nun yöne-ticisi ve büyük Mazzini'nin dostu ve öğrencisi olan Andrea'nın babası Ca-millo Finocchiaro-Aprile, göreceğimiz gibi 1870'lerin sonlarında hızla iktidara gelen birleşik İtalyan Müttefik kumandanları Andrea Finoc-

hiaro-Aprile'in tarihsel referanslarının önemini anlayamadıkları için mazur görülebilirler; çünkü Andrea önceki kuşağın diliyle konuşmuştu. Yine de, bu yaşlı ve ilginç politikacının mağdur Sicilya ulusu adına konuştuğunun farkına varmışlardı.

Tarih Sicilya bağımsızlık hareketinden pek hoşça bahsetmez. Bu bir bakıma biraz hak edilmiş bir yazgıdır; hareket başından sonuna kadar donkişotvari bir karakterdeydi, anakronikti ve çelişkilerle doluydu. Yeni İtalya, yani faşist çöküntüden özsaygınlığını kurtararak çıkan İtalya, partizanların ve onları destekleyen partilerin İtalya'sıydı. Bunlar kuzeyin partileriydi; siyasi felsefeleri ve bakış açıları birçok Sicilyalınınkinden çok ayrı olan partilerdi. Savaş sonrasının Sicilyalıları, kendilerini "kuzeyden gelen rüzgârlar" denilen yeni iklime uydurmaya zorlanmışlardı ve böylelikle, Sicilya'nın bağımsızlık projesini, zamanı geçmiş bir vicdan azabı duymadan tarihin çöplüğüne göndermişlerdi.

Yeni iklim, ortaçağ tarihinin iddialarına kıyasla, geleceğe dönük planlara ve reformlara ilişkin tartışmalara daha fazla elverişliydi. Toprak reformu, sanayileşme ve Sicilya altyapısının modernleştirilmesiyle ilgili girişimler mevcuttu. Hükümet bu girişimleri denetlemek üzere birçok sözde-özerk kurum oluşturmuştu. Öte yandan, 1970'lere gelindiğinde bunların hepsinin en azından kuruluş amaçları açısından başarısız olduğu apaçıktı.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Sicilya'sı, 1860'ı takip eden yıllardakiyle çarpıcı bir benzerlik gösterir. İki dönemde de reform ateşiyle dolu, yeni ve kendine güvenen hükümetler iktidara gelmişti. İki durumda da yeni hükümetler, doğru planlama ve girişimler yapıldıkça ve bunları etkinlikle uygulayacak politik enerji oldukça, Sicilya'nın çok geçmeden dünyadaki marjinalliğinden kurtarılabilceğini sanıyorlardı. Bununla birlikte, iki durumda da reformun motoru çok geçmeden teklemeye başlayıp Sicilya'nın siyasi bataklığına saplanmıştı. Reformcuların korktuğu gibi Sicilyalıların birçoğu onların fikirleriyle ilgilenmiyordu; yeni projeler onlara bir iş ya da hükümet yardımı anlamına geldiği sürece memnundular; fakat haracı, rüşveti, suç işlenmesini ve politik kayırmacılığı kökünden yok ederek Sicilya'yı dönüştürme kampanyasında devlete yardım etme gibi bir eğilimleri yoktu. Bir benzerlik daha var: Her iki durumda da reformların başarısızlığı suçu mafyaya yüklenmişti.

Bu son iddiada büyük bir gerçeklik payı vardır. Fakat iki olay zinciri arasındaki olağanüstü benzerlik bir şüphe doğmasına yol açıyor. Reform ile mafya arasında bir bağlantı yok muydu? Sicilya'nın suçlularla mücadelede önde gelen kişilerinden olan ve 1993'te suikasta kurban giden savcı Giovanni Falcone, böyle bir bağlantı görmüştü. "Devlet tarafından yapı-

lacak her türlü girişimin sadece mafya için yeni bir spekülasyon alanı açma riskini taşıdığı bir noktaya ulaştık”³ diyordu.

Savaş sonrası dönemi konu edinen araştırmaların birçoğu, mafyayı sosyoekonomik bir bakış açısıyla inceler. Bu araştırmalar çok değerli bilgiler içermekle birlikte, mafyaya, “böyle olması gerekiyordu ama olmadı” yol-lu bir bakış açısıyla, yani, mafya engellemeseydi reformlar başarılı olurdu öncülünden yaklaşmaktadırlar. Oysa bu tek taraflı bir görüştür; aynı ölçü-de mafya, yok etmeye ya da saptırmaya uğraşmış gibi görüldüğü bu re-formların ürünüydü. Bunu anlayabilmek için insanın teorik bakış açısını bir yana bırakıp gerçekten ne olduğunu sorması gerekir. Bu daha iyi bir tutumdur; çünkü, gerçekte ne olduğunun hikâyesi, her türlü sosyolojik teoriden çok daha ilginç, acayip ve beklenmediktir.

İki Şehrin Hikâyesi

1743'te Sicilya'nın siyasal denetimi İspanyol tahtından, İspanya'nın egemen hanedanı Habsburgların bir kolu olan Napolili Bourbonlara geç-ti. Kâğıt üzerinde mantıklı bir düzenleme olarak görölüyordu bu. İki böl-ge, Napoli ve Sicilya, kültürel ve ekonomik açıdan birbirine benziyordu ve ikisinin de aristokrasisi birbirine akrabalık ve evlilikler yoluyla bağlıydı. En azından Napolililer bundan çok hoşnuttu. 18. yüzyıl Napoli'sinin siyasal yaşamına saray entrikaları, hukuksal ve hanedanla ilgili didişmeler egemen olmasına rağmen, Napoli'nin daha önceki İspanyol valileri, krallığın hizip-leşmiş soylularının iktidarına biraz gem vurmuşlar ve hükümete sadık bir yönetici sınıf yaratmışlardı. Napoli bağımsız bir krallığın başkenti olunca bu sınıf çok sevinmişti. Sicilya'nın eklenmesiyle krallık bir imparatorluğa dönüşmüştü; tıpkı ortaçağ Angevin kralları zamanında olduğu ve Sicilya-lıların 1282 Vesperum Ayaklanması'ndan sonra onları başlarından atana kadar kaldığı gibi.

18. yüzyıl Napoli'si kozmopolit bir şehirdi; burada entelektüeller, Fransa'daki Fizyokratların politik ve ekonomik doktrinlerini yakından ta-kip ediyorlardı ve Vico'nun yeni hukuk felsefesinden etkilenmişlerdi. Ken-di kralları tarafından teşvik edildikleri pek görülmemesine rağmen, bu en-telektüeller Bourbon devletini aydınlanmacı ve mutlakiyetçi çizgilere gö-re reform etmeye kararlıydılar; bu ise Sicilya eyaletinin de reformu anla-mına geliyordu.

1781'den 1795'e kadar Sicilya'da valilik yapan Caracciolo markisi ya da Caramanico prensi gibi aydınlanmış Napolililere göre, Sicilya'nın re-

forma çok ihtiyacı vardı. Mali durum karmakarışıktı; vergi muafiyetleri ve nüfus sayımı yapılmamış olması her tür mali politikayı saçmalık haline getiriyordu. Fakat bu karmaşanın ardında bir mantık vardı: Zayıf merkezi hükümet Sicilyalı baronların çıkarlarınıaydı.

18. yüzyıl Sicilya'sında gerçek iktidarın kimde olduğundan kimse kuşku duyamazdı. Baronların hâkimiyeti kendi malikânelerinin sınırları dışında taşmış, ortak topraklarıyla birlikte komşu kasaba ve köyleri de kapsar olmuştu. Baronlar bu bölgelerdeki mülk sahipleri ve kiracıları egemenlikleri altına almışlardı; halk, ister feodal ya da ortak topraklarda yaşasın, isterse mülk sahibi ya da kiracı olsun, baronların denetimi ve etkisi altına girmişti. Baronlar Sicilya mahkemeleri üzerinde de hâkimiyet kurmuşlardı ve kasabaların veya bireylerin onlara karşı hakka tecavüz ya da gasp kararları çıkarması imkânsızlaşmış, böyle kararlar çıksa bile uygulaması zorlaşmıştı.⁴

Fakat durum her zaman böyle değildi. Görece refah içinde geçen 15. ve 16. yüzyıllarda, kasabalar sık sık mahkemeye giderek baronlara karşı haklarını savunmuşlardı. Öte yandan, 17. yüzyılda Sicilya'nın refah seviyesindeki azalmasıyla, karşıt bir eğilim yerleşti. Özgürlüklerini savunmanın siyasi ve hukuki bedellerini giderek karşılayamaz duruma gelen kasabalar, baronlara karşı haklarını ve topraklarını kaybetmeye başladılar. Habsburgların ilgisinin Akdeniz'den Yeni Dünya'daki kolonilere doğru kayması, Sicilya'da hükümdarlığın haklarının da iyi savunulmaması anlamına geliyordu. Baronların gücü büyüyerek bu boşluğu doldurdu; güçleri artarken, yerel toprak sahipleri, kiracılar ve hükümdarlık tarafından yeterince savunulmayan yerlerde, halka ait topraklara ve haklara tecavüz ettiler ve onları gasp ettiler. 17. yüzyıla gelindiğinde, Sicilya'daki feodal iktidar yapısı, her biri kendi baronu ya da dini yöneticisi tarafından tanımlanan jeopolitik birimlere ayrılarak istikrara ulaşmıştı: Modica kontluğu, Trabia prensliği, Terranuova düklüğü ve Monreale piskoposluğu gibi.

Baronlar Napoli otoritesinden kurtulma savaşında yalnız değillerdi. Napoli *foro*'sunun [hukukçular, yargı mensupları] tersine, Sicilya hukukçuları baronların tarafını tutuyordu. Sicilyalı hukukçular yerel baronların haklarını, kazançlarını ve gasp ettiklerini savunarak, kraliyetten zorla elde ettiklerini, satın aldıklarını ya da sızdırdıklarını Sicilya feodalitesinin temeli olarak hizmet eden genel ortak bir hukuka dönüştürüyorlardı. Onların elinde Sicilya hukuk kültürü, bir hendekler, çukurlar ve *chevaux-de-frise* [engelli geçitler] sistemine dönüşmüştü ve bu engellerin arkasında ayrıcalıklı sınıflar rahatsız edilmeden hâkimiyetlerini koruyabiliyordu.

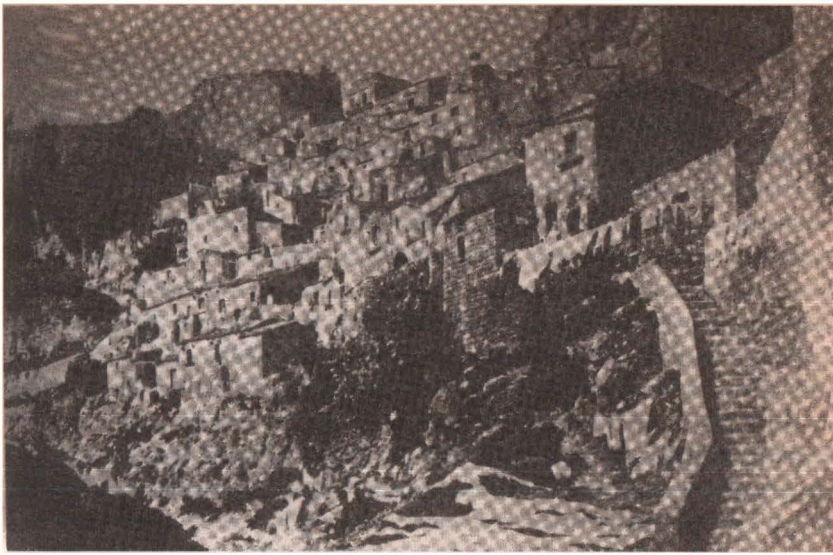
Yerel müttefikleri olmaksızın baronların mücadelelerini yürütmeleri imkânsızdı ve egemenliklerinin destekçileri ve taraftarları doğal olarak, çoğunun ikamet ettiği Palermo'da bulunuyordu. Ayrıcalıklardan ve muafiyetlerden yararlanan sadece soylular ve kilise değildi; Palermo hukukçuları kendi ayrıcalıklar ve muafiyetler sistemini oluşturmuştu. *Maestranze*, yani zanaatkâr loncaları birliği de yasal ayrıcalıklardan yararlanıyordu; fiyatları belirleyip derneklerine üyeliği sınırlayabiliyorlardı. Silah taşıma ve Palermo civarındaki alanlarda avlanma hakları bile vardı. Aynı zamanda –Palermo isyanlarının gideceği yönün belirlenmesinde hatırı sayılır önemde bir gelenek olarak– yerel polis gücü ve toplumsal muhafızlar olarak görev yapıyorlardı.⁵

Basso popolo [avam, alt sınıflar] da her zaman baronların yönetiminin düşmanı değildi. Baronlar feodal görevlerini yapmamalarına ve mülklerine yatırım yapmayı reddetmelerine rağmen, muhteşem partiler veriyorlardı. Reformcular, yönetim ve tarımı geliştirmek için kullanılması gereken paranın savurganca, düğünlerde ve milletin yansıının davet edildiği havai fişek gösterilerinde harcanmasına çok öfkeleniyordu. Fırıncılar, her biri bir aziz için olmak üzere, 365 değişik kek yapıyordu ve nefesli sazlar konseri olmaksızın *feste* [bayramlar] tam sayılmıyordu. Böyle gösteriler Sicilya'da iktidarda olmanın bir parçasıydı; yüz yıl sonra Kuzey İtalyalı memurlar, Sicilya belediye konseylerinin yetersiz kaynaklarını aynı şekilde çarçur ettiklerini öğrendiklerinde bu rezaletteki kadar şaşırılmışlardı.

Öte yandan, böyle eğlencelerin siyasi bir yönü de vardı, çünkü Palermo halkı çok hareketli bir halktı. Soylular, ahenkli bir yönetimi imkânsız kılan kan davaları ve düşmanlıklarla parçalanmıştı. Düzen loncalar birliği tarafından sağlanıyordu; fakat şehirli yoksullar ayaklanırsa ve loncalar birliği onların yanında yer alırsa, soylulara yaşamlarını kurtarmak için kuyruklarını kısıtlayıp kaçmak kalıyordu. Palermo tarihi böyle isyanlarla doludur; isyan başladığında baronlar taşradaki villalarının emniyetli ortamına kaçıp şehir pleblerini evlerini yağmalama özgürlüğü ile baş başa bırakıyorlardı. Baronlar saldırıya ne kadar açık olduklarını biliyor ve şehir pleblerinin hoşnut edilmesi gerektiğini görüyorlardı. Palermo'da bile, her gün bir *festa* [bayram] değildi; fakat yoksullar çalıştıkları günlerde bile sübvansiyonla desteklenen ekmekten ve başkent hastaneleri ile yardımsever kuruluşlarında çalışan rahibelerden aldıkları bağışlardan yararlanıyordu. Buradaki tuzak şuydu ki, Palermo'yu mutlu eden tüm eğlenceler, ayrıcalıklar ve bağışların bedelinin ödenmesi gerekiyordu; bir 18. yüzyıl İngiliz konsolosunun dediği gibi, kaçınılmaz olarak, “başkent için halkın refahı feda ediliyordu”.⁶

5 Mack Smith, 1969, s. 309.

6 *Age*, s. 307 Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>



Tahıl ekili ovalara yukarıdan bakan tepelere tünemiş taş evleriyle, Sicilya yamaçlarındaki kasabalar geçit vermez karakterdedir.

Sicilya nüfusu kabaca iki gruba ayrılabilir: baronların yönetimiyle bir şekilde ittifak içinde olan ya da bundan fayda görenler ve öyle olmayanlar. Palermo ve çevresindeki köylerin halkı çoğunlukla birinci gruba girerken, iç bölgelerdeki köylüler çoğunlukla ikinci gruptaydı. Bu durumda, Palermolular ve sahil köylüleri baronların yakınında yaşama avantajından yararlanırken, iç bölgelerdeki kuzenleri hesapları ödemek zorunda kalıyordu. Şehrin zevkleri kırsal bölgedekilerin teriyle ödeniyordu.

18. yüzyıl Sicilya köylülerinin yaşamı aşırı bir biçimde ilkel. Tahıl ekili ovalara yukarıdan bakan tepelere tünemiş taş evleriyle, Sicilya yamaçlarındaki kasabalar geçit vermez karakterdedir. Köylülerin evleri, yamaçlara yapışmış yukarıdaki tepeyi süsleyen kaleye, hisarlara ve manastıra bakıyor gibi görünür. Fakat bu kalelerin feodal beyleri ortalıkta pek görünmezlerdi; çünkü şehir yaşamını ya da şehirdeki villalarının konforunu oraya tercih ederek kalelerini, kiralarn ödenmesini denetlemekle yükümlü vekillerin ellerine bırakıyorlardı.

Sahile giden katır konvoylarının sırtında yarım yıllık emeklerinin uzaklaştığını gören köylülerin, beylerine, onların kâhyalarına ve hatta emeklerinin ürününü sübvansiyonla desteklenmiş fiyatlarla satın alacak olan sahildeki kuzenlerine olan sevgileri çok kırdı. Bakanlar azanlar ve bendeni başlarına

bırakılıyorlardı. Baronlar ve krallık, dini görevlerini çok ciddiye alıyorlardı ve bundan dolayı kiliseler inşa ediliyor, bazıları barok mimarinin şaheserleri olan manastırlara bağışta bulunuyorlardı. Fakat köylülere, kendilerinden birazcık daha az cahil papazlar tarafından hizmet ediliyordu ve en iyi durumda bile papazlık hizmetleri aralıklı olarak sağlanıyordu. Bu, köylülerin dine karşı kayıtsız kalmasına neden olmamıştı. Tersine, resmi dinin öğreti ve ritüellerini kendi ihtiyaçlarına hitap edecek ve kendi özel dünya görüşlerini yansıtacak biçimde değiştirmişlerdi. Vahşicesine bağımsız olduklarından, en küçük ayrıntısına kadar kendi adalet kurallarını –hukuki prosedürler ve nizamlarla hiç ilgisi olmayan bir adalet sistemi olduğunu söylemeye gerek yok– yaratmışlardı. Böylece Sicilya köylüleri, sefalet ve ihmal yüzünden, Avrupa’daki en zengin halk kültürlerinden birini yarattılar.

Ayrıcalıklı şehirler ve ihmal edilmiş iç bölgeler arasındaki bölünmeyi Napolili reformcular da algılamışlardı. Tüm eksikliklerine rağmen Napolili Bourbonlar, yoksullara yardımı kutsal bir görev olarak görüyordu. Entelektüeller yoksul köylülerin topraklarını geliştirmek üzere tasarlanmış reformlar önerdiğinde, Napoli Kralı Ferdinando pek tipik olmayan bir biçimde dinleme isteği göstermişti. Kuşkusuz reformcuların tutkuların bundan çok daha derindi. Amaçları tüm Napoli Krallığı’nı modern bir devlete dönüştürmeyi kapsayacak kadar genişti. Bu ise sadece toprak reformuyla yetinmemek demekti; Sicilyalı baronlarla da bir hesaplaşma ima ediliyordu.

Napolili valiler Caracciolo ve Caramanico, Sicilya soylularını, krallığa olan görevlerini kabul etmeye zorlamak istediler; aynı zamanda, servet ve iktidar sahibi olan ama ne vergi ödeyen, ne topraklarının durumunu iletlen, ne de törensel yönetim görevlerinden başka herhangi ciddi bir işle ilgilenen iki yüz küsur güçlü aileyi de sorumluluklarını daha ciddiye almayaya zorladılar. Hukuki, idari ve tarımsal reformlar başlattılar; aynı zamanda, Sicilya derebeylerinden, otoritelerini meşrulaştırmakta kullandıkları tapuları ve senetleri Napoli’deki mahkemelerin incelemesine sunmalarını talep ettiler. Bu isteğin gerisinde yatan neden, baronların sahip olduğu güç ve muafiyetlerin birçoğunun düzmece olduğu kuşkusudur. Genellikle doğru çıkan bir kuşkuydu bu; baronların otoritesi genelde sahte tapular ve kaybedilmiş sözleşmelere dayanıyordu. Oysa baronlar, geleneklere dayanan haklar dolayısıyla kendilerine ait olduğunu iddia ettikleri güçlerden vazgeçmeyi reddediyorlardı.

Böylece reform çabaları Napoli ve Palermo’yu bir çarpışma rotasına sokmaya çoktan başlamıştı; bu öyle bir rotaydı ki, Fransız Devrimi araya girmese, çok daha erken bir tarihte bir kriz ateşleyecekti.

1812 Anayasası

Fransa'daki devrimin haberleri Sicilya'da önce korkuyla karşılandı: "Burada devrime ilişkin fikirler tartışılmıyor" diye yazıyordu bir Trapani vatandaşı; "tersine, suçluların ve günahkârların fikirleri olarak koşulsuz mahkûm ediliyor."⁷ Yine de, Sicilya büyük fikirler yarışında yer alamayacak kadar tecrit edilmiş olsa da, Napoléon'un İtalya'yı işgalinin siyasal etkilerini önleyemezdi.

1789'da Napoléon'un orduları Napoli'ye akın etmiş ve çok kötü sarılmış olan Kral Ferdinando, Nelson'un sancak gemisinde Palermo'ya ulaşmıştı. Halk önce tezahüratta bulunmuştu; bu, kırk yıldan fazla bir zamandır saray tarafından yapılan ilk ziyarette ve Palermo'nun hâlâ başkent olduğunu hatırlatan bir şeydi. Halk Ferdinando'nun asıl ilgisinin Napoli'yi tekrar ele geçirmeyi finanse etmek için adayı bir vergi üssü olarak kullanmak olduğunu keşfettiğinde ise, Sicilyalıların hükümdarın adadaki varlığından duydukları coşku sönmeye başladı. Sekiz yıl sonra 1806'da, Napoléon'un ordularının dönüşü onu tekrar Sicilya'ya kaçmak zorunda bıraktığında, Sicilya soylularının karşılaması bu kez çok daha az samimiydi.⁸

Napoléon'un ordularının Napoli'ye sağlam bir şekilde yerleşmesiyle, rakibi İngilizlerin güçleri, işgal etmek üzere Sicilya'ya ulaştılar. Kral Ferdinando ve Kraliçe Maria Carolina, kendilerine mali destek veren Britanya krallığının koruması altında Palermo'da siyasi sürgün olarak yaşıyorlardı. Bu yardım, güya, bir ordu toplanması ve donanma inşa edilmesi için yapılıyordu. Fakat Ferdinando'nun böylesi bir yönetime pek kabiliyeti yoktu ve parayı entrikalara ve kendisiyle beraber Sicilya'ya sürgüne gelen saray erkânının konforu için harcamayı tercih ediyordu. Yöneticilik hünerleri olmamasına rağmen Ferdinando, Napoli'de uygulanmalı Napoléon vergi kanunlarını vergi toplamak için Sicilya'da kullanmaktan hiç de vicdan azabı duymuyordu.

Britanyalılar Sicilya'da seviliyorlardı. Varlıkları tanım ve ticareti teşvik etmişti ve kamu maliyesini de elden geçirmeye başlamışlardı. Adanın nasıl yönetileceğinde kendilerinin de söz sahibi olması gerektiğini hissediyor olabiliyorlardı; çünkü sadece sürgündeki Napoli sarayına değil, 17.000 Britanyalı askerden oluşan garnizona da bakmakla yükümlüydüler. Sürgündeki Bourbon sarayı Palermo'da giderek popülerliğini yitirmeye başladığında barış, Britanyalı vali ve adanın asıl yöneticisi olan William Bentinck'in siyasal hünerleri sayesinde korunabilmişti. Sicilyalı hukukçular

7 Zikredildiği yer: G. Falzone, 1965, s. 160.

8 Mack Smith, 1969, s. 338. Retersiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Britanyalıların yöntemine hayran kalmışlardı ve siyasal kurumları hakkında merak duymaya başlamışlardı. Britanya vatandaşlarının, özgürlüklerinin korunmasını parlamentoya ve özellikle de avam kamarasına borçlu olduğunun doğru olup olmadığını soruyorlardı.

Sicilya 1296'dan beri kendi parlamentosuna sahipti; kilise, baronlar ve halk meclisi olmak üzere üç meclise ya da *brazos*'a bölünmüştü. Fakat Britanya'dakinin aksine, kasabalar baronların hâkimiyetinde olduğundan, Sicilya'daki halk meclisi bir avam kamarasına doğru evrilmemişti. Sicilya parlamentosu asla adayı yönetmemişti ya da bir forum olarak görev yapmamıştı. Onun yerine, bir baronlar sendikası olmuştu. 17. yüzyıla gelindiğinde parlamento, Denis Mack Smith'in sözleriyle, baronların "aileleri ve taraftarları için iş, ayrıcalık ve tapu elde ettikleri"⁹ bir yer olarak yozlaşmıştı. Yine de, bu durum değiştirilebilirdi ve baronlarla hukukçular, İngiliz işgali yılları boyunca Britanya parlamentosunu Sicilya'nın özgürlüklerini Napoli'ye karşı koruyacak bir kurumun modeli olarak görmeye başlamışlardı.

1812'de Sicilya'da yeni bir parlamento toplandı. Artık "İngiliz okulu" denilen grup çoğunlukta idi. Paolo Balsamo ve meslektaşları, İngiliz usulü bir anayasa hazırlamış ve parlamentoya sunmuşlardı. Kilise ve baronlar meclisi soylular kamarası adı altında birleşirken, hanedanın ve baronların egemenliğindeki kasabalar birleşerek avam kamarasını oluşturacaktı. İngiliz usulü jüri sistemi de benimsenecekti. Belmonte ve Catelnuovo prensleri gibi önde gelen soylular, kilise ve halk meclisinde, muhafazakâr baronların itirazlarına engel olacak yeterlilikte oy toplayabilmişlerdi ve yeni anayasa iki mecliste de çabucak kabul edilmişti.¹⁰

Fakat 1815'te Napoléon yenilgiye uğratıldı ve İngilizler birliklerini geri çekti. Bu, Ferdinando ve bakanlarının karşı darbe yapmak için serbest kalmalarını sağladı. Aksini iddia etmesine rağmen, bu manevra kuşkuyla yer kalmaksızın Ferdinando'nun çoktan beri planladığı bir şeydi. 1816'da (Sicilya'nın temsil edilmediği) Viyana Kongresi'nde alınan bir kararla, Ferdinando kendisini en son 1440'larda kullanılmış bir unvanla "İki Sicilya Kralığının Kralı" ilan etti. Sicilya artık (Birleşik Krallık'taki İskoçya gibi) birleşik ülkede ayrı bir devlet olarak değil, sadece bir eyalet olarak görülüyordu. Bu, intikam alan bir restorasyon süreciydi; Sicilya bayrağı aceleyle yasaklandı ve 1812 anayasasıyla garanti altında alınan haklar askıya alındı. Değişimin mimarı Napolili hukukçular bayram ediyorlardı; çünkü 1282 Sicilya isyanıyla devrilen Swabio-Norman Krallığı'nı artık tamamıyla yeniden kur-

9 *Age*, s. 128-29.

10 Mirabella, 1963. Erişilebilir PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

muşlardı.¹¹ Palermo'daki hava ise tamamen farklıydı. Gururlu Sicilya "ulusunun" Napoli'nin basit bir eyaletine dönüştürülmesi, yüzyılın geri kalan kısmı boyunca Palermoluların göğsünde sızlayan bir acı olarak kaldı.

Kısa vadede, 1812 anayasası bir başarısızlıktı. İşleyen bir hükümet için bir plan olmaktan ziyade, devletin isteklerine karşı bir savunma olarak hazırlanmıştı; anayasaya sahip olmayan bir İnsan Hakları Beyannamesi'ydi. Gerçek iktidar İngilizlerin ellerinde olduğu sürece işlemişti. Onlar terk ettiği anda ise, Napolilileri anayasanın koşullarına uymaya zorlayacak hiçbir şey kalmamıştı. Bu anayasa Sicilya baronlarına kesinlikle cazip gelmişti; çünkü yerel özgürlükleri, devletin eylemlerine etkili bir sınır koymayı başaramayan devrimci Fransa'nın anayasasından çok daha iyi koruyor görmüştü. Yerinde bir şekilde, Napolili aydınların İngiliz modelinde itiraz ettikleri yönler bunlardı ve radikal toplumsal değişimin aracı olarak devrimci Fransa anayasasını tercih ediyorlardı. Fakat radikal toplumsal değişim, 1812'de Sicilyalıların aklındaki son şeydi. Anayasalarını, her şeyi olduğu gibi koruyabilmek amacıyla yazmışlardı. Sicilya'da devrimci bir parti yoktu; soylular ve kiliseyi halk düşmanı olarak damgalayacak kimse de yoktu ve bu tavır Sicilya'nın gelecekteki mücadelelerini biçimlendirecekti.

Yine de, 1812 anayasası devrimci bir belgeydi, çünkü maddeleri arasında Sicilya'da feodalitenin kaldırılması vardı. Baronların ayrıcalıkları, en büyük erkek çocuğa geçen soyluluk hakkı, feodal vergiler ve ayrıcalıkların hepsi kaldırılmıştı. Gerçekte bu reformlar göründüklerinden daha az radikaldiler. Bazı soylular daha 1790'larda bile feodal ayrıcalıkların yeniden gözden geçirilmesi talebine, feodaliteden bıktıklarını, feodal haklarından ve kuşkusuz onunla birlikte hükümdara olan feodal zorunluluklarından vazgeçtiklerini ilan ederek yanıt vermişlerdi. Feodal kanunlar soylu toprak sahiplerinin arazilerini satmalarını önlüyordu; bu ise, İngiliz işgalinin neden olduğu refahın arazi spekülasyonunu oldukça kârlı bir duruma getirdiği bir zamanda gerçek bir dezavantajdı. Bu yüzden, baronlar 1812 anayasasını karmaşık nedenlerden dolayı kabul etmişlerdi. Bir yandan, İngiliz modeline samimiyetle hayranlık duyuyor ve özgürlüğü korumanın tüm vatandaşlar için özgürlüğü koruma anlamına geldiğini, sadece soyluların ayrıcalıklarını savunmak olmadığını anlıyorlardı. Fakat diğer yandan feodalitenin ve onunla beraber feodal zorunlulukların ve kısıtlamaların feshedilmesiyle kendi çıkarlarını koruduklarını görecektik kadar kurnazdılar.¹²

¹¹ Candeloro, 1980, 2:67.

¹² Mack Smith, 1969, s. 95. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Carbonaria ve 1820 Napoli İsyanı

Napoli'de de büyük değişiklikler oluyordu. Napoléon yönetimi altındaki yeni kanunlar yapılmış, hukuk uygulamaları düzenlenmiş ve devlet görevleri tamamıyla elden geçirilmişti. Bu değişiklikler Napolili aydın ve soyluların büyük bir bölümü arasında çok popülerdi. Yeniden göreve geldikten sonra Metternich'in de yardımıyla, Kral Ferdinando'yu bu reformları muhafaza etmeye zorlamışlardı. Böylece 1816'da Napoli kendisini, en gerici ve bilgisiz hükümdarın yanı sıra İtalya'nın en ilerici ve aydın yönetimine sahip olmak gibi garip bir durumda bulmuştu.

İdari reformlar merkezileşme anlamına geliyordu. Yargıç-yöneticiler (*magistrate*) ve devlet görevlileri artık görevlerini, ne güçlülerle dostlukları yüzünden, ne de miras yoluyla elde edebiliyorlardı; tüm atamalar artık hükümet tarafından yapılıyordu ya da en azından hükümetin onayına bağlıydı. Birçok şeyin eskiden olduğu gibi devam etmesine izin verilmesine rağmen, Napoli bürokrasisinin otoritesi artık teorik olarak kilise ve baronların bürokrasisinin yerine geçmişti ve adadaki her kasaba ve köye ulaşmıştı. Merkezileşme, baronlarla bağlantısı bulunmayan ve soylu olmayan ailelerin yargıçlık ve diğer resmi görevlere gelebilmesine fırsat yarattı. Özellikle adanın doğu kesiminde bu ailelerin sayısı çoktu. Başkente rakip olan ve tüccarları Palermo'nun ihtişamına, saraylarına, hanedan armalarına ve havai fişek gösterilerine değer vermeyen büyük ticari şehirler Messina ve Catania bu kısımdaydı. Bu tüccarların Napoli'deki Bourbon hanedanına ve Kral Ferdinando'ya da pek değer vermedikleri doğrudur, ancak yeni devlet görevlilerinin dürüst ve iş görücü davranışlarından hoşlanıyorlardı.

Öte yandan, bu reformların bir bedeli vardı. Napoléon Savaşları Napoli'nin hazinesini boşaltmıştı ve birileri hesapları ödemek zorundaydı. Napoli'ye göre Sicilya İngiliz işgali altında haksız olarak zenginleşmişti ve artık adanın payına düşeni ödemesinin zamanı gelmişti. Napoli'nin gözünde Sicilya'nın kazandığı ayrıcalıklar ve muafiyetler vergiden kaçma planlarından başka bir şey değildi. Bu anormalliklerin giderilmesi sadece Sicilya ekonomisini modernleştirmeyecek, aynı zamanda, hükümetin vergi gelirlerini de büyük miktarda artıracaktı. Böylece reformlar Sicilya'ya yeni fırsatların yanında vergi tahsildarları da getirdi. Bu ise, başka biçimlerde reformlardan yararlanan asıl kişiler olan toprak sahibi ve tüccar aileleri arasında bile, reformlara olan hevesin azalması için yeterliydi.

Reformların ve merkezileşmenin hiç beklenmedik bir yan etkisi daha olmuştu: Sicilya'ya Carbonaria'nın girmesine yardımcı olmuşlardı. Devrimci Fransa'nın öncülüğünde tüm İtalya'da kısa süren komplocu cy-

lemlerin başlamasına neden oldu. Kısa ömürlü 1798 Roma Cumhuriyeti döneminde, gizlice ant içmek için *campagna*'da [kırsal alan] toplanan insanlardan bahsediliyordu. Bazıları toplanmak için kırılık bir yerin seçilmesini toplantının gizliliğinin korunmasına veriyorlardı; fakat Giacobini [Jakoben] olarak tanıtılan bu insanlar, en azından o zamanlar, güvenlikleri en son düşünen insanlardı. *Coccarde* [kokart] taşıyorlardı; Romalı soyluları tanımıyorlardı; Roma saraylarının duvarlarındaki nişanları keskiyle kesmek için gruplar kurmuşlardı; antik Roma'nın cumhuriyetçi kahramanlarının öz geleneklerini kutlayan maskeli balolar düzenliyorlardı. Jakobenler, Roma halkının büyük bir kısmı bu eylemlerden dolayı heyecanlanmadığı için kendi vatandaşlarını "görgüsüzlük", "uyuşukluk", ve "kabalıkla" suçluyorlardı. Bir kardinalin hüznüyle söylediği gibi, Jean-Jacques Rousseau'nun fikirleriyle sarhoş olmuş, ortalıkta yalpalıyor gibi görünüyorlardı.¹³

Komplocu ve devrimci lider Gracchus Babeuf, 1796'da Paris'te şunları yazıyordu: "Fransız Devrimi çok daha büyük, çok daha ciddi ve artık sonuncu olacak başka bir devrimin habercisinden başka bir şey değildir."¹⁴ Erken dönem İtalyan devrimci örgüt üyeleri, Babeuf'ün "son devrim" görüşünü benimsediler. Onlar modern anlamda ilk gerçek "devrimcilerdi"; *révolutionnaire* terimi bile ilk kez onları adlandırmak için kullanılmış görünüyor. Ettikleri yemin bile başışıl olmaktan çok uzaktı. Napoléon dönemi hükümetlerinden birinin raporlarına göre, Kuzey İtalya devrimcileri "birbirlerine bağlılık yemini etmişlerdi; her biri, sırlarını açıklayan ve davadan vazgeçenlerin, kamalarının ucunda öleceğine yemin etmişti." 1799 gibi erken bir tarihte bile, Fransa Piemonte'yi topraklarına katmak için harekete geçtiğinde, Fransız ordusu ile devrimciler arasında Alexandria şehri yakınlarında bir savaş olmuştu. Savaş bittikten sonra, suikast kurbanı iki Jakoben şehit Marat ve Lepelletier'nin portrelerinin bulunduğu mavi kokart ve madalyalar, ölmüş asilerin göğüslerine iğnelenmiş olarak bulunmuştu.¹⁵

Bu gizli örgütler, örgütlenme şemalarını farmasonlardan almıştı. Farmasonluk Güney İtalya soyluları arasında çok yaygındı ve güneyin önde gelen örgütü Napoli Carbonaria'sı, kısmen Güney İtalya Masonluğu'ndan çıkarak gelişmişti. Ama onun asıl öncülü, Franche-Comté'deki¹⁶ küçük bir Mason eğlence cemiyeti (*Société de Plaisirs*) olan Charbonniers ya da Bons Cousins'dir.

¹³ Giuntella, 1950.

¹⁴ Alıntı yapılan yer: Sewell, 1987.

¹⁵ Godechot, 1980d.

¹⁶ Mathiez, 1928, s.551-73; Godechot, 1980b; Francovich, 1952; Soanen 1928; Valenti, 1965.

Başlangıçta Bons Cousins [İyi Kuzenler] apolitik bir gruptu. Bununla birlikte, 1790'larda Franche-Comté, Nice ile beraber İtalyan Jakobenlerine sığınak olarak hizmet etmişti. 1796 ile 1798 arasında da Napoléon'un İtalya ordusu için bir konaklama yeri görevi gördü. Napoléon'un burada iki yıl kalmış subayları arasında, 1796'da Babeuf'ün Eşitler Komplosu'na katılması ve Jakoben geçmişi dolayısıyla polisle başı belada olan P. J. Briot du Doubs adında biri vardı. Kendi ifadesine göre Briot, Charbonniers'in Babeuf'ün komplo modeline dayanan radikal bir gruba dönüşmesine yardım etmişti. Briot 1798'de Napoli'yi işgal eden kuvvetler arasındaydı. Güneye geldiğinde Charbonniers'in yeni kollarının kurulmasında aktif bir rol oynadı.

Napoli'nin önde gelen yargıç-yöneticileri Napoléon döneminde de görevlerinin başındaydı; Napoli ordusunun subayları Fransız ordusuyla sıkı ilişkiler içindeydi. Bu insanlar Fransız devrimci topluluklarının dünyasına sürüklenerek Charbonniers'in İtalyan biçimi olan Carbonaria haline geldiler. Bourbonların dönüşünden sonra bile devrimci fikirler canlılığını sürdürmekteydi ve anakaranın güneyinde Carbonaria'nın şubeleri açılmaya devam etti. Başkentte ise ilerici ve aydın tavırları sergilemenin bir yolu olarak Carbonaria'ya üye olmak çok modaydı.

Gerçekte, Napolili Carbonaria'nın üst düzey üyelerinin birçoğu ne Jakoben ne de devrimciydi; bunlar daha ziyade Napolili aydınların geleneksel olarak yeğlediği politikalar olan reform ve merkezileşmenin destekçileriydi. Yine de, başkentin dışında durum farklıydı: Buralarda Carbonaria kendi radikal Jakoben köklerine sadık kalmıştı. Carbonaria, Basilicata ve Apulia'da cumhuriyetçiliğin ve 1791 Fransız anayasasının kabulü için çağrı yapıyordu. Bu radikal Jakoben bir anayasaydı ve uzun süre İtalya'nın tüm topraklarında devrimciler için bir referans noktası olarak kalmıştı.

1791 anayasası sadece İtalya için değil, İspanya için de bir model teşkil etti. 1812'de devrimci İspanya Meclisi bu anayasayı kabul etti. Fakat iki yıl sonra İspanya kralı VII. Ferdinand meclisi feshedip yeni anayasayı iptal ederek, mutlakiyetçi hükümeti yeniden göreve getirdi.

1 Ocak 1820'de Latin Amerika'ya gönderilmek üzere Cádiz'de toplanmış olan İspanyol birlikleri isyan etti. Subayların birçoğu Comuneros denilen ve Carbonaria'ya benzeyen gizli bir topluluğun üyeleriydi. Cádiz'deki isyancılar 1812 İspanya anayasasının tekrar yürürlüğe konmasını talep etti ve isyanı bastırmak için gönderilen birlikler isyancıların saflarına katılınca, kral onların isteklerine uymak zorunda kaldı.

Comuneros ile Carbonaria arasında doğrudan bir bağlantı yoktu. Yine de Cádiz'den gelen haberler Güney İtalya devrimci örgüt üyelerini heyecanlandırmıştı. İspanyol isyanı takip eden aylarda Güney'deki Carbo-

naria meşupları arasında telaşlı bir hareketlilik vardı. 1 Temmuz 1820 gecesi Napoli yakınlarındaki Nola şehrinde ayaklanma patlak verdi. Nola, Avelino ve çevredeki şehirlerdeki tepelerde sinyal ateşleri yakıldı. Böylece Basilicata, Molise ve Apulia'da da isyanlar başladı. İspanya'daki gibi, Napoli kuvvetlerinin kumandanı Avusturyalı general Laval Nugent'in isyanları bastırmak için gönderdiği birlikler isyancıların saflarına katıldı. Birkaç gün sonra kral yumuşayarak İspanya anayasasının kabulüne söz verdi.

9. Temmuz'da devrimciler Napoli birliklerinin eşliğinde gösterilerle başkente girdi ve devrimci Fransa'nın görkemli yemin etme törenlerinden esinlenen bir toplu yemin töreni yapmak üzere taraftarlarını topladı. Yeminin edildiği yere Paris'teki Champ de Mars'ın adını verecek kadar ileri gitmiştiler. Törenin sonunda Carbonaria üyeleri gizlilik yeminini tamamladı ve örgütün işareti olan siyah, mavi ve kırmızı kokartları takarak krallık sarayına doğru yürüyüşe geçti. Artık Napoli birliklerinin birçoğu Carbonaria kokartlarıyla donatılmıştı. Sarayın yanından geçerken sarayın balkonundan Carbonaria üyelerini ve birlikleri alkışlayan prensin bile üç renkli kurdeleyi taktığı görülebiliyordu (babası Kral Ferdinando hastalanma numarası yaparak gelmemişti). O günün olaylarının anlatımlarından birinde, "törenden sonra genel bir coşku içinde binlerce kişi zafere ulaşmış olarak şehrin kalabalık caddelerinden yürüdü"¹⁷ denmektedir.

Carbonaria, Güney Amerika'daki devrimci grupların sürekli yaptığı gibi, yeni rejimin partisi haline gelmek üzereydi. Fakat o gece kokart takmadığı kesin olan kurnaz Kral Ferdinando, örgütten ve onun tüm liberal öğretilerinden nefret ediyordu. 1815'te Sicilyalılara verdiği sözler gibi, 1820'de Napolili tebaasına vaat ettiği girişimleri de yerine getirmeyi düşünmüyordu. Avusturya ordusunun desteğini kazandığından emin olmaz yeni anayasayı yürürlüğe koyma vaadinden vazgeçmeyi planlıyordu. Fakat karşı darbesini yapmadan önce, Napoli'deki yeni devrimci hükümetin, beklenmedik bir gelişmeyle -Sicilya'daki bir isyanla- nasıl başa çıkacağını bekleyip görmek işine geliyordu.

Sicilya'da 1820 İsyanı

Anakaranın güneyinin aksine Sicilya, Fransız birlikleri tarafından hiçbir zaman işgal edilmemişti. Devrimci grupların buraya yayılışı yavaş bir seyir izliyordu; ayrıca, devrimcilerin adaya gelişi genellikle Napoli ordusu aracılığıyla oluyordu. Dolayısıyla, Carbonaria önceleri adanın doğu kısmında çok güçlüydü; özellikle de Palermo'nun geleneksel rakibi Messina'da.

Bununla birlikte, Carbonaria'nın yayılışı sırf Napolililerin işi değildi. Devrimci Fransa ordularında görev yapmış birçok Sicilyalı Carbonaria taraftarı vardı; hatta bazıları Fransa'da bile hizmet etmişti. Bu devrimci eylemciler Napoli yönetiminden pek hoşlanmayan bir tavır içindeydi. 1819'da Caltagirone'de yeni bir hücre, yani *vendita*, ortaya çıkarılmıştı. Bir polis raporuna göre:

Carbonari örgütü, kendilerine İyi Kuzenler [Buoni Cugini] adını veren, sırlarını açıklamama yeminine uyamaya, Carbonaria'nın kurallarına saygı duymaya, ihtiyaç duyulduğunda birbirlerine yardım etmeye ve tüm bunları lime lime doğranma ve ateşte yakılma pahasına yapmaya kendilerini mecbur hisseden çok saydaki kişinin birlikteliğinden oluşmaktadır. Bu örgütün, gizemli bir perde altındaki diğer tüm örgütler gibi, mensupları için belirlediği rütbeler vardır: Birincisine “çırak”, ikincisine “usta”, üçüncüsüne “birinci sembol”, dördüncüsüne “yüce ışık” denir ve böyle devam eder.¹⁸

Bunlar, 18. yüzyıldaki dışa kapalı Mason örgütlerinde kullanılan standart rütbelardı. Diğer yandan, lime lime doğranma ve ateşte yakılmaya yapılan gönderme ise, günümüzde bile mafya üyeliğine kabul törenlerinde izine rastlanan bir ilaveydi.

Caltagirone hücresi gerçekte 1815 yılında, Luigi Oddo isimli bir papaz tarafından kurulmuştu. Oddo 1810 ile 1820 arasında Calabria'da yaşamıştı ve orada bulunduğu sırada Carbonaria'nın daha devrimci Fransız kanadına girmiş olması mümkün görünüyor.

Carboniara ile ilişkili diğer bir Sicilyalı papaz da, Siracusalı don Gaetano Abele'dir. Polis raporlarında, “Fransa'da askeri ve sivil işlerde on üç yıl çalışmış, Calais'de Mason cemiyetine üye yapılmış ve kendisini yüzbaşı rütbesiyle Fransız ordusunda bulup Napoli'nin işgaline katılmış, başıbozuk davranışları olan bir adam”¹⁹ olarak anlatılıyordu. Polis don Gaetano'nun evine baskın yaptığında, eşyalarının arasında Mason cemiyetlerine özgü sık rastlanan yazıların yanı sıra, ortaçağ Sicilya'sının kralları üzerine yazılar ve soyağacı çizelgeleri bulmuştu.

1812 anayasası kısa dönemde başarısız olsa da, daha sonraki dönemlerden geçmişe bakıldığında Sicilya'daki özgürlüklerin temeli olarak görülmeye başlamıştı. 1816'dan sonra Sicilyalı hukukçular Viyana Kongresi kararlarının geçersiz olduğunu iddia etmeye başladılar. Sicilyalıların 1282 Vesperum Ayaklanması'ndan beri özgür ve özerk bir halk olduğunu söylüyorlardı. Artık çok farklı anlamlarla yüklü bir terim kullanmak gerekirse, Sicilya bir “ulus”tu.²⁰

18 Labate, 1904, s. 24 ve Napoli için bkz. çeşitli sayfalar; ayrıca bkz. Colletta, 1849.

19 Age, ayrıca bkz. Candeloro, 1990, c. 1, I. bölüm.

20 Venwa, 1821; yazarı belli değil [Amarı], 1847 (Palmieri, 1847'nin giriş bölümü) ve Chiaramonte, 1903.

Don Gaetano'nun krallara ait soyağaçları ve ortaçağa ait halk bilgisi, onun da aynı çizgiye yakın bir şekilde düşündüğüne işaret ediyor. Kralın göreve geri dönmesinden sonraki ilk yıllarda bile, Sicilyalılar devrimci Fransa'dan aldıkları araçları, Napoli'ye karşı kendi devrimlerinin temelini oluşturacak bir Sicilya ideolojisi biçimine dönüştürmeye başlamıştı.

Bütün devrimci örgütler sadece bu Sicilyalı devrimciler arasında yayılmamıştı. Restorasyondan sonra Napoli hükümeti birçok Napolili devrimciyi, örgüt üyesini ve politikadan hoşnut olmayan insanı tutuklamıştı; dahası, onları başkentten mümkün olduğunca uzakta tutmak için Sicilya hapisanelerine göndermişti. Bunun bir sonucu olarak, Palermo'nun merkezi hapisanesi Vicaria'da bir Carbonaria hücresinin kurulduğu, Castellammare Kalesi'nde, Trapani'deki hapisanelerde ve Favignana Adası'nda da şubelerinin açılmış olduğu çok geçmeden polis tarafından ortaya çıkarılmıştı.

Söz konusu dönem halen yelkenli gemi çağıydı ve Sicilyalıların büyük bir çoğunluğu, hatta Palermolular bile anakara hakkında çok az şey biliyordu. Carbonaria'yı ise çok daha az kişi biliyordu. Dahası, Palermoluların düşünecek başka şeyleri vardı. Temmuz, Santa Rosalia eğlencelerinin yapıldığı aydır. Santa Rosalia Palermo'nun çok sevilen bir aziziydi ve eğlenceler Palermolular için yılın en büyük bayramıydı. Santa Rosalia eğlenceleri, zenginler için bir dizi maskeli balo ve halkın geri kalan kısmı içinse kent meydanında dans, havai fişek gösterileri ve konserlerle son bulan görkemli dini törenler anlamına geliyordu. Eğlence zamanı pek az çalışılırdı ve bu yüzden 14 Temmuz 1820 sabahı Napoli'den gelen bir gulet limana yanaştığında, şehir, limana gidip onu karşılamaktan başka işi olmayan bir sürü boş gezen insanla dolmuştu.

Üç renkli kurdeleler takan 180'den fazla Napolili ve Sicilyalı karaya ayak bastığında, o çok sevilen kutlamalar sırasında yaygın olan coşkulu ruh halinden etkilenmiş Palermolu kalabalık Napoli'de ne olduğunu öğrenme merakıyla kıyıya doğru yaklaştı. Direklerde ve yolcuların göğüslerinde dalgalanan tanımadıkları kurdeleleri gördüğünde kalabalığın merakı arttı. Bu, hazırlanmakta olan yanıcı maddeleri tutuşturacak kıvılcımdı... Carbonaria üyeleri kalabalığı selamlamak için öne çıktılar; Napoli'de olanları anlattılar; özgürlük ve kardeşliğe [carbonaria] katılma ve despotların yok edilmesi için eylemde bulunma çağrısı yaptılar... Diğerleri ise kendi birimleri [*vendite*] adına silahlanmak üzere harekete geçtiler.²¹

Kral Ferdinando'nun düşüşü haberinden fazlasıyla memnun olan kalabalık, Napolili askerleri kucaklayarak ve eğlenceye katılmaya davet ederek

tebrik etmeye başladı. Böylece, Palermo'nun büyük isyanlarından birincisi, Napolili askerler ve Palermoluların beraberce Santa Rosalia şerefine dans etmeleriyle başlamış oldu. Ertesi gün, Palermo katedralinde bir Te Deum* söyleniyordu. Kalabalık, "Yaşasın İspanya anayasası" ve "Yaşasın bağımsız Sicilya" diye bağırmaya başladı; öte yandan, vali vekili Naselli sadıkane bir şekilde "Yaşasın kral" diye bağırduğunda kimseden ses çıkmamıştı. Bu küçük olaya rağmen, 1820 isyanının ilk birkaç günü ne kanlıydı ne de bir kargaşaya yol açmıştı.

Napoli devriminin haberleri, Sicilya'daki Bourbon askeri komutanı İrlandalı general Richard Church'ün aceleyle Palermo'ya koşturmasına neden oldu. Vali vekili Naselli ile birlikte Palermo'nun merkezi olan Quattro Cantoni'ye gittiler. Orada eğlencelerin son hızla devam ettiğini, kendi subaylarının da kalabalıkla beraber kutlamalara katılmış olduğunu gördü. "Kışlalarınıza dönün!" diye emir vererek en yakında bulunan adamın göğsündeki Carbonaria kurdelesini sökmek üzere ileriye doğru eğildi. O anda bir papaz öne atıldı (kayıtlar onu bir gün önce Carbonaria tarafından gönderilen Calabrialı bir papaz olarak tanıtır) ve "Ey cesur Palermolular, alçak yabancının özgürlüğün simgesine yaptığı hakaretin öcünü alın!" diye bağırды. Artık kalabalık tarafından tehdit edilmeye başlanan General Church, subayların oluşturduğu bir çemberin korumasında kendi kışlasına çekilmek zorunda kaldı ve o gece Trapani'ye gitmek üzere şehirden kaçtı; oradan da, görevini terk ederek Napoli'ye giden bir gemiye bindi.

Church'ün gitmesiyle halk kendini sınırlamaktan vazgeçti ve ateşler yakıp devlet dairelerini yağmaladı. Naselli, ertesi sabah geriye kalan sadık subayları ve soyluları toplayarak düzeni sağlamaya çalıştı. Soylulardan sekiz temsilci ve loncalar birliğinden de sekiz üyeden oluşan yeni bir şehir meclisi, ya da *giunta*, atadı. Cattolica prensi Giuseppe Bonanno, yirmi beş bölüklük piyade ve süvariden oluşan bir kolluk gücünün komutasına geçti; bu birliğin subayları soylulardan ve Napoli ordusundan kalan subaylardan oluşacaktı ve loncalar birliği ve ruhban sınıfı tarafından toplanacak askerler de birliğin geri kalan kısmını meydana getirecekti.

Palermo aristokrasisi kendi bilgi kaynaklarına sahipti ve Napoli'deki ayaklanma söylentilerini halkın geri kalanından dört beş gün önce duymuştu. Bu, baronlara Palermo şehir meclisinin Napoli'deki devrimci hükümete göndereceği mesaj hakkında özel görüşmeler yapmak için zaman sağlamıştı. Mesaj, Sicilya'nın hâlâ 1812 anayasasını geçerli kabul ettiğini söylüyordu ve şöyle devam ediyordu: Sicilya'nın refahı, Sicilya'nın Napo-

* Te Deum: Dini ayinlerde okunan övünç şarkısıdır. (http://tr.wikipedia.org)

li'den ayrılmasına bağlıdır, çünkü ada “damga vergisi, resmi evraklar, zorunlu çalışma [yani, mecburi askerlik] gibi, Avrupa hükümetlerinin son zamanlarda Fransız imparatorunu [Napoléon] sorumlusu olarak gördüğü zor koşulların ortaya çıkardığı ciddi ve karmaşık bir bürokratik rejimden”²² zarar görüyor.

1816 Napoli karşı darbesinin geçersiz kılınması talebinden başka bir şey değildi bu. Napolililer Sicilya'nın özerkliğini kabul ettiği müddetçe, Napoli'nin hangi rejimle yönetildiği baronların umurunda değildi. Genç prens Francesco için bu, çok duyarsız bir tepki gibi görünüyordu. Hâlâ romantik bir heyecan duyan prens, Sicilyalı baronlara neden Fransız Devrimi'nin tüm romantizmine ve prestijine sahip yeni İspanya anayasasını kabul etmediklerini sordu. Bunun üzerine Cassaro prensi pek nazik olmayan bir biçimde, “Sizin kulunuz olmaksızın Tunus beyinin kulu olmayı yeğleriz”²³ diye yanıt vermişti.

Aslında baronlar bir ikilem içindeydiler. Napoli'den özgürlük istiyorlardı; fakat Carbonaria'nın istediğiyle aynı değildi bu. Örgüt üyelerinin istediği, Napoli'nin 1791 anayasasının İspanyol versiyonuyla yönetilmesi idi. Ne var ki, bunu başarırlarsa Sicilya, sırtına daha fazla “damga vergisi, resmi evrak ve zorunlu çalışma” yüklemekten hiç vicdan azabı duymayacak olan Napoli'deki yeni devrimci hükümetin otoritesi altına girecekti.

Baronlar 1791 anayasasının ne anlama geleceğini görebiliyordu. Avam ise sadece Carbonaria'nın vaatlerini görüyordu: despotlara karşı özgürlük, evrensel bir cumhuriyet, adalet ve eşitlik rejimi. Carbonaria üyeleri onları silahlanıp son devrime katılmaya davet ediyordu; bu öyle bir devrimdi ki, Babeuf, öncakilere göre çok daha büyük ve heybetli olacağını söylüyordu. Halk buna coşkuyla karşılık verdi. Bu olayda baronlar her şeyi olurlarına bırakmaya karar verdi. Devrimi destekleyebilirlerdi. İsyan onları Napoli'den kurtarıncaya kadar tekrar dümene geçebileceklerini düşünerek kumar oynuyorlardı. Fakat daha fazlasını düşünmeleri gerekiyordu. Palermo'daki isyanların tahmin edilemeyen yönleri gitmek gibi bir eğilimi vardı. Ayaklanma başlatmak kolaydı, ama yıkıcı kuvveti serbest kalmış kızgın halkı sahneden indirmek çok daha zordu.

Palermo'daki yeni hükümetin sadece yansı baronlardan oluşuyordu; diğer yansı Carbonaria'ya sempati duyan loncalar birliği meydana getiriyordu. Baronlar devrimi dizginlemeye çalışırken, onları ileriye doğru götürmeye çalışıyordu. Çok geçmeden iki taraf birbirine giderek artan bir kışkırtıya bakmaya başladı.

²² Labate, 1904, s. 35.

²³ Cortese, 1951, s. 29-30 Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Napoli kuvvetlerinin silahlarını şehre çevireceğinden korkan loncalar birliği, limandaki yönetim kalesinin –Castellammare– kendilerine verilmesini istedi. Kale neredeyse zapt edilemez bir yapıydı ve ne baronlar, ne de vali vekili onun halkın eline düştüğünü görmeyi istiyordu. Ne var ki, çoğunlukla gençlerden oluşan ve loncalar birliğinin Carbonaria'ya duyduğu sempatiyi paylaşan Napolili askerler, kaleyi garnizona çevirmişti. Naselli ve şehir meclisi bir çözüm ararken, Castellammare'de bir isyan patlak verdi ve garnizon kaleyi loncalar birliğine teslim etti.

Castellammare'nin ellerine geçmesiyle loncaların kendine olan güveni arttı. Denetim şehir meclisinin elinden kayıyordu ve soyluların konumu kırılgan bir duruma geliyordu. Soylular umutsuzca Naselli ile yeni bir anlaşma yapmaya çalışırken, ayaklanma şehrin sokaklarına yayılmıştı.

Başlangıçta şiddete başvurulmamıştı. Ayaklanmanın anarşik ya da kargaşaya yol açacak bir karakteri yoktu; daha ziyade, hükümetle ilgili her şeyin sistemli, düzenli ve neredeyse titizlikle yıkılmasından ibaretti. Ne hırsızlık, ne yağma yapıyordu; insanların evlerine, işyerlerine ya da kişilere karşı şiddet kullanılmıyordu. Fakat Francesco Renda'nın yazdığına göre, isyancıların ellerine geçirdiği her kâğıt parçası ve her mobilya kırıntısı, alevleri simgesel bir anlam kazanan kocaman ateşlere atılıyordu. Napoli birlikleri de kıyıya katılmıştı; alay bandoları kalabalıkları askeri marşlarla selamlıyordu.²⁴

Ertesi gün şenlik ortamı aniden değişti. Francesco Paternò-Castello'ya göre, 16 Temmuz gecesi Naselli gizlice krala sadık birliklere şafakta şehre saldırma emri emir vermişti. Naselli'nin kendileri için de tutuklama emri vermesinden korkan, meclis üyesi birçok soylu lider kaçarak saklandı. Nedenleri ne olursa olsun, halk onların kaçışını ihanetlerinin tasdiki olarak yorumladı. Cattolica ve Acı prensleri, sığındıkları yerlerden sürüklenerek çıkarılıp öldürüldüler.²⁵

Değişimin nedeni sadece bu değildi. Ayın on dördü ve on beşinde, kalabalık Carbonaria'nın siyah, mavi ve kırmızı kokartlarını takmıştı; on altısında ise buna Sicilya'nın bağımsızlığını simgeleyen sarı kurdeleyi eklemeye başlamışlardı. Çok geçmeden, Sicilya bayrağının renkleri olan sarı ve kırmızı kokartlar takmaya başladılar. Bu ise Palermo ve Napoli birlikleri arasındaki dostluğu imkânsız hale getirdi.

On yedisi sabahı ordu saldırını başlattı. Halk silahsız olduğundan ve saldırını beklemediğinden şaşkın bir biçimde geriye çekilince, ordu başlangıçta üstün görünmüştü. Fakat loncalar birliği çok geçmeden savunmayı

24 Renda, 1968, s. 55-58. Renda, Palmieri, 1847, s. 329'daki betimlemeyi açıklayarak veriyor.

25 Paternò-Castello, 1848, s. 126-31. Arşiv: <http://rantey.org>



Palermo'daki Vicaria Hapishanesi'nden kurtulan mahkûmlar, Bourbon polisine saldıran halk yığınlarına katılıyor, Eylül 1820.

örgütlemeye başladı. Kavgayı Palermo halkının lehine çeviren, fakir bir köylü ailesinden gelen bir keşiş olan Gioacchino Vaglica önderliğindeki Monrealeli bir grup *contadini*'nin [köylü] tam zamanında oraya ulaşmasıydı. Vaglica, kendi topladığı kalabalığı Vicaria Hapishanesi'ne saldırmaya yönlendirerek, isyancıların saflarını dolduracak olan hükümlüleri serbest bıraktı. Çok geçmeden Bagheria ve çevredeki kasabalardan köylü grupları ulaştı ve garnizon şehrin duvarları içindeki kalabalıkla, şehir dışındaki köylüler arasında kısıntıldı. Bunun üzerine Napolili komutanlar geri çekilmeye karar verdi. Birlikler şehir dışına çıkmak için kendilerine yol açmaya çalıştılar, fakat başarılı oldukları yerlerde bile durumları pek iyi değildi; çünkü artık Conca d'Oro'daki köylerin tümü ayaklanmıştı. Bu köylerden gelen çeteler Napolililerin üzerine çullanarak elbiselerini ve eşyalarını soyup onları parça parça doğradılar. Kaynaklar 17 Temmuz günü 300 Napolilinin öldüğünü ve 400'ünün de yaralandığını söylüyor.

Lider konumundaki baronların öldürülmesi ve Napoli ordusunun bozguna uğraması bir iktidar boşluğu yaratmıştı. Tabakhane loncasının başı Francesco Santoro ve Monreale köylülerinin lideri keşiş Vaglica, Palermo'nun fiili yöneticileri oldular. Palermo başpiskoposu Kardinal Gravina'yı otoritenin göstermelik başı olmaya ikna ettiler. Fakat durulmak bir yana durum daha da kötüleşecekti. 18 Temmuz'da sokaklarda cinayetler işlendi; on dokuzunda Üçüncü Kralın sarayını seçilmiş heyetlere karşı yürü-

tülen yağmalamalar her yere yayıldı. Kan dökme ve yağma on sekizinden yirmi üçüne kadar devam etti ve ancak Kardinal Gravina'nın başbakan olarak görev yapmak üzere aday gösterdiği Villafranca prensinin Sicilya'ya dönüşüyle son buldu.

Palermo dışında, Batı Sicilya'da Napoli otoritesi tamamen çökmüştü. Serbest bırakılan mahkûmlar köylerine dönerek yakım ve yıkım partileri başlattı:

Geldikleri topluluklara istediklerini yapma özgürlüğü tohumlarını dikenler bu insanlardı. Gerçekten de, yukarıda bahsedilen [Palermo ve Caltanissetta arasındaki] vadideki bazı kasabalarda her türlü aşırılığı yaptılar; mali görevlilere zulmedip evlerini viraneye çevirdiler; resmi evrakları, kayıtları ve idareyle ilgili her şeyi yaktılar ve kişisel kan davaları yüzünden iyi ve mükemmel vatandaşların birçoğunu katlettiler.²⁶

Devrim, adanın doğu kıyısında çok farklı bir yönde gelişti. Messina, 9 Temmuz'da bir Carbonaria isyanına sahne olmuştu; bunu çabucak Catania ve Siracusa'daki isyanlar takip etti. Adanın doğu yarısında çok daha güçlü bir Carbonaria mevcuttu (sadece Messina'da otuz beş devrimci grup vardı) ve Doğu Sicilya'daki isyanlar anakaradaki isyanlara çok benziyordu. Doğuluların Sicilya'nın bağımsızlığı konusunda bir istekleri yoktu; sadece İspanyol anayasasını istiyorlardı. Aslında doğu, Palermoluların egemenliği anlamına gelecekse, 1812 anayasasının yeniden kabulüne bile istekli değildi. Bunun sonucu olarak, Carbonaria ile ordu arasındaki barışçıl ilişkiler korunmuştu. Aşırıya kaçılmamıştı; doğudaki isyanların hepsi kansız darbelerdi.

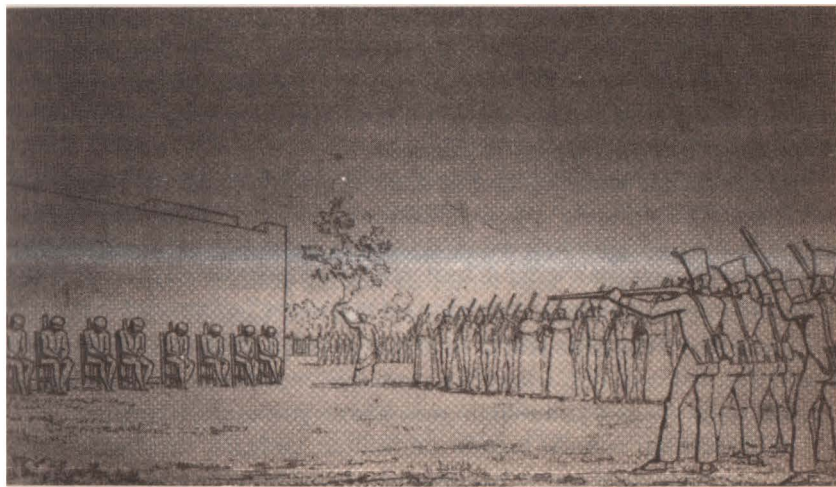
Palermo şehir meclisinin doğudaki şehirlere gönderdiği tüm görevliler reddedilmişti. Şehir meclisinin Napoli'ye gönderdiği görevliler de daha başarılı değildi. Doğu Sicilya'nın Palermo'ya direnişinden cesaret alan Napoli devrimci hükümeti, delegeleri hapsederek Palermo şehir meclisiyle görüşmeyi reddetti. Napoli, Sicilya'daki kendi *intendenti*'sini [yerel valiler], bölgelerine gelen her Palermo delegesini tutuklamaları için uyardı.

Palermo şehir meclisi, otoritesine karşı yapılan bu hakarete, adanın geri kalan kısmını boyun eğmeye zorlayacak üç *guerriglie* [gerilla çetesi] meydana getirerek yanıt verdi. Bu grupları göndermekle Villafranca prensi şiddete düşkün öğeleri Palermo'nun dışına çıkarmayı ummuş olabilirdi. Fakat bu şekilde başardığı tek şey, temmuz ortasından beri Palermo'yu pençesinde tutan cinayetleri, hizipsel ayaklanmaları ve diğer düzensizlikleri Sicilya'nın art alanına ihraç etmiş olmaktı. Oralarda da, genellikle yerel toprak sahiplerinin rakiplerine suikastlar düzenlediği, hizipçi kan dökümüyle so-

nuçlanan zincirleme yerel ayaklanmalar baş gösterdi. Palermo gerilla çeteleri Catania ve Siracusa surları önünde yenilgiye uğradı. Fakat Caltanissetta'yı alıp kasabayı yağmaladılar ve civarını yakıp yıktılar. Batıda Trapani'ye saldıran Palermo kuvvetleri, Trapani'nin rakibi Marsala kuvvetlerinden yardım almıştı. Daha sonra bağımsız bir gerilla grubu kurup kırsal alanları teröre boğan Trapani hapishanesindeki mahkûmları bunlar kurtarmıştı.

Bir başka gerilla grubu da Palermolu eski papaz Salvatore Errante tarafından örgütlenmişti. Hapisten kaçmış yaklaşık 200 mahkûm ve Bagheria, Ficarazzi ve Santa Flavia civarından toplanmış işçilerden oluşan bu grup, kuzey sahilindeki yol boyunca yürümeye başladı. Messina bölgesine ulaştıklarında bölgeyi yakıp yıkmaya başladılar; Santo Stefano kasabası 2000 onze ödeyerek onları satın almayı başardı. Errante'nin grubu en sonunda San Cataldo prensi emrindeki gerilla birliği tarafından yenildi.

Tahribat ve katliamlardan dehşete düşen Palermo'daki Villafranca şehir meclisi, Napoli'ye dönerek barış isteğinde bulunmaya karar verdi. Napoli'deki devrimci hükümet General Florestano Pepe'yi Sicilya'yı denetim altına almaya göndermişti. Pepe, Napoli'deki ılımlı, anayasa yanlısı Carbonaria'nın önde gelen üyelerinden biriydi ve Messina'da bir kurtarıcı olarak karşılanmıştı. Çok geçmeden Doğu Sicilyalı gönüllülerle desteklenmiş olan Pepe'nin Napoli birlikleri Palermo üzerine yürüdü. Durumlarının ümitsizliğini gören Villafranca ve loncalar birliği liderleri, Termini Imeresi kasabasında Pepe ile buluşup Palermo'nun teslimiyet şartlarını görüşmek için ayın virimi ikisinde şehirden gizlice çıktılar.



Altısı Bourbon askerlerini, ikisi de Bourbon polis memurlarını öldürmekten suçlu bulunan sekiz mahkûm, 1848'de Napoli'de, Eylül 1848'de.

Fakat teslimiyet kolayca başlanılabilecek bir şey değildi. Sivil yönetim çökmüştü; cinayet ve yağmacılık yaygındı; bitkin düşmüş başkenti yağmalamak için taşradan köylü grupları akın ediyordu. Düzeni sağlayacak tek güç loncalar birliği, yani *maestranze* idi; ama onlar bile giderek gaddarlaşıyorlardı. Loncaların Palermo şehir meclisinden fidye almasını engelleyecek hiç kimse yoktu:

Silahlı adamlar sürüsünün, özellikle de altına olan susuzlukları kanmak bilmeyen tabakhane loncasının günlük masraflarını karşılayabilmenin bir yolunu bulmak [şehir meclisi için] aynı derecede gerekliydi. Bu silahlı kalabalık, her sabah kitle halinde şehrin başyargıcına gidip para istiyordu ve o, bu kalabalığın kendi kendini atamış yüzbaşısının sunduğu hesaplara dayanarak istenen miktarı ödemek zorunda kalıyordu.²⁷

Loncalar, alabileceğinin tümünü sızdırmak isteğinde olabilirdi; çünkü şehir meclisinin gerçek tutumu hakkında yanılısma içinde değillerdi. Napoli birlikleri gelir gelmez Kardinal Gravina ve Villafranca prensinin kendilerine karşı döneceğini biliyorlardı. Kalabalık Villafranca'nın Pepe ile teslimiyeti görüşmek üzere gizlice Termini'ye gittiğini öğrenir öğrenmez şiddet başladı. Yeni çeteler oluşturuldu; hapisaneler bir kez daha açıldı; Villafranca'nın Palermo'daki sarayı ve kırsaldaki iki villası yağmalandı. Pepe'nin birlikleri ve Doğu Sicilyalı gönüllüler Palermo'yu denizden bombalayarak çevredeki denetimlerini artırdıkça, isyancılar son bir savunma hattı oluşturdu.

Kazanma umutları hiç yoktu; fakat terk edilmiş birçok sarayın boşaltılıp yakıldığı kavga haftalarca devam etti. Bu da ıstırapların sonunu getirmedi. Pepe'nin, teslim karşılığında Palermo'ya bir miktar özerklik teklif etme yetkisi vardı. Fakat Napoli'deki hükümet Palermo'nun karşı koymasına öfkelenerek bu hakları geriye çekti ve Pietro Colletta'nın emrinde 3000 kişilik bir birliği Sicilya'ya gönderdi.

Napoli'deki devrimci hükümetin sonu da pek iyi olmamıştı. Napoli'nin yasal askeri kuvvetlerinin çoğunluğu ülkenin güneyini savunmasız bırakarak Sicilya'ya gitmişti. Kral Ferdinando'nun beklediği an buydu. 1821 Mart'ında bir Avusturya keşif birliğinin başında yeniden ortaya çıktı. Çok geçmeden devrimci hükümet dağıtılmış, liderleri hapsedilmişti. Mutlakıyetçi hükümet Napoli'de tekrar yönetime geçmişti. Cüretkarlığından dolayı Sicilya, Palermo'nun tekrar isyan etmesini engellemek için gönderilen 10.000 kişilik Avusturya birliğinin masraflarını yüklenmeye zorlandı.

1820 devrimi, sonraki kuşağa ait Sicilyalı tarihçiler tarafından haklı olarak yüceltildi; fakat geriye bakıldığında üzücü bir olay gibi görünüyor.

Palermo baronlara güvenmemiştir. Loncalar birliği Cattolica prensinin başını bir mızrağın ucuna geçirerek Palermo’da yürüdüğünde, devrimin başarısızlığa uğradığı açıktı. Bundan sonra olanlar sadece yangınlar ve kan dökülmesiydi.

Öte yandan, tüm küstahlıklarına rağmen baronlar durumu doğru değerlendirmişti. Eğer Napoli reformları başarılı olsaydı, Sicilya Napoli’nin çok altında kalacaktı. Onların istediği bu değildi ve 1812 anayasasındaki serbest ticaret ve liberalizmi bundan dolayı benimsemişlerdi. 1820’de Napoli hükümetine, Sicilya’nın refahının ekonomik olarak Napoli’den tamamen ayrı olmasına bağlı olduğunu yazmalarının nedeni buydu.

Yine de baronlar, sorunları sadece kendi bakış açılarından görmüşlerdi. Adanın geleneksel yöneticileri onlardı ve özellikle kendi mülklerinde istedikleri hemen her şeyi yapma ayrıcalıkları vardı. Yönetimin merkezileşmesi ve hukuki reformlar, Napoli Krallığı’nın baronlar da dahil tüm tebaasını kanuna karşı sorumlu olmakla tehdit etmişti. Bu ise dayanılmaz bir hakaretti.

Baronların göremediği şey, kıyı köylerinin halkının devlete direnmekte kendi nedenlerinin olmasıydı. 1820 isyanı sırasında balta ve bıçaklarla silahlanmış köylü çeteleri, geri çekilen Napoli birliklerinin üzerine görülmemiş bir saldırganlıkla çıkmışlardı. Bu köylüler devleti, vergi memurları, asker toplayan subaylar ve onları daha fazla borçlu ve daha az özgür ilan eden, anlaşılması zor belgelerle köye gelen memurlar olarak algılıyorlardı.

Sicilya tarihinde çıkarların böyle birbirine yaklaşması sıkça rastlanan bir durumdur. 3 Kasım 1577 tarihinde Madrid’e gönderilen bir mektupta, Sicilya genel valisi Marc’Antonio Colonna, Sicilya’daki Kutsal Engizisyon’un şimdiden 25.000 “tanıdığı”, yani ajanı veya işbirlikçisi olduğunu yazmıştı. Artık Sicilya Engizisyon’unun sayıyı 39.000’e çıkarmayı önerdiğini söylüyordu. Dinsel bir şevk miydi bu? Engizisyon’un ajanları olarak tanıdıkları, kraliyet mahkemelerinin yetki alanı dışında kalıyordu. Colonna, Sicilya’daki tanıdıklar arasında soyluların, zenginlerin ve tüm ileri gelen suçluların bulunduğunu belirtiyordu. “[Engizisyon] mahkemeleriyle, sözü geçen ve tehlikeli sınıflar arasındaki bir ittifaktı bu.”²⁸ 1820’den sonra “sözü geçenler ve tehlikeli sınıflar” arasındaki bu ittifak çok geçmeden Sicilya’daki devrimin motoru olacaktı. Fakat önce uygun bir araç oluşturulmalıydı.

İKİNCİ BÖLÜM

1848 DEVRİMİ

1848 devrimin yılıydı; Marx ve Engels'in *Komünist Manifesto*'yu yazarak Fransa, Almanya ve Avusturya şansölyeliklerinde devrim hayaletini serbest bıraktıkları yılı. O yıl İtalya'da da devrim yılıydı; İtalyanların Metternich'in inşa ettiği büyük yapıyı devirmeyi denedikleri yılı. İsyan döngüsünün başladığı yer ne Fransa, ne Almanya ne de Avusturya'ydı.

1848 öncesi Kuzey Avrupalıları için Sicilya, Avrupa'nın olduğu kadar Kuzey Afrika'nın da bir parçasıydı. Adadaki Antik Yunan kentleri harabelerini ve tapınaklarını görmek üzere, yolların olmamasını, çok berbat konaklama yerlerini ve eşkıyadan gelecek tehlikeleri hiçe sayarak yollara düşecek heveslilerin olduğu doğrudu; ama bunların dışında, ada Güney İtalyalılar tarafından bile nadiren ziyaret ediliyordu. Yine de, 9 Ocak gecesi "Merkez Komite" adına devrimin on ikisi sabahı başlayacağını ilan eden bildirilerin görüldüğü yer Palermo idi.

Palermo'nun, bağımsız Sicilya devletinin başkenti olma tutkusu 1820'den sonra giderilememişti. Bununla birlikte, toprakları ve sarayları ayaklanma sırasında harap olan soylular yeni kargaşa olasılığından pek hoşlanmıyordu. Carbonaria'ya ilham kaynağı olan idealler de –cumhuriyetçilik ve evrensel kardeşlik– Palermo hâkim sınıflarının siyasi tutkularıyla tamı tamına çakışıyor değildi. O anda, Palermo'nun sözü geçen sınıfları isyana istekli değildi.

Yine de Carbonaria eylem halindeydi. 1830 Paris isyanı ve Orta İtalya'daki komplocuların eylemlerinden ilham alan küçük bir grup Palermolu komplocu, 1831'de bir ayaklanma girişiminde bulundu. Tamamen başarısız bir girişimdi bu; şehir halkını ateşleyememişlerdi. Geceleyin şehir kapılarından birinden zorla içeriye giren küçük bir grup silahlı isyancı çabucak polis tarafından sarılmıştı. İdam mangasının önüne dizilip vurularak idam edildiler.¹

1 Guardione, 1901.

1837'de yeni kanşıklıklar oldu. Fakat bunlar gerçek değil, hayali komplocular tarafından başlatıldı. Hayali komplocular siyasi entrikacılar da değildi; tersine, zehirleyici ve veba yayıcılarıydı.²

Geleneğe göre, salgın hastalıklar veba yayıcılarının işiydi. 1837'de Sicilya'da bir kolera salgını baş gösterdiğinde, üniversite profesörleri ve hatıra Palermo başpiskoposu bile bu veba yayıcılarının tekrar çalışmaya başladıklarını düşünmüşlerdi.

Çok geçmeden bu zehirleyiciler hakkındaki söylentiler daha kesin bir hal almaya başladı. Zehrin Sicilya'ya Bourbon hükümeti tarafından taşındığı söyleniyordu. Raporlarda, Kapuçin rahibi kılığına girmiş zehirleyici çetesinin liderinin Palermo sokaklarında dolaşıp yaptıkları işlerin sonuçlarını gözlemlediği ve hainler çetesine malzeme sağlayıp cesaret verdiği belirtiliyordu. Bu sahte rahip kim olabilirdi? Temmuzun dördünde Palermo limanına bir hükümete ait bir tekne yanaşmıştı; fısıltılara göre, zehirleyicileri getiren gemi buydu. Dahası, Kapuçin rahibi kılığında gemiden inen adam da Kral Ferdinando'dan başkası değildi.

Bu akıl almaz söylentilere rağmen Palermo görece sakin kalmaya devam etti; sokaklarda zehirleyici olduğu düşünülen sadece bir kişi öldürüldü. Fakat çevredeki bölgeler öyle değildi. Minecci ailesi üyeleri kendilerini salgından koruyacağı söylenen hapları almak için başkente gitmek üzere Villagrazia'daki evlerinden çıktılar. Geri döndüklerinde üzerlerini aramakta ısrar eden kuşku bir kalabalık tarafından karşılandılar. Hapları bulan kalabalık zehri bulduğunu düşünerek, yaşlı Minecci ile on altı yaşındaki oğlu Francesco'yu sopalarla döverek öldürdü. Sonra aceleyle cesetleri yaktı.

Haberler Villagrazia'dan Villabate, Parco (günümüzde Altofonte) ve kıyıdaki Bagheria kasabalarına yayıldı. Ortalıkta heyecanlı çeteler peydaalandı ve diğer sözde zehirleyicilerin evlerine saldırdı. Evlerinde esrarengiz madde bulunan birçok zavallı insan dışarıya sürüklenerek öldürüldü. Çok geçmeden bir öldürme dalgası tüm taşraya yayılmaya başlamıştı.

Kargaşa sözde zehirleyicilerin öldürülmesiyle sona ermedi. Çeteler bu zehirleyicilerin evlerini yağmalayıp sakinlerini öldürdükten sonra, gözlerini polis karakollarıyla vergi dairelerine çevirdi. Polis yenilgiye uğratıldı ve silahları isyancılar tarafından ele geçirildi. Vergi daireleri boşaltıldı, tüm kayıtlar dışarıya çıkarılıp yakıldı. Hapishaneler açıldı ve tüm mahkûmlar kıyıma katılmak üzere serbest bırakıldı.

Fakat cinayetler hep seçilerek işleniyordu; sadece birkaç ailenin evleri hedef alınıyordu. Niçin özellikle bu ailelerin hedef alındığını bilmiyoruz;

ancak hepsi de toprak sahipleri ve tüccarların gibi görünüyor. Bu ailelerin Bourbon reformlarıyla toprak, rütbe ve vergi muafiyeti elde ederek zenginleşen aileler olduğundan kuşkulabiliriz. Bazı isyancıların öldürdükleri tüccarlara borçlarının olabileceği, bizim için hiç de şaşırtıcı olmamalıdır.

İsyan *agro palermitano*'dan [Palermo bölgesi] taşradaki kasabalara doğru yayıldı. Misilmeri ateşin tuttuğu ilk şehirdi ve çok sayıda toprak sahibinin öldürüldüğü kanlı bir isyanın sahnesiydi. İsyan buradan Marione ve Prizzi'ye atladı. Tüm bu olaylarda zehirleyici diye damgalananlar, toprak sahipleri ve tüccarlardı.

Bir haftadan fazla bir zaman sonra hükümet birlikleri olay yerlerine ulaştı. Fakat artık histeri kaybolmuş, çeteler dağılmıştı. Yine de birlikler olaylara karışanları tutuklamaya başladı. Baskı korkunçtu. Sadece Misilmeri'de 156 kişi tutuklanmış, 7 kişi çabucak idam edilmişti. İsyan sırasında ölenlerin sayısının 80 olduğu Palermo vilayetinde 650 kişi tutuklanıp 90 kişi hemen idam edilirken, 140 kişi de sonradan mahkeme kararıyla idam edildi.

İsyan, Palermo'dan adanın art alanına –batıda Trapani ve Agrigento'ya ve doğuda Siracusa'ya– yayıldı. Ayaklanma yayıldıkça giderek siyasi bir karakter aldı ve Bourbon birlikleri Catania'ya ulaştıklarında, şehrin üzerinde Sicilya bağımsızlığının sarı bayrağının dalgalanmakta olduğunu gördü.

Reform

1837 ayaklanmaları ilginçtir; olayları ne başlattıysa başlatsın, biçimleri 1820'nin taşra ayaklanmalarına benzer ve hatta 1848 ve 1860'takilere daha yakındır. İsyanın coğrafyası bile aynıdır; Misilmeri, hem 1848'de hem de 1860'ta devrimci merkez olmuştu. Paralellikler burada sona ermiyor; çünkü 1870'lerin sonunda, Misilmeri Sicilya'daki en güçlü mafya guruplarından birinin yuvası olarak tanınmıştı. Bu benzerlikler rastlantı olarak bir kenara atılamayacak kadar sistemlidir. O zaman bunları birbirine bağlayan bağ neydi?

Palermo zenginleri adanın geri kalanının sırtından geçiniyor idiyse, Conca d'Oro da Palermo'nun yiyeceğini tedarik ederek yaşıyordu. Bu iyi bir geçim kaynağıydı, çünkü kıyılardaki vadilerin toprakları özellikle çok verimliydi. Ürünler kolaylıkla yetişiyor ve şehirde iyi bir fiyata satılabiliyordu; kıyılardaki küçük toprak sahipleri ve işçiler içerilerde yaşayan buğday yetiştiricisi köylülerden çok daha iyi durumdaydı. İngilizler bunun farkına varmış ve Sicilya'nın kıyı tarımındaki ticari olanakları görmüştü. Kıyı çiftçilerini daha fazla üretmeye teşvik etmişlerdi. Sicilya kıyılarında bolca yetişen asmaların ve ağaçların meyveleri Kuzey Avrupa'da hazır bir pazara sahipti ve İngilizler Marsale saraplarını üretip ihrac etmek için yakındaki

Malta'dan adaya geliyordu. Çok geçmeden Sicilya portakal ve mandalinaların İngiliz Noel yemeklerinin bir parçası olurken, Marsala şarapları da yıl boyunca büfelerden eksik olmaz hale gelmişti.

Kuzey Avrupa'dan gelen taleplerin sonucu olarak kıyı bölgelerin ekonomisi canlanmıştı. Fakat bu talebi çok az kişi tahmin etmişti ve kimse bunun büyüyeceğini planlamamıştı. Ekonomik anlamda bu bir avantajdı. Ticareti zorlaştıran düzenlemeler yoktu ve kârların kaymağı bürokratlar tarafından yenilmiyordu. Fakat toplumsal açıdan durum belirsizdi. Sicilya ekonomisinin en zengin ve en hızlı büyüyen sektörü aynı zamanda en kanunsuz ve şiddet dolu olanıydı. Kâr oranı yüksekti; çoğu zaman Paris civarındaki tarlalarınkinden bile daha iyiydi; fakat buna karşılık toprak ve kira ücretleri de yüksekti. Küçük toprak sahipleri ya da kiracılar, işledikleri toprağı satın almak veya kiralamak için borç almak zorundaydı. Spekülasyon yaygındı; kiralalar, yüksek faizler ve su hakları üzerine kavgalar kopuyordu. Bahçe ve bağların gizleniyor gibi bulunduğu alçaklardaki arazilere dolambaçlı patika ağıyla ulaşılıyordu ve içinde hırsızların ve katillerin fark edilmeden saklanabileceğı yüksek duvarlarla çevreleniyordu. Üreticiler arasındaki rekabet çete savaşlarına yol açmıştı. Kaçakçılık geleneksel bir işti. Küçük toprak sahipleri, sonradan başkentin korsan et pazarlarında ortaya çıkan çalınmış çiftlik hayvanlarını mülklerinde gizliyordu.

19. yüzyılın ilk yarısında Napolili görevlilerin karşılaştığı durum buydu. 1816 sonrası Napoli reformları, idari merkezileşmenin yanı sıra, Sicilya'nın 1812 anayasasının dokunmadığı feodal ayrıcalıklara saldırmayı amaçlıyordu. Bu ayrıcalıklarla birlikte, otlakları kullanma, odun ve taş toplama gibi Sicilyalı köylülerin yüzyıllardır alıştığı bir dizi geleneksel hak da kaldırılmıştı. Reformcular aynı zamanda adanın içlerindeki baronlara ait geniş toprakların bölünerek köylü ailelerine verilmesini tavsiye etmişti. Kral Ferdinando'nun bizzat kendisi, rüşvetçi yargıç-yöneticiler ve mülkünün başında olmayan toprak sahiplerinin kiraya düşkün küstah vekilleri tarafından ezilen küçük ve orta düzey çiftçilere olan sempatisini dile getirmişti.³

Napoli devletinin sempatisi iç bölgelerdeki buğday üreten çiftçilere odaklanmıştı. Geleneksel bir tutumdu bu; ekmek yaşamın temel direğiydi ve bu ekmeğin yapıldığı buğdayı üreten çiftçiler haksızlığa uğramış ve kullanılmış bir sınıf olarak görülüyordu ve krallığın onlara yardım etme özel görevini yüklenmesi gerektiğı düşünülüyordu. Bu yüzden reformcuların asıl kaygısı köylülerin sırtındaki yükü hafifletecek yollar bulmaktı.

3 1820 tarihli mektubun özetlendiği Derk Randa, 1968, <https://www.britain.gov.uk>

Kıyı bölgelerinde yoğun biçimde bulunan köylerin zengin fakat idare-i si zor halkı hakkında ise devletin düşüncesi bu kadar olumlu değildi. Bu köyler, kaçakçılar ve dolandırıcılar için sığınak olarak görülüyordu; bir hiç uğruna bıçaklarını çekmeye ya da bir kan davasını duvarların ardından tüfeğini ateşleyerek çözmeye hazır adamların sığınağıydılar.

İç bölgelerin köylülerine karşı olan yardımseverlik politikası, kaçınılmaz olarak kıyı halkına karşı alınan önlemlerle dengeleniyordu. Bu önlemlerin birçoğu aynı şekilde –şiddeti durduracak önlemler, kaçakçılığı ve dolandırıcılığı engellemek ve vergilerin düzenli olarak ödenmesini sağlamak gibi– çok ihtiyaç duyulan reformlar olarak tanımlanmasına rağmen, bu insanların gözünde hepsi de düşmanca hareketlerdi.

Kıyıların sakinleri hükümet görevlilerini asla sevmemişti; şimdi ise daha da az seviyorlardı. Eğer daha fazla vergi anlamına geliyorsa, reformları niçin istesinlerdi ki? Mallarını artık kime isterlerse satamayacakları anlamına geliyorsa, gümrük memurlarına neden hoş geldin desinlerdi? Kendi davalarını görmekte özgür olmayacaklarsa, daha etkili bir polis gücünü niçin istesinlerdi? Devlet onlara yardım etmek istemiyordu ve onlar da devletin yardımını istemiyordu.

Bu yüzden devlet görevlileriyle kıyı halkı arasında bir düşmanlık söz konusuydu. Görevliler bu halkı kışkırtıcı, zaptedilemez, hırsızlığa ve şiddete yatkın ve vahşi olarak görüyordu. Bu düşmanlık bugün bile devam etmektedir. 1880'lerin bir polis memurunun, bir tatil günü Palermo bölgesindeki köylerden birini ziyaret ettiğinde köy hakkında yazdıkları şöyledir:

...ve giyimlerinin aynı olduğunu görürsünüz. Herkes pahalı elbiselerini, şapkalarını, küçük ve zarif potinlerini ve eldivenlerini gururla gösterir. Daha da kötüsü, köylüler meslek sahibi birini ya da bir devlet görevlisini utanca boğar. Çünkü köylülerin saatlerinin büyük bir altın zinciri ve parmaklarında bir çift yüzüğü vardır. İki ya da daha fazla lüks takım elbiseleri vardır. İş günlerinde ailenin reisi kadar çok çalışan ve kötü bir biçimde giyinen kansı ve çocukları, pazar günleri şehrin hanımefendilerine rakip olacak ipek elbiseler ve tüylü şapkalar giyerek kendilerini dönüştürürler.⁴

"Ve bayağı elbiseler giyerler." Bunu devlet görevlilerin bu insanlar hakkında sevmediği şeyler listesine eklemeliyiz. Çünkü üniforma giyen ve (resmi yazışmalarda bahsedildiği gibi) kendisini en üst otoritenin temsilcisi olarak gösteren rozeti takmış bir devlet görevlisi için, bu berbat insanların kendisinden daha fazla para kazandığı düşüncesi onur kırıcı bir durumdu; meşru düzenin bozulması demektir bu. Neredeyse bir ayaklanma olarak algılanabilirdi.

1837’de isyancıların kafasında tam anlamıyla neler olduğunu bilmek imkânsızdır. Yine de Conca d’Oro’daki köylülerin Napoli hükümetinin onlara kötülük yapabileceğine inanmaları zordu ve bu köylüler –gizli ajanlarına zehir paketleri vererek ve muhtemelen kurbanların mallarının bir kısmını vaat ederek– Napoli’nin 1837’de onları öldürmeye çalıştığı sonucuna varmış olabilirler. Bu kötü amaç sadece 1837 çetelerinin veba yayıcılarının Bourbon ajanı olduğuna inanmalarını açıklamakla kalmaz; aynı zamanda Palermo ve çevredeki kasabaları ve köyleri on yıl sonra devrimci enerjinin dinamolarına dönüştürecek dinamiği aydınlatır.

Bu aynı dinamik mafyanın da biçimlenmesine yardım etmiştir. Köylüler, kendi işlerini görmeyi ve anlaşmazlıklarını resmi olmayan kanalların arabuluculuğuyla özel olarak çözmeyi tercih ederek devlet kurumlarıyla ilişkiye girmekten sakınıyordu. Bir Sicilya kasabasında işler, toprak sahipleriyle –ya da birçok toprak sahibi orada ikâmet etmediğinden onların vekilleriyle– kiracılar arasında görülüyordu. Yerel rahipler çoğunlukla böyle gayri resmi güç şebekelerinin göbeğinde yer alıyorlardı. Napoli, yargıç-yöneticilik mevkilerini eşrafın oğullarına açma ve merkezileşme yoluyla, bu girilmesi imkânsız güç odaklarını parçalamayı umuyordu. Adanın doğu kesiminde bir ölçüde başarılı olmuş bir politikaydı bu. Fakat batıda ve özellikle de Palermo bölgesinde başarı söz konusu değildi: Buralarda devlete olan yerel düşmanlık çok güçlüydü ve üstelik baronlar hemen oradaydılar. Reform, gayri resmi güç şebekelerini yok etmek yerine sadece yeralına itmişti.

Böyle gizli bir güç şebekesi nasıl yönetiliyordu? Palermo 1820’de Carbonaria’ya kucak açmıştı ve yüzyılın geri kalan kısmında onun cumhuriyet, kardeşlik ve despotlara karşı özgürlük vaadi, devrimin yol gösteren yıldızı olacaktı. Ama Carbonaria bundan da fazlasını sunmuştu. Nüfuzlu ve tehlikeli sınıfları birbirine bağlayan bir araç olarak hizmet edebildiği gibi, kendine göre gizli bir denetim aracı olarak da görev yapabiliyordu.

Sicilya’daki durum hakkında bilgi vermek üzere gönderilen yüksek düzeyde bir Napolili yargıç-yönetici olan Pietro Calà Ulloa’nın raporları, bu dönemdeki gizli Sicilya örgütlerinin bir tasvirini veriyor.⁵ Ulloa bu örgütleri “kardeşlik derneği” ya da “tarikat” olarak tanımlamış. “Yer yer ya bir toprak sahibi ya da papaz olan” bir *capo* [baş, lider] etrafında toplanıyorlardı. Ayrıca, bunlar zannedildiği gibi devrimci komplolara karıştıkları için değil, sığır çalmak gibi suçlara karıştıkları için suç örgütleriydi. Ulloa onların aynı zamanda “parti” olarak da tanımlıyordu; çünkü arabuluculuk ve an-

5 Tüm alıntılarn geçtiği yer: Pontieri, 1943, s. 347

laşma işleriyle de uğraşıyorlardı. Aristokrasi ve yargıç-yöneticiler arasında dostları vardı ve bu dostlar, Ulloa'nın da çok şaşırdığı gibi, onlar adına resmi düzeyde girişimde bulunuyor, onların koruyucuları olarak hareket ediyordu. Son olarak, komşu kasabalardaki ve hatta diğer vilayetlerdeki gizli örgütlerle ilişki içindeydiler. Ullola'nın "hükümet içindeki bir sürü küçük hükümetçik" olarak tanımladığı, gerçek bir yeraltı gücü şebekesiydiler.

Eğer bu, 1890'lar ya da 1900'lere ait tipik bir mafya çetesi ya da politik bir çıkar grubunun betimlemesi olsaydı şaşırlacak bir durum olmazdı. Fakat 1830'larda bile gizli devrimci örgütlerin bu işlevleri üstlenmesi şaşırtıcıdır. Gayri resmi siyasi denetim daha şimdiden gizli siyasi denetime dönüşmeye başlamıştı ve bu örgütler gizli siyasi gücün örgütlendiği ve ifade edildiği araçları sağlıyordu. Böylelikle, Sicilyalılar çabucak bu örgütlerin sadece devrim kışkırtıcılığı yapan araçlar olmayıp aynı zamanda Sicilya'nın "konuşmama ilkesi" *omertà*'yı [sır vermem, suçlu dayanışması] pratiğe geçiren bir araç olarak hizmet ettiğini keşfettiler.

Böyle bir araç, doğası gereği aşırı bir biçimde belirsizdir. Ulloa, "ortak para kaynaklarından" bahsederken, hem belirli örgütlerin hazinesini, hem de ilişkili gurupların ihtiyaç duyulduğunda kullanabileceği ortak bir sermayeyi kastetmektedir. Tahminen bu ortak para kaynakları, üyelik gelirleri ya da yasadışı yollardan gelen paralardan, veya ikisinden birden elde ediliyordu. Ama Ulloa bize bu konuda hiçbir şey söylemiyor; sadece, "Toprak sahiplerinin birçoğu ezilenlerden ziyade ezenlerin yanında yer almanın daha iyi olacağını düşünerek bu 'partilere' katıldılar" diyor. Bundan ne çıkarabiliriz? Kendine özgü niteliklerin hepsine sahip biçimiyle mafya daha geç bir dönemde ortaya çıkmış olsa da, onunla ilişkilendirilen suçlar çok daha eski tarihlidir: Sicilyalılar haracın ne olduğunu öğrenmek için kesinlikle 1860'lara kadar beklemediler. Dolayısıyla, "ezenlerin" yanında yer alıyor gibi görünen bazı toprak sahiplerinin, aslında koruma parası ödeyip rahat bırakılmak umuduyla sesini çıkartmayan kurbanlar olması olasıdır. Polis tarafından sorgusunda hepsi kesinlikle bunu söylerdi. Ne var ki, hepsi kurban değildi; birinin paraları cebe indiriyor olması gerekiyordu. Ayrıca, ortada gerçekten ezen birilerinin de olması lazımdı.

Öte yandan, Ulloa gibi bir devlet görevlisinin bakış açısından bakıldığında, belirsizlik yok denecek kadar azdı: Bu "partiler" özlerinde kışkırtıcı ve suça yatkındı; toprak sahiplerinin onlarla işbirliği yapması için ortada hiçbir neden yoktu.

Daha Fazla Komplo

Devrim bir *carrière ouverte aux talents* idi; yani, yeteneklilere yükselme olanağı sağlayan bir kariyerd. 19. yüzyıl İtalya'sının devrimcileri tutkulu ve romantik gençlerdi; bunlar, çoğunlukla eğitimlerini tamamlamak üzere Palermo ve Napoli gibi büyük şehirlere gelmiş çeşitli mesleklerden insanların ve toprak sahiplerinin oğullarıydı. Buralarda kendilerini, o zamanlar genç İtalyanların düşünsel ve siyasal enerjilerinin çoğunu emen, örgütlerden, komplolardan ve devrimci siyasetten oluşan dik kafalı bir dünyanın içine çekilmiş buldular. Anakarada eski soylular kendilerini bu dünyadan uzak tutmuştu. Devrimci örgüt mensuplarının romantik yurtseverliğini paylaşabilir ve bazı reform planlarını destekleyebilirlerdi; fakat devrim, ayrıcalıklara ve meşruiyete karşı bir düşmanlığı ima ediyordu ve kalıtsal olarak baron olan bu kişilerin pek hoşlanacağı bir şey değildi. Bununla birlikte, 1820'de Batı Sicilya'da, Sicilyalı soylular devrimin yanında yer almıştı; 1848'de de öyle olabilirdi.

Gerçekte az rastlanan bir durum olmakla birlikte, bu örgütler teoride uluslararası bir şebekeydi; komplot haberlerini ve devrimci planları yayan gizli bir ağı. Bu yüzden genç Sicilyalılar, devrimci fikirler ve girişimler için dışarıdan haber bekliyordu. Bunlar genellikle, siyasi sürgün olarak ya da daha iyi olanaklar aramak üzere Sicilya'yı terk edenler aracılığıyla geliyordu. 1840'larda İtalya'da ve başka ülkelerdeki Sicilyalı göçmen grupları, devrim kışkırtıcılığıyla ilgilenen diğer komplocu gruplarla ilişki içindeydi. Bu gruplar sayesinde adadaki devrimciler, Nicola Fabrizi, Malta'daki İtalyan Lejyonu ve Londra'daki Giuseppe Mazzini ile ilişkiye geçmişti.

Rosolino Pilo, 1847'ye gelindiğinde "[Palermo'nun] tüm iyi vatandaşları gizli örgütler şeklinde örgütlenmeye başlamıştı" diye yazmıştı.⁶ Bu büyük bir abartmadır; yine de, Bourbon polislerinin kayıtları 1820'ler ve 1830'larda sayıları az olan yıkıcı grupların artık hızla artmaya başladığını göstermektedir. Küçük kardeşlik dernekleri ya da kulüpler olmaktan öteye gitmeyen bu gruplar, üyelerinin politika tartıştığı ya da bazen basılıp bildiri ve poster olarak dağıtılan manifestolar yazdıkları gizli toplantılar düzenliyordu. Kulüpler diğer kulüplerle ilişki içindeydi; haberler takip ediliyor, bilgi değişimi yapılıyor ve siyasi doktrinin ince noktaları hakkında karmaşık ve hayli sert tartışmalar yaşıyordu.

Fakat zamanlarının çoğunu bekleyiş içinde geçiriyorlardı. Devrimler tufanı andırırdı; merkezde başlayıp etrafa, taşraya doğru yayılmaları beklenirdi. 1789 ve 1830'da Paris'te olan buydu ve devrimcilerin birçoğu tek-

6 Pilo, 1914.

rar öyle olacağını sanıyordu. Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ideallerine inanmalarına rağmen Sicilyalı devrimciler hâlâ taşralılar gibi, Kuzey kendilerine izin verene kadar saygıyla bekleyecek taşralı kuzenler gibi davranıyorlardı.

Kompro merkezleri sadece Malta ve Londra değildi; Giuseppe La Masa ve Giuseppe La Farina, Floransa'daki devrimci grubun Sicilyalı temsilcileriydi. Ekim 1847'de Floransa'daki İngiliz elçisi Lord Minto, La Farina'nın bazı "Sicilyalı ileri gelenler" adına yazdığı bir dilekçe aldı. Mektup gerçekte İngiliz hükümetinin tepkisini ölçmek için yapılmış ince bir girişimdi: Bir Sicilya isyanı patlarsa İngiliz hükümeti bunu destekler miydi? İngilizler 1812 anayasasının "destekçisi" olduğundan birçok Sicilyalı, Sicilya'nın bağımsızlığını kazanmak için yapacağı girişimlerde İngiltere'nin kendini Sicilyalılara yardım etmeye mecbur hissedeceğini umuyordu. İyi niyetli fakat dar bir hayal gücüne sahip diplomat Minto, bu noktayı hiç anlamamıştı. Majestelerinin hükümetinin böyle bir zorunluluk hissedeceği aklına bile gelmedi; La Farina'nın mektubunun Sicilya'da devrimin tertiplenmekte olduğunun göstergesi olup olmadığını merak etmek de. Minto Londra'ya yazdığı raporda, La Farina'nın mektubundan sadece Bourbon yönetiminin ne kadar kötüleştiğinin bir örneği olarak bahsetmişti.⁷

1847'de bile devrimciler hâlâ küçük bir azınlık oluşturunuyordu. Orta ve üst sınıfların desteği olmaksızın Palermo komplocularının tüm dolapları çok az işe yarardı. Bununla birlikte, bu destek çok geçmeden gelecekti. Papa XVI. Gregorius 1846'da Roma'da öldü; Kardinal Mastai-Ferretti papalığa seçilerek IX. Pius adını aldı. Yeni papa liberal ve milliyetçi umutların odağı oldu; devrimci örgüt çevrelerinin dar sınırlarının çok ötelerine uzanan umutlardı bunlar. Yanımadanın her yanında insanlar yeni papaya, İtalyan devletlerinin oluşturacağı bir federasyonunun muhtemel lideri gözüyle bakıyordu. "Pio Nono"ya [IX. Pius] duyulan coşku, İtalyan federalizmi fikrinin sadece popüler değil, aynı zamanda anayasal fikirlerin her dilimini birleştirmeye yetecek kadar geniş ve belirsiz olduğu Sicilya'ya da yayıldı. Sonuç olarak 1847'nin sonlarında her şey komplocuların lehine işlemeye başladı.

Öte yandan, 1848'de komplocu hareket merkezlerinden Sicilya için en önemli olanı Napoli'ydi.⁸ Burada, Napoli, Calabria ve Sicilya temsilcilerinden oluşan bir devrimci merkez komitesi oluşturulmuştu. Komitenin lideri, 1820'de Carbonaria liderlerinden biri olan Napolili Carlo Poerio idi. Sicilya'nın en önemli temsilcisi ise genç ve tutkulu avukat Francaesco Crispi idi. Şiddetli rakipler olmalarına rağmen Napoli ve Palermo arasında süre-

7 Curato, 1970, s. 137'de, 29 Ekim 1847 tarihi verilmektedir.

8 Komploolar üzerine bkz. La Masa, 1850; Gori, 1897; Beltrami-Scalca, 1908, c. 1; Raffaele, 1883.

li bir gidiş geliş vardı ve Crispi'nin grubunun, Palermo'daki yıkıcı politikalar hakkında Malta'daki Nicola Fabrizzi ve Floransa'daki La Farina'dan daha derin bilgisi olması muhtemeldir. Durum ne olursa olsun, Eylül 1847'de tüm devrimci akımlar Napoli'de bir araya gelmeye başlamıştı.

Eylülün başında Messina ve anakara kıyısındaki Reggio Calabria'da ayaklanmalar olmuştu. Bu başka bir Carbonaria komplosuydu; şiddetin daha yoğun olduğu Aspromonte bölgesindeki etkileri bir süre daha devam etmesine rağmen, polis ve ordu bununla başetmekte hiç güçlük çekmedi. Her zamanki gibi, başarılı olup olmadığı göz önüne alınmaksızın ayaklanma haberi devrimciler arasında büyük yankı yaptı ve her yerde umutlarının artmasına neden oldu. Palermo'da devrimci örgüt üyeleri hararetle hazırlanmaya başladı. Rosolino Pilo, Crispi'yle görüşmek üzere gemiyle Napoli'ye gitti. Oraya tam da büyük bir gösteri yapılırken ulaştı. Gösteri ılımlı ve barışçıldı; aslında şehrin garnizonunun gücü göz önüne alındığında başka türden bir gösteri intihar olurdu. Pilo kızgındı; Palermo'ya geri döndüğünde halkın arzularını anlatan çok daha etkileyici bir gösteri düzenleyeceğini Crispi'ye vaat etti.

Pilo'nun planlarının bir parçası olmamasına rağmen, opera böyle bir gösteri için sahneyi sağladı. Tıpkı antikçağda zalimlerin öldürüldüğü olayları yücelten ve hatta hükümdarlara kötü gözle bakan konular gibi, günün sorunları üzerine opera metni yazmak da özellikle yasaklanmıştı. Yine de hükümet sansürcülerinin, politik açıdan itiraz edilemeyecek karakterde olan konularda yüksek ahlaki değerlere sahip karakterlerin kardeşlik ve yurt sevgisine yaptığı tüm göndermeleri kesip çıkarmasına imkân yoktu. Fakat böyle duyguların ifade edildiği bağlam ne kadar zararsız olursa olsun, 1847'nin siyasi açıdan elektrikli atmosferinde bunların önemsizce söylenmesi bile sık sık uzun süren alkışlara, ayakların yere vurulmasına ve "Yaşasın IX. Pius ve İtalyan Birliği!" ya da daha basitçe "Yaşasın İtalya" sloganlarının atılmasına vesile olmaya yeterli oluyordu.

27 Kasım akşamı Donizetti'nin *La Gemma di Vergy* [Vergy'nin Mücevheri] operasının Palermo'nun Teatro Carolina'sındaki performansı sırasında sadık köle, şu sözleri içeren bir aryaya başladı: "Benden kalbimi, aklımı, anavatanımı, tanrılarımı ve özgürlüğümü aldın." Bu sözlerle seyirciler öylesine coşkulu bir tezahürata başladılar ki gösteriye ara verilmek zorunda kalındı. Sonra tenor, bir *tricolore* [üç renkli İtalyan bayrağı] uydurup yurtsever bir ilahi söylemek üzere öne çıktı. Bu, seyircileri daha da coşturdu. Balkonlarda devrimci afişler görüldü, sahneye el ilanları yağdı ve seyirciler "Yaşasın İtalya" diye tempo tutmaya başladı. Ertesi akşam topluluk yoksul sınıflar yararına bir açık hava gösterisi sundu. Tüm şehir

daha önce hiç görülmemiş bir siyasi dayanışma göstererek oraya gelmiş gibi görünüyordu ve bu artık şehrin devrimin yanında yer almaya hazır olduğunu gösteriyordu. Komplocuların liderlerinden biri olan Torrea'sa markisi Vincenzo Fardella'nın yazdığı gibi bu, "ahlaki bir devrimdi."⁹

Rosolino Pilo'nun yazılarından alınan bir olay, "ahlaki devrime" ışık tutmaktadır. Tenor yurtsever ilahiyi söylemeye başladığında seyirciler ayağa kalkıp şarkıya katılmıştı. Üst ve alt localardaki kadınlar eşarplarını çıkarıp komşularınkiyle birbirine bağlayarak birlik ve dayanışmayı simgeleyen bir zincir oluşturdular. Zincir sıralardan başlayıp locadan locaya atlıyordu. Fakat sadece bir loca ayağa kalkmayı, şarkı söylemeyi ya da kendi eşarplarını zincire bağlamayı reddederek sessiz kaldı. Bu, orada karısı ve kızıyla beraber oturan ve Pilo'nun "yaşlı Bourbon canavarı" diye tanımladığı, Sicilya anayasa mahkemesinin eski başkanı Francesco Franco idi. Onlarınkinin yanında Sant'Elia prensi Romualdo Trigona'nın locası vardı. Prens en genç oğlu, Franco ailesinin yurtseverlik gösterisinde yer almayışını hakaret sayarak (Pilo onu *giovinetto* [delikanlı] olarak tanımlar) koltuğunun minderini alıp onlara fırlattı. Minder Senyora Franco'nun yüzünün tam ortasına çarptı. Senyora Franco ayağa kalkarak, söylenen şarkıyı bağırışlarla ve çılgınlıkla boğdu.¹⁰

Pilo ve locasından minder fırlatılan Sant'Elia prensi, 1848 devriminin iki simgesel kişiliğidir. Pilo "demokratik" grubun lideri iken, Sant'Elia önde gelen "ılımlılar"dan biriydi. Daha sonra bu iki grup –"demokratlar" ve "ılımlılar"– İtalyan birliği için yapılan mücadelede birbiriyle rekabet eden iki parti olacak ve sonunda da birleşik İtalya parlamentosunun iki ana partisinin çekirdeğini oluşturacaktı. Başlangıçtan itibaren bunlara ideolojik rakipler olarak bakma eğilimi vardır. Bu bir hatadır. 1848'de Sicilya'da demokratlar ve ılımlılar arasındaki ayrım ne bir siyasal görüş, ne de sınıf ayrıımıdır; her şeyden önce bir kuşak farkıdır.

Pilo'nun 1860 yılının ilk yarısına ait bir resmine bakalım. Kalçasının üzerinde bir dağcı şapkası asılı ve Garibaldicilerin kırmızı gömleğini giymiş. Üç renkli bir atkı ve Sicilya armasını taşıyan bir kemer takmış. Kılıcı yanında sallanıyor. O tarihe kadar Pilo neredeyse on beş yıldır devrimin saflarında çalışmıştı; sürgüne, yoksulluğa ve eziyete maruz kalmıştı; fakat gözlemcinin gözüne çarpan, amansız bir kararlılık değil, bakışındaki gençlik ve huzurdur. Sakalı ve bıyığı yirmi yaşında gençlerinki gibidir. Alnı geniş ve yuvarlaktır. Büyük ve koyu renkli gözleri tipik bir Sicilyalı romantik entelektüelin bakışıyla yoğun bir biçimde karşıya bakmaktadır. Bu, silahlı bir şairin yüzüdür.

9 Fardella, 1887; ayrıca bkz. Pilo 1914 ve Beltrami-Scalia, 1908, 1:255-56.

10 Pilo, 1914.



Üç renkli İtalyan bayrağını temsil eden atkısı ve Sicilya silahlarının aslı olduğu kemeriyle Rosolino Pilo. Alındığı kaynak: Travyan, 1947.



Sant'Elia prensi Romualdo Trigona. Alındığı kaynak: Sciascia 1976.

48

Sant'Elia'nın fotoğrafı da aşağı yukarı aynı zamandan kalmadır. Fotoğrafta büyük ak bir bıyığın süslediği sert bir yüz, karanlık geri plandan meydan okurcasına ileriye bakmaktadır. Bu, şişman bir adamın yüzüdür; aynı zamanda güçlü, kaba ve sabırsız bir adamın yüzü. İri dudakları çatılmış, koyu renk gözleri ise kocaman ve kemerli kaşlarının ardından parlamaktadır. Resme bakanlar yaşlı ve gururlu bir Sicilyalı baronun küçümseyen bakışlarıyla karşılaşılıyorlar.

Pilo gibi faal devrimciler daha genç insanlardan oluşuyordu; kendilerini meşgul edecek ne vatandaşlık görevleri, ne de aile bağları olan adamlardı. Devrimci politikaların dünyasına katılım onların tüm zamanlarını alan bir işti. Bunun tersine ılımlılar, yaşlı kuşaktan soylular, yaşlı yargıç-yöneticiler ve profesörlerdi. Sant'Elia prensi, Verdura dükü, Spedalloto markisi, Ruggero Settimo, Francesco Ferrara ve Emerico Amari gibi insanların hepsi romantik entrika girişimlerine uygun olmayan üst düzey sosyal statülere sahiptiler. Devrim hazırlıklarında çok az yer aldılar: Ne kompo hazırladılar, ne de silah ve cephane toplanıp depolanmasına yardım ettiler. Ne de ayaklanmanın başlangıcına katıldılar. Fakat neler olup bittiğini biliyorlardı. Sant'Elia ve Verdura'nın her ikisi de gizli örgütlere üyeydiler. 27 Kasım akşamı Palermo *pretore*'si [belediye başkan vekili] Spedalotto ile birlikte Bourbon valisine, Sicilya'nın kendi vatandaşlar milisini ve Ulusal Muhafızlarını kurmasına izin verilmesini isteyen bir dilekçe sunmuşlardı. Vali bu adamlardan böyle bir dilekçe gelmesinin, Bourbon hükümeti için Pilo ve genç delişeklerin tüm bildirimlerinden çok daha fazla bir tehlikeye

işaret ettiğini biliyordu; üç Sicilyalı soyluyu diğer sekiz ılımlı ile birlikte geçici olarak hapsederek cevabını vermiş oldu.

Pilo bir romantikti. 27 Kasım akşamı ve hemen onu takip eden günler onun için bir “yüce andı.” Demokrat arkadaşlarıyla şehrin eski bölgesinin kalbindeki Palazzo Arcuri’de toplanıp ne yapılacağını tartıştı. Aşağıda kalabalıklar caddelerde dolanıp duruyorlar ve olayların ne yöne gideceğini görmek için bekliyorlardı. Devrim kabuğunu çatlatıyordu ve Pilo isyanın hemen başlamasını savunuyordu. Kalabalığın kendilerinden yana olduğunu ve hükümet güçlerinin bir darbeye hazırlıklı olmadığını söylüyordu. Demokratların tüm yapacakları şey, karargâhlarından aşağıya inip kalabalıkları savaşa yöneltmekti. Polis ve askerleri silahsızlandırıp kendilerini şafaktan önce şehrin efendileri yapabilirlerdi.

Fakat çoğunluk tereddüt içindeydi. Onlar tereddüt ederken, Palazzo Arcuri’de neler olup bittiği haberi ılımlıların kulaklarına ulaştı. Sant’Elia ve Verdura genç devrimcilere, kuşkuya yer bırakmayacak bir biçimde, hemen ayaklanma planlarından vazgeçmelerini ve aynı zamanda Palazzo’yu terk ederek ciddi bir sorun çıkmadan kalabalığı dağıtmayı denemeleri için emir verdi. Pilo’nun sonradan söyledikleri öfkeyle doludur; Sant’Elia, Verdura ve Spedalotto, diye yazmıştı, altın gibi bir fırsatı çöplüğe atıldılar. Yandaşlarını silahlanmaya çağıracaklarına, dilekçe verdiler. Ne var ki kendi anlattıklarından da demokratların birçoğunun ılımlılarla aynı fikirde olduğu açıkça çıkmaktadır. Devrim ciddi bir işti ve Pilo’nun kendiliğinden hareketlere olan güvenini herkes paylaşmıyordu.

Bir isyan başlatmak gerçekten de komplocu bir şebekeden çok daha fazla şeyi ve Palermo’nun orta ve üst sınıflarının ahlaki desteğini gerektiriyordu; şehir nüfusunun ve şehir kapıları dışındaki köylülerin aktif katılımını istiyordu. Bu insanları devrime hazırlamak Palermo devrimcilerinin göreviydi. Önde gelen birçok demokrat gibi Pilo da soyluydu ve Carini kontunun küçük kardeşi. Öte yandan, genç devrimciler daha mütevazı toplumsal kökeni olan adamları da gruplarına almıştı: Pilo bir eczacı ve bir berberle tanışmaktan bahseder; diğer yazılarında ise, “sıradan insan ve zanaatkar olan başka adamlar”¹¹ kadar, kasaplar, tabakhane çalışanları, eski askerler ve belediye işçilerini de buluyoruz.

Pilo hem “*capi-popolo*” [halk liderleri], hem de “*capi-maestra*” [lonca başları] ile karşılaştığından bahseder. Loncalar birliği 1820 isyanında yer almıştı ve bunun sonucu olarak tekrar iktidarı ele geçiren Bourbon hükümeti tarafından dağıtılmıştı. Fakat öyle görünüyor ki, birliğin gelenekleri

meslek dallarında [*di mestiere*] yaşamıştı. 1847 Kasım'ının sonunda devrimci örgüt liderleriyle yüzlerce işçi ve zanaatkâr arasında, Palermo Kilisesi'nin meydanında bir toplantı yapıldı. Görünüşe bakılırsa devrimciler, bu halk liderleri ve lonca başlarını devrimci polis gücü olarak saflarına katıyorlardı. Toplantı sırasında içilen ant şu sözleri içeriyordu: Halk liderleri “kusursuz düzeni korumaya ve her şeyde topluma hizmet edenlerin tavsiyelerine dayanmaya”¹² yemin eder. 1848 demokratları toplumsal değil siyasal devrimcilerdi. 1820 devrimini mahveden yağma ve Vandallıktan kaçınmak isteyen Sicilyalı “yurtseverlerdi.”

Devrimci örgüt üyeleri, kırsal milis birliklerinin (*squadre*) de, yani belirli yörelerden belirli insan gruplarının da katılımını sağlamak için çalışıyordu. Bazı milisler Palermo'daki komplocu gruplarla ilişki içinde bulunan yerel liberal komiteler tarafından örgüte alınıyordu. Bazen onlarla ilişkiye geçenler başkentin içindeki komplocu grupların kendi üyeleri idi. Pilo yazılarında, Villabate, Santa Flavia ve Ciaculli'deki liderlerle tanışmak için yaptığı yolculukları anlatır. Bu liderler ona, eylülden beri isyan için her şeyin hazır olduğunu söylemişti.

Söylentileri polis de duymuştu; şehrin popüler mekânlarına baskınlar ve aramalar yapılmış, çok miktarda silah ele geçirilmişti. Tüm Palermo ve Conca d'Oro halkı başlama sinyalinin bekliyor gibi görünüyordu. Aralık ayı başlarında bir başka siyasi göçmen olan Giuseppe La Masa, Palermo'daki durum hakkında Crispi'den bilgi almak için Floransa'dan Napoli'ye gitti. Çok yakınlarda Pilo ile görüşmüş olan Crispi ona, Palermo halkının ayaklanmaya hazır olduğunu söyledi. Crispi, La Masa'ya kartını vererek Palermo'ya gitmesini ve Pilo ile ilişkiye geçmesini söyledi.

Napoli'deki devrimci merkezden bir “özel görevlinin” gönderildiği söylentileri Palermoluları Sicilya'da da bir “merkez komitenin” kurulduğuna inanmaya sevk etti. Gerçekte böyle bir komite yoktu. Yine de, 9 Ocak gecesi Sicilyalıları silahlanmaya çağıran esrareniz bir afiş ortaya çıktı. Afiş “merkez komite” tarafından imzalanmıştı ve o şartlarda kimse bunun gerçekliğinden kuşulanmadı. Metin gerçekte bu hayali komitenin ismini kullanarak silahlara çağrıya ciddiyet kazandıracağına inanan ve 1820 Carbonaria isyanına katılmış Palermolu avukat Francesco Bagnasco tarafından kaleme alınmıştı.

Bagnasco devrimin başlayacağı tarihi bile vermişti ve bu tarih, afişteki merkez komitenin aksine, uydurulmuş değildi. Polis en az bir haftadır is-

12 Calvi, 1851, s.48-49. Pilo, 1914 ve Beltrami-Scalea, 1908'de buluşmadan bahsedilmektedir.

larla Palermo civarındaki kasabaların soyguna ve kan dökülmesine hazır olduğu, şehrin içinde ve dışında kıskırtıcıların ve kötülüğe eğilimli kimse-lerin devrimin başlayacağı tarihi seçtiği bilgilerini alıyordu. Bu tarih Kral Ferdinando'nun resmi doğum günü olan 12 Ocak'tı.

Palermo'da Devrim

12 Ocak kralın doğum günü olduğu için resmi tatil günüydü. Palermo sokakları şafakla beraber dolmaya başlamıştı. Kalabalık önceleri ne olacağını görmek için merakla boş boş dolaşıyordu. Polis de tüm gücüyle sokaklardaydı; belki kalabalıktan daha az meraklı değillerdi, ama muhtemelen daha fazla endişeliydiler. Ama ortalıkta çok az asker vardı. Karargâhları şehrin dışında olan süvarilerin yanı sıra, şehrin garnizonundaki askerler de kışlarında kapalı kalmıştı.¹³

Eski Palermo'nun tam merkezinde Fieravecchia vardır. Küçük, şekilsiz bir alan olan Fieravecchia, *fiera di braccia*'nın [işçi panayırı] olduğu yerdir. İş günleri sabahları işçiler, şehirden ve çevredeki köylerden yürüyerek Fieravecchia'ya gelir, şafak öncesi soğuşunda pelerinlerinin içine kıvrılır ya da ayaklarını yere vurarak işveren temsilcilerinin gelmesini beklerdi. İşveren temsilcileri şehir dışındaki tarımsal işler ya da şehir içindeki nakliyat işleri için işçi toplamaya gelirdi. Böylece Fieravecchia, işçilerin simgesi olmuştu ve bu yüzden buna uygun bir biçimde, 1848 ayaklanması Fieravecchia'da şekillenmeye başladı.

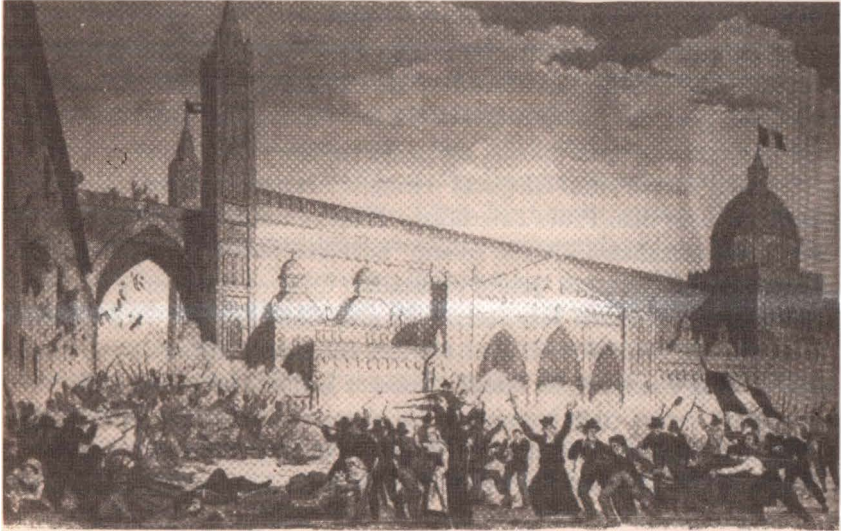
Sabah saat sekizde ilk ürkek “Yaşasın IX. Pius!”, “Yaşasın Sicilya!” ve “Yaşasın İtalya!” bağışları duyuldu. Kısa bir süre sonra Fieravecchia'da silahlı kişiler görüldü. Bunlar ortaya çıktığı anda iş sahipleri dükkânlarının kapı ve pencerelerini tahta çakarak kapamaya başladı; halk pencere ve balkonlarda birikip mendillerini sallayarak tezahürata başladı. Aşağıda, Misilmerili genç bir avukat olan Paolo Paternostro uzun ve tumturaklı bir söyleye girişti. İşçiler sakladıkları silahları çıkarıp “Silahlara, silahlara!” diye bağırarak silahlarını havaya ateşledi. Şehrin ortasındaki Quattro Cantoni'de ise, kalabalıklar devrimden yana vaaz veren bir papazı dinlemek üzere toplanmıştı.

Bağışlara, söylevlere ve havaya atılan kurşunlara rağmen isyan henüz başlamamıştı. Kalabalık, bir liderin, “merkez komiteden” gönderilen “özel görevlinin” ortaya çıkıp kumandayı ele almasını bekliyordu. Saat yaklaşık on buçukta Giuseppe La Masa, Fieravecchia'ya geldi. Tiyatroya büyük yeteneği olan ve küçük zarif bir adam olan La Masa, Napoli'den geldiğinden beri üç gününü saklanarak geçirmişti; Sicilyalı kimliğini gizlemek için ana-

kara aksarıyla konuşuyordu. Polisi aldatmak için yapılan bu hile kalabalığı da aldatmıştı, çünkü onu, bekledikleri merkez komitenin görevlisi sandılar. Kalabalıklar önünde konuşurken çok etkili biri olan La Masa, bir süpürge kapıp yukarıdaki çamaşır iplerinden aceleyle aldığı kırmızı, beyaz ve yeşil giysileri birbirine bağlayarak kalabalığın önüne geçti ve uydurduğu İtalyan bayrağını sallayarak kalabalığı yakındaki San Ursula Manastırı'nın kilisesine yöneltti. Orada kilisenin büyük çanlarını çalmaya başladı. Gancia Manastırı'nın çanları onları yanıtladığında isyan başlamıştı.

Bundan sonra ne olduğunu anlayabilmek için Palermo'nun topografyasını göz önüne almak zorunludur. 1848'de şehrin yerleşim planı, 1500'lerden beri çok az değişmişti. Porta Nuova kapısından limana, ya da *cala*'ya, yörede Cassaro olarak bilinen Toledo caddesi gidiyordu; bu caddede, 1590'lardaki yapılan ve ortaçağ Palermo'sunun Rönesans sırasındaki dönüşümünde son aşamayı belirleyen Macqueda caddesi tarafından kesiliyordu. Bu iki yolun kesiştiği yer, havuzlar ve heykellerle süslenmiş ve Rönesans'tan 19. yüzyılın sonuna değin Palermo'nun merkezi olan Quattro Cantoni'ydi. Duvarlar ve burçlarla çevrelenmiş şehir, dönemin haritalarında bu iki yol tarafından dörde bölünmüş oval bir kalkana benzer.

Her çeyrek bölümün topografyası, orada yer alan kiliseler ve soylu saraylarıyla belirlenmiştir. Çoğunun önünde, tam bir meydan olmasa da en



Piskopos sarayına saldıran isyancılar, Ocak 1848. Öndeki rahibe dikkat edin.

azından bir *slargo* [açık alan] vardı ki, bunlar şehrin ortaçağ ve Arap kumaşına binaları inşa edenler tarafından işlenmişti. Bölümlerin içinde düzenli olarak yatay ve dikey birbirini kesen caddeler yoktu, çünkü saraylar ve caddeler çoğunlukla birbirlerine, hiç beklenmedik yönlere giden dar ve kıvrımlı yollarla bağlanmıştı. Bourbon generalleri için çok az stratejik nokta sunan bir bölgeydi burası; güçlerini toplayıp isyancılara karşı saldırıya geçebilecekleri kale ya da kumanda merkezi olarak kullanılabilecek çok az yer vardı.

Bourbon kumandan General Pietro Vial, birliklerin kalabalık bölgelerdeki labirenti andıran sokak ağına dikkatsizce saldırıp kendilerini diğer birliklerden ilişkileri kesilmiş ve çevrilmiş bir halde buldukları 1820'deki hatayı tekrarlamamaya kararlıydı. Bu tutum, şehir garnizonundaki askerleri barakalarında tutma kararına açıklık getiriyor. Bu barakalar Porta Nuova yanındaki Palazzo Reale ve limanın kuzeybatı ucundaki Castellammare'de konumlandırılmıştı. Sayıca ve silahça karşı konulamayacak bir üstünlükleri olmasına rağmen, generaller de Majo ve Vial Napoli'ye yardım gönderilmesi için acil telgraflar gönderirken, birlikler devrimin ilk iki gününü hareketsizce bekleyerek geçirdiler.

Ayaklanmanın başlangıcında bir şey yapmama kararı ürkek bir karardı. Evleri ve işyerleri şehrin dört bir yanına dağılmış olan Napolili memurlar ve görevliler korumasız kalmıştı. Bu insanlar artık aileleriyle birlikte, çok



Bir Bourbon polis karakolunu yağmalayan kalabalık, Ocak 1848.

sayıda sivilin varlığının askeri otoriteler için çok geçmeden sorunlara yol açtığı Palazzo Reale'ye sel gibi geliyordu. Daha kötüsü, polis de korumasız kalmıştı. Polis karakolları, ya da *commissariati*, şehrin dört yanına dağılmıştı ve bir avuçtan fazla olmayan görevli tarafından korunuyordu.

Bu strateji isyancıların işine bundan fazla yarayamazdı. Şehirdeki kalabalık polisten nefret ediyordu ve polis karakollarını birer birer basma fırsatına bayılmıştı. Ayın on ikisinin öğleden sonrası ilk çeteler, birliklerin yoğun olduğu bölgelere en uzak olanlarından başlayarak polis karakollarını kuşatmaya başladı. İsyancılar önce Quattro Cantoni'nin hemen kuzeyindeki Piazza Bologna'deki merkez bürodan gönderilen polis devriyeleri ya da güneydeki Porta Sant'Antonio'dan şehre giren süvari devriyeleri tarafından dağıtıldı. Fakat şehrin içi, küçük grupların aniden ortaya çıkıp hükümet devriyelerini şaşırtması ve sonra karmaşık arka sokaklarda ve meydancıklarda kaybolup umulmadık başka bir noktada ortaya çıkması için çok müsaitti.

Sokaklar koşuşturan adamlar, dilenciler ve bağrıışan çocuk gruplarıyla, pencereler ve balkonlar seyircilerle dolu olmasına rağmen, 12 Ocak'ta aslında silahlı adam sayısı çok azdı. Farklı tahminler vardır; fakat La Farina'nın kanışıklığın ilk gününde kalabalıktaki silahlı isyancı sayısının kırktan daha fazla olmadığı tahmini, herkesinki kadar iyi bir tahmindir. Bu adamlar, ayın on ikisinin öğleden sonrası boyunca çatışmaya girdiler ve akşam olduğunda Bourbon tarafının kayıpları yaklaşık on kişi gibi görünüyordu.

Fakat ilk gece Villabate'den gelen tüfek, bıçak ve baltalarla silahlanmış bir milis birliği, isyanı güçlendirdi. Ertesi sabah erkenden Misilmeri ve Bagheria'dan daha büyük ve daha iyi organize olmuş milis birlikleri gelmeye başladı. Misilmeri milis birliği, isyan sabahı kalabalıklara söylev veren genç avukatın kardeşi Antonino Paternostro'nun önderliğindeydi. Kalabalıktan biri Caltanissetta'dan gelen ve vergi makbuzlarını taşıyan kraliyet posta arabasının yolunu kesmeyi akıl etmişti. Sevinçten havaya uçan kalabalıklar arabayı ve değerli yükünü Fieravecchia'ya en yakın şehir kapısı olan ve devrimin ilk günlerinde şehir ile kırsal arasındaki doğal bağlantıyı sağlayan Porta di Termini'den içeriye sürükledi.

İsyancıların şehrin çevresindeki bölgelerde savaşılar topladığının bir hafta önceden bilinmesine rağmen, kumandan ne şehrin kapılarını sürgülelemeyi ne de yakındaki Monreale ve Bagheria'daki birlikleri güçlendirmeyi düşünmüştü. Bu, bedeli yüksek başka bir hataydı. Bu kasabalar başkentten hemen sonra ayaklanarak yerel garnizonları denetim altına almakta zorluk çekmedi. Adı kötüye çıkmış ama popüler eşkıya reisi Giambattista'nın kardeşi Giuseppe Scordato, Bagheria'dan gelen milis birliğinin ön-

deriydi. Turi Miceli, Monreale milis birliğini idare ediyordu. Miceli ve adamları kendi şehirleri olan Monreale'deki garnizona saldırdan bir gün sonra, ayın on üçünde Palermo'nun duvarları dışında bir hükümet süvari birliği yakaladılar. Hem Scordato, hem de Miceli, tutsak ve savaş ganimetleriyle gelmişlerdi; hatta Scordato beraberinde Palermo halkının "IX. Pius" adını taktığı büyük bir top getirmişti. Bu katılımlarla silahlı isyancıların sayısı artık yaklaşık 300'e ulaşmıştı.

Ayın on beşinin öğleden sonrası, Napoli'den General Robert de Sauget komutasında 5000 kişilik bir birlik geldi. On altısında gemilerinde dinlenmelerine izin verildi, fakat ertesi gün Castellammare ve San Francesco di Paolo Manastırının yakınındaki kapılardan şehre zorla girmeye çalıştılar.

Milis birlikleri o sırada Piazza Bologna'deki polis karakolunu çoktan yerle bir etmişti. Bourbon birlikleri saldırılarını başlattığında, Palazzo Reale ve Castellammare etrafındaki bölgeler hariç tüm şehir isyancıların elindeydi. Duvarlar dışında kırsal bölgelerden gelen milisler örgütleniyor ve şehre akın ediyordu; birçoğu Colli'den ve şehrin kuzeyindeki San Lorenzo Colli bölgesinden geliyordu. Böylelikle Bourbon güçleri, sayıları ve silahları isyancılardan fazla olsa da, bir kez daha içeriden ve dışardan saldırılabilir durumda kalıyordu. Palermo'da isyana Scordato ve onun Bagherialı arkadaşları önderlik etmekteydi. 1820'de olduğu gibi, Napolililer kendilerinin bölünmesine, çevrilmesine ve birbirleriyle ilişkilerinin kesilmesine izin vermişlerdi. Bu yolla isyancıların şiddetli direnişi Bourbon karşı saldırısını püskürtmeyi başardı.

Olayların bu beklenmedik gelişmesiyle hayal kırıklığına uğrayan Napolililer, gemilerine çekilip şehri bombalamaya başladı. II. Ferdinando'ya "Kral Bomba" ismini kazandıran olay budur. İsyancıların işine yarayan bir başka taktikti bu. Birçok yabancı temsilci ve işadamları bulunan bir şehrin gelişigüzel bombalanması, Fransız, Sardinya ve muhtemelen Amerikan konsoloslarının protestolarına neden oldu. İngiliz vatandaşlarının birçoğu, tesadüfen o anda Palermo limanında bulunan kraliyet donanması fırkateyni *HMS Bulldog*'a kaçtı. Bunların arasında, Palermo'nun ılıman Conca d'Oro'sundaki gördüğü tedavi şiddet olayları yüzünden kısa kesilmiş olan Lord Mount Edgcumbe de vardı. Milis liderleri Mount Edgcumbe'yi kendi adlarına araya girmeye ve düşmanlıkların durdurulmasını istemeye ikna etti. Edgcumbe isyancılara, askeri başarı olmaksızın diplomatik yaklaşımların hiç bir etkisi olmayacağına samimiyetle inandığını söyleyerek, yine de aracılık etmeyi kabul etti.

Mount Edgcumbe, Roma'daki Lord Minto'ya özel bir mektup yazdı. Mektupta iki azgın kedinin anlaşmazlıklarını görüşmelerle çözmesini bek-

lemenin, Sicilyalı ve Napolililerden aynısını beklemekten çok daha makul olduğunu söylüyordu. Sicilyalılar, cüretkârlıklarından dolayı taviz veremeyi düşünmeyecek kadar kendilerine kızgın olan Kral Ferdinando'ya hiç güvenmiyordu. General de Majo ve General Vial, özel bir konuşmada Mount Edgcombe'ye tavizlerin gerekli olduğunu söylemişlerdi; fakat bunu krallarına söyleyemeyecek kadar korkuyorlardı. Böylece iki taraf da sadece diğerinin kayıtsız şartsız teslimiyetinden başka bir şeyi kabul etmeyeceğini ilan etmeye devam etti. Mount Edgcombe, *Bulldog*'un güvertesinde oturmuş yazı yazarken, silah seslerinin ardında isyancıların nefesli çalgılar bandosunun sesini duyabiliyordu. İsyancılar cesaretlerini gösterirken, silah ve sayıca üstünlüklerine rağmen Napoli askerleri bir korkaklar sürüsünden başka bir şey olmadıklarını gösteriyor, diye düşünüyordu.¹⁴

Uluslararası sempatinin yön değiştirmesiyle, devrim kendine daha kabul edilebilir bir yüz verme telaşına düştü. La Masa, 13 Ocak gibi erken bir tarihte bile bir "Geçici Devrimci Komite" organize etmeye başlamıştı; oysa ilk yaptığı işler sadece kışkırtıcı bildiriler yayınlamak, yardım başvuruları göndermek ve barikatların inşasını düzenlemektir. Ertesi gün Geçici Devrim Komitesi alt komitelerden oluşan bir geçici komiteye dönüştürüldü. Palermo belediye binası Palazzo Pretorio'daki bir toplantıda, ılımlılar Belediye Başkanı Spedalotto başkanlığında geçici bir hükümet oluşturmayı kabul etti. Liderlik ilk önce 1820 isyanını önderlerinden birisi olan Pantelleria prensi Emanuele Requesens'e teklif edilmişti. Fakat Requesens zayıf ve hastaydı; dolayısıyla teklif Ruggero Settimo'ya yapıldı. Spedalotto'nun Palermo belediye başkanlığı tekrar onaylandı ve geçici hükümet La Masa'yı askeri kuvvetlerin komutanı olarak onayladı.

Bu ilk geçici hükümette yaşlı soylular çoğunlukta idi. Fitalia prenslerinden Ruggero Settimo, 1812 parlamentosu ve 1820 devriminde yer almış, daha sonra Bourbon donanmasında oramiral olarak görev yapmıştı. Marksistler, demokratların kendi başlarına hükümet oluşturmaları gerektiğini savunarak sonradan La Masa'yı kınamışlardı. Bu ise asıl önemli noktayı gözden kaçırmaktı: Demokratik liderlerden hiçbiri sosyal bir devrim istemiyordu; onun yerine 1812 anayasasının gözden geçirilmiş şekline dayanan bağımsız bir Sicilya istiyorlardı.

Bu durum hükümetin ilk eylemlerinde açıkça görülmektedir. Ayın on sekizinde hükümetin geçici bir ateşkes isteğine verilen yanıtta Spedalotto, "Sicilya, Palermo'da genel bir parlamentoda birleşip, krallarının üzerine yemin ettiği ve tüm güçler tarafından tanınan, kimsenin açıkça feshetme-

ye cesaret edemeyeceği anayasasına tekrar kavuşana kadar, cesur bir şekilde ayaklanmış halk ne silahlarını bırakacak, ne de saldırılardan vazgeçecektir” diye yazıyordu. Bu yeterli değilmiş gibi Settimo’nun sekreteri, “tüm güçler tarafından tanınan anayasa...” diye yapılan göndermeyi, “İngiliz ülusunun etkisiyle 1812’de ıslah edilen ve tüm güçler tarafından tanınan...”¹⁵ şeklinde değiştirmişti.

Her halükârda devrimciler, geçici hükümeti saygıdeğer aristokratlara ve ılımlılara emanet etmeyi acil ve pratik bir ihtiyaç olarak görüyordu. Palermo’da başarılı bir ayaklanma sadece bir ilk adım olabilirdi; Bourbonların büyük bir daimi ordusunun olduğu ve Sicilyalıların bir ordusunun bile olmadığı basit gerçeği ortadaydı. Ayaklanan halk Napoli garnizonlarını Palermo’ndan ve diğer şehirlerden dışarıya sürebilse bile, 1820’de yaptıkları gibi tekrar geri dönmelerini engelleyecek hiçbir şey yoktu. Bourbon ordusunun düzenli karşı-saldırlarına karşı Sicilyalılar sadece yıkıcı ve zayıflatıcı bir gerilla savaşı başlatabilirdi. Tek umutları yabancı ya da İtalyan bir gücün araya girmesiydi. Devrimciler bunu ta baştan görmüşü: La Farina’nın Ekim 1847’de İngilizlere yaklaşmasının ve aynı zamanda Orta İtalya’daki ılımlı liberal guruplarla ilişkiye geçmesinin nedeni budur. Mariano Stabile’nin Lord Minto’yu Sicilya’ya hemen getirme kaygısı bundan dolaydı.

Bu arada Palermo’nun bombalanması, isyancıların şevkini azaltacak hiçbir şey yapmamıştı ve on sekizinden itibaren milis birlikleri, Palazzo Reale ve Castellammare etrafındaki çemberi sistemli olarak daraltmaya başlamıştı. Artık Termini Imeresi’deki garnizondan ele geçirdikleri topları ve Napoli ordusundan kaçan Sicilya doğumlu iki topçu subayları vardı. Şehirdeki milisler, Palazzo Reale’yi çevreleyen binaları yerle bir etmiş ve saldırıya başlamıştı. Ayın yirmi dördünde, Palermoluların geçici olarak cephaneleri tükendiğinde bir duraksama oldu. Napolililerin morali çok bozulmuştu; saray kadın ve çocuklarla doluydu; yiyecek, su ve cephaneleri azalmıştı. Herhangi bir emir verilmemiş gibi görünmesine rağmen, Napolililer tüm eşyalarını yanlarında götürüp binaları boşaltarak bu duraksamadan yararlandılar.

Palazzo Reale’nin terk edilmesiyle Napolililerin yapabileceği tek şey, korumasız birliklerini ve sivilleri çekmek için saldırıların kesilmesini istemektir. Fakat Palermo’daki Geçici Komite hükümet birliklerinin hâlâ ellerinde tuttuğu Castellammare’nin boşaltılıp Sicilyalılara teslim edilmeden bunun garanti edilemeyeceğini söyledi. Görüşmeler devam ederken birlikler, görevliler ve aileleri Ucciardone Hapishanesi yakınında, şehrin dışındaki li-

manda toplandı. Erzakları yoktu ve subayların birçoğu ortadan kaybolmuştu. Bazıları, generaller de Majo ve Vial'in şimdiden kadın elbiseleri içinde kaçtığını, diğerleri ise yatak ve yorganların altında arabalarla şehrin dışına çıkarıldıklarını iddia ediyordu. General Sauget kalarak bu kitleyi, Napoli'ye giden gemilere binmeyi umduğu Bagheria yakınındaki Solunto'ya doğru yönlendirmeye çalıştı. Fakat sahil yolunda Sicilyalı milis birliklerinin saldırısına uğradı ve Napolililerden birçoğu panik içinde Boccadifalco etrafındaki tepelere doğru kaçtı. Maalesef burada köylüler Napolilileri öldürmek ve taşıdıkları ya da giydikleri eşyaları soyarak tepelerde ki köylerinden inince, saldırı 1820'dekine benzeyen bir katliama dönüştü.

Castellammare'nin 5 Şubat'a kadar dayanmasına rağmen, Palazzo Reale'nin boşaltılması 1848 Palermo isyanının sonuna işaret eder. Şubatın ikisinde Geçici Komite, 1812 anayasasını 1848'in ihtiyaçlarına uydurmak için genel bir parlamento toplanana kadar iktidarda kalmak üzere ismini geçici hükümet olarak değiştirdi. Settimo başkan ve Stabile onun sekreteri olarak (başka bir deyişle, başbakan olarak) onay aldılar. Yaşlı Requesens savaş komitesi başkanı, Baron Riso başkan yardımcısı ve Francesco Crispi sekreter olarak atandılar. Torrearsa markisi mali komite başkanı, Pasquale Calvi adalet ve halk emniyeti komitesi başkanı; Scordia prensi Pietro Lanza da halk yönetim komitesi başkanı oldular.

Avam ve soylular kamarasından oluşan Sicilya parlamentosu Nisan 1848'de toplandı. Görüşmeler, üyelerinin çoğunluğu avukat olan ve 1812 anayasasının düzeltilmiş bir taslağını hazırlamayı kendilerinin öncelikli görevi olarak kabul eden alt kamaranın egemenliğinde geçti. Parlamento hemen çalışmaya başladı ve temmuz başlarında yeni anayasa hazırlandı. Yöneticilerin güçlerini sınırlayan ve yurttaşlık haklarını garantiye alan maddeler güçlendirildi ve siyasal demokrasiyi ilgilendiren maddeler eklendi. Sicilya, anayasasının II. Ferdinando tarafından sonunda tanınan Napoli'deki devrimci hükümetin anayasasının sunduğu yurttaşlık haklarından çok daha fazla haklar vermesiyle gurur duyabilirdi artık. Fakat anayasa yürürlüğe konmadan önce hükümet adada boydan boya hızla yayılan anarşinin önünü kesmek zorundaydı.

Ada Alevler İçinde

1848 devrimi, başından itibaren birbiriyle çatışan amaçların sıkıntısını çeken Bourbon tanım reformunun başarısızlığıyla akılda kalmıştır. Reformculardan bazıları, ekilebilir topraklarda bir serbest pazarın yaratılması ve eski sınırlamaların kaldırılmasının, pratik uzmanlığı ve yatırım yapacak parası olan yeni bir toprak sahipleri sınıfının ortaya çıkmasını kolaylaş-

tıracağını görmüştü. Bu reformcular için tanım reformunun mantıksal sonucu, sosyal statüsü iyi olan bir grubun yükselişiydi. Fakat bu ümit, fakir ve topraksız köylüleri açgözlü toprak sahiplerinin –bir başka deyişle eski kısıtlamaların kaldırılmasından yararlanmayı umabilecek olan bu yeni sosyal statü grubunun– zorla soymasından koruyan biri olarak hareket etmenin, krallığın özel görevi olduğunu düşünen eski tarz bir himayeci yardımseverlikle çelişmekteydi. Bourbon hükümeti, bu iki amacın birbiriyle ne kadar uyumsuz olduğunu ya da farklı sınıfların uyumsuz isteklerini tatmin etmeye yönelik bir politikanın sonucunun, bu sınıfların birbirlerinin gırtlığına sarılması olacağını anlamamış gibi görünmektedir.

Tarım reformlarının amaçları gerçekten cömertçe taraflar içermesine rağmen, devletin bu amaçları gerçekleştirme araçları, bu amaçların zararına değilse bile korkunç bir şekilde yetersizdi. Yeniden işbaşına gelmiş olan Napoli'deki hükümet, 1817'de kamu görevlerine gelebilecek Sicilyalıların listesini yapmıştı. Memurlara, mesleki sınıflardan çok toprak sahibi soyluları seçmeleri için özellikle talimat verilmişti; çünkü mesleki sınıflar istikrarsız olarak görülüyordu; yani liberal eğilimleri olduğu düşünülüyordu. Devlet görevlileri özellikle Palermo'daki hukukçulara karşı uyarılmışlardı; çünkü orada, hiçbir şart altında görev verilmemesi gereken “yoksul ve güvenilmez” avukat bolluğu vardı.¹⁶

Hükümet, krallığa ve onun görüşlerine sempati duyduğunu sandığı Sicilya'daki geleneksel soylulara güvenmekle, çirkin kargaşaların önlenileceğini ve istikrarsız mesleki sınıfların (özellikle Palermo'nun “yoksul ve güvenilmez” avukatlarının) saf dışı edilebileceğini düşünmüş görünüyordu. Oysa hiçbir şey gerçeklikten bu kadar uzak olamazdı.

Sicilya tanımı 19. yüzyıl boyunca büyümekteydi. İç bölgelerdeki akışkan sermaye yokluğu yüzünden, toprak sahipleri doğrudan satın alma yoluyla değil de, ya evlilikler ya da politik etkinlikleri sayesinde yeni topraklar edinebiliyordu. Evlilik ve devlet memurluğu, Sicilyalıların sosyal merdiveni tırmanmak için kullandıkları geleneksel yollardı. İkisi de siyasal stratejilerdi ve eğer toprak sahibinin kardeşleri, oğulları, damatları ve kuzenleri arasında önemli bir avukat, memur ya da yerel yargıç-yönetici varsa, bunun çok yardımı oluyordu.

Tarım reformu orman topraklarının, krallığa ait arazilerin ve manastır arazilerinin, tutanın elinde kalacağı anlamına geliyordu. Kapılacak paylar artıyordu ve kaçınılmaz olarak hoş olamayan kargaşalar bunu takip edecekti. Bu kargaşanın dostane bir şekilde son bulacağını ummak pek gerçekçi

¹⁶ Iachello ve Signorelli, 1987, s. 110-11, 121.

değildi. Umulabilecek en iyi şey, rakip ailelerin evlilikle ilişkili ve politik farklılıklarını –geçmişte sık sık olduğu gibi– silahlı çetelerle değil, avukatlar ve politik dostları aracılığıyla çözmeleri idi.

Kuramsal olarak, bu büyük toprak paylaşımında, kimin ne alacağına karar veren hükümetti. Gerçekte ise bunlar yerel bürokratik kararlardı. Reform kendi bürokrasisini yarattı ve Bourbon tarım reformları da epeyce bürokratik işlem gerektiriyordu: listelerin yapılması, sınırların belirlenmesi, açık artırma ve satışların düzenlenmesi. Sicilya'nın içlerinde nitelikli çok az Napolili memur olduğundan, tarım reformlarının idaresi Sicilyalılara devredildi. Kuramsal olarak bu Sicilyalılar, görevlerini sadakat ve ayrımcılık yapmadan yerine getiren Bourbon hanedanı görevlileriydi. Gerçekte ise hepsi toprak sahibi ailelerin üyeleri idi ve kimlere sadık oldukları apaçık ortadaydı. Dolayısıyla reform, hükümetin saf dışı etmek istediği sınıfın ellerine verilmişti.

Bunun sonucu, tarıma dayalı Sicilya kasabalarının hepsinde tarım reformuna hükmeden ve ondan kâr eden birkaç ailenin yükselmesi idi. Bu aileler 1848'de, yaşadıkları kasabalarda "Bourbon partisi" denilen şeyi oluşturan ailerdi. Daha az kayırlan aileler için 1848 devrimi zaman zaman, Sicilya'ya özgürlük kazandırmaktan ziyade intikam almaktan ibaretti.

Köylüler de intikam peşindeydi. Reformlardan faydalanaacağı öngörülen grup onlardı. Ne var ki, ortak toprakların parçalanması onları –hayvan otlatma, avlanma, odun kömürü yapımı, inşaatlarına taş ve kil toplama ve doğal bitki toplama gibi– sayısız toplumsal haklarından mahrum etmişti. Belediyelere ait ortak geleneksel yerlerde yapılan eylemler artık özel kişiler tarafından sahiplenilmişti ve onlar tarafından denetleniyordu. Hükümet, köylülerin geleneksel haklarını kaybedeceklerini görmüş ve kayıplarının giderilmesi için tazminat verilmesini gerektiren kanunlar çıkarmıştı. Köylülerin çok azı bundan yararlandı; vergilerin düzenli olarak artırılmasına rağmen, vaat edilen tazminat çoğu zaman ödenmiyordu.

Mülk sahibi olmak harcama yapmayı da gerektiriyordu. Köylü ailelerin çok az akışkan sermayesi vardı ve kuşkusuz hiç birikmiş paraları yoktu. Paylaşımında toprak alan aileler, aniden yeni harcamalarla karşılaşmıştı. Borç almak zorunda kalarak sonsuz bir borç devridaimine girdiler ve kendilerine verilen arazinin zorunlu olarak satışı bilinen sonuç haline geldi. Köylülerin çok azı zenginleşti; toprak reformu, sönmüş umutların ve yerine getirilmeyen vaatlerin hikâyesine dönüştü.¹⁷

Palermo ayaklanmasından sonraki iki hafta içinde adanın her yanında ki şehir ve kasabalarda karışıklıklar patlak verdi. Kırsal karışıklıklar adanın

17 Romeo, 1973, çeşitli sayfalar ve Petrusiewicz, 1989.

iç bölgelerinin merkezi ve doğu kısımlarında başladı. Buraları toprak reformundan en fazla etkilenen alanlardı. Bahar dikiminin yapıldığı mart ve nisan başlarında, köylüler sahibi belli olmayan ortak arazileri işgal edip dikim yapmaya başladılar ve nisanda “gaspçı” mal sahiplerinin arazilerini de işgal ettiler. Devrimler Sicilya’da vergi bayramlarıydı; restorasyon dönemleri ise tahıl, alışveriş (*carta bollata*) ve hatta pencere ve kapılar için ödenmiş vergilerin kaydedildiği defterlerin yeniden yürürlüğe girmesiydi. Bu yüzden köylüler, ortak arazilerin ya da gaspçı toprak sahiplerinin elindeki arazilerin işgaliyle asla yetinmiyordu. Kalabalıklar hükümet dairelerini yıkıyor, defterleri yakıyor ve hapishaneleri boşaltıyorlardı. Diğer toprak sahibi aileler köylülerin kızgınlığından yararlanıyor ve onları “Bourbon” ailelerin evlerine saldırıp soymaya yöneltiyordu. Taraflar av tüfekleriyle silahlanıp rakiplerini yok etmek üzere dolaşmaya başladıklarında, şehirde meydan savaşları ve kanlı baskınlar yaşanmaya başlandı.¹⁸

Palermo’daki geçici hükümet, belediye binalarının yağmalanmasının ve ekilmemiş arazilerin işgalinin “yurtsever” eylemler olduğunda ısrar ederek önce bunlara göz yumdu. Köylülerin eylemlerine alkış tuttu ve toprakları işgal edilen mülk sahipleri şikâyet ettiğinde, eylemlerde yer alanların hepsini bağışlayan genel af çıkarttı. Fakat karışıklıklar batıya, Palermo’ya doğru yaklaştıkça giderek şiddetlenmeye başladı. Köylüler ekili topraklardaki ürünleri de kesip yakmaya başladı. İşgaller ve yağmalar, soyguna, yangın çıkarmaya ve cinayetlere dönüştüğünde, geçici hükümet ciddi bir şekilde korkuya düştü.

Sicilya avam kamarasına egemen olan avukatlar, 1812 anayasasının gözden geçirilerek yeniden yazılmasında takdire değer bir iş yapmışlardı; bununla birlikte, tarımsal sorunları çözme konusunda hiç bir bilgileri yoktu. Aslında, devrimci hükümet Napoli hükümetinin tüm yanlış yorumlarını paylaşıyordu. Hükümet, devrimci milletvekillerinin doğal olarak öne sürdüğü gibi, sefaletleri Bourbonların yanlış yönetiminin sonucu olan köylülerin yardımına koşma misyonunu yüklenmişti. Onları, nefret edilen *macinato* vergisinden, yani köylülerin tahıllarını un için öğütmek üzere götürdüklerinde verdikleri vergiden kurtarmaya yemin etmişlerdi. Bunun haksız bir yük olduğunda hemfikir diler, fakat devrimci hükümetin gelir kaynakları çok azdı. Maliye bakanlığı sekreteri Michele Amiri, köylüleri *macinato*’dan kurtaracaklarını söyleyen parlamentodaki milletvekillerine, bunun yeni devleti vergi gelirlerinin yaklaşık üçte birinden edeceğini söylemişti; *macinato*’yu kaldırmanın devrimin görevi olduğunu ileri sürenle-

rin, devlete yeni bir gelir kaynağı bulma görevini üstlenmeleri gerektiğini söylüyordu. Bunu yapmak mümkün olmadığı için Sicilya parlamentosu, köylülerin yurtsever bir görev olarak *macinato*'ya geçici olarak "dayanmaları" gerektiğine dair bir karar çıkartmak zorunda kaldı.¹⁹

Bir çözüm bulamayan geçici hükümet, köylülerin sıkıntılarını toplumun bir güvenlik sorunu olarak ele almaya zorlandı. Bu ise baskı anlamına geliyordu. Fakat kimin baskısı? Sicilya'daki polislerin çoğu Napoliliydi ve Sicilya'da 1848'in ilk birkaç ayını derisini deldirmeden atlatabilen her Napolili polis kendisini çok şanslı sayabiliirdi.

Bir çözüm, milis birliklerini kullanmaktı. Devrim hazırlıkları 1847 Eylül'ünde çoktan başlamıştı ve isyanın ilk haftasında Palermo'ya gelen milisler, gizli örgütler tarafından çok daha önceden örgütlenmişti. Palermo Savaşı sırasında bu milisler disiplini elden bırakmamış ve yiğitçe savaşmıştı. Bunlar yerel olarak iktidarı ele geçiren devrimci gurupların parçasıydı. Monreale ve Misilmeri gibi şehirler 1848 devrimi sırasında toplumsal düzeni bu şekilde koruyabilmiş ve kendilerini diğer şehirleri pençesine alan yıkımdan kurtarmışlardı.

En etkili milis liderleri (Monreale'den Turi Miceli, Parco'dan Vincenzo Pagano, Bagheria'dan Giuseppe Scordato) kendilerini minnettar bir hükümetin şeref madalyalarıyla süslenmiş buldular. Bu liderler kahraman olarak görülüyor ve öngörülen bir devrimci ordunun çekirdeğini oluşturuyorlardı. Bu ordunun önderi, büyük fikirleri olan küçük bir adam, Giuseppe La Masa idi. Tüm halkları despotların zincirlerinden kurtaracak olan bir son devrimle büyülenmiş olan La Masa, kendisinin başlattığı devrimin, o son devrimin habercisi olduğuna inanmıştı. Bu yüzden 1848 yazında Miceli, Pagano, Scordato ve diğer milis liderlerini yanına alarak, gemilere binip yelken açtı. Adanın bu adamların hizmetine en fazla ihtiyacı olduğu zamanda onlar Calabria'nın ıssız bölgelerinde boşu boşuna yürüyorlardı.

Bunlar diğer milis birliklerini, yani sonradan gelenleri geride bırakmıştı. Bu adamlar hakkında çok daha az şey biliniyor. Bazılarının davranışları iyi olmasına rağmen diğerlerinininki eşkıyadan ayırmak imkânsızdı.

Milis birliklerinden sorumlu kişi, adalet ve toplumsal güvenlik komitesinin başkanı sıfatıyla, aslında hem adalet hem de içişleri bakanı olan Pasquale Calvi idi. Trapani ilinde Castellammareli ateşli bir devrimci olan Calvi, sonradan milis birliklerinin genelde şiddete başvurmadığını ve suç işlemediğini yazmıştı. Dediğine bakılırsa, Palermo'daki isyan sırasında milisler sadece Bourbon kurumlarına ve Bourbon otoritesine saldırdı.²⁰

19 Fiume, 1982, s. 74 ve 109-10.

20 Bkz. Francesco Malvica'nın anlatısı, Fiume, 1984a.

Yıkımın bir kısmı kesinlikle simgeseldi. Kalabalıklar tüm yabancı hükümdarların –IV. Felipe, III. Charles ve Saksonyalı Maria Amalia– heykellerini yıkıp paramparça etmişti. Biraz daha az simgesel olan, kraliyet sarayının ve diğer kraliyet binalarının tüm mobilya ve eşyalarının yağmalanmasıydı; en az simgesellik ise sokaklardaki ağaçların kesilmesi eylemindeydi.

Balık ve et pazarlarının harap edilmesi, kalabalığın tutumunu özellikle ortaya seren bir eylemdi. Palermo sübvansé edilen ekmekten yararlanıyordu. Nefret edilen *macinato*, ekonomik anlamda, iç bölgelerdeki köylülerin servetinin Palermo'ya transferini temsil ediyordu. Bu, iç bölgelerdeki köylülerin kötü durumunun, Palermo'nun üzerinde pek önemle durmadığı bir sorun olmasının nedenlerinden biridir. Fakat diğer yiyeceklerle gelince, bu tamamıyla farklı bir şeydi. Balık ve et satışının, ruhsatlar ve diğer türden denetimlerle merkezleştirilmesi ve hükümet tarafından işletilen balık ve et pazarlarının inşası kararı kısmen sağlık nedenleriyle alınmıştı; fakat karar kısmen de bu yiyeceklerin vergilerinin ödenmesini garantilemek isteginin bir ürünüydü. *Macinato*'nun aksine bu vergiler, tüketicilerin kendilerinin ödediği vergilerdi. Bu durum, kalabalıkların yeni inşa edilmiş et ve balık pazarlarına saldırmakla kalmayıp, aynı zamanda onları yerle bir etmelerinin nedenini açıklar.

Son olarak, neredeyse şehirdeki her karakolun yağmalanıp yakılması ve 340 polisin öldürülmesine zorlukla simgesel denilebilir. Napoli devleti, vergi kaçırma, kaçakçılık, ve suç işlenmesi sorunları ile; kimlik cüzdanları, ruhsatlar, damgalı faturalar, izinler ve iyi davranış sertifikaları vererek uğraşmayı denemişti. Bu denetimlerin masrafları yeni vergiler biçiminde yöre halkından toplanıyordu. Bunların idaresi polise düşüyordu ve yöre halkı gerekli evrakları elde edebilmek için sürekli olarak ücret ödeyip kendilerine pek sempatik bakmayan Napoli polisinin keyfine göre davranmak durumunda kalıyordu.

13 Ocak gecesi, isyancılar San Francesco Saverio askeri hastanesini ele geçirdi. Orada bulunan askerlere ve Scordato ve Miceli tarafından getirilen askerlere karşı iyi davranıldı. Fakat polise karşı böyle değillerdi. Napoli polisi korkunç zalim davranabiliyordu; itiraf etmelerini sağlamak için mahkûmlara işkence yaptıkları söylentileri vardı. Kalabalıklar San Domenico ve diğer yerlerdeki karakolları ele geçirdiklerinde –kemikler, dişler, sakatlanmış vücutlar gibi– dehşet verici insan kalıntıları keşfettiler. Bu en korktukları şeyin doğruluğunu gösteriyordu; San Domenico ve via del Celso'da ele geçirilen polisler kalabalık tarafından paramparça edilmişti.

Bu olaydan sonra, geçici hükümet tüm Bourbon polis memurlarının hapsedilmesini emretti; polislerin kendilerinin korunmalarına yönelik bir

önlemli bu. Fakat 21 Şubat'ta milisler, bu polislerin birçoğunun tutulduğu Santa Anna Hapishanesi'ni bastı. Mahkemeleri çabucak yapıldıktan sonra hepsi birer birer asıldı; sadece Calvi'nin sinikçe bahsettiği gibi, "yolsuzlukla" ün yapmış olan -mafya ve suç örgütleriyle iç içe olan- birkaçı kurtuldu.²¹

Palermo'da savaşmış ya da şehirden çekilmeye çalışan Napoli ordusuna yapılan saldırılara katılmış milis birlikleri mensuplarının birçoğu, mart ve nisan aylarında kasaba isyanlarında ya da Bourbon sempatizanlarına yapılan saldırılarda öncü bir rol almak üzere kasaba ve köylerine dönmüşlerdi. Serbest bırakılan mahkûmlarla da safları kalabalıklaşmıştı. Palermo'yu terk etmeden az önce Napoli ordusu, Ucciardone Hapishanesi'nin kapılarını açarak 10.000 ile 12.000 arasında mahkûmu serbest bırakmıştı. Hapishane kayıtlarının çoğu yakıldı; bu adamların çoğunluğunun anakaradan geldiği bilgisinden ve kırsal bölgelerin başına bela olan eşkıya çetelerine ve *tristi* [ser-seri] gruplara katıldıklarından başka haklarında bir şey bilmiyoruz.²²

Sicilya'daki toprak sahiplerinin büyük çoğunluğu (her ne kadar birkaç rakiplerinden intikam almak için isyan ortamını kullanmış olsa da) Napoli'den bağımsızlığı destekliyordu. Yine de, siyasi fikirleri ne olursa olsun hiç bir toprak sahibi, köylü çeteleri ürünlerini yakarken bir şey yapmadan oturup kiralalarının dumana kanıştığını seyretmek istemezdi. 28 Ocak'ta Sicilya Ulusal Muhafızları kurulmuş ve savaş komitesi başkan vekili Baron Riso'nun komutası altına verilmişti. Bu Ulusal Muhafızların, yurttaşların oluşturduğu bir milis olması düşünülmüştü; fakat onun yerine, çok gevşekçe düzenlenmiş ve kendi kendilerine yetkili olmadıkları şeyler yapan birimler haline gelmişlerdi. Bu birimler, kendi yandaşlarını seçip donatan ve onlara kendi cebinden ödeme yapan ya da bunları kendi adamları arasından seçen toprak sahipleri tarafından yönetiliyordu. Silahlı ve atlıydılar; 1848 yazı geldiğinde de at koşturmaya hazır dılar.

Fakat geçici hükümetin artık tahammülü kalmamıştı. Hükümet liderleri, çetelerin ve köylülerin bahar sonuyla yaz başlarındaki aşırılıklarına göz yummuştu; şimdi de Ulusal Muhafızların aşırılıklarına göz yumuyorlardı. Corleone bölgesinde Ulusal Muhafızlar, Acicatena prensi komutasındaki yetmiş kişiden oluşuyordu. Prens bölgesindeki yöneticilerin haklarını çiğnemekle suçlanıyordu. Öte yandan, Ulusal Muhafızlar bu sert fakat iş bitirici yöntemleri savunuyordu. Yakındaki Roccapalumba Ulusal Muhafızları komutanı, hükümetin kötülük edenleri "tatlılık ve ikna" yoluyla dizginlemek istemesini, bir mektup yazarak Riso'ya şikâyet etmişti.

21 Calvi, 1851, s. 132.

22 Fiume, 1984a.

Böyle yöntemlerle değil, sadece “korkunç örneklerle” iç bölgelere başı getirileceğini iddia ediyordu. “Tüm Ulusal Muhafızlar adına”, hükümetin ona, “tüm kötülük edenleri resmi kanallara başvurmadan idam etmesine” izin vermesi için yalvanyordu.²³

Bu türden düşünceler Ulusal Muhafızları çabucak Calvi ve demokratlarla çatışmaya iten düşüncelerdi. Demokratlar, milis birliklerini hâlâ devrimci bir ordu olarak görüyordu. Fakat 28 Nisan’da, Teresa Testa di Lana milis birliği ile Ulusal Muhafızlar arasında, Fieravecchia’da bir silahlı çatışma meydana geldi. Calvi bile Testa di Lana’yı devrimin öncüsü olarak temsil edemiyordu. Tersine onları, “bellerinde tabanca ve kama, göğüslerine çapraz asılmış kindaki süvari kılıçlarıyla polis kıyısına yaptıkları saldırılar ve polis ajanlarına (*sbirri*) yaptıkları zulümle kendilerine ayrıcalıklı bir yer edinen, Fieravecchia’daki milis birliğinin başı olan, insan kıyafeti giymiş buruşuk küçük bir keçi sürüsü” olarak tanımlıyordu.²⁴

Calvi önce soylular, sonra da avam kamarasında eleştirildi. Ona karşı gösteriler yapıldı (o ise bunların düşmanları tarafından düzenlenip, masraflarının karşılandığını iddia ediyordu) ve Mayıs sonunda Settimo, ülkelerine anarşi getirmek isteyenlere yönelik bir ikaz yayınladı. Ondan sonra Calvi’nin görevden alındığı bir bakanlık krizi yaşandı. Onun yerine hem adalet ve toplumsal güvenlik bakanı, hem de Ulusal Muhafızların komutanı olarak neredeyse diktatörce güçlere sahip olan Riso getirildi.

Yenilgi

Sicilya devrimine yönelik tehdit hâlâ, içeriden değil dışarıdan geliyordu: Sicilya’nın ordusu bulunmuyordu ve Napolililerin güçlenerek geri dönmelerini önleyecek hiçbir şey yoktu.

12 Ocak ayaklanması Napolili II. Ferdinando’yu sarsmış, onu tahtının tehlikede olduğuna inanmaya yöneltmişti. Kral, 18 Ocak’ta tavizler vermeye başladı: Sicilya’nın sınırlı özerkliğini ve Napoli hapishanelerindeki tüm siyasi mahkumların serbest bırakılmasını kabul etti. Ayın sonuna gelindiğinde, Napoli’nin de yeni bir anayasa yapmasını kabul etmiş, yeni ve liberal bir bakanlık oluşturmaya başlamıştı. Bu görünürdeki değişikliğin ardında, Ferdinando’nun Sicilya ayaklanmasıyla uğraşabilecek serbestliği elde etmeyi umarak, biraz zaman kazanmak istemiş olması mümkündür. Bu en azından, “Napoli hükümeti, Sicilya’dakilerden intikam alabilmek için Napoli’deki liberalleri tatmin etti”²⁵ diyen Napoli’deki İngiliz konsolos vekilinin

²³ Fiume, 1982, s. 109-10.

²⁴ Calvi, 1851, s. 132.

²⁵ Napier’den Minto’ya mektup, bkz. Curato, 1970, s. 334-35.

fikriydi. Bu kurnazca bir manevraydı, çünkü 1848'in Napolili liberalleri Sicilya'nın bağımsızlığına 1820'nin liberallerinin duyduğundan daha fazla sempati duymuyorlardı. Settimo ve Stabile'nin Napoli'deki yeni anayasal hükümetin Sicilya hükümetiyle anlaşacağı umutları çok geçmeden kınıldı.

Yine de, Napoli'deki değişiklikler Sicilya'ya biraz nefes alma imkânı verdi; Napoli Sicilya'yı tekrar fethetmeye girişmeden önce altı aydan fazla bir zaman geçecekti. Bu, Sicilya hükümetinin bir tür savunma oluşturmak için kullanabileceği geçici bir durgunluktu. Fakat bunun yerine geçici hükümet o zamanı, telaşla yabancı bir koruyucu arayarak geçirdi. Fransa kendi içindeki kargaşalarla uğraşıyordu. Piemonte kralı Carlo Alberto, Cenova dükünün Sicilya tahtını kabul etmesine izin vermemişti. Geriye sadece İngiltere kalıyordu.

Ocak sonu, Sicilya adına İngilizlerin yaptığı telaşlı diplomasiye şahit oldu. Napoli büyükelçisi Lord Napier, dışişleri bakanı Lord Palmerston'a Sicilya'ya tavizler verilmesi için Ferdinando'ya baskı yapmasını tavsiye etti; Palmerston bu öneriyi desteklemişti. Palmerston ve başbakan Lord John Russel, konu üzerine resmi olmayan yazışmalarda bulundular. Sicilyalıların İrlandalılar gibi hırçın ve sinirli bir küçük ırk olduğunu düşünüyorlardı. Ne yazık ki benzerlikler burada sona eriyordu; çünkü majestelerinin Londra'daki hükümetinin aksine, Napoli'deki Bourbon hükümeti nefret uyandırıyor. Roma'da, IX. Pius'un bile Sicilyalıların 1812 anayasasına hakları olduğunu düşünmesini öğrenmek, Lord Minto'yu şaşırtmıştı. Devrimci liderler halk önünde Napoli'den tam olarak bağımsızlıklarında ısrar etmelerine rağmen, özel konuşmalarında yabancı bir gücün aracılık ettiği görüşmelerle sağlanan bir anlaşmayı kabul etmekten mutluluk duyacaklarını belli etmişlerdi.

1848 Mart ve Nisan aylarında İngiliz özel temsilci Lord Minto, Napoli ve Sicilya arasında bir anlaşma sağlamaya çabaladı. Başından beri bir İngiliz çözümüne taraftar olan Stabile, İngilizleri Sicilya'nın tek umudu olarak görüyordu. Kendisini, iyi niyetli fakat kalın kafalı Minto'nun, gördüğünden çok daha fazla şey sunduğuna inanmaya zorladı. Minto, birçok Sicilyalının İngiltere'yi 1812 devriminin destekçisi olarak gördüğünü ve bundan dolayı İngiltere'nin Sicilya adına aracılık etmeye ahlaken zorunlu olduğunu düşündüğünü, hâlâ anlamıyordu. 6 Nisan tarihli bir mektupta Stabile'ye, "cumhuriyetçi hükümet belasından sakınmak" için her türlü aracı denemesini tavsiye etmişti. Bir tür amca tavsiyesi olarak görülen şey, geniş kapsamlı bir ima olarak algılandı: Eğer ılımlılar cumhuriyetçileri hükümetten atarlarsa, İngiltere, kraliyet ailesinden birisini Sicilya kralı olarak göndermekten mutluluk duyacaktı. Sicilyalılar buna uymaya

istekliydi. Calvi sadece işini kaybetmekle kalmadı; kısa bir süre sonra Paolo Paternostro bir bildiri yayınlarak, Calvi, Crispi ve diğerlerini cumhuriyetçi hizbin liderleri olarak gösterdi. Paternostro, hükümetin onları duvarın dibine dizip kurşuna dizmesini teklif ediyordu. Sonunda kasım ayında, Palmerston'un kendisi Sicilyalılara, İngilizlerin aracılık etmeye niyetlerinin olmadığını yazdı. Fakat çok geç kalmıştı, çünkü o arada Napoli ordusu çoktan Sicilya'ya geri dönmüştü.²⁶

Eylül 1848'de Napolili komutan Carlo Filangieri, Messina'yı geri aldı. Ondan sonra tekrar geçici bir durgunluk oldu, çünkü Messina'daki İngiliz ve Fransız konsolosları Filangieri'yi Sicilyalılarla altı ay sürecek olan bir barışa ikna etmişlerdi. İki hükümet de bu zamanı Napoli ve Sicilya arasında bir anlaşma sağlamak amacıyla kullanmayı umuyordu; gerçekten, Şubat 1849'da Kral Ferdinando, Gaeta'daki şatosundan bir dizi teklif sundu. Sicilya'ya, sınırlı oylamayla seçilmiş bir avam kamarası ve kralın atadığı bir soylular kamarasıyla birlikte bir anayasa teklif ediliyordu. Sicilya kendi hükümetine sahip olacak, fakat dışişleri bakanlığı ve ordu Napolililerin ellerinde kalacaktı. İlk bakışta hiçbir şey bundan daha makul olamazdı; ama aslında bu teklif hileden başka bir şey değildi. Kral Ferdinando, ihtiyacı olan şeyin İngiliz ve Fransızların vicdanını rahatlatacak cömert bir teklif olduğunu görecektir kadar akıllıydı. Bir kere bu yapıldı mı, onlar gidecek ve Ferdinando Sicilya ile istediği gibi uğraşmakta özgür olacaktı. Dolayısıyla, kralın vaatlerini yerine getireceği garanti eden hiçbir şey yoktu ve aslında yerine getirmeyeceğini gösteren her türlü neden vardı. İsmi ni aldığı babası da 1820'de böyle davranmıştı.

Tam iki hafta sonra kral aniden Napoli'ye bahsettiği anayasayı feshedip Napoli parlamentosunu yasakladığında, bu olasılık acı bir şekilde gerçeğe dönüştü. Parlamento sadece kırk gün hayatta kalmıştı. Kral kendisinin göreve getirdiği birçok bakanı da sonradan hapse attırdı.

Kral Ferdinando'nun teklifi Sicilya hükümetini bir ikilem içine sokmuştu. Yazılış biçimi bir ultimato benziyordu ve kabulü tam bir teslimiyet anlamına gelecekti. Öte yandan, Bourbon ordusu da Messina'daydı ve Sicilya'nın ordusu yoktu. Direnmek boşunaymış gibi görünüyordu. Hükümet bocalıyordu. Riso düşünce yerine, mücadeleyi devam ettirmeye kararlı Torrearsa markisi geçti. Torrearsa çok geçmeden istifa etti ve Scordia prensi Pietro Lanza'nın ve geleneksel soyluların yönetiminde yeni bir hükümet işbaşına geçti. Lanza'nın bakanları barış için çaba gösteriyordu. Fakat 1820'deki gibi Palermo halkı teslimiyeti duymak istemiyor-

26 Bkz. Curato'daki belgeler, 1970, s. 373-74.

du. Büyük gösteriler oldu ve Lanza hükümeti istifa etmek zorunda kaldı. Calvi ve demokratlar tekrar göreve çağrıldı ve Gaeta'da ileri sürülen şartları reddederek işe başladılar. Demokratlarla ılımlılar arasındaki ayrım belirgin hale geldi: bu ayrım, toplumsal politikalar ya da dünya devrimi üzerine değil, eldeki son barikatta düşmana karşı direniş üzerineydi.

Calvi'nin Gaeta tekliflerini reddetmesi Napoli'ye aradığı mazereti vermişti ve saldırı yeniden başladı. Napoli ordusu Messina'dan yola çıktı. General Flangieri ilgisini öncelikle, tek ciddi direnişle Cataniada karşılaştığı Sicilya'nın doğu kıyılarında yoğunlaştırdı. Doğuda Bourbon yönetimini tekrar göreve getirdikten sonra, ağır ağır batıya döndü. Onun güçlkle karşılaşmadan ilerlemesi başkentte paniğin yayılmasına neden oldu. Teslimiyetin kaçınılmazlığına rağmen, kimse Sicilya'nın teslimiyetini imzalama rezaletine ismini koymayı istemiyordu. Ruggero Settimo, tüm idari güçlerini Palermo belediyesine devredip diğer birkaç Sicilyalı bakanla birlikte bir İngiliz gemisine binerek Malta'ya kaçtı.

Calvi, Crispi ve La Farina, Palermo'yu savunma görevini üstlendiler. Köylüler, din adamları ve soylu hanımların hepsi, küreklerini kaparak şehir duvarları etrafında hendekler kazmak için yardıma geldi. Conca d'Oro milisleri şehre geri döndü. Biraz yağmalama olmuştu, fakat İngiliz donanma subayı, şehrin yeraltı patronlarının düzenin korunmasını sağlamayı üzerlerine aldığını bildiriyordu.²⁷ Baron Riso teslim olmayı öne sürdü; fakat Calvi onun Ulusal Muhafızlarını dağıtmıştı ve hiçbir gücü yoktu. Palermolu kalabalığın saldırısına uğradı ve hayatını zorlukla kurtarabildi. Bu arada, Monreale ve Bagheria milis birlikleri Calabriadan dönmüştü ve Calvi, Miceli ve Scordato'yu bunların komutasını kabul etmeye ikna etmeye çalışıyordu. Fakat Miceli ve Scordato hiç de romantik kişiler değillerdi; duruma bakıp umutsuzluğunu görmüşlerdi ve bundan dolayı bu görevi kabul etmeye yanaşmamışlardı. Gizlice Riso ile buluşarak, üçü birlikte Bagheria'ya kaçmışlar ve orada Filangieri ile buluşmuşlardı. Gereksiz kan dökülmesini ve yıkımı engellemek amacıyla oradan Napoli ordusuyla birlikte şehre geri dönmeyi kabul etmişlerdi.

Durum Sicilyalılar için yabancı değildi. Villafranca prensinin, intihar anlamına gelse de topraklarını savunmakta kararlı bir halkı hiçe sayarak 1820'de General Pepe ile Termini Imeresi'de buluşmak için Palermo'dan kaçarak yaptığının aynısını, Baron Riso ve General Flangieri şimdi Bagheria'da yapıyordu. Ama farklılıklar çok daha önemliydi. 1848 devrimi bir Sicilya ulusu şekillendirmişti.

Napolililerden en fazla Palermo’da nefret ediliyordu ve mücadeleyi başlatan da Palermolulardı. Palermo halkı ta Eylül 1847’deki Santa Rosa-lia yortusunda ayaklanmaya hazırlıklarına başlamıştı. Pilo’ya göre, devrim-ciler bağ ve bahçelerdeki işçilerin ve hatta Ucciardone Hapishanesi’ndeki mahkûmların desteğini kazanmışlardı. 3 Eylül gecesini anlatan Pilo, şöyle yazıyordu:

Tarlalardaki ve şehirdeki işçiler o gün işlerini bıraktılar ve eyleme geçmeye can atarak kavganın işaretini beklediler. O yüce günler esnasında, yoz hapishane mahkûmları sınıfının bile adalet ve erdem ilkelerinden ilham aldıkları yazılmalıdır. İlişkide oldukları kişilere bir emir yayınlayarak, takip edecek çok önemli günlerde hırsızlığa teşebbüs edenlerin vatana ihanet içinde olacaklarını ilan etmişlerdi. Sonuç olarak o günlerde hiçbir huzursuzluk yaşanmadı.²⁸

Palermo hapishanesindeki organize suç patronlarının devrime desteklerini ve hayırdualarını vermesinin hikâyesi, Sicilya’nın gelecek kuşaklar boyunca o patronları algılayışını biçimlendirecekti.

²⁸ Pilo, 1914.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1860 DEVRİMİ

19. yüzyıl Palermo'sunda dört büyük ayaklanma olmuştur; 1860 ayaklanması hepsinin arasından bir istisna olarak öne çıkar. Birkaç rakam bunun nedenini açıklayabilir. 1820 ve 1848 ayaklanmalarında Napoli garnizonundaki asker sayısı 5000 ile 10.000 arasındaydı. Yeni hükümetin Palermo'daki bir ayaklanmayı olabilecek en son şey olarak gördüğü 1866'ya gelindiğinde, garnizondaki asker sayısı yaklaşık 2000'di. Fakat 1850'ler boyunca Palermo'da genelde 20.000 civarında Bourbon askeri bulunuyordu.¹

1848'den sonra Napoli'nin tavrı sertleşmişti. Yeni Sicilya vali vekili Carlo Filangieri, bir uzlaşma politikası başlatmayı denedi. Hükümetinin, hukuki reform ve değişiklik isteklerini hiçbir zaman baskı altında tutmak istemediğini, sadece hoşnutsuzluğu sömürerek Sicilya'yı şiddet ve anarşi yoluna sürükleyen o birkaç bölücünün eylemlerini bastırmayı amaçladığını ilan etmişti. Genel af çıkararak hemen hepsi yurtdışına kaçmış olan kırk üç kişi haricindeki herkesi affetti. Silahlarıyla yakalanıp ölüme mahkûm edilen *popolani* [halktan insanlar] bile affedilmişti. Bu politika, her türlü muhalefeti tasvip etmeye pek istekli olmadıklarını göstermiş olan kral ya da bakanları tarafından desteklenmiyordu.²

Yeni yönetim altında kayba uğrayanlar arasında Sicilyalı baronlar da vardı. Aristokrasi 1848'de öncü bir rol oynamıştı; 1812 anayasasıyla bağlantılı kişiler, avam kamarasında bulunan gözük pek ve idealist genç insanlarla beraber çalışmıştı. Bunlar geçici hükümetin yardımına koşup devrime toplumsal meşruiyet ve tarihsel bir devamlılık hissi kazandırmıştı. Ne var ki, 1849'den sonra Napoli, ayrılıkçı niyetler gösterip temizlenemeyecek bir şekilde lekelenmiş olduğunu düşündükleri Sicilya baronlarının, tarihsel du-

1 Trevelyan'ın tahmini Napoli kaynaklarına dayanmaktadır.(1907 s. 246).

2 De Cesare, 1969, s. 75.

yarılıklarını pohpohlayacak halde değildi. Devlet, Napoli'deki kralın Sicilya'nın kendi soylularıyla birlikte ortak olarak yönettiği İki Sicilya Krallığı'nın meşru "restorasyon" devleti olduğu kurgusundan vazgeçmişti. 1849'dan sonra Napoli polis kuvvetine dayanarak yönetmeye başladı.

Napoli'deki hükümet birkaç yanılsama içindeydi. 1849'dan sonra Palermo ve büyük taşra kentleri, devletin her an tetikte olmadığı ve dikkatsiz davrandığı zamanlarda, halklarının her türlü ayaklanma fırsatına atlayacak olan düşman bölgeleri olarak görülüyordu. Bourbon devleti sadece Sicilya'daki garnizonlarını artırmamış, aynı zamanda yöredeki halkla dostluk ilişkilerine girmesi ya da liberal komplolar içine çekilmesi pek muhtemel olmayan paralı Alman askerlerinden oluşan hızlı harekât alayları getirmişti.

Palermo'daki Ocak 1848 isyanından sonra Monreale'de de bir isyan olduğunu görmüştük. Bourbon garnizonu ele geçirilmiş ve askerler, milis birliği lideri Turi Miceli tarafından esir alınarak Palermo'ya götürülmüştü. Monreale'deki hapishaneler açılmış, mahkûmlar serbest bırakılmıştı ve onların yerine Bourbon görevlileri konulmuştu. Yeni bir şehir meclisi oluşturulmuş ve meclisteki sandalyeler mesleki kategorilere göre doldurulmuştu: Papazların, üst sınıf mensuplarının, küçük toprak sahiplerinin, zanaatkarların ve tarım işçilerinin birer sandalyesi vardı. Hatta temsilcilerini tamamıyla cahil olarak tanımlanan *calcarai* ["taşocağı işçileri" ya da "kireç yakanlar" anlamında] için de bir sandalye vardı. Bu yeni şehir meclisi, etkin gücü olmayan bir danışma kurulu niteliğindeydi. Gerçek iktidar, önceki yüzyıllarda olduğu gibi Monreale başpiskoposunun ellerindeydi. 1848'de başpiskopos devrimi şevkle destekliyordu; Palermo'daki olayları yakından izleyip devrimcilerin her zaferinde Te Deum söylenmesini emretmişti. Özellikle 1812 anayasasından ve soylular kamarasından çok hoşnut kalmıştı; çünkü bu ona elbiseleriyle başkente gidip Sicilya'nın önde gelen din adamlarından biri olarak protokolde yer almasını sağlamıştı.

Bunun aksine 1860'da, Monreale'de 6000'den fazla asker vardı ve 4000 asker de etraftaki tepelerde konuşlanmıştı. Sayıları orada bir ayaklanmayı olanaksız kılacak kadar fazlaydı. Aslında askerler ve polislerin sayısı o kadar çoktu ki, hükümet onlar için yeni bir kışla aramaya mecbur kaldı. Eski Benedikten manastırının bazı bölümleri, manastırın kemer altları ve halk tiyatrosu, birliklerin konaklaması için ayrılmıştı. Hapishaneler askerler tarafından olmasa da rejimin düşmanları tarafından doldurulmuştu. Mayıs 1850'ye gelindiğinde dört kişi devrimci eylemlerinden ötürü asılmıştı. Başpiskoposun kendisi, Napoli tarafından atanan biriyle değiştirilmişti; ama Monreale'nin tarihsel kişiliğine yapılan bu saldırıyı ya da dini mülklerinin suiistimal edilmesini protesto etme düşüncesi yoktu. Gerçekten de, Nisan

1860'ta Palermo'daki ayaklanmanın ardından Monreale çevresindeki bölgelerde ufak çaplı çatışmalar olduğunda; Monreale polis şefiyle birlikte yeni başpiskopos, yeni Napoli kralı Francesco'ya aceleyle, "serserileri" yok etme başansından dolayı onu kutlayan bir telgraf göndermişlerdi.³

Piemonte

İtalya'da 1848, görünüşte genel bir başansızlıkla sonuçlanmıştı. Kuzye'de Avusturyalılar, Toscana ve Orta İtalya dükliklerinde, himayeleri altındakilerle birlikte tekrar iktidara geçmişlerdi. Merkezde IX. Pius Roma'ya dönmüş ve hemen Mazzini'nin Roma Cumhuriyeti'nin tüm izlerini yok etmeye başlamıştı; Engizisyon tekrar tesis edilmiş ve ağır bir sansür uygulaması başlamıştı. Napoli'de II. Ferdinando'nun tüm son olaylardan çıkardığı tek sonuç, hanedanın iktidannın hükmedilenlerin rızasından çok polis ve paralı askerlere dayanıyor olduğuydu.

Tek istisna Piemonte'ydi. 1848'in başlangıcında Avusturya ve Piemonte sıkı bir şekilde müttefikti. Piemonte kralı Carlo Alberto, Metternich'ten daha fazla liberalizm dostu değildi ve tüm Piemonte subaylar sınıfı ve kendisi, Avusturya'ya meşru otoritenin kaynağı gözüyle bakarak yetiştirilmişti. Kralın bu meşruiyetçi kuşkuları bir yana itmesini sağlayacak tek düşünce, Lombardia ya da Orta İtalya'nın, eğer Avusturya hâkimiyetinden kurtulurlarsa, kolaylıkla Piemonte'nin etki alanına girebilecekleri düşüncesiydi. Mart 1848'de Milano ayaklanmış ve beş gün savaştıktan sonra Mareşal Radetsky komutasındaki Avusturya garnizonlarını püskürtmüştü. Bu Carlo Alberto'ya bir fırsat veriyordu: Devrimi desteklerse Lombardia'yi Piemonte topraklarına katabilirdi.

Fakat kral tereddüt ediyordu: Tehlikeli liberaller olarak nitelediği Milano isyanının liderlerine olan güvensizliği, şan ve şeref isteğiyle ülkesini büyütmeye isteği arasındaki dengede gidip geliyordu. Bir halk ayaklanmasına yardım etme kavramı ona çok çirkin görünüyordu; hatta, Milano üzerine yürüyerek cumhuriyetçileri bastırıp "düzeni yeniden sağlamayı"⁴ gerçekten düşündüğüne İngiltere'yi ikna etmeye çalışmıştı. Kendi bakanları, askeri desteğin bedelinin Piemonte'ye katılma olduğunu Milano geçici hükümetine zorla yutturana kadar, yapacağı saldırıyı geciktirdi. Sonunda ordusuyla Lombardia'ya geçtiğinde, Mareşal Radetsky'nin geri çekilen güçlerini takip etmeyi ihmal ederek düşmanın Brenner geçidi ağzındaki kalelerde yeniden toplanmasına izin vermiş oldu. Aylarca süren etkisiz seferler ve kaçırılan fırsatlardan sonra, sonunda Custoza'da yenilgiye uğrayarak

3 Zikredildiği yer: Schiro, 1931, s. 199-211.

4 Mack Smith, 1994, s. 60.

Milano'ya geri çekilmek zorunda kaldı. Şehri yaşamı pahasına savunmayı vaat etmiş olmasına rağmen, çok geçmeden barış isteğinde bulundu ve zahmetle kazandıkları özgürlüklerini korumak adına hiçbir şey yapmadığı için Milanolularca hakarete uğrayarak utançla Torino'ya çekildi.

Custoza'daki yenilgi Piemonte'nin saygınlığına ciddi bir darbeydi ve onun yeni İtalyan düzeninde egemen bir güç olarak ortaya çıkma isteklerine vurulan bir gemdi. 1849 baharında Piemonteliler ordularını Lombard ovasına göndererek bir deneme daha yaptılar. Bu kez Novara'da daha da ciddi bir yenilgiye uğradılar. Bu olaydan sonra Carlo Alberto tacını oğluna bırakmaya karar verdi.

Yeni kral Vittorio Emanuele, farklı bir kuşaktandı. Liberal olmamasına karşın, tipik olarak restorasyonun ilk yıllarında yetişenlerin akıllarına yer etmiş olan, liberal fikirlere verilecek herhangi bir ödünün meşru monarşinin ölüm çanlarını çalacağı şeklindeki korku, onda diğerlerinden daha azdı. Bundan dolayı Avusturya'nın baskılarına karşı koyarak, babasının 1848'de istemeyerek kabul ettiği Albert Anayasası'nı –Statuto Albertino– feshetmeyi reddetti. Böylece İtalya'da 1849'da, tek anayasal rejim olarak Piemonte kaldı.

Bu Piemonte'yi tüm İtalyanların milliyetçi umutlarının odak noktası haline getirdi; çünkü, IX. Pius'un reformları reddetmesi, 1848 başlarında halkın düşüncelerini öylesine alevlendiren papanın liderliği altında bir İtalyan birliği tasarısının artık ölü bir şey olduğunu göstermişti. Kendisini yurtsever bir ilginin merkezinde bulmaktan Vittorio Emanuele'nin koltukları kabarmıştı. Tüm hatalarına rağmen sevilen bir kral olmak istiyordu. Aynı zamanda kendisini bir asker olarak görüyordu; sık sık askeri karargâhlarda saraydan daha rahat olduğunu söylerdi. Bu yüzden, babasının uğradığı hakaretleri affettirecek ve krallığını genişletecek, fakat aynı zamanda kendisini ulusal bir kahraman olarak gösterecek bir savaş düşüncesi, yani Avusturya ile yeni bir savaş düşüncesi aklında büyümeye başladı.

Piemonte kralının hırsları, 19. yüzyıl Avrupa'sının en kurnaz ve muktedir diplomatlarından birininkiyle çıkışıyordu. Kont Camillo di Cavour, 1850'lerde Piemonte'nin önde gelen bir devlet adamı ve iç ve dış politikalarının mimarı olarak ortaya çıkmıştı. Cavour bir reformcuydu ve Piemonte onun yönetimi altında yeni bir refah ve istikrar dönemi yaşıyordu. Bununla birlikte, Cavour bir demokrat değildi; Piemonte onun rehberliğinde geleneksel politikası olan Avusturya ile dostluktan, Fransa ve İngiltere ile olan bir müttefikliğe doğru kaydıysa, bu ilke olarak mutlakyetçiliğe karşı olduğundan değildi. Cavour, daha ziyade, 1815 Viyana Anlaşması'yla sağlanan siyasal düzenin çok daha uzun süre bozulmadan ka-

lamayacağını sezen ve eğer diplomatik kartlarını yeteri kadar maharetle oynarsa Piemonte'nin değişen siyasal iklimin başlıca vârisi olabileceğini görmüş olan bir fırsatçıydı.

Cavour'un hedeflerini gerçekleştirmeye giden yolda önünde üç adam dikiliyordu. İlk ikisi Giuseppe Mazzini ve Fransa imparatoru III. Napoléon'du. Piemonte yönetimi altında birleşik İtalya tasarı, İtalyan liberalleri ve yurtseverleri arasında oldukça destek görmüştü. Fakat Kral Carlo Alberto'nun İtalya'yı birleştirmek gibi bir eğilimi olmadığı, sadece kendi krallığının sınırlarını genişletmek istediği açığa çıkınca bu destek buharlaşmıştı. Cavour, değişen iklimden yarar sağlamayı istiyorsa, Piemonte'nin İtalyan birliğinin şampiyonu olarak öne çıkarması gerektiğini anlıyordu. Öte yandan, bunu yapmak devrimden yana olmak anlamına geliyordu. Dolayısıyla bu onu Mazzini ile anlaşmazlığa sürükleyecekti.

Mazzini'nin devrimci hareket içindeki ahlaki otoritesi, Cavour'un bu hareketin liderliğini Piemonte için ele geçirme planının önünde dikiliyordu. Genellikle cumhuriyetçi komplocu ve uluslararası terörist olarak algılanmasına rağmen, Mazzini gerçekte demokratik parti içindeki bir ılımlıydı. Çok uzun süre önce Carbonaria gelineğiyle bağlarını koparmıştı; siyasi suikastları lanetliyordu; hatta anayasal bir monarşi olmak ve İtalya'nın birliği için kavgaya çıkmaya rıza göstermek kaydıyla, İtalya'da monarşiyi desteklemeye gönüllü olduğunu tekrar tekrar ilan etmişti. Onyıllardır Mazzini'nin mektuplarını açıp okuyan Piemonte polisi bütün bunları biliyordu; kuşkusuz Cavour da... Yine de, Mazzini'yi komünist, din düşmanı, terörist ve kundakçı olarak ilan ederek alenen taciz etmeye devam etti. Suç delillerini çarpıtıp Mazzini'nin gazetelerine el koyuyordu.⁵

İtalyan birliği mücadelesinin liderliğinin tehlikeli bir iş olduğu ve Cavour'un da bunun farkına vardığını kabul edersek, er ya da geç Cavour'un politikasının Avusturya ile aralarında bir uçuruma neden olacağını kaçınılmaz olduğunu görürüz. Piemonte ordusu tek başına Avusturya ordusuyla uğraşacak kadar güçlü değildi. Bu Piemonte'nin bir müttefike ihtiyacı olduğu anlamına geliyordu. Mantuksal olarak bu müttefik sadece Fransa olabilirdi. Bu yüzden Cavour'un amacı III. Napoléon'un rızasını gerektiriyordu.

Hem demokratları hem de Fransa'yı bu işe sokmak belli bir derece düzenbazlık gerektiriyordu. Cavour ılımlı düşüncelerle flört ederek, Mazzini'den Piemonte topraklarında yakalanırsa kesinlikle idama mahkûm edilecek olan bir devlet düşmanı olarak bahsediyordu. Oysa Piemonte polisi Haziran 1856'da Mazzini'nin, yerlisi olduğu Cenova'ya gizlice geri gel-

diğini öğrendiğinde onu yakalamayı beceremedi; üstelik, Mazzini'yi aslında Modena dükalığında bir ayaklanma başlatma komplosu içindeymiş gibi göstermeye çalıştı.⁶

Bu politika neredeyse Cavour'un yüzüne gözüne bulaşıyordu. Devrimci partide, Mazzini'nin siyasi suikastların devrimci bir silah kullanılmasını reddetmesini herkes desteklemiyordu. Radikal Felice Orsini, en azından 1853'ten beri Londra'daki Mazzini ile yakın ilişkiydi; 1854'te ise, Garibaldi, Mazzini, Macar yurisever Lajos Kossuth ve Londra'daki Amerikan konsolosunun davet edildiği bir yemeğe o da katılmıştı.⁷ Devrimci eylemlerini ve her şeyden çok Modena'daki zaptedilmesi imkânsız Avusturya kalesinden kaçışını anlatan hatıralarının tercümesi, ona İngiltere'de Mazzini'ninkine rakip olacak kadar çok ün kazandırmıştı.⁸ Fakat tüm enerjisine, cazibesine, cesaretine ve becerikliliğine rağmen Orsini, 19. yüzyıl devrimcileri arasında yaygın olan kıskançlık ve kendini beğenmişliğin sıkıntısını çekiyordu; hatıraları komploda ve sürgünde beraber olduğu arkadaşları Mazzini'ye yaptığı acı saldırılarla doludur.⁹ Bu rekabetin farkında olan ve belki de teröristlerle bağlantıda olmanın yararlı olabileceğini düşünen Cavour, 1853'ten beri Orsini ile gizli ilişki içindeydi.

Cavour, Orsini'nin tüm gizli planlarının sırdaşı olamazdı: 14 Ocak 1858'de arabayla Paris'teki operaya gitmekte olan Napoléon ve İmparatoriçe Eugénie'ye üç bomba atıldı. Arabanın atlarının ölmesine ve çevrelerinde sonradan sekizi ölen 156 yaralı olmasına rağmen, imparator ve eşi saldırıdan mucizevi bir şekilde yaralanmadan kurtuldular. Bu terörist saldırının haberini duyduğunda Cavour'un, "Umarım İtalyanların işi değildir" dediği duyuldu. Fakat çok geçmeden kuşkuları doğrulandı: Saldırı Orsini ve arkadaşları tarafından planlanıp gerçekleştirilmişti.¹⁰

Napoléon, Cavour'un Orsini'yi istihbarat teşkilatı fonlarından desteklemekte olduğunu hiç tahmin etmese de, yeteri kadar kuşkulanıyordu. Öfkeye kapılarak, Cavour'un demokratları Piemonte'den atmasını ve gazetelerini susturmasını istedi. Durum Vittorio Emanuele'nin yazdığı duygu yüklü bir mektupla kurtarıldı: Kral imparatora, "eğer ben kendi krallığımda şiddet kullanacak bir kral olsaydım... ben tüm etki ve [imparator olan siz] cömert ve soylu bir ulusun sempatisini kaybederdiniz"¹¹ diyor-

6 *Age*, s. 116-17.

7 *Age*, s. 106-7; ayrıca bkz. Candeloro, 1994, 4:220.

8 Orsini, 1857.

9 Orsini hakkında bkz. Gori, 1897.

10 Trevelyan, 1907, s. 71-72.

11 Trevelyan, 1907, s. 72; ayrıca bkz. Mack Smith, 1994, s. 121-22.

du. Şaşırtıcı bir şekilde imparator sadece yumuşamamış, aynı zamanda bu olay onun Avusturya'ya karşı Piemonte'nin müttefiki olmayı kabul etmesine yardım etmişti.

III. Napoléon'un fikrini değiştirmesi her zaman tarihsel bir tartışma konusu olmuştur. Kendisi bizzat eski bir gizli örgüt üyesi ve komplocu olan imparator, cumhuriyetçi muhalefetin kararlılığından ve gözükaralılığından etkilenmiş olabilir. Bu onu, radikallerin enerjilerini kendi yararına kullanmanın daha akıllıca ve salt baskıdan daha kârlı olduğunu düşünen Cavour'un politikasına ikna etmiş olabilir. Daha sonra Cavour, kılık değiştirerek sahte pasaportla aynı yılın temmuz ayında Fransa'ya girdi. Plombières'te imparatorla buluştu ve ormanda yapılan bir araba gezintisinde iki lider yeni Fransa-Piemonte anlaşmasının detaylarını konuşup Avusturya'ya karşı yapacakları birleşik savaşın planlarını yaptılar.

Fransa ittifakının içerdiği bir risk vardı. Piemonte Avusturya'yı Fransız silahlarıyla yenerse Fransa, İtalya'nın işlerinde Avusturya kadar söz sahibi olmak isteyebilirdi. Avusturya'nın egemenliğindeki bir İtalya'yı, Fransa'nın egemenliğindeki bir İtalya takip edecekti ve bu ne Cavour'un, ne de demokratların hoşlanacağı bir olasılıktı. Riski azaltmak ve devrim üzerindeki Piemonte liderliğini sağlamlaştırmak için Cavour üçüncü bir kişiye yöneldi: Garibaldi 1856'da sürgünden dönüp Cavour ile buluştu.

Garibaldi, Mazzini gibi gerçek bir demokrattı; dahası, onu ipe götürecek birkaç ölüm cezası kapıda bekleyen bir demokrattı. 1830'ların başlarında Cenova'da Mazzini ile devrimci bir komploya katıldığı için Piemonte tarafından "yüz kızartıcı bir ölüme" mahkûm edilmişti.¹² 1848'de bu cezası affedildi. Fakat 1849'de Roma Cumhuriyeti'ni savunmasından ötürü Avusturya ve Papalık Devletleri tarafından hâlâ aranıyordu.

Yine de, Fransa, Napoli ve Avusturya birleşik ordularına karşı yaptığı Roma savunması Garibaldi'yi halk tarafından sevilen bir kahraman yapmıştı. Cavour, Garibaldi'yi Piemonte'nin siyasetini açıkça savunmaya ikna edebilirse, İtalya'nın her tarafındaki liberallerin kesinlikle bunu takip edeceğini görmüştü. 1848'de arkadaşlarıyla birlikte Güney Amerika'dan ilk kez sürgünden dönüşünde, Garibaldi kılıcını Carlo Alberto'ya sunmuştu. O sefer reddedilmişti. Şimdi 1856'da ikinci kez sürgünden döndüğünde değişik bir kabul töreniyle karşılaştı. Cavour, Vittorio Emanuele ile bir buluşma düzenlemişti. Siyasi bakış açılarındaki kaçınılmaz farklılıklara rağmen, iki adam birbirlerinden hoşlanmış gibi görünmektedir.

Cavour, Garibaldi'nin desteğinin somut bir kanıtına ihtiyaç duyuyordu ve böylece 1857 yazında Garibaldi, Ulusal Cemiyet'in başkan yardımcısı

olmayı kabul etti. Başlangıçta Daniel Manin ve Giorgio Pallavicino tarafından kurulmuş olan Ulusal Cemiyet, ılımlı liberallerle Mazzini'nin daha devrimci "Hareket Partisi" arasında bir bağ olarak düşünülmüştü. Fakat 1850'lerin ortalarında Cavour'un etkisi altına girmeye başlamıştı. Pallavicino, Bourbon baskısından kaçarak Fransa'ya göç eden ve orada Mazzini ile ilişkiye geçen Sicilyalı Giuseppe La Farina'nın desteğini sağlamıştı. 1854'e gelindiğinde La Farina, Mazzini'den ayrılmış, Cavour'un etkisi altına girmişti. La Farina'nın bir devrimci lider olarak prestijini ve devrimci parti içindeki bağlantılarını kullanarak Cavour, La Farina'nın Ulusal Cemiyet'i Piemonte iktidarının bir aleti olarak şekillendirmesine izin verdi.¹³

Mazzini hiç de yanılısma içinde değildi. Cavour, Garibaldi'yi Ulusal Cemiyet'in başkan yardımcısı yaparak onu dışarıda bırakmıştı ve bunu biliyordu. Garibaldi'nin kendisinin safça Cavour'un aleti olmasına izin verdiğinden şikâyet ediyordu. "Garibaldi iyidir" diye yazıyordu, "ülkesini sever ve Avusturyalılardan nefret eder; fakat Garibaldi zayıftır. Bundan dolayı değişkendir. Piemonte hükümeti tarafından gerçekten tuzağa düşürüldüğüne inanıyorum."¹⁴

Fakat bu önemli anda, Mazzini'ye karşı Cavour ve Vittorio Emanuele'nin yanında yer almak için Garibaldi'nin kendine göre gerekçeleri vardı. Garibaldi, 1849'da İtalyan halk kitlelerinin ulusal amaca sempati duymalarına ve hatta onu şevkle desteklemelerine rağmen, ne silahlarının ne de askeri tecrübelerinin olduğunu görmüştü. Gizli örgütlerin komploları ve tarihi önceden belirlenmiş ayaklanmalarından düş kırıklığına uğramıştı. Mazzini'nin yaptığını sandığı gibi halktan iyi silahlanmış Avusturya ya da Bourbon birliklerine karşı ayaklanmasını ve onlara saldırmasını istemek, onları gereksiz yere ölüme göndermekti. İtalyan özgürlüğünün İtalyan süngüleriyle kazanılması gerektiğine ve bu süngüleri ona sağlayabilecek tek devletin Piemonte olduğuna inanıyordu. Dolayısıyla Piemonte ordusunu mücadeleye dahil etmenin gerekliliğini kabul etmişti ve en azından şimdilik, siyasi sorunları Cavour'un ellerine bırakmaya istekliydi.

Askeri konularda Garibaldi'nin kararları Mazzini'ninkinden daha üstündü. 1857'de Mazzini Garibaldi'yi yeni bir girişime çekmek istedi. Napolili devrimci Carlo Pisacane, Calabria sahiline küçük bir keşif grubu göndermeyi planlıyordu. Grup önce Santo Stefano Adası'ndaki Bourbon kalesindeki hapishaneye saldırıp zincirlenmiş mahkûmları serbest bırakacak, sonra da anakarada bir köylü isyanı başlatmaya çalışacaktı. Ga-

13 Candeloro, 1990, 4: 220-28.

14 Mack Smith, 1994, s. 109.

ribaldi bunda yer almak istemedi. Dostu Jessie White Marino'ya, "sırf *canaille*'i [ayaktakımı] güldürmek için"¹⁵ adamları ölüme göndermek istemediğini söylemişti.

Pisacane'nin sonraki macerası, Garibaldi'nin önsezilerini haklı çıkardı. Pisacane, Orsini gibi milletin ilgisine açtı; bu ölümüne neden olsa bile. "Bir ulusun yaşamını gösteren şey doktrinler değil, yaptıklarıdır", diye yazmıştı.¹⁶ Pisacane, Haziran 1857'nin sonuna doğru yola çıktı. Yola çıkmadan önce Jessie White Marino'ya, bir biyografi yazannın belirttiği gibi, uzun bir intihar notundan başka bir şey olmayan "vasiyetnamesini" vermişti.¹⁷ Yataklarında rahatça uyuyup diğerlerinin yaptıklarını yargılayan eleştirmenleri kınıyordu; fikirleri zamanının ilerisinde olan adamları her zaman "çılgın ahmaklar" olarak görüyorlardı. Kuşkusuz bu aynı eleştirmenler onu, "çılgın, tutkulu, ve kargaşa içindeki bir ruh", olarak damgalayacak; başarısızlığa uğrarsa planlarının kusurlarını ve eksikliklerini yazacaklardı. Yine de kendisini tüm arkadaşlarının ve gerçek yurtseverlerin iyi niyetine emanet ederek, "şehitliğin soylu saflarına" katılmaya hazır olduğunu ilan ediyordu. Son sözleri söylerken Pisacane, kendisini devrime kurban etmeyi teklif ediyordu. "Eğer ölürsem", diye yazıyordu, "İtalya, kendilerini onun çıkarlarına kurban etmeye hazır oğullar yetiştirdiği için gurur duyabilir... İtalyan devriminin tüm umutlarını ve tüm şefkatini bayrağım altında birleştiriyorum...Yanımda savaşmak İtalya'nın tüm acıları ve kederleri anlamına gelecektir."¹⁸ Böylece yelken açıp yola koyuldu.

Santa Stefano Adası'ndaki siyasi mahkûmlar, Pisacane ve tayfası tarafından kurtarılmayı reddedince, grup Ponza Adası'ndaki ikinci bir mahkûmlar kolonisine gitti. Burada bir düzine siyasi mahkûma ek olarak 200 kadar adi suçluyu serbest bıraktılar. Grup daha sonra Sapri'de karaya çıkıp Basilicata tepelerine yürüdü. Burada felaketle karşılaştılar. Aniden ortaya çıkışları, beklenmedik silahlı bir grup adamın görülmesinin ne anlama geldiğini bilmeyen köylüleri korkuya düşürmüştü. Onların Farmason olduğunu düşünen papazlar tarafından kışkırtılan Padula ve Sanza köylüleri, komploculara saldırdı. Pisacane ve yoldaşlarının çoğu öldürüldü. İkinci geminin idaresinden sorumlu Rosolino Pilo, yaşamını kurtararak kaçabildiği için şanslıydı.

Garibaldi, devrimi başarmanın daha etkili araçlar üzerinde düşünüyor-du. 1858'de Cavour'la bir anlaşma yaptı: Garibaldi, Avusturya Lombardia'sından, Venezia'dan, Papalık Devletleri'nden ve dukalıklardan gönül-

15 Trevelyan, 1907, s. 68.

16 Candeloro, 1990, 4:244-73.

17 Rossi, 1982, s. 59-64.

18 Zikredildiği yer: Tranfaglia, 1983b.

lülere kullanarak küçük bir kuvvet –Cacciatori delle Alpi [Alp Avcıları]– oluşturacaktı. Savaş çıkması durumunda düzenli Piemonte ordusunun yan-
nı başında kavga eden bir yurtsever İtalyan gönüllüler birliğinin varlığı,
kavgaya ulusal bir karakter verecekti; bu ise Fransa’nın görüşme masasın-
da İtalya’nın arzularını tanımayı reddetmesini zorlaştıracaktı. Bu yurtsever
gücün, ünlü demokratik liderin kendisi tarafından yönetilmesi çok daha
iyi olurdu; özellikle de savaş alanındaki romantik bir başarı, halkın imge-
leminde yerleşirse.

Nisan 1859’da Avusturya, aptalca Piemonte’yi işgal etme hevesine ka-
pılarak yeni bir savaş başlattı. Garibaldi ve Cacciatori’si Alpler’de savaşı-
yordu. Harekâtları Cavour’un arzuladığı şeydi; Cacciatori çok daha büyük
güçleri manevralarıyla şaşırtarak Varese ve Como’da muhteşem zaferler
kazandı. Bunlar aynı zamanda propaganda zaferleriydi: 3000 genç gönül-
lü eski tüfekleriyle ve hiç toplanılmaksızın, mükemmel bir biçimde silah-
lı ve toplanmış kocaman Avusturya birliğini yenmişti.¹⁹

Askeri anlamda, harekâtlar anlaşmazlığın çözümünde çok az etkili ol-
du. 1859 savaşı Lombard ovasındaki iki savaşla –Magenta ve Solferino–
sonuçlanmıştı. Bunlar düzenli ordu savaşlarıydı ve ikincisi, Amerikan İç
Savaşı’ndakilerin şimdiden tadına baktıran bir katlianın sahnesi gibiydi.
Avusturyalıların yenilmesine rağmen, Fransız ve Piemonte ordusu da on-
lar kadar hırpalanmıştı. Kısa bir süre sonra, Fransa ve Avusturya impara-
torları Villafranca’da buluşup barış şartlarını görüştüler.

Villafranca Antlaşması’yla Avusturyalılar Lombardia’yı Piemonte’ye
bırakırken, Venezia’yı muhafaza ettiler. Geri kalan İtalya, savaştan önce
olduğu gibi kalacaktı. Fakat bu son koşulun yerine getirilmesi çok zordu.
1859 savaşının başlangıcında Toscana, Romagna ve Orta İtalya dukalıklar-
ının hepsi hükümdarlarını kovmuştu. 1859 yazında bu bölgelerin halka-
ları, Villafranca Antlaşması’nın şartları ne olursa olsun, onları geri getir-
meye hiç istekli olmadıklarını göstermişlerdi. Hiç kimse (ne Fransa, ne
Avusturyalılar, ne de papa) bu gönülsüz halka o şartları zorla kabul etti-
recek durumda olmadığından, Piemonte’yle dostane ilişkiler içinde olan
ılımlı hükümetler işbaşında kalmıştı ve Cavour’un III. Napoléon’la bu
bölgeleri Piemonte’ye katacak yeni bir pazarlığa oturmasını bekliyorlardı.

1859 savaşı Piemonte’nin saygınlığını artırdığı gibi, Cavour’un iştahı-
nı da kabartmıştı. Aynı yılın ağustos ayında, “Napoli’yi avucuma alaca-
ğım”²⁰ dediği duyuldu. Avusturya savaşının başarıyla sonuçlanması, Gü-
ney’i de demokratların gündeminin tepesine koydu. Ulusal devrimin Sicil-

19 Trevelyan, 1907, s. 108-9.

20 Age, s. 115.

ya'da başlayıp yanmadanın yukarısına doğru yayılacağı fikri, 1830'ların sonlarındaki kolera isyanlarının, ada halkının isyana eğilimini gözler önüne serdiği sıralarda ortaya çıkmıştı. Nicola Fabrizzi, Malta'daki komplo üssünde uzun süredir Sicilya stratejisinin savunuculuğunu yapmıştı. Mazzini, Sicilya'daki popüler şiddetin İtalyan birliğinden daha çok Sicilya'nın bağımsızlığı amacına çalışacağını düşünmesine rağmen bununla ilgileniyordu. Garibaldi 1854'te İtalya'ya dönerken Londra'daki Mazzini'yi ziyaret etti ve Mazzini bu fırsatı, onu Sicilya'nın işgaline liderlik etmeye zorlamak için kullandı. Garibaldi bunu "memnuniyetle" yapacağını, fakat sadece Sicilyalıların kendilerinin büyük bir isyanıyla çakıştığı takdirde yapacağını söyledi.

1859 sonunda Garibaldi de bir şey elde etmişti. Cavour, Garibaldi'nin Cacciatori delle Alpi'sinin başarılarını İtalyan liberalleri arasında Piemonte'ye yeniden saygınlık kazandıracak bir şey olarak görmüş olabilirdi; fakat Garibaldi'nin rüyası silahlı İtalyan ulusuna liderlik etmektir. Güney Amerika'daki sürgünden buraya ona eşlik eden bir avuç dolusu kırmızı gömlekli yandaşı artık Cacciatori'yi de ekleyebilirdi. Onlar etkili bir devrimci gücün çekirdeğiydi. Bu yüzden Mazzini Garibaldi'nin sözlerine güveniyordu. Garibaldi'nin devrimci güçlerini yardımını alabilecek etkileyici bir Sicilya isyanı çıkarma amacıyla, hatın sayılır ikna kabiliyetini ve ayaklanma planları örgütlemadaki hünerini kullanmaya başladı.

1849'den Sonra Sicilya'da Komplo

Bu arada Sicilya'da, devrim bir intihar olasılığına dönüşmüştü. Ocak 1850'de, Palermo 1848 devriminin son eylemi olarak algılanabilecek başarısız bir ayaklanmaya şahitlik etti. Düzenleyicileri Napoli yönetiminin tekrar başa gelmesini kabul etmemeye yemin etmiş ve Eylül 1849'da bağımsızlıklarını savunmak için son bir çaba gösterenlere katılmış olan son Sicilya hükümetinin görevlileri ve milis liderleriydi.

Ayaklanma 12 Ocak 1848 ayaklanmasının bir tekrarı olarak planlanmıyordu. Düzenleyiciler şehrin dört bölgesi için dört ayrı komite oluşturmuşlardı. Yeni milisler toplayıp şehre yöneltmek için çevredeki kırsal bölgelerdeki radikal liderlerle ilişkiye geçmişlerdi. İsyancı güçlerin, bir kez daha ayaklanmanın kalbi olarak hizmet edecek olan Fieravecchia'da toplanmasını istiyorlardı.

Komplocular her şeyi hesaplamıştı; İngiliz konsolosu William Goodwin bile plana dahilmiş gibi görünüyor.²¹ 27 Ocak Pazar günü akşam üzeri saat yedide şehrin çeşitli noktalarında silahlı gruplar, ortaya çıktıklarında hükümete bağlı birliklerin iyice silahlanmış olarak kendilerini bekle-

21 Viola, 1984, s. 223-47

diklerini gördüler. Napoli hükümeti geçmişteki yanlışlarından ders çıkar-mıştı; artık Napoli'deki gelişmeleri ve emirleri beklemek için ordularını kışlada kapalı tutmayacaktı. Hükümet, isyancı girişimleri halkın desteğini almadan ya da ivme kazanmadan önce henüz dalındayken koparmak su-retiyle çabuk ve saldırganca hareket etmeye kararlıydı.

İsyancılar, hükümet birlikleri ikaz etmeden ateş açınca şaşır-dı. Grup-lardan bazıları ateşe karşılık verdi; düzenleyicilerden biri olan Nicolo Gar-zilli komutasındaki bir grup çatışarak Fieravecchia'ya ulaşmayı başardı. Fa-kat isyancıların birçoğu silahlarını bıraktı ve kararın havanın da yardımıyla arka sokaklara kaçarak kayboldu.

Liderlerin birçoğu bu şekilde kaçtı; fakat Garzilli dahil olmak üzere al-tısı yakalanıp Castellammare'ye götürüldü. Orada Flangieri, ertesi sabah şafakta bir savaş mahkemesi topladı ve altı kişinin örnek olacak bir biçim-de cezalandırılmasını istedi. Hücreslerinden getirilip davalan çabucak gö-rüldü. Avukatlarına ne savunma yapacak zaman, ne de itiraz etme hakkı verilmişti. Sonra hepsi kurşuna dizilerek ölüme mahkûm edildi. Cezalan o akşam üzeri Fieravecchia'da yerine getirilecekti.

Tepkinin ciddiyeti şehri hazırlıksız yakalamıştı. Bourbon adaleti sık sık zalimce ve keyfi olmuştu, ancak asla bu kadar çabuk olmamıştı. Siyasi mah-kûmlar, hatta isyanla suçlananlar bile sık sık resmen suçlanmadan adanın sa-yısız hapishanelerinden birine atılırdı. Bu hapishanelerdeki şartlar çok kötü olabiliirdi, fakat her zaman güçlü dostların araya girmesi ümidi ya da basit-çe, zaman geçişiyle hükümet affa karar verebilirdi. Halkın önünde anında idam edilmek, kuralların beklenmedik bir şekilde değişmesi demektir.

Böyle bir ihtimal şehri sarsmış gibi görünüyordu; özellikle de idam-lar halkın önünde yerine getirileceği için. Mahkûmiyet kararı açıklanır açıklanmaz dükkânlar, kafeler ve tavernalar aceleyle kepenklerini kapat-tı. Sokaklar bomboştı. Çıplak ayaklı mahkûmlar Castellammare'den Fi-cravecchia'ya olan kısa mesafeyi yürütülürlerken, demirlenmiş pencere-ler ardında kadınların cılgına dönüp bayıldıkları söylenir. Sonraki hafta-larda girişimle ilgili birkaç kişi daha tutuklandı ve sonunda dokuz kişi da-ha idam edildi.²²

Kaçan liderlerden biri, Corleoneli genç baron Francesco Bentivegna'ydı. Bentivegna, 1848'de bir milis birliği oluşturmuş ve onu Turi Miceli ve Monrealelilerin ardından başkente götürmüştü. Sicilya milisine binbaşı olarak atanmış ve sonra sırayla Corleone'nin askeri komutanı ve milletve-kili olmuştu.²³

²² Sansone, 1891, s. 21-33.

²³ *Age* ve Spiridone, 1899.

Başına ödül konmasına rağmen Bentivegna, Sicilya'yı Napolili zalimlerden kurtarmaya eskisinden daha fazla kararlıydı. Artık şehirlerdeki bir ayaklanma olasılığının çok azaldığını görüyordu. Doğduğu Corleone'yi çevreleyen bölgeye geri döndü; burada ailesi ve dostları ve boyun eğmemiş gizli örgütler şebekesi tarafından korunuyordu. Bentivegna oradan Monreale, Belmonte, Parco, Piana dei Greci, Misilmeri, Bagheria ve Carini'ye –“Palermo etrafında bir çember oluşturan” diye yazıyordu raporu Flangieri, “ve her zaman isyana ve şehre inip yağmalamaya hazır bir halk sınıfının bulunduğu tüm bu şehirlere”²⁴ özel görevliler gönderdi. 1853'e gelindiğinde Bentivegna, başkente yapılacak yeni bir saldırıda öncülük etmeyi umut ettiği yaklaşık elli adamlık yeni bir milis birliği toplamıştı. Şubat başında yeni adamlarını Santa Maria di Gesù'da yakınındaki bir ahırda topladı. Burada programının taslağını oluşturdu. “Kardeşler!” diye başladı. “Devrim İtalya'da kızışıyor; imparatorluk [Avusturyalılar] Milano'dan kovuldu; Kossuth'un çağrısıyla Macaristan silahlarıyla ayaklandı; tüm Avrupa'da güçlü bir alev yanmakta.”²⁵

Bu tamamıyla hayal ürünüydü. Eğer Bentivegna kendi sözlerine inanıyordusa, bu sadece aşırı bir tutkuyla inanma isteğinin gerçeklik düşüncesi-ne baskın çıkmasındandı. Öte yandan, konuşması toplantıdaki, böyle şeyleri bilmeyen *villici*'yi [tarım işçileri ve çobanlar] heyecanlandırmıştı. Bentivegna onlara, orak ve kamalarla Palermo'ya gidip bir askeri birliğin üstesinden geleceklerini ve Palazzo Reale'nin önündeki toplanı ele geçireceklerini söylediğinde ona inandılar. Getirdikleri bir şarap fıçısını açıp liderlerinin şerefine içerek kararlaştırılan saatte orada hazır olacaklarına söz verdiler.

Ne yazık ki aralarında bir casus vardı ve çok geçmeden Bentivegna'nın planları hemen karşı tedbir alacak olan polis tarafından öğrenilmişti. Siyasi mahkûmlar Palermo hapishanesinden Messina'daki kaleye ya da Santa Stefano Adası'ndaki hapishaneye gönderildi. Bazı keşişlerin ve rahiplerin de içinde olduğu yeni bir tutuklama dalgası yaşandı. İhanet edildiğini anlayan Bentivegna, kendisinin de çok geçmeden tutuklanacağı Palermo'ya geri döndü. Sadece isyanı öven vaaz verdiği için, Bentivegna “yasadışı işbirliği” ve “devletin emniyetine karşı komplo kurmakla” suçlanıp beş yıl hapis cezasına çarptırıldı.

Bentivegna Ağustos 1856'da serbest bırakıldı. Düzenli olarak polise görünmesi gerekmesine rağmen çok geçmeden ortadan kaybolarak izini kaybetti. O sıralarda, aslen Messinalı olan ve 1855'te Palermo'da “Giz-

24 5 Mart 1853 tarihli mektup; alıntı yapılan yer: Viola, 1984.

25 Sansone, 1891, s. 76.

li Devrimci Komite"yi örgütleyen yaşlı komplocu Salvatore Cappello ile ilişkiye geçmişti. Bu, Palermo'daki komplocularla, Londra'da beraber olan Mazzini, Crispi, ve Pilo arasındaki en önemli haberleşme kanalıydı.²⁶ Çok geçmeden Cappello, Bentivegna ve diğer komplocular yeni bir maceraya atılmaya hazırdılar.

22 Kasım 1856'da Bentivegna, bir milis birliğinin başında Palermo ilinin içlerindeki bir kasaba olan Mezzoiuosa'ya gitti. Burada şehir hapishanesini açıp hiçbiri direniş göstermeyen muhafızları silahsızlandırdı. Grup sonra Villafarte'ye doğru yola çıkarak yolda bir posta arabasını durdurup atlarına el koydu ve muhafızların silahlarına aldı. Ertesi sabah Villafrate'ye ulaştılar. Orada elle yapılan üç renkli bir İtalyan bayrağı altında Bentivegna halka bir söylev verdi. İngiliz gemilerinin devrimin yardımına geleceğini vaat etti; inanma arzusunun bir başka zaferiydi bu.

Tüm bunlar olurken Bentivegna'nın komplocu arkadaşlarından biri olan Luigi La Porta, yakındaki Ventimiglia ve Ciminna'da ayaklanma başlatmıştı. İki lider birbirine akıl danışmak üzere Ciminna'da buluştu. Devrim o sırada henüz sadece vilayetin içlerindeki küçük kasabalara yayılmıştı. Bir sonraki adım daha büyük kasabaları –Lercara, Prizzi, Corleone ve Marineo– ayaklandırmaktı. Bu yerlere özel görevliler gönderdiler ve daha da büyümüş olan milis birliği, 24 Kasım akşamı Corleone'ye doğru ilerlemeye başladı.

Palermo'da bir ayaklanma başlamış olsaydı, tüm bu eylemlerin bir anlamı olacaktı. Aslında Bentivegna, kendi eylemlerinin başkentte Gizli Devrimci Komite tarafından orada düzenlenen bir ayaklanmayla aynı zamana denk geldiğini düşünerek Mezzoiuso'ya yürümüştü. Gerçekten de Palermo'daki gizli komitenin bir tür ayaklanma hazırladığı kesindir ve Bentivegna başkentteki devrimi desteklemek için iç bölgeleri ayaklandırmakla görevlendirilmişti. Yine de, komite Palermo'da gerçekleştirilecek olan ayaklanmanın erteleneceğini ayın yirmi dördünün akşamı Bentivegna'ya bildirmişti. Dolayısıyla, Bentivegna isyanı vaktinden önce başlatmış oluyordu.²⁷

Bu haberle birlikte Bentivegna, en azından çok garip bir durumda olduğunu anlamıştı. 200 kişilik milis birliği ve üstelik parası ve silahları vardı. 1848 standartlarına göre bu oldukça büyük bir güçtü; fakat başkentteki büyük garnizonu yerinde mıhlayacak asıl ayaklanma başlamazsa hiç şansı yoktu. Başkentin ayaklanmadığını öğrenir öğrenmez geriye Mezzoiuso'ya doğru yöneldi. Çevredeki tepelerden büyük bir Bourbon birliği-

²⁶ Paolucci, 1904.

²⁷ Campo, 1884, s. 42-43.

nin de kasabaya doğru yöneldiğini gözlemledi. Bentivegna artık başarısızlığa uğradığını anlamıştı. İngiliz savaş gemilerinin Sicilya'nın yardımına geleceğine, Palermo'nun ayaklanacağına ve isyancılara Fransa ve İngiltere'deki göçmen komiteleri tarafından vaat edilen 1200 tüfek, 42.000 mermi ve dört parça topun sağlanacağına gerçekten inanmıştı.²⁸ Bunların yanılmasından başka bir şey olmadığını keşfedince, milis birliğini dağıtıp tek başına Corleone'deki ailesinin yanına gitmeyi denedi.

Bununla birlikte, hareketi tüm vilayette sarsıntıya yol açmıştı. Gizli Devrimci Komite Bentivegna'nın eylemlerini öğrenince diğer kasabalara aceleyle özel görevliler göndermişti. Görevlilerden birisi, onu öldürüp atlarını çalan eşkiya tarafından pusuya düşürüldü. Bir diğeri, yöredeki devrimcilerin hapishaneyi basıp mahkûmları serbest bıraktığı Cefalù'ya ulaştı. Buradan, ayaklanma başlatmak üzere Termini Imeresi'ye yeni görevliler gönderildi. Monreale civarında da silahlı çeteler ve devrimci komiteler ortaya çıkmaya başladı.

İki gün boyunca devrim söylentileri kırsal bölgelerde bir yangın gibi yayıldı. Fakat büyük bir birliğin Mezzoiuso'ya geldiği ve Bentivegna'nın kendi milis birliğini dağıtıp kaçtığı haberi duyulunca, devrim başladığı gibi aceleyle bitti. Devrim girişimcileri paniğe kapıldılar. Bazıları silahlarını ve cephanelerini emin bir yere gömecek zamanı buldu; fakat çoğu taş duvarlardan atlayıp, tarlalar ve portakal bahçeleri arasında kaçışırken silahlarını geride bırakmış gibi görünüyordu. Monreale bölgesindekilerin birçoğu bu şekilde kaçmıştı. Cefalù'daki devrimci arkadaşlarıysa onlar kadar şanslı değildi. Oradaki ayaklanma, hükümetin savaş gemisinin gelmesiyle kısa kesilmişti. İsyancılar tepelere kaçmayı denedi, fakat çoğu yakalandı. Artık çok yorgun ve hayal kırıklığına uğramış olan Bentivegna da yakalandı. O ve Cefalù liderlerinden biri, silahlı isyandan mahkemeye çıkıp ölüme mahkûm edildiler. Ertesi sene ikisi de idam mangası tarafından kurşuna dizilerek idam edildi.

Maniscalco

Komplocuların kendi başlarına düzenli Bourbon birliklerine karşı hiçbir şansları olmadığı herkes için aşikâr olmalıydı. Fakat onların başarısızlıklarından çıkarılacak, daha az aşikâr bazı dersler de vardı.

Eylül 1848'de Sicilya'ya gelen Filangieri, bir avuç sadık Bourbon görevlisinin Messina'da kaldığını keşfetti ve yeni yönetimini bunlardan oluşturmaya başladı. Aralarında en önemlileri Messina idari yöneticisi Giovanni

Cassisi ve kraliyet jandarmalarının genç yüzbaşı Salvatore Maniscalco'ydu. Sicilya hükümet görevlisi olarak atanmış olan Cassisi, kendisini demir yumruklu, baskıcı politikanın önde gelen bir taraftarı olarak göstermişti. Çok geçmeden Napoli'ye dönmüş, orada devlet bürokrasisinde Filangieri'nin en büyük eleştirmeni olmuştu. Bunun aksine Maniscalco, Sicilya'da kalmış ve Kasım 1848'deki atanışından Bourbonların Garibaldi'ye teslim oluşuna kadar kesintisiz olarak yürüttüğü işi olan polis şefliğine getirilmişti.

Maniscalco mükemmel bir devlet memuru olduğunu ispatladı. Çalışkan, sessiz, huyları ve giyimi cesurane olan Maniscalco, şevkle ve titizlikle ayrıntılara dikkat ederek yeni bir polis gücü yaratılmasına girişti. Messina'da çalışmasına rağmen Palermolu bir aileden geliyordu ve Palermo toplumunu çok iyi tanıyordu. Filangieri onu istediklerini yapmaya serbest bırakmıştı ve özellikle kendisi de Napoli'ye geri çağırıldıktan sonra, Maniscalco Sicilya'daki tüm Bourbon harekâtlarının düğüm noktası ve adanın fiili diktatörü olarak ortaya çıktı.

Maniscalco tarihçiler arasında da savunucusu olan ilginç bir kişidir.²⁹ Hanedana sonuna kadar sadık biri olmasına karşın, Bourbon bürokrasisinin reformcu bakış açısına bir örnek oluşturunuyordu. 1850'lerde Sicilya'nın yararına yapılan yeni girişimler ve idari reformlarla yakından ilişkisi vardır. Fakat bu reformların dürtüsünün artık polisten geliyor olması çok önemlidir. Maniscalco'nun reform anlayışı otoriter bir nitelikteydi: İktidar, özellikle kendisi gibi dürüstlüğü sorgulanamayacak görevlilerin ellerine verilmeliydi. Sıradan Sicilyalılarla araya mesafe konulmalıydı. İktidar sadece bu şekilde onların yozlaştırıcı etkilerinden korunabilirdi. Dediğine bakılırsa, Sicilyalıların istediği de zaten buydu; "Sicilya halkı, toplumun emniyeti, az vergi vermek, dini bayramlar ve ucuz yaşamdan başka bir şey istemez."³⁰

Birçok Napolili yönetici gibi Maniscalco da Sicilya aristokrasisini hor görüyordu. II. Ferdinando'nun sarayıyla bağlantıları olan Sicilyalı soylulara karşı açıkça düşmanlık gösterecek durumda olmamasına rağmen, gerçekten önemli olan geleneksel aristokrat kurumları geçersiz kılmak için sessizce çalıştı. Bunlar, soyluların 1812, 1820 ve 1848'de Sicilya'nın özerkliğini üzerine kurmaya çalıştıkları temeller olarak görülen kurumlardı. Aristokratları marjinal ya da sade törensel bir konuma itmek, onların artık devlet ve Sicilya arasında aracı ya da tampon olarak oynadıkları geleneksel rolü oynayamayacakları anlamına geliyordu.

Maniscalco'nun görev yaptığı sırada Sicilya toplumu polis baskısına cevap olarak kendini yeniden şekillendirmeye ya da belki de çarpıtmaya baş-

29 Bkz. Mirabella, 1961.

30 De Cesare, 1969, s. 21, 23-25.

ladı. Sicilya'yı doğrudan Palermo'daki polis karargâhından yönetmek çok zor bir girişimdi. Nüfus kayıtları gibi şeyler çok azdı: Detaylı nüfus sayımı raporları yoktu; vergi kayıtları, arazi alım satımları, mahkeme kayıtları, cezalar, hapishane kayıtlarının hepsi sistemsiz bir şekilde kaydedilmişti. Ne dizin ne de kataloglar vardı. Üstelik mevcut olan kayıtların büyük bir kısmı 1820 ve 1848'de yanmıştı. Polisin elinde somut bilgiler yoktu. Sicilya alt sınıfları içinde normal isimler nadiren kullanılıyordu; bireyler genellikle takma isimleriyle (*ingiurie*) çağılırdı. Fotoğraf, anatomik ölçüler ve parmak izleri gibi bilimsel metotlar henüz uzaktaydı ve Napolililerin Sicilya'da kimin kim olduğunu bilmesi çok zordu. Böyle bir durumda halk üzerindeki polis denetimi kaçınılmaz olarak geniş bir casuslar ve muhbirler şebekesine dayanmaya başladı.

Maniscalco Sicilya'da bu şebekeyi genişletip mükemmelleştiren görevli olarak bilinir. 1848'den önce bile polis muhbirleri (*delatore*) Sicilya toplumunda tipik ve nefret edilen kişiler haline gelmişti. Maniscalco'nun yönetimi altında, Sicilya'da, doğrudan ona rapor vermeyen bir muhbirin olmadığı küçük ya da büyük hiç bir topluluk yoktu. Ağlarını atabildiği kadar uzağa atmıştı: Papazlar, kapıcılar, taverna sahipleri ve araba sürücülerinin hepsi işin içindeydi. Kilise alt sınıflar arasında tehlikeli fikirlerin yayılmasını engellemek amacıyla, 18. yüzyılda hizmetçilere misafir ve yatak odalarındaki anahtar deliklerini tıkamalarını emretmişti.³¹ Maniscalco bu talimatı tersine çevirdi. Hizmetçilerin artık efendilerini rapor etmeleri bekleniyordu.

Fakat işbirliğinin çoğu gönülsüzce yapılıyordu. Maniscalco, Bentivegna'nın 1853'te ayaklanmaya hazırlandığını önceden biliyordu; bu kadarını siyasi mahkûmların hapishaneden gizlice göndermeye çalıştığı mektupları okumakla öğrenmişti. Bentivegna'nın yandaşları arasına da bir casus yerleştirmeyi başarabilmişti, ki bu casus Bentivegna'nın Santa Maria di Gesu'daki sözlerini kaydedip, istemeyerek de olsa gelecek kuşak tarihçilerine hizmet etmiş oldu. Yine de taşrada kaldığı ve ailesi, dostları ve komplocu arkadaşları tarafından korunduğu sürece, polis Bentivegna'yı yakalayamamıştı.

Polis Palermo'daki Gizli Devrimci Komite'den de haberdardı; onun 1856'da yeni bir macera planladığını da biliyordu. Fakat Bentivegna'nın komiteyle ilişkiye geçmesini önleyememişti ve onu izleyememişti. Bentivegna, Corleone'ye dönüp Misilmeri ve Cefalù civarındaki sahil kasabalarına gitmiş, gittiği her yerde adam toplamış ve komplolar düzenlemişti. Polis onun her hareketinden haberdar ediliyordu; fakat onu bir türlü ele geçirememişlerdi. Rejime sadakatten ziyade kendi çıkarları için ya da kor-

kudan muhbir olan bu casuslar, çoğu kez polise bildirmeden önce Bentivegna ve komplo arkadaşlarına bir ya da iki gün zaman vermişler gibi görünüyor.³²

Hükümet işlerinde çalışan Sicilyalıların da kendi vatandaşları hakkında muhbirlik yapmaları bekleniyordu. 1849 Palermo savunmasındaki rollerinin aşırı bir durumda meydana gelmiş olmasından dolayı affa uğrayan Sicilyalı memurlar, tekrar işbaşına geçen rejimle işbirliği yapmayı vaat etmeleri karşılığında yaşamlarını kurtarmış olabilirler. Bu, polisin neden Ocak 1850 ayaklanmasından önceden haberi olduğunu açıklayabilir. Fakat bu şekilde işlerini ve yaşamlarını kurtarmak zorunda kalan Sicilyalılar, üstlerine verdikleri bilgi kadarını da komploculara veren gönülsüz işbirlikçileriydiler. Maniscalco bilgi alma ve emir verme aracı olarak telgrafa çok bel bağlamıştı. Fakat telgraf memurları ve postacılar devrime de sadık kalmış olabiliyorlardı ve hükümetin kendi telgraf hatlarını, diğer şehirlerdeki komploculara şifreli mesajlar göndermek için kullanıyorlardı. Bu şekilde Gizli Devrimci Komite sadece Londra ve Torino ile değil, aynı zamanda Catania, Messina ve Trapani'deki komplo arkadaşlarıyla temas kurabilmişti.

Buradaki ironi, polisin devrimcilere amaçlarını gerçekleştirmeye çalışacakları bir araç sağlamış olmasıydı. Rafaele de Cesare'ye göre Maniscalco ve casusları sürekli dikkatli davranmış olmasaydılar, Napoli Sicilya'yı çok daha önce kaybederdi.³³ Fakat bu şebeke iki ucu keskin bir kılıç olduğunu göstermişti. Genelde av köpekleri tavşanlardan farklı olmalıdır; fakat Sicilya'da bu iki tür birbirine karışmıştı. Carlo Pisacane'nin dediği gibi, Bentivegna'yı "çılgın, tutkulu ve çalkantılı bir ruha sahip" olduğu için lanetleyen Sicilyalılar, eğer kendi dostlarının ve ailelerinin Bentivegna'nın kompolarına karışmış olabileceğini düşünüyorlarsa, ona ihanet etmezlerdi.

Bentivegna'nın ikinci girişimi üzerine Filangieri, devrimci komplolar "yüz başlı Hydra'dır; ne kadar çok kafalarını keserseniz o kadar fazla yeni kafası çıkar" demişti.³⁴ Fakat devrim Sicilya'ya resmi kanallardan gelmişti. Carbonaria, Fransız ordusuyla ilişkisi sayesinde onu tanıyan Napoli ordusunca Sicilya'ya getirilmişti. Taşradaki kasabalarda bile artık en azından bir kısmı mason ve hatta devrimci örgüt üyeleriyle ilişkisi olmayan önde gelen aile sayısı çok azdı. Bu ailelerin aynı zamanda resmi ilişkileri de vardı. Böylece, baskıya ve kurulu düzenin korunmasına çalışan güçlerle devrim için çalışan güçler aynı aile içinde yan yana var olabiliyordu. Bu ise

³² Spiridone, 1899.

³³ Zikredildiği yer: De Cesare, 1969, s. 23.

* Mitolojide, Herkül'ün öldürdüğü çok başlı canavar. (ç.n.)

³⁴ 3 Nisan 1853 tarihli mektup; geçtiği yer: Viola, 1984.

kaçınılmaz olarak baskıyı tahmini zor bir olay haline getirdi: Baskı, kişisel tutkuların ve aileye sadakatin, görevin gerektirdikleri kadar önemli olduğu hassas bir dengeye bağlıydı. Ve Maniscalco'nun casuslar ve muhbirler şebekesi kaçınılmaz olarak, iki tarafa da açık olan geçirgen bir zar olarak işliyordu. Polisi halk hakkında bilgilendirmek için tasarlanmış casuslar şebekesi, halkı da polis hakkında bilgilendiriyordu. Maniscalco "her şeyi" bilen adam olarak ünlenmişti; fakat her nasılsa devrimciler de her şeyi ve hatta daha fazlasını biliyor gibi görünüyordu. Devrim, bu bağımlılıktan dolayı kaçınılmaz olarak şeklini değiştirmek zorunda kalmıştı.

Fakat kolaylıkla görünen bir değişim değildi bu. 1848'den önce Bourbon hükümeti, özellikle üst sınıflar arasında belirli miktarlardaki açık muhalefete izin vermişti. 1847 sonlarında baronlar, üniversite profesörleri, yeraltı patronları ve hatta Sicilyalı Cizvitler, Napoli'den bağımsızlıklarını açıkça dile getirebiliyorlardı. 1850'lerin baskıcı atmosferi, böyle açık devrimci gösterileri ve Napoli karşıtı duyguları imkânsız hale getirdi. İktidar giderek Maniscalco'nun ellerinde yoğunlaştıkça ve Sicilya'nın geleneksel yönetici sınıflarının siyasal önemleri azaldıkça, devrimci liderlik bizzat devrimcilerin eline geçti.

Gariptir ama Maniscalco bunu görememişti. Devrimci liderlerin sadece üst sınıflardan çıkabileceğini farz etmeye devam etti. Avusturya'ya karşı Fransa-Piemonte ittifakı savaşı, Palermo'daki üst sınıfları heyecanlandırmıştı. Halk arasında Piemonte'ye yardım kampanyası açılmıştı ve bir grup soylunun Fransız konsolosuna tebriklerini sunmayı planladığı söylentisi vardı. Kulüplerde ve soyluların salonlarında bir İtalyan birliği ihtimali ve hatta yeni bir milis birliği kurulması tartışılıyordu. 1847'de tartışmaların önde gelen merkezi, aristokrat bir kulüp olan Geraci gazinosuydu. Geraci gazinosu, Piazza Bologni'deki merkezi polis karakolunun neredeyse hemen yanında olmasına rağmen polis onun işleyişine müdahale etmeye asla cesaret edememişti. Fakat 1850'lerin sonunda bu kaçınma kayboldu. Solferino'daki Fransa-Piemonte ittifakının zaferinin haberi duyulduktan az bir süre sonra kulübün üyeleri kulüp binasının kapısına meşaleler koyarak bir kutlama düzenlediler. Bu hareket Maniscalco'yu öylesine öfkelenirdi ki polis karargâhındaki dairesinden çıkıp meşaleleri kendisi söndürdü.³⁵

Üst sınıfların böyle eylemleri sadakatsizlik ve hatta isyana teşvik olarak görülebilirdi, ancak hiçbir zaman devrimci bir tehdit oluşturmuyordu. Yine de, 1859 yazında Maniscalco on beş genç Palermolu soyluyu ve aristokrati hapse atmıştı. Fakat Maniscalco devrime yanlış yerden bakıyordu.

35 Brancaccio di Carpino, 1901, s. 12-13; De Cesare, 1969, s. 693-94.

Sicilya toplumunda muhalefetin her türlü izini silerek ve yerli yönetici sınıfları marjinalleştirerek devrimin “kafasını kestiğine” inanıyordu. Fakat liderlik, her başarılı “kafa kesmeyle” sosyal hiyerarşide daha aşağıda olanlara geçiyordu.

4 Nisan Ayaklanması

Bentivegna gibi, genç Giuseppe Campo ve iki kardeşi de Eylül 1849 Palermo savunmasında savaşmışlardı. Giuseppe, Ocak 1850’de Nicolò Garzilli önderliğinde çatışarak Fieravecchia’ya ulaşan gruptaydı. Fakat Garzilli’nin aksine kaçabilme şansını bulmuş, koşarak Bourbon birliklerinin yanından geçip Porta di Termini’den dışarıya çıkarak akrabalarının evine saklanmıştı.³⁶

Campo 1850’lerin çoğunu Bagheria’da ailesinin mülkünü yöneterek geçirdi. 1856’da Bentivegna ile Palermo’daki Gizli Devrimci Komite arasında aracı olarak çalıştı. Fakat polis bu bağlantıyı asla öğrenemediği için Campo’yu rahatsız etmedi. 1858 sonlarında Palermo’ya dönerek o zamanlar Salvatore Cappello, de Benedetto kardeşlerin beşi, onların kuzeni Onofrio di Benedetto ve genç baron Casimiro Pisani’den oluşan Gizli Devrimci Komite’yle ilişkiye geçti. Ertesi yıl Mazzini ve Crispi tarafından kışkırtılan komite yeni bir ayaklanmaya karar verdi. Campo ailesinin hem Bagheria-Villabate bölgesinde, hem de Misilmeri civarında akrabaları ve mülkleri vardı ve Benedetto ailesi yakındaki Ciaculli’de mülke sahipti. Bu yüzden burası ayaklanmanın başlangıç noktası olarak seçildi. Komite (ayaklanmada daha fazla bir şey yapmak istemeyen) Baron Pisani tarafından verilen büyük miktardaki parayı, milis birlikleri toplaması için Campo’ya emanet etti. Ayaklanma 9 Ekim 1859 günü için planlanmıştı.

Askeri açıdan Campo’nun ayaklanması bir komediydi. Komitenin parasını Bagheria-Villabate bölgesindeki çeşitli kâhyalara (*castaldi*) vermiş ve tamm işçileri arasından milis toplamalarını söylemişti. Kâhyalar söyleneni yapmış ve gerektiği gibi 7 Ekim’de bir milis birliği toplanmıştı. Fakat ne yürüyüş, ne de savaş planı hazırды. Dokuzu akşamı Palermo üzerine yürüyüş olarak planlanan şey bir dizi eşgüdümsüz yöresel gösteriye dönüştü. Milisler üç renkli İtalyan bayrağı dalgalandırıp tüfekleriyle havaya ateş ederek sahil kasabalarından çıktılar. Campo, Villabate’deki muhafızların barakalarına yapılan bir saldırıyı yönetiyordu; Ciaculli’de de buna benzer saldırılar oldu. Kimsenin incinmediği bu iki saldırı, meydana gelen tek gerçek olaylardı.

Öte yandan, Bourbon otoriteleri bu eşgüdümsüz gösterileri genel bir ayaklanma sanmıştı ve paniğe kapılarak 20.000 kişilik bir garnizonu Villa-

bate-Bagheria bölgesine göndermişti. Bu, doğal olarak sadece karmaşanın artmasına neden oldu, çünkü birliklerin neyi aradıkları konusunda hiçbir fikirleri yoktu. Birlikler ne zaman görünse milisler bağlara gizlendi ve silahlar karşılıklı olarak hiç ateşlenmedi. Sadece bir kez Villabate’de birlikler adamları dövüp kadınların bazılarının ırzına geçerek halka eziyet etmişti. Bundan başka, her yerde dalgalanan üç renkli İtalyan bayraklarını yırtmak dışında yapacak bir şeyleri yoktu.

Campo eve dönmeden önce iki gün papaz kılığında gizlendi. Ailesi mutfak masasının altına bir kiler kazmıştı; tüm ailesi tutuklandığından dolayı burada hizmetçi tarafından beslenerek bir ay saklandı. Sonunda bir gemiyle Cenova’ya kaçtı.

Campo isyanı doğal olarak Palermo’daki ayaklanmayla çıkışacak şekilde planlamıştı. Fakat bir kez daha başkent ateş almayı becerememişti. Bir Palermo ayaklanması çıkarmayı becerememek, artık hem Mazzini hem de Garibaldi’nin baskısı altında olan Gizli Devrimci Komite için bir utanç sorununu haline gelmişti. Ağustos 1859’da sahte gözlük takmış, “Manuel Pareda” ismine düzenlenmiş bir Arjantin pasaportu taşıyan Francesco Crispi, isyan çıkarmak için Sicilya’ya döndü.³⁷ Aynı zamanda “Orsini bombalarının” yapım bilgilerini getirmişti. Komplocular kendi adlarına, Malta’daki Niccola Fabrizi’nin de aracılığıyla Garibaldi’yi ayarlamak istiyorlardı. Garibaldi eylülde, “zevkle ve sevinerek geleceğini” bildirdi. Aynı zamanda şartlarını da öne sürüyordu. “Eğer başarı şansınız varsa ayaklanın.” Garibaldi diplomatça ve cesaret vererek yazıyordu, fakat her şeye karşın kendi girişiminin Pisacane’ninki gibi felaketle sonuçlanması olasılığından kaçınmak istiyordu.³⁸

Cavour bile olaya karışmıştı. Şubat 1860’ta Enrico Benza’yı Palermo’ya gönderdi. Benza, Vittorio Emanuele’nin sırdaşıydı ve Palermo’da üst sınıfın temsilcileriyle buluşup onlara başarılı bir ayaklanmanın Piemonte’nin desteğinden yararlanabileceğini söyledi. Aynı zamanda silah almaları için, bir kısmı Baron Pisani tarafından Gizli Devrimci Komite’ye verilen parayı sağladı.³⁹ Para, silah ve askeri yardım vaatleri bir araya gelince, her şey yeni bir isyan için hazır olmuş gibi görünüyordu. Artık ihtiyaç duyulan tek şey, bu isyanı harekete geçirecek yeteri kadar gözü kara bir insandı.

G. M. Trevelyan Francesco Riso’yu, “sihhi tesisatçı Riso” olarak tanıtır, fakat bu kesinlikle bir abartıdır. Giovanni Paolucci ve Marietta Campo’nun anlattıklarına göre, Riso’nun Palermo’daki zengin bir müteahhi-

37 Trevelyan, 1907, s. 152.

38 Bkz. Villari, 1881, s. 373-77. Trevelyan’ın çevirisinden alıntı yapıyorum (1907, s. 1519.

39 De Cesare, 1969, s. 700-703.

din oğlu olduğu apaçıktır. Şu fark çok önemlidir: Riso ailesi işçi çalıştırmıyordu; at arabaları vardı ve şehrin eski bölümünün merkezinde depo kiraliyordu. Bu, Francesco Riso'ya dışardan şehre gizlice silah ve cephane getirip fark edilmeden depolama imkânı sağlamıştı. Sadece Palermo'nun değil, artık Londra, Torino, Cenova ve kuşkusuz Napoli'nin de beklediği olayı başlatmayı üstlenen adamın görece mütevazı bir geçmişi olması yine de önemlidir. 8 Mart 1860 tarihli bir raporda, vali vekili –Castelcicala prensi Paolo Rufo– Napoli'ye, “artık şehrin [Palermo'nun] plebleri bile ademi müdahale, halk egemenliği, evrensel oy hakkı ve benzeri abartılı fikirlerle tanışılar” diye yazmaktadır.⁴⁰

Ayakanmaya katılan Riso ve Campo ailelerinin ikisinin de evleri, 12 Ocak 1848'de La Masa tarafından çalınan San't Ursula Manastırı çanlarına cevap veren Gancia Manastırı yakınındaydı. Manastır, etrafı mahzenlerle çevrili kullanılmayan bir bahçeye sahipti. Riso bu mahzenlerde silah ve cephane ek olarak borazan depolamaya başladı. Riso'nun sadece inşaat malzemesi depoladığına inanarak girişin ve mahzenlerin anahtarlarını ona veren rahipler bile bunu fark etmemişlerdi. Cephaneler, çoğunlukla Gizli Devrimci Komite'nin ısmarladığı ve şehrin kuzeyindeki Colli bölgesinde imal edilen cephanelerdi. Gancia Manastırı'ndaki depoların yanı sıra, Piazza Magione ve darphanenin bulunduğu caddede daha küçük depolar vardı.

Ayakanmayı nisanda başlatma kararı muhtemelen 1860 başlarında alınmıştı. Bu karar, Baron Riso (bu, 1848-1849'da Sicilya Ulusal Muhafızlarının yüzbaşısı olan Baron Pietro Riso değildir) ile Piemonte ve Palermo'nun yardımcıları Gizli Komite'ye sevk eden Trabia prensi ve aynı zamanda bir rahip olan Ottavio Lanza di Trabia tarafından aristokrasiye bildirildi.⁴¹ Kesin tarih henüz belirlenmemişti, çünkü Palermo'daki komite Mazzini tarafından ayakanmaya önderlik etmek üzere gönderilen Rosolino Pilo'nun gelmesini bekliyordu. Polisin depolardaki silahları keşfedeceğinden korkan Francesco Riso acil eylem için bastırıyordu. Son karar mart sonundaki bir toplantıda alınmış gibi görünüyor. Mazzini'nin, “Beklemek mi? Niçin? Napoléon ya da Cavour'un sizin özgürlüğünüzü kazandırmak üzere oraya geleceğine gerçekten inanıyor musunuz? Ayakanmaya cesaret ederseniz arkanıza takılırlar. Fakat bunu Ulusal Birlik adına yapmalısınız; bu şarttır. Garibaldi yardımınıza koşmak zorunda.”⁴² diye cesaret veren mektubu bunun nedeniydi.

⁴⁰ Paolucci, 1904, s. 113.

⁴¹ De Cesare, 1969, s. 702.

⁴² Paolucci, 1904, s. 118. Trevelyan'ın çevirisinden alıntı yapıyorum (1907, s. 153).

1850'deki gibi üç kol oluşturulacaktı; her biri üç deponun birinden silahlarını alacak ve Gancia Manastır'nda toplanacaktı. Bu birleşik kol oradan, bir kez daha ayaklanmanın merkezi olarak seçilen Fieravecchia'ya yürüyecekti. Orada onlara Carini, Piana, Misilmeri, Bagheria, Villabate, Colli ve hemen çevredeki bağ köylerinden gelerek şehre Porta di Termini'den giren milis birlikleri katılacaktı.

Artık tüm şehir isyanı bekliyordu: Halk bankalardaki paralarını çektiğinden bankalar bomboştu ve insanlar yiyecek depoladıklarından bakkallardaki her şey satılmıştı. 3 Nisan gecesi on yedi, elli iki ve on üç kişilik üç kol gizlenme yerlerinde toplandı. Ayaklanmadan haberdar olduğundan dolayı polis geceleyin Gancia'yı sarmıştı. Tam olarak nerede olduğunu bilmemesine rağmen polis isyancıların başka noktalarda da toplandığını biliyordu. Bu grupların birleşmesini önlemek için kalabalık askeri devriyeler göndermişti. Polisin hareketleri hakkında bilgilendirilen ve sarıldığını anlayan Riso, yine de kahramanca bir eylemin şehrin geri kalanını isyana teşvik edecek bir işaret olacağını umarak saldırmaya karar verdi.

4 Nisan sabahı saat beşte küçük birliğini karanlık caddeye sürdü. Çok geçmeden polis devriyeleri tarafından durduruldular. Polis ona meydan okurcasına "Yaşasın kral!" diye bağırırken Riso, "Yaşasın İtalya ve Vittorio Emanuele!" diye bağırarak ateş açtı. Beş ya da altı polis kaçtı, fakat kurşun sesleri takviyelerin çabucak gelmesine neden oldu. Riso ve birliği tekrar manastıra kaçtılar. Riso birisine çanları çalması için emir vererek çan kulesine tırmandı ve orada havaya ateş ederek üç renkli İtalyan bayrağını astı.

O sırada Piazza Magione'deki ikinci milis birliği gizlendiği yerden çıkmıştı. Hemen anında kalabalık bir polis ve asker grubuyla karşılaştı. Vahşice bir kavga başladı ve milis birliği geri çekilmeye mecbur kaldı. Üçüncü ve en küçük milis birliği, Fieravecchia yolunun, Piazza Marina'da kalabalık birlikler tarafından kesildiğini görerek saldırmaya bile kalkışmadı.

Milis birlikleri, yolunu Orsini bombaları ve küçük toplarla açmayı planlamıştı; fakat bombaların neredeyse tamamı hatalı olduğundan patlamamıştı ve meydan savaşının kargaşasında top hiç atılmamıştı.

Şafakta her şey bitmişti; polis ve askerler manastırda çoğunluğu öldürülen ya da yaralanan Riso'nun grubunun üyelerini arıyorlardı. Palermo ayın dördüncü günü sabahı sağ kalan birkaç isyancının askeri bando eşliğinde şehrin sevilen mahallelerinde yürütüldüğünü görmek üzere uyandı. Maniscalco, Napoli'ye coşkulu bir mesaj gönderiyordu: "Devrimi saçlarından yakaladım."⁴³



Francesco Riso'nun yakalanışı, 4 Nisan 1860.

Kırsal milis birliklerinin şehre girmesini önlemek için yetkililer şehir kapılarının kapatılmasını ve süvari devriyeler tarafından korunmasını emretmişti. Yine de bu milis birliklerinin işleri Riso'nun üç grubundan çok daha iyi gitmişti. Bunların sayısı çok daha fazlaydı –sadece Carini'den 300 adam vardı– ve süvari devriyelere baskın verip kırsalda kendilerini kaybettiriyorlardı. Yetkililer çok geçmeden iki süvari taburu daha eklemelerine rağmen (tabur başına yaklaşık 1200 kişi hesaplarsak, 2400 kişi eder) çoğunluğu görünmeyen bir düşman tarafından zorlanıyorlardı.

Şehirde yenilgiye uğrayan devrim dağlık kasabalarda çok daha başarılıydı. Misilmeri ve Villabate hemen devrim ilan etmişlerdi. 3 Nisan akşamı Misilmeri ve Villabate milis birliği Palermo'ya gitmek için hazırlandı. Bunlar, diğer milis birlikleriyle birlikte Grifone Dağı'nın eteklerinde Palermo'ya yukarıdan bakan Gibilrossa geçidinde toplandı. Burada aileleriyle vedalaşıp yöredeki papazlar tarafından takdis edildiler. Liderleri Domenico Corteggiani üç renkli bir İtalyan bayrağı taşıyordu ve adamları sırayla onun önünden teftiş için geçerken bayrağın bir kenarını öpüyordu. Onlara katılan milis birlikleriyle birlikte Misilmeri isyancılarının sayısı yaklaşık iki yüze ulaşmıştı.⁴⁴

⁴⁴ Yazan belli değil [N.N.], 1860.

Piana ve Montelepre civarındaki Arnavutça konuşan topluluklar da ayaklanmaya katılmıştı. Geleneksel olarak Arnavutlar entrikalardan ve devrimci politiklardan uzakta durmuşlardı, fakat 1860'taki ayaklanmaya kendi istekleriyle katıldılar. XIV. Gregorius'un karnamesi *etsi pastoralis* ile, ekmek ve şarap ayinlerini Yunan geleneklerine göre yapmaktan men edilmişlerdi. 1843'te çıkarılan papalık karnamesi, Napoli hükümetinin emriyle 1850'lere kadar uygulanmamıştı. Arnavut milisler, sadece cesur ve kararlı savaşçılar olduklarını ispatlamakla kalmamışlardı; aynı zamanda, Piana bölgesinin alınmasıyla devrimcilerin güney ve batı ile bağlantıya geçebilmeleri sağlanmıştı ve Piana, Conca d'Oro ile iç bölgelerdeki kasabalar arasındaki toplanma noktası haline gelmişti.⁴⁵

Misilmeri'deki isyancılara katılmak üzere milis birlikleri gönderen Piana ve Corleone'de, geçici hükümetler ilan edildi. Ayın on birinde La Porta'nın önderliği altında burada birleşik bir devrimci komutanlık yaratma girişimi oldu. Fakat bu çok daha kalabalık milis birlikleri bile, kazandıklarını Bourbon birliklerinin yoğunluğu karşısında koruyamadı. Ayın on birinin gecesi çöktüğünde, iki taburluk kraliyet birliği gelerek Misilmeri'yi geri almıştı.

Ayın on beşinde, hükümet yaklaşık 700 isyancının yoğunlaştığı Piana'ya 3000 kişilik bir kol gönderdi. Bu isyancılar Partinico'ya kaçtılar ve orada diğer milis birlikleriyle birleşerek Montelepre'ye geçtiler. Burada üç renkli İtalyan bayrağını dalgalandırmaya devam ederek, Monte San Giuliano'ya mı (günümüzdeki Erice) yoksa Carini'ye mi gideceklerini tartıştılar. Sonunda bir meydan savaşını göze alabilecek kadar güçlü olduklarını düşünerek Carini'ye yürümeye karar verdiler.

Taşrada bir haftadan fazla süren direniş, devrimle dayanışmalarını bir gösteriyle ortaya koymuş olan Palermoluların umutlarını yeniledi. Fakat Maniscalco, Riso'nun ayaklanmasından sağ kalan (hiçbir eyleme katılmamış olan Riso'nun babası da dahil olmak üzere) on üç mahkûmu idam edip şehri şoka uğratarak her şeyi çabucak denetimi altına aldı. Birleşik milisler Carini'ye ulaştığında, Palermo'nun sakin olduğunu ve hükümetin silahlarını bırakan herkesi affetmeyi önerdiğini öğrendi. Bu haberi duyan milislerin çoğu evlerine döndü. Ayın on sekizinde, üç taburun yaptığı saldırıyı göğüsleyecek sadece 500 kişilik bir çekirdek geride kalmıştı. Şiddetli bir kavgadan sonra milis birlikleri püskürtüldü ve Carini şehri hükümet birlikleri tarafından yağmalandı.

Taşra henüz sakin olmaktan çok uzaktı. Milis birlikleri çarpışmalara devam ediyor, yerel devrimci komiteler kuruluyor ve devrimle dayanışmalarını ilan etmek için belediye binalarına üç renkli bayrak çekiyorlardı. Mi-

lis liderleri ve birçok yandaşları hâlâ serbesttiller. Fakat Carini'deki yenilgiyle isyan kesin bir şekilde denetim altına alınmıştı. Milis birlikleri, 2000-3000 kişilik hızlı askeri harekât birlikleri karşısında güçsüzdü. Bu birlikler Trapani vilayetinde olduğu gibi Messina ve Catania'daki isyanlarda da başarılı olmuştu. Hükümet Sicilya'da bulundurduğu 25.000 kişilik birlikleri etkin olarak konuşlandırabildiği sürece devrimin başarı şansı çok azdı.

Carini'den sonra Arnavut mangaların birçok lideri, Pietro Piediscalzi'nin yönetiminde iki gün önce savaşmış diğer milis birliklerinin kalıntılarıyla birlikte Piana civarında dinlenmeye çekildi. Moralleri çok düşüktü. Bölgedeki Bourbon komutanı Chinicci, isyancıların çoğunun vaat edilen aftan yararlanarak birkaç gün içinde kendi kendilerine dağılacağını hesaplayarak saldırı-maktan kaçındı. Eğer Rosolino Pilo devrim ateşinin titreyerek tamamıyla sönmesini engellemek için gelmeseydi, birçoğu kuşkusuz öyle yapacaktı.

Pilo, devrime liderlik etmek üzere gönderilmişti. 25 Martta Cenova'dan ayrılmış ve denizde bir fırtınada ölümün ucundan dönerek 10 Nisan'da Messina'ya varmıştı. Onunla birlikte Giovanni Corrao da gelmişti. Corrao, Palermolu bir tüccar ailesindendi; 1849'da Sicilya'dan, sonradan Pilo ile tanışacağı Malta'ya kaçmıştı. Pilo, Corrao ile birlikte yolları üzerindeki devrimci komitelere cesaret verip milis birliklerini yeniden organize ederek Messina'dan Conca d'Oro'ya geçti. İkili 20 Nisan'da Piana'ya ulaştı.

Pilo'nun gelişi morali bozuk isyancılara yeniden enerji kazandırdı. O, Sicilya'nın önde gelen devrimcisi, Mazzini'nin yakın arkadaşı ve Sicilya aristokrasisinin temsilcisiydi. Milis birliklerinin, etrafında yeniden toplanabileceği bir çıkış noktası sağlıyordu. Çok geçmeden Piana ve Monreale arasında yeni bir isyancı kampı kuruldu.

Öte yandan, Pilo'nun varlığından çok getirdiği haberler devrimcilerin moralini yükseltmişti. Garibaldi'nin çok geçmeden Sicilya'ya geleceğini ilan etmişti. Devrimcilerin beklediği haber buydu. Haber çabucak Palermo'ya ulaştı ve Vicaria Hapishanesi'nde çürümekte olan siyasi mahkûmların umutlarını tazeledi. Mahkûmlar çevredeki tepelerdeki savaşın dumanlarını görebilme umuduyla hapishanenin üst katlarındaki pencerelere gözcüler koydular. Şehrin içinde devrimci basın tekrar faaliyete geçerek yeni umutların yerşermesini sağlamaya ve vatandaşları yeni eylemlere kıskırtmaya başladı. Mayıs başında vali vekili, haberlerin "adanın en uzak köylerine bile yayıldığını" rapor etti. Haber resmi çevrelerde de yayılmıştı; fakat buralarda daha çok korku ve şaşkınlık uyandırdı. Napoli, Sicilya sularında devriye gezmek üzere donanmasını gönderdi ve vali vekili adı geçen *fillibustiere* [korsan] Garibaldi'nin çok geçmeden yakalanıp vurulacağını duyuran ilanlar yayınladı.⁴⁶

46 Brancaccio di Carpino, 1863; Trevelyan 1907, s. 160; Cronaca, 1863 s. 43-45.

Pilo bu haberi biraz erken vermişti. 20 Nisanda, Garibaldi'nin yola çıkmasına daha iki haftadan fazla vardı.

Garibaldi ve Binler

4 Nisan'dan kısa bir süre sonra Niccola Fabrizi, Crispi'ye, Riso'nun isyanı haberiyle Malta'dan telgraf çekmişti. Palermo'nun sonunda ayaklandığına çok sevinen Crispi hararetle çalışmaya başladı; gemi ve mühimmat ayarlıyor, Garibaldi'nin önderliğini yapacağı girişime katılacak gönüllülerle ilişkiye geçiyordu. Garibaldi, ayın on ikisinde Sicilya planlarını ona kabul ettirmeye çalışan teğmenleri Giacomo Medici ve Nino Bixio ile Torino'da buluştu. Garibaldi şartlı olarak teklifi kabul ederek ertesi gün Ceno'ya doğru yola çıktı ve şehrin 5 kilometre dışındaki Villa Spinola'ya yerleşti. Burada gönüllülerin gelmesini beklemeye başladı, özellikle de aylar önce liderliğini yaptığı Cacciatori gönüllülerini.

Garibaldi aynı zamanda Sicilya'daki olayların haberlerini bekliyordu. 27 Nisanda Fabrizi'den yeni bir telgraf aldı: "Vilayetlerde ve Palermo şehrinde tam başarısızlık. Malta'ya gelen İngiliz gemileri birçok mülteci almışlar."⁴⁷ Bu çok cesaret kırıcıydı. Ertesi sabah Crispi, Bixio ve La Masa'yı odasına çağırıp üzülererek devam etmenin "budalalık" olacağını söyledi.

Garibaldi'nin girişimden vazgeçme kararı şaşkınlık ve kızgınlıkla karşılandı. Bixio ve La Masa onsuz gitmeye hazır olduklarını ilan ettiler; bazı gönüllüler terk etmek üzere eşyalarını toplamaya başladılar. Sicilya'da durum ne olursa olsun Garibaldi'siz bir girişimde bulunmanın asıl "budalalık" olduğunu çok iyi anlayan Crispi tarafından durum kurtarıldı. Crispi, Garibaldi'nin ruhsal durumunu anlıyordu. Pisacane'de başına gelen felaketin hayaleti aklından çıkmıyordu; umutsuz bir girişimle gönüllülerin yaşamalarını çarçur etmeye hiç hakkı olmadığını düşündüğü için girişimi istemeyerek son dakikada iptal ediyordu. Fakat yine de devam etmek istiyordu. Crispi, "yeni gerçekler" belirlenebilinceye kadar karar vermemelerini gönüllülere tavsiye ederek adanın her tarafındaki komploculara şifreli telgraflar çekti. Ayın yirmi dokuzunda daha iyimser düşüncelerle donanmış olan Crispi ve Bixio, Garibaldi ile ertesi sabah görüşmek istediklerini bildirdiler.

Crispi'nin "yeni gerçekleri" her ne idiyse, anında istenilen etkiyi yaptı. Garibaldi, Crispi'nin raporlarını okudu ve sandalyesinden kalkarak, "gidiyoruz"⁴⁸ dedi. 5 Mayıs'ta gece yarısından az önce Garibaldi ve gönüllüleri bu olay için "ödünç alınan" iki buharlı gemiye binmeye başladılar.

47 Trevelyan 1907, s.189.

48 Bandi, 1906.

Garibaldi'nin ilk planı Bourbon gemilerinin etrafında geniş bir çember çizerek Sicilya'nın güney sahillerinde bir yerde karaya çıkmaktı. Son dakikada fikrini değiştirip hızla doğrudan Marsala'ya gitmeye karar vermiş gibi görünüyor. Böyle karar vermesi gerçekten de bir şans eseri idi; çünkü iki Napoli savaş gemisinin güney sahillerinde devriye gezmek üzere az bir süre önce yola çıkması yetmezmiş gibi, Marsala garnizonu da Palermo'ya takviye yapmak üzere iki gün önce geri çekilmişti. Garibaldi'nin iki gemisi Marsala'ya ulaştığında, limanda sadece yerel balıkçıların kayıkları ile birkaç İngiliz ticari gemisi vardı. Limanın dışında Marsala'daki İngiliz vatandaşlarını korumak üzere yenice gelmiş olan *HMS Argus* ve *HMS Intrepid* demirlemişti. Garibaldi'nin geldiği günün sabahı subaylardan bazıları, "Bay Woodhouse'ın şaraphanesini" görmek üzere sahile çıkmıştı ve bazıları da hâlâ şehirdeki bir kafeteryada sakince dondurmalarını yiyordu. 11 Mayıs'ta Garibaldi ve 1000 kişilik gönüllü ordusu karaya çıktığında, şehirdeki tek askeri varlık bunlardı.⁴⁹

Napolili yetkililer Marsala garnizonun yerine yetmiş yaşındaki General Francesco Landi'nin komutasındaki üç tabur askeri, artı topçuları ve süvarileri göndermişti. Landi, 3000 kişilik düzenli birliğin yürüyüşünün görüntüsünün "psikolojik etkisinin", artakalan milisleri korkutacağına inanarak ağır ağır ilerliyordu. Garibaldi Marsala'da karaya çıktığında bu birlikler Marsala ile Palermo ortasındaki Alcamo'ya ancak erişmişti. Landi, Garibaldi'nin gelişini öğrenince küçük bir kasaba olan Calatafimi'ye ilerledi. Ne yapacağını bilemediğinden orada durdu. Bu arada ilk Sicilyalı milis birlikleri, hizmetine girmek için Garibaldi'nin kampına gelmeye başlamıştı. İleride Garibaldi'nin olduğunu ve milislerin telgraf tellerini kesip onu Palermo'daki karargâha bağlayan sinyalleri kestiğini öğrenen Landi, kaygıyla iki taburun kasabada kalmasına karar verdi ve üçüncüsünü de keşfe gönderdi.

Garibaldi ve gönüllüleri, bir dağ kasabası olan Salemi'ye geçtiler. Burada Calatafimi'deki 3000 kişilik Napoli birliğinin varlığını öğrendiler. Garibaldi Napolililerin hemen kendi mevzilerine saldıracağını sanıyordu. Landi'nin kendi mevzisinde oturmaktan başka bir şey yapmaya niyeti olmadığı ortaya çıktığında, Garibaldi onun yerine kendisi saldırmaya karar verdi. 15 Mayıs sabahı Binler'i Salemi'den aşağıya Calatafimi yolundaki küçük bir köy olan Vita'ya yöneltti. Burada geçici olarak durdular ve hava şimdiden çok sıcak olduğundan dolayı Garibaldi'nin gönüllüleri bu fırsatı ceplerini limon ve portakallarla doldurarak değerlendirdiler. Kısa bir dinlenmeden sonra Calatafimi yolunda tekrar yürümeye başladılar.

Su havzasına ulaştıklarında Garibaldi yoldan saparak ve birkaç topu geride bırakarak yolun hemen kuzeyinde bulunan Pietralunga tepesine tırmanmaya başladı.

Garibaldi tepenin üzerinden dürbünüyle kuzeydeki ufku taradı. Bir grup Napoli birliği seçebiliyordu. Bunlar aslında Napoli ordusunun en iyi alaylarından biri olan 8. Cacciatori'ydı ve o anda Garibaldi'nin mevzilerinin tam karşısındaki bir tepe olan Pianto dei Romani tepesinin üzerindeydiler. Garibaldicileri karşıdaki tepede gören Napolili komutan Binbaşı Sforza, ilerleme emri verdi. Saldırı için emir almamıştı ve o noktada sadece Garibaldi'nin mevzilerini keşfetmek istiyordu. Bununla birlikte, Pianto dei Romani'den inip dar vadiyi geçerek düşman mevzilerine doğru tırmanmaya başladıklarında Sforza ve subayları, gönüllüleri apaçık görmeye başladılar. Napolililer Garibaldi'nin düzenli Piemonte ordusu birliklerinden bir müfrezeyle geldiğinden korkuyorlardı, fakat şimdi gözlemledikleri sadece bir insan kalabalığı gibi görünüyordu. Bir sıra yeşil ceketli Cenovalı askeri haricinde aralarında normal asker yoktu. Gönüllülerin çoğunluğu sivil elbiseler içindeydi ve hatta bazıları silindir şapkalarını giyiyordu. Diğerlerinin giydiği kırmızı gömlekleri, hapishane gemilerinde tutulan mahkûmların giydiği kırmızı üniforma sandılar. Bu başıbozukların Sicilya milis birliklerinden daha zor bir düşman olmadığına karar veren Sforza ve askerleri, cesaretlenerek Pietralunga tepesine saldırmaya başladılar.

Garibaldiciler, ateş etmeden önce mevzilerinde beklediler. Sadece Cenovalı tüfekçiler savaş düzeninde ilerleyip saldıran Napolililere ateş ettiler. Fakat aniden, Binler'in önde gelen müfrezeleri hiçbir emir verilmeden yerlerinden sıçrayarak tepeden aşağıya Napolililere doğru saldırmaya başladı. Bu beklenmeyen davranış karşısında Napolililer karasız kaldılar ve sırtlarını dönerek, Garibaldicilerin sıcak takibinde, vadi boyunca Piana dei Romani'nin eteklerine doğru kaçtılar.

Savaşın başlangıcında Garibaldicilerin sayıca küçük bir üstünlüğü vardı, çünkü Binler'in yanında, Alcamolu Baron Sant'Anna'nın milis birliği olan yaklaşık 200 kişilik Sicilyalı grubu savaşmaktaydı. Fakat bu avantaj çabucak kayboldu, çünkü Landi, Calatafimi'den geride kalan iki taburdan birini daha göndermişti. Böylece günün geri kalan kısmında 1000'den fazla Garibaldici 2000'den fazla Napoliliye karşı savaşmak zorunda kaldı. Napolililerin başka avantajları da vardı. Yüksek ve savunulması kolay olan mevzilerine geri çekilip Garibaldi'nin aşağıdan saldıran gönüllülerine ateş edebiliyorlardı. Üstelik silahları çok daha iyiydi. Binler'den sadece Cenovalı tüfekçilerin modern tüfekleri vardı, gerisi nişan ayarsız ve yivsiz tüfeklerle idare etmek zorundaydı.

Pianto dei Romani'nin yamaçlarında Garibaldicilerin çok ihtiyaç duyduğu örtüyü sağlayan kayalık teraslar bulunmaktaydı. Fakat yine de, kazanmak için Garibaldiciler yamacı tırmanmak zorundaydılar ki bu, aşağılardaki terasların örtüsünü terk edip kavrulmuş otluklar arasında sürünerek ya da koşarak bir yukarıdaki terasa giderken kendilerini düşmana göstermek anlamına geliyordu. Cephaneleri de umutsuzcasına azdı; ama bu fazla fark etmiyordu, çünkü Garibaldi, eğer Pianto dei Romani tepeleri alınacaksa, bunun süngü gücüyle başarılacağına şimdiden karar vermişti.

Napolililer inatla dayanıyordu; fakat yaptıkları şeyle pek iftihar edecek halleri yoktu. On yıl boyunca düzenli ordunun görüntüsünün “psikolojik etkisi”, korkmuş bir halkı yıldırarak boyun eğmeye yeterli olmuştu. Sicilyalı milislerin süngü takarak dosdoğru Napoli ateşine saldırmaya cesaret etmesi bir yana, ateş altındayken mevzisinde durup beklemesi nadiren görülürdü. Fakat Garibaldicilerin şimdi yaptıkları resmen buydu. Garibaldi'nin Sicilya girişiminin pek başarı şansı yoktu. Karşısındaki düşmanın sayısı çok fazlaydı. Bununla birlikte, kötü silahlanmış ve komik giyimleri olan gönüllüler, Pianto dei Romano'da Napoli ordusundaki en iyi müfrezelerden ikisini kaçırabiliyorsa, Garibaldi, şansın kendinden yana dönebileceğini görmüş olmalıdır. Ayrıca, pek enerjik olmadığı bilinen Napolili kurmayların, böyle beklenmedik taktiklerle karşılaşıldığında, paniğe kapılıp Garibaldi'nin ihtiyacı olan fırsatları sağlayacak hataları yapmaya zorlanması umudu da her zaman mevcuttu.

İki saatlik aralıksız işkenceden sonra Garibaldi kendisini son terasın koruması altında buldu. Onunla beraber Bixio, Macar Stefano Türr, onun kadrosundan geriye kalanlar, Cenovalıların sağ kalanları ve Paviyalı bir grup öğrencinin bulunduğu yaklaşık 300 kişi vardı. Artık zirvenin o kadar yakınındaydılar ki, Napolili subayların askerlere daha aşağıya doğru nişan almaları için verdikleri emirleri duyabiliyorlardı. Garibaldi bir çeyrek saat nefes almak ve geride kalanları beklemek için burada durakladı. O gün öğleden sonra bir ara Bixio geri çekilmeyi önerdiğinde, Garibaldi, “Burada ya İtalya'yı yaratacağız ya da öleceğiz” diye cevaplamıştı. Bu sözler o koşullarda basit bir gerçeklikten başka bir şey değildi; Garibaldi ve yandaşların General Landi'nin eline düşmüş olsalardı vurulurlardı. Cavour onları yazgılarından kurtarmak için hiçbir şey yapmazdı.

Cephaneleri azalan yukarıdaki Napoli birliklerinden bazıları taş toplayıp aşağıdaki terasa fırlatmaya başladılar. Taşlardan biri Garibaldi'nin sırtına çarptığında ileriye uzanmış ve yere doğru eğilmiş durumdaydı. Doğrularak, “Haydi gelin. Taş atıyorlar. Cephaneleri bitti.” diye bağırdı. Kılıcını kınından çekerek tepeye saldırdı; adamları takip edebildikleri kadar

yakından takip ediyorlardı. Gönüllülerden birçoğu ve birkaç Sicilyalı milis yaralanarak yere düştü, çünkü Napolililerin henüz cephanesi tam bitmemişti. Fakat Garibaldi'nin saldırısı son Napoli savunmasını da aşmıştı. İlk grubu takip eden birçok gönüllü tepeye ulaşarak süngü ve kılıçlarla Napoli mevzilerine saldırdı. Garibaldi, Napolililer "aslanlar gibi savaştılar" diye yazacaktı daha sonra cömertçe; fakat mevzileri ele geçirilmişti. Şiddetli bir savaştan sonra Napolililer Pianto dei Romani'nin arka yanından inerek Calatafimi yönüne doğru kaçtılar.⁵⁰

Eğer Calatafimi inanılmaz bir askeri zafer idiyse, bu zaferin psikolojik etkisi her anlamda Garibaldi'nin arzulayabileceği kadar etkiliydi. Binbaşı Sforza, Landi'yi ihanetle suçladı; onun gizlice Garibaldi'den rüşvet aldığına dair söylentiler çıktı. Yaşlı general tamamıyla şaşırılmıştı: Palermo'ya yardım isteyen telgraflar gönderdi; birliklerinin "İtalyanların büyük komutanını öldürdüğünü" ilan etti; paniğe kapılmıştı. Civarda yeni milis birliklerinin toplandığı raporları onu tedirgin ediyordu. Telgraf tellerini kesmişler, askeri semafor istasyonlarını harap etmişlerdi; şimdi de kuryelerini pusuya düşürüyorlardı. Garibaldi'nin ölümünü ilk okuyan kişi gerçekte Garibaldi'nin kendisiydi. Landi'nin askerlerinin sayısı hâlâ Garibaldi'ninkilerden çok fazlaydı; en azından kendi mevzilerini tutabilir ve Garibaldi'nin daha fazla ilerlemesini engelleyebilirdi. Bunun yerine birliklerinin Calatafimi'yi terk etmesi için emir verdi.⁵¹

Napoli birlikleri cesurca savaşmıştı; ama yenilgiyle birlikte moral bozukluğu başladı. Bazı astsubaylar kaçtı. Garibaldicilere Pianto dei Romani'de saldırıp Garibaldi'nin bayraktarını öldüren ve onun oğlunu yaralayan bayrağı başıyla alıp götüren dev Napolili çavuş çok geçmeden Garibaldicilerin yanında savaşmaya başlamıştı. Fakat Napoli birliklerinin çoğunluğu Garibaldi'nin bayrağı altında birleşmekten ziyade Sicilyalılardan intikam almaya kararlıydı. 16 Mayıs'ta Landi'nin birlikleri Alcamo'ya girdi ve oradan da Partinico'ya doğru yola çıktı. Küçük bir köy olan Massa Quamero'da yenilgilerine misilleme olarak halkı öldürmeye başladılar. Partinico'ya ulaştıklarında ise tedirgin halkın kendilerini silahlı olarak beklediğini gördüler. Kasabalılar geri çekilen kollara saldırdı ve bunu takip eden katliamda ne Napolililer, ne de Partinicolular birbirlerine aman vermedi. Birkaç gün sonra Binler kasabadan geçerlerken, yakılıp yağmalanmış evlerin ve sokaklarda yatan cesetlerin görüntüsü onları dehşete düşür-

50 Pecorini-Manzoni, 1876.

51 De Cesare 1969, s. 752-53; Pecorini-Manzoni 1876, s. 36-37; Trevelyan 1907, s. 362-64.

52 Pecorini-Manzoni, 1876.

müştü.⁵² Partinico’da püskürtülen Landi’nin birlikleri, dağ yolundan Montelepre’ye geçtiler. Burada yüklerinin çoğuna el koyacak olan yerel milis birliklerinin saldırısına uğradılar.

17 Mayıs’ta Landi’nin yenilgiye uğramış birliklerinin başkente düzensiz bir biçimde dönmelerinin görüntüsüyle, Napolili yetkililer moral çöküntüsüne uğradı ve paniğe kapılmaya başladı. Yaşlı ve beceriksiz vali vekili, Sicilya aristokrasisine 1812 anayasasını tekrar teklif etmeye yetkili olduğu söylenen daha yaşlı General Ferdinando Lanza ile değiştirildi. General Lanza’nın, II. Ferdinando’nun 1849 Şubat’ında teklif ettiği şartlar temelinde bir barış teklifi yaptığı kesindir.⁵³ Fakat böyle sorunların zamanı artık geçmişti; eğer Sicilyalı soylular bu tavizleri kabul etmeye razı olsalardı bile durum onların denetimi altında değildi. Maniscalco, ayın on beşinde krala umutsuz bir mesaj gönderdi:

Palermo halkının morali kötüleşiyor; çok güçlenen devrimci grup, kendisini meşru monarşinin amaçlarına adanmış herkesi katletmekle tehdidinde bulunuyor; herkes dehşete düşmüş durumda; memurlar görevlerini bırakıp kaçıyor; artık görev zorunluluğu önemsenmiyor; toplum parçalanmak üzere; herkes çatışma olursa genel bir katliam olacağından korkarak gemilerle kaçıyor.⁵⁴

Mayıs 1860’ta Bourbon vali Castalcicala, Maniscalco ve General Lanza’nın raporlarının hepsi bir noktada birleşiyordu: Palermo yine ayaklanmaya hazırlanmaktaydı. Bu kez ayaklanma, Donkişotvari bir başka macera olmayacaktı. 1848 Ocak ayındaki gibi topyekûn bir isyan olacaktı. Üstelik Palermo ayaklandığında, taşralı milis birlikleri bir kez daha şehre saldırıacaktı. Garibaldi, La Masa ve Crispi’yi adanın batısındaki topluluklarda yeni gönüllü grupları toplamak üzere göndermişti. Pilo’ya, çok yakında buluşacaklarını ilan eden bir mektup göndermişti. Fakat bu girişimler olmaksızın bile milis birlikleri her geçen gün büyüyordu. Napolili subaylar Castellammare ve Palazzo Reale’nin tepesinden Misilmeri yolundaki Gibilrossa’da her gece yakılan ateşleri görebiliyorlardı.

Garibaldi, Calatafimi’den Alcamo’ya yürüdü. Şehre girerken insanlar önünde diz çökmeye başladılar. Binler, Alcamo’dan, Conca d’Oro kıyısındaki yüksek dar ve kıraç bir yayla olan Renda’ya tırmandı.

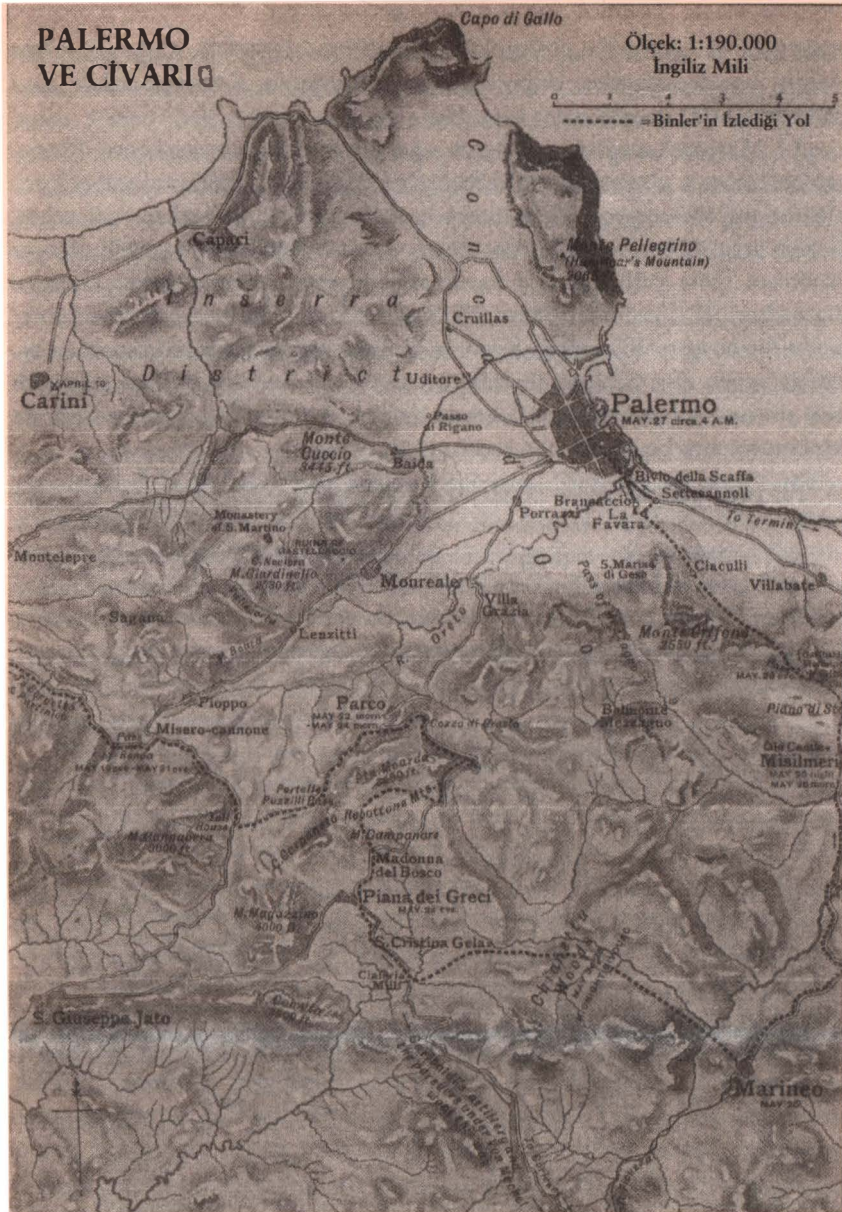
Conca d’Oro, deniz tarağına benzeyen bir şekilde Palermo’dan güneye doğru açılır. İç içe geçmiş tepeler, vadiler ve derin dere yataklarıyla dolu iç bölge, yollar, katır ve keçi patikalarıyla birbirine bağlı olan köy ve kasabalarla doludur. Burası gerilla savaşının vur-kaç taktiklerine ve köylüle-

⁵³ De Cesare, 1969, s. 772 ve 761; ayrıca bkz. Cronaca, 1863.

⁵⁴ De Cesare, 1969, s. 760.

**PALERMO
VE CIVARIO**

Ölçek: 1:190.000
İngiliz Mili



Palermo de civari.

rin uzun süreden beri meyilli oldukları kan davalarına çok uygun bir yerdir. Bununla birlikte, geçitleri insanı Sicilya'nın iç bölgelerindeki yüksek ovalara götüren dağlar, sarp bir şekilde Conca d'Oro'nun çevresinde yükselir. Garibaldi ve Binler bir hafta boyunca işte bu sırtlarda yürüdüler ve çoğunlukla da kalabalık Napoli müfrezeleri tam arkalarındaydı.

Başlangıçtan itibaren Garibaldi'nin amacı Palermo'ya saldırmaktır. Önce Conca d'Oro'nun merkezindeki Monreale'ye ve oradan da Monreale yolunu kullanarak Palermo'ya saldırımayı düşünüyordu. Monreale garnizonunun bir kısmını çekme umuduyla Pilo'ya, milislerini alıp Monreale'nin üzerindeki San Martino Manastırı civarındaki tepeleri işgal etmesi için bir mesaj gönderdi.

Planın uygulanamaz olduğu anlaşıldı: Monreale garnizonu 3000 kişiden oluşuyordu ve bölgede 2000 kişilik bir birlik daha vardı. İşin kötüsü, Palermo'dan İsviçreli Binbaşı Luka Von Mechel komutasında 3000 kişilik bir birlik daha gönderilmişti. Von Mechel, Monreale'yi güçlendirmek üzere gönderilmişti; fakat önünde geniş bir çizgi halindeki Garibaldi'nin güçlerini görünce Monreale'ye doğru sadece bir tabur gönderdi. Gücünün büyük bir bölümünü Pilo'nun milislerinin üzerine gönderdi. Birinci tabur, Garibaldi'nin öncülerıyla Monreale'ye doğru inerlerken karşılaştı ve kısa bir kavgadan sonra onları tekrar sırtlara doğru geriye püskürtmeyi becerdi. San Martino'ya doğru ilerleyen diğer iki tabur, savaşa hazırlıksız bir durumda yakalanan Pilo'nun milislerine saldırdı. Pilo, bir kayanın üzerine oturmuş, elinde kalem Garibaldi'den yardım isterken vurularak öldürüldü.

Von Mechel'in artık Monreale'ye tepeden bakan Pilo'nun mevzilerini eline geçirmesiyle, Garibaldi'nin tepelerdeki mevzileri tehlike altına girmişti. Garibaldi, Sant'Anna'ya kendi hareketlerini gizleyebilmesi için Monreale üstündeki tepelerde ateşler yakmasını emrederek Palermo'yu Piana ve Corleone'ye bağlayan yola indi ve Parco'ya yürüyerek yeni bir kamp kurdu. Aşırı zor bir yürüyüşü bu ve son üç günlerini tepelerde ve yaylalarda ardı arkası kesilmeyen yağmur altında yürüyerek ve kamp yaparak geçiren Garibaldi yandaşları artık çok yorgundu; ama bu manevra, Garibaldi'nin Parco'daki mevzileri güçlendirerek ve dinlenerek geçireceği iki gün kazanmasına yardım etti.

Çok geçmeden bu mevziler de savunulamaz hale geldi. Garibaldi'nin Monreale üzerindeki tepelerden Parco'ya doğru kaçtığını keşfeden Von Mechel, onu takip etmeye başladı. Monreale garnizonu ve Palermo'dan gönderilen diğer 2000 kişilik birlik de ona katılmıştı. Düşmanın hareketlerini öğrenen ve kısa kaç altında tuzağa düşmekten korkan Garibaldi, Piana'ya doğru geri çekildi.

Garibaldi fiilen kaçıyordu ve eğer Von Mechel'in 8000 kişilik birliği Binler'in hemen ardından Piana yoluna düşseydi, bu Garibaldi'nin sonu anlamına gelebilirdi. Garibaldi'nin şansına, böyle yöntemler Napoli genelkurumunun yöntemleri değildi. Napolililer bir garnizon zihniyeti geliştirmişti ve Garibaldi'yle gönüllülerinin, dağlık çevreyi geçerek aralarından çok azının gittiği Sicilya içlerinin vahşi ve bannaksız yaylalarna çekildiğini öğrenir öğrenmez garnizonlarına geri döndüler. Kuşkusuz biraz da korkuyorlardı: Garibaldi'nin savaş esiri almadığı ve pençelerine düşen her askeri, polis casusunu ve Napoli memurunu vurduğu söyleniyordu. Her neyse, Napolili yetkililer, iç bölgeleri korumasız bırakma anlamına gelse bile mümkün olduğu kadar çok birliği başkentin savunmasında yoğunlaştırmayı kafalarına takmıştı. Böylece Palermo'dan gönderilen iki tabur oraya geriye dönerken Monreale garnizonu da kendi evine geri gitti.

Geriye sadece Von Mechel ve iki taburu kaldı. İsviçreli subay, Palermo garnizonundan gelen müfrezelerle güçlerini arttırmak suretiyle komutası altındaki birlikleri yeniden düzenlemek için durakladı. Sonuçta komutasındaki güçler 3000 adamdan fazla sayıdaydı. Hepsi de birer birer seçilmiş adamlardı. Fakat bu gecikme Von Mechel'in bir gününe mal olmuştu ve o bir gün Garibaldi'nin ihtiyacı olan tek şeydi.

Garibaldi Piana'ya ulaşır ulaşmaz bir savaş konseyi topladı. Binler'in getirdiği arabalar ve topların, gönüllülerin daha iyi yolları kullanmasına engel olduğunu söylüyordu. Garibaldi, Piana'ya Palermo-Corleone yolundan gelmişti. Yol Piana'nın bulunduğu yüksek vadiden geçerek bir tepeler dizisinin üstünden virajlarla güneye, Corleone'ya doğru gidiyordu. Fakat Garibaldi, tepelere tırmanmaya başlamadan önce küçük bir yolun ayrılarak doğuya, küçük Santa Cristina Gela kasabasına doğru gittiğini öğrenmişti. O akşam Garibaldi, ağır silahlarını bir kısım Sicilyalı milis yaralılarıyla birlikte Corleone yoluna gönderdi. Binlerin ana kısmıyla birlikte kısa bir süre sonra onları takip etti. Santa Cristina Gela yolunu geçtiklerinde gece olmuştu. Garibaldi, Corleone yolundan dağların eteklerine doğru ilerlemeye devam etti ve sonra sola doğru keskin bir dönüş yaptı. Tepelerin ve karanlığın da yardımıyla tekrar Santa Cristina yoluna çıktılar.

Binler, Santa Cristina'dan doğuya doğru devam ederek patikalardan Marineo kasabasına geldi. Buradan doğruca Misilmeri'ye giden iyi bir yol vardı. Garibaldi ileriye bir kurye gönderip La Masa'ya kendisini ertesi sabah milisleriyle birlikte Gibilrosa'da karşılamasını söyleyerek burada adamlarına çok ihtiyaç duydukları molayı verdi. Fakat öğleden sonra karanlıktan vazgeçerek adamlarını kaldırdı ve tekrar yürütmeye başlattı. Garibaldi ve ayakları şişmiş gönüllüleri, 25 Mayıs'ta gece yarısından önce Misilmeri'ye ulaştılar.

Von Mechel birkaç saat önce Piana'ya ulaşmıştı. Garibaldi'nin yirmi dört saat önce Corleone yolundan ilerlediğini duydu; gerçekten de toplanın bıraktığı izler hâlâ açıkça görülmekteydi. Von Mechel kan kokusu almaya başlamıştı; Garibaldi içlere doğru kaçıyor gibi görünüyordu ve onu bir köşeye kısıtınıp işini bitirmek sadece an meselesiydi. Von Mechel, Palermo'ya kazandığı zaferle övünen bir telgraf gönderecek kadar bir süre duraklayarak güneye doğru yola çıktı. Günlerce yürüdü. Corleone civarında Garibaldi'nin toplanının ateşi altında kaldı ve bu onu artık son darbeyi indirecek kadar yaklaştığına ikna etti. Bir ulak Garibaldi'nin Palermo'ya girdiği haberiyle geldiğinde Sicilya'nın güney sahillerinden yirmi dört kilometre uzaktaydı.

Ayın yirmi altısında, Garibaldi Palermo'ya nasıl gireceği sorunuyla uğraşırken adamlarına çok hak ettikleri molayı vermişti. Gibilrosa'nın aşağısındaki ovada kamp kurmuşlardı. Palermo'dan, doğuştan Macar fakat şimdi *Times*'ın Sicilya'daki muhabiri olan Ferdinand Eber gelmişti. Garibaldi, Eber'den Napoli birliklerinin çoğunun şehir duvarlarının kuzey ve batısında yoğunlaştığını öğrendi. Güneydoğu kısımları sadece küçük bir müfreze tarafından korunuyordu ve eğer Garibaldi Conca D'Oro'nun vadilerine görülmeden inebilirse, şehre Porta Termini ya da Porta Sant'Antonino'dan girme şansı yüksekti. Aynı zamanda Gibilrosa'dan Ciaculli köyüne giden sarp bir patika olduğunu da keşfetti. Bunu kullanmakla, Garibaldi ve gönüllüleri Misilmeri ve Bagheria'dan gelen yollardan sakınabileceklerdi.

Eber o gün Garibaldi'nin kampını ziyaret eden ilk kişi değildi. Villabate yakınlarındaki sahil yolunda arabayla seyahat etmekte olan üç İngiliz denizci subay öncü bir kol tarafından durdurulmuş ve sonra da kampa davet edilmişlerdi. Subaylar bu daveti severek kabul etmişler ve çok geçmeden kendilerini Garibaldi ile yabani çilek yerken bulmuşlardı. Eber'e, kampın pek resmi olmayan havası ve gönüllülerin ve *picciotti*'nin [Sicilyalı gönüllüler] gençliğinin çarpıcı olduğunu söylemişlerdi. Burası askeri bir kamptan daha çok bir Çingene kampını andırıyordu. Gönüllüler battaniyelerin üzerine uzanmış, bir dana ve bir sürü soğandan yapılmış bir haşlamayı ekmek parçalarıyla yiyip Marsala şarabı içiyorlardı. Eber o gün öğleden sonra ABD savaş gemisi *Iroquois*'in iki subayı eşliğinde kampa geldi. Kampın nerede olduğunu öğrenmişti, ama yalnız gelmeye çekinmişti. Amerikalılar ona eşlik etmekten pek mutluydu; bu onlara bir macera gibi görünmüştü ve meşhur Garibaldi ile tanışmayı umut ediyorlardı. Subaylardan biri Garibaldi'ye ertesi gün Palermo'ya girerken taşıyacağı bir revolver tabanca vermişti.

Garibaldi, La Masa'yı kırsala milis toplamaya göndermişti ve La Masa görevini iyi yapmıştı. Artık sayısı 700'e düşmüş olan Binler'le beraber yürüyen 3000'den fazla Sicilyalı gönüllü vardı. Giovanni Corrao kendisini iyi bir örgütleyici ve gerilla savaşçısı olarak ispat ettiğinden, Garibaldi onu Pilo'nun geride kalan adamlarının komutasına vermişti. Corrao'ya adamlarını aşağıya, kuzey mahallerine getirmesi ve kuzeydeki Porta Macqueda'ya saldırması emredildi.

Calatafimi savaşından sonra köylüler Garibaldicilere, Von Mechel'i hem Renda, hem de Parco'da atlatabilmelerini sağlamaya yarayacak bilgiler verdiler. Bourbon casus şebekesi çökmüştü; fakat Bourbon üst düzey yöneticiler öylesine tecrit olmuş ve Sicilya hakkındaki tek bilgi kaynakları olarak casuslara ve muhbirlere o kadar güvenir hale gelmişti ki, casuslar şebekesinin onları kendi kaderlerine bıraktığını bile sezememişlerdi. Aynı yirmi altısına gelindiğinde tüm Palermo –sadece Lanza ve Maniscalco hariç olmak üzere herkes– Garibaldi'nin Gibilrossa'da olduğunu biliyordu. Palermo sokak çocuklarının bile artık bunu bilmesine rağmen Lanza ve Maniscalco, Garibaldi'nin Corleone'nin güneyinde bir yerde, Von Mechel'in sıcak takibinde kaçmakta olduğunu sanıyorlardı.

Palermo Savaşı

Garibaldi ve güçleri 26 Mayıs akşamı çöktükten kısa bir süre sonra Gibilrossa geçidine tırmanmaya başladılar. Oradan dik bir eğimle Ciaculli'ye inen bir nehir yatağını takip ederek aşağıya indiler. Bundan sonra kollara ayrıldılar (karanlık portakal bahçelerinde ilerlerken sürekli birbirlerini kaybediyorlardı) ve bir sonraki buluşma noktaları olan Oreto Nehri'ni geçecekleri yere doğru ilerlediler. 12. yüzyıldan kalma bir köprü olan Ponte dell'Ammiraglio'da ilk Bourbon müfrezeleriyle karşılaştılar.

Garibaldi, Sicilyalı milis birliklerinin bir kısmını öncü olarak göndermişti ve bunlar heyecanla bağırarak silahlarıyla havaya ateş etmeye başladılar. Önceden uyarılmış olan Napolililer saldırıya hazırlıktı. Ay ışığında yaklaşan Garibaldicileri gördüklerinde ateş açtılar. Öncülerin lideri Macar Louis Türkory, elli adamıyla birlikte kendisini dümdüz yere attı. Sicilyalılar siper almak için çevredeki bağlara koştular. Öncülerle güçlerinin gerisi arasında tehlikeli bir boşluğun doğduğunu gören Garibaldi, iki takım gönüllü ve bir miktar Sicilya gönüllüsü ile birlikte dosdoğru köprüye doğru saldırdı. Napolililer çatışmayı bırakıp Palermo'ya doğru dağıldılar. Artık sürpriz yapma olasılığı kaybolmuştu ve Garibaldi için, Napolililer bir savunma düzeni kuramadan önce bir buçuk kilometre ötedeki Porta Termini'ye hızla ilerlemekten başka seçenek kalmamıştı.

Palermo'nun kuzey ve batı taraflarının aksine, güney tarafı saldırganları duvarlar ve burçlarla değil eski duvarların dibine inşa edilmiş bir dişi evle karşılayacaktı. Bu evlerin önünden deniz kıyısına ve Palermo'nun (Kasım 1847'de Donizetti'nin *Gemma di Vergy*'sinin halka açık gösterisinin yapıldığı Villa Giulia adlı) parklarına giden geniş bir cadde (bugünkü Lincoln caddesi) geçiyordu. Tek giriş, Macqueda caddesinin güney ucu Porta Sant'Antonino'dan ya da Fieravecchia'ya doğru giden daha doğudaki Porta Termini üzerindendi. İşte bu ikinci kapıya doğru koşuyordu artık Garibaldi.

Porta Termini'deki kapı çoktan yok olmuştu, fakat Napolililer onun yerine yüksek bir barikat kurmuştu. Bu barikatı koruyan sadece birkaç Napoli askeri vardı, ama tepeye yerleşmiş olan bu askerler barikatı yıkmak için koşturan Garibaldi'nin gönüllülerine çok zarar verecek bir konumdaydılar. Sadece bu kadarla kalmıyordu; barikatlara yaklaşmak için gönüllüler evlerin önündeki geniş caddeyi geçmek zorundaydılar ve böylelikle kendilerini Porta Sant'Antonino'daki kilisenin önüne yerleştirilmiş toprakların ve Palermo limanındaki Napoli savaş gemilerinin ateşine maruz bırakmış oluyordular.

Sicilya gönüllülerini birçoğu, Ponte dell'Ammiraglio'daki Bourbon müfrezeleriyle ilk karşılaşmalarından sonra kaçarak saklandıkları yerlerden ikna edilerek ya da zorla çıkarılmıştı. Şimdi yine, Porta Termini'deki barikatla karşılaşan ve her şeyden çok Napoli savaş topraklarının gürültüsünden dehşete düşen aynı gönüllüler, ikinci kez durakladılar ve yolu geçmekten vazgeçtiler. Durum kritikti; öncü gurupların birçoğu şimdiden yaralanmıştı ve öncülerin lideri cesur Macar Türkory barikatın dibinde ölü yatıyordu. Şanslarına hava hâlâ karanlıktı ve daha iyi silahları olmasına rağmen Napolililer çok kötü nişancıydılar. Porta Sant'Antonino'dan gelen silah sesleri ve limandan gelen top atışları gürültülüydü fakat etkileri çok azdı. Eber'in *Times*'a yazdığı yazıda da söylediği gibi, "Ömrümde bu kadar çok atışla bu kadar az zarar verildiğini hiç görmemiştim."⁵⁵

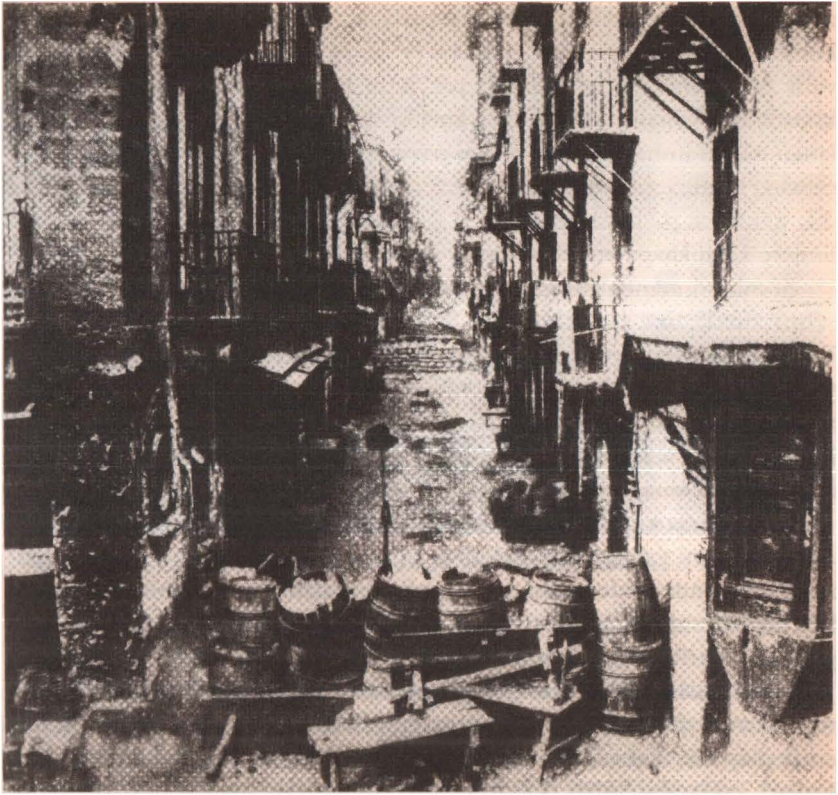
Sonunda Bixio, göğsüne saplanmış bir kuşuna aldırmadan, geriye kalan gönüllülerıyla birlikte barikatı yıkmayı becererek Garibaldi'nin muhteşem atı üzerinde kapıdan geçip şehre girmesini sağladı. Dışarda, Eber ve diğer bazı gönüllüler, hâlâ donup kalmış olan Sicilyalı gönüllüleri ikili ve üçlü guruplar halinde yoldan geçirip gedikten içeriye sokmayı üzerlerine iş edindiler. Nihayet, en genç gönüllülerden biri olan on yedi yaşındaki Cenovalı Francesco Carbone, yolun ortasına bir sandalye koyup

üzerine de üç renkli bir İtalyan bayrağı çekerek sakince oturdu ve bacak bacak üstüne atarak kurşunların ve top mermilerinin zararsızca ısıklık çalarak yanından gelip geçişini seyretmeye başladı. Derilerini deldirmeden yolu geçmelerinin mümkün olduğuna sonunda ikna olan (ya da daha fazla geride durmaktan utanç duyan) milislerin büyük bir çoğunluğu hızla yolu geçip şehre girmeye ve Fieravecchia'da Garibaldi ve Bixio'ya katılmaya başladılar.

Saat sabah dört sularıydı, fakat Fieravecchia'daki manzara bir kıyamet günü gibiydi. Palermo Garibaldi'yi beklemekteydi ve şafak öncesi kavganın sesleri duyulduğunda, halk bunun sadece o olabileceğini anlamıştı. Bazıları gözlerinden yaşlar akarak sessizce dikiliyor, bazıları dizleri üzerine çöküyordu, ama çoğunluk neşesini dizginleyemiyordu. Dans ediyor, ısıklık çalıyor, el çırpıyor ve bağınıyorlardı. Hâlâ karanlık olan meydana daha fazla insan geldikçe kalabalık büyüyordu ve insanlar kurtarıcılarının elini öpebilmek için akın ediyordu. Garibaldi duygularını açığa vurmadan bir süre bu tezahüratı seyretti ve sonra yürüyerek yaklaşip kendi elleriyle kuşunu göğsünden söküp çıkaran ve artık yorgunluktan neredeyse bayılmak üzere olan Bixio'yu kucakladı.⁵⁶

Garibaldi, gönüllüleri ve milis liderlerini şehri uyandırmaları için Fieravecchia'dan etrafa gönderdi. Başlangıçta hiç bir tepki olmamıştı. Vatandaşlar iki aydan az bir zaman önce çıkan isyanın sonuçlarını hatırlıyorlardı; bundan bir hafta sonraki on üç kişinin idamını ve muhtemelen on yıl önce Fieravecchia'daki idamları da hatırlıyorlardı. Fieravecchia'daki şenlikler yanıltıcıydı; gönüllüler şehirde ilerledikçe sokakları sessiz ve boş, kepenkleri kapalı buluyorlardı. Fakat daha fazla köylü milis tüfekleriyle havaya ateş edip bağırarak ve üç renkli bayrakları sallayarak Porta Termini'den şehre aktıkça, Palermo canlanmaya başladı. Yüreklenenler, cesur olanlar ya da sadece meraklı olanlar evlerinden dışarıya çıkarak gönüllülerin ardından koşmaya başladı ve o heyecanla olayların karmaşık ve mübalağalı anlatılarını dinlediler. Heyecanlı vatandaşlar kilise ve manastırlara dalıp taş, boru parçası ve ellerine ne geçirirlerse onunla çanları çalmaya başladılar. (Bourbon polisi çanların çalınmasını engelleyeceğini düşünerek şehirdeki tüm çanların dillerini çıkarmıştı.) Sonra kapalı pencereler açıldı. Sokaklara yataklar ve eski mobilyalar yağdı. Palermo, barikatlarını kurmak üzereydi.

Barikatlar muhtemelen başlangıçtan beri Garibaldi'nin aklındaydı. Sicilyalı milis birliklerinin yardımıyla bile 1000 gönüllünün 25.000 kişi-



Palermo'da barikatlar. Kaynak: Pitre Müzesi, Palermo.

lik Bourbon ordusuna karşı açık alanda fazla dayanamayacağını biliyordu. Bir kere şehrin içine girdi mi, barikatların ardında ve şehrin halkı da onun arkasında oldukça, başarı şansı çok artacaktı.

Trevelyan, ayın yirmi yedisinin sabahındaki Palermo'yu, "Şeytanın mutfağı" olarak tanımlar; "160.000 yerli ve 4000 dost işgalci bağırıp çağırıyor, kıyameti koparıyordu."⁵⁷ O sırada Bourbon savaş gemileri ve Palazzo Reale önündeki toplar, çalkantılı bir denize benzeyen bu sevinçli insan kalabalığına ayrılm gütmeksizin ölümcül atışlarını yöneltti.

Napoli birlikleri barikatlara saldırma niyetinde değildi. General Lanza'nın iki gün önce bir toplantıda İngiliz amirali Sir Rodney Mundy'c

⁵⁷ *Age*, s. 303.

açıkça ve sakince söylediği gibi, eğer isyancılar şehrin kalbinde barikatlar kurabilirse Napolililer ağır silahları ve savaş gemilerinin toplanıyla şehri yerle bir ederek cevap vereceklerdi. Aynı toplantıda Maniscalco, İngiliz konsolosu William Goodwin'e, kurulu düzenin otoritelerine karşı ayaklanan halkın imha edilmesi fikrini paylaşıp paylaşmadığını sormuştu. Goodwin, İngilizlerin ve şehirde yaşayan yabancıların birçoğunun hislerini dile getirerek şöyle cevaplamıştı: "Bir halka zulmediliyorsa, silahlanıp zulmlere karşı kavgaya etmek onların en temel haklarından biridir."⁵⁸

Bombardımda meydana gelen zarar korkutucuydu. Daha kötüsü, şehrin merkezine girmek yerine Palazzo Reale'nin bitişiğindeki Albergheria mahallesinin ve batıdaki kenar mahallelerin evlerini yakıp yağmalayan askerlerin yaptığı kötülüklerdi. Aileler çöken binalardan kaçamaya-
rak ya da dumandan boğularak ölmüş ve tanınamayacak kadar kömürleşmişti.⁵⁹ Bu canavarlıklar, "psikolojik etki" yaratmak için yapılmıştı; hiçbir askeri amacı yoktu.

Garibaldi çok geçmeden Piazza Bologna'deki polis merkezini ve Quattro Cantoni yakınındaki belediye binasını ele geçirdi; bu ikisi de şehrin merkezinde gizlenmişti ve Napoli ağır silahların mermilerini sadece kör bir biçimde şamdelleyerek atabilirdi. Hiçbiri farkında değilmiş gibi görünen Garibaldi'ye dokunmamasına rağmen, yine de bir sürü mermi yağmaya devam ediyordu. Çok geçmeden batıl inançlılar, Garibaldi'nin top mermilerini ve kurşunları savuşturacak büyümlü güçleri olduğu sonucuna ulaştılar. Yakınlarına düşen topların ısıklarını duyduklarında korkanlar, yaklaşılabildikleri kadar Garibaldi'nin yakınında çömeliyorlardı. Gücünün Güney Amerika'dan getirdiği ve her zaman beline dolayarak taşıdığı tuhaf kırbaçtan geldiğine karar vermişlerdi.⁶⁰

Garibaldi ve Binler'in daha fazla ilerlemesini engellemek yerine Calatafimi'den sonra Palermo'ya çekilen General Landi gibi General Lanza da, Garibaldi'yi şehirden atmak yerine Palazzo Reale'yi güçlendirmeyi düşündü. Şehrin kuzeyinde bulunan büyük limanı koruyan birliklere, batı kapısına yürüyerek kendisine katılmalarını emretti. Bu manevrayla denizle olan kendi bağlantısını kesmiş oluyordu. Emir fazlasıyla talihsiz bir emirdi; çünkü birlikler kuzey kenar mahallelerini terk ederken, Pi-

58 Mundy, 1859-61, s. 291

59 Age ve bkz. *Morning Post*, 26 Haziran 1860, s. 5; zikredildiği yer: Trevelyan, 1907, s. 364, 1. dipnot.

60 Trevelyan bunu büyük Sicilyalı etnolog Giuseppe Pitre'den duymuştu; bkz. Trevelyan 1907, s. 307, 1. dipnot.



Bourbon savaş gemilerinin top ateşine tuttuğu Palermo'nun Albergheria mahallesi, Mayıs 1860.

lo'nun milislerini yöneten Giovanni Corrao'nun saldırısına uğradılar. Corrao, kuzey kapısı Porta Macqueda'nın yanı sıra kuzeydeki mahalleleri de ele geçirmişti. İsyancılar şehrin büyük bir bölümünü ve kuzey-güney hattını ellerinde tutuyordu. Artık 18.000 Bourbon askeri Palazzo Reale civarındaki bölgeye ve batı mahallelerine sıkışmıştı.

Bu başarılarla rağmen, durum sanki bir pat durumunu andırıyordu. Palazzo Reale civarındaki birlikler çok kalabalıktı ve saldıracak çok iyi silahlara sahipti. İşin kötüsü Garibaldi'nin cephanesi bitmek üzereydi. Fakat ilginçtir ki, mevzilerinin savunulamaz olduğuna karar veren General Lanza oldu. Şehrin kuzeyindeki limanla bağlantısını kendisi kesmişti. Artık Palermo limanındaki gemilerle semafor vasıtasıyla haberleşemiyordu, çünkü isyancılar limana bakan kapı olan Porta Felice'ye devasa bir perde asarak görüntüyü kapatmışlardı. Savaşta 200 askeri öldürülmüştü ve etrafında 800'e yakın yaralı vardı. Barikatlara cepheden saldırmaya karar verdiğinde vakit çoktan geçmişti.

Üçüncü gün olan 29 Mayıs'ta, Garibaldi'nin yandaşları katedrali kazanmayı başardı. Buradan bir aşama daha ileri giderek piskoposun sarayını da aldılar. Piskoposun sarayının güney cephesi Palazzo Reale'nin

önündeki meydana bakıyordu. Böylelikle 29 Mayıs sabahı Garibaldi'nin güçleri, henüz Lanza'nın karargâhına saldıracak durumda olmamalarına rağmen en azından onu tüfeklerinin menzili içine almışlardı.

Napolilileri harekete geçiren tehdit buydu. Batı kapısı olan Porta Nuova'dan takviye kuvvetler getirdiler. Saldırılan sonucunda Garibaldiciler çok geçmeden piskoposun sarayından ve katedralden sürüldüler. Durum tekrar kritikleşmişti; çünkü Napoli güçlerinin saldırısının ivmesi onları doğuya, şehrin kalbindeki isyan bölgesine doğru taşıyacağı benziyordu. Bunu öğrenen Garibaldi yaklaşık elli Sicilyalı isyancıyı toplayarak karşı saldırıya geçti. Başlangıçta Napolililer mevzilerini başarıyla savundular, fakat Garibaldi borazancıya saldırı borazanı çalmasını emrederek Napolilileri katedrale kadar geri sürdü.

Şehrin kuzeybatı köşesindeki bu çatışmanın sonucunda, isyancılar sabah aldıklarını tekrar kaybederek başladıkları yere dönmüşlerdi. Fakat Lanza farklı bir ders çıkarmışa benziyordu. Yiyeceği, cephanesi ve ilaçları azalmıştı. İsyancıların mevzilerine baskın yapma girişiminin görece başarısızlığı onu yeni girişimlerin yapılmaması gerektiğine ikna etmişti.



Rütüslü bir fotoğrafıta, vurulmuş bir askerle poz veren Garibaldiciler, 1860.

Şimdiden İngilizlerle konuşmaya başlamıştı bile; kendisinin ve Garibaldi'nin bir konferans için *HMS Hannibal*'i kullanıp kullanamayacaklarını sormuştu. Olumlu bir cevap aldığında Garibaldi'ye mesaj göndererek bir toplantı teklif etti ve ayın otuzunun öğleni başlamak üzere ateşkes önerdi.

Napolililerin ertesi gün mevzilerine daha kararlı bir saldırı düzenlemesini bekleyen Garibaldi için bu ateşkes teklifi, bir son dakika erteleme kararından başka bir şey değildi. Teklif aslında Garibaldi'nin düşündüğünden çok daha hayret vericiydi; çünkü haberi göndermeden az önce General Lanza, Von Mechel'in yaban kazı avından döndüğünü ve Ponte dell'Ammiraglio yakınlarında olduğunu öğrenmişti.

İsyancıların şehri ele geçirdiğinden habersiz olan Von Mechel, Porta Termini dışında kamp kurmuştu. Ayın otuzunda adamlarını Fieravecchia'ya yürütmeye çalışırken bazı gönüllüler tarafından durdurulup şehrin artık kendilerinin elinde olduğunu ve Bourbon kumandanının ateşkes ilan ettiğini kendisine açıklamaya çalıştılar. Von Mechel bunu çok saçma bularak isyancılara ateş açtı ve şehrin merkezine doğru yürümek üzereyken bir kez daha durduruldu; bu sefer onu durduran, Garibaldi ve Lanza arasındaki buluşmayı düzenlemek üzere gönderilen İngiliz subayı Teğmen Wilmot'tu. Wilmot kurşunlara aldırmayarak ve saatini işaret ederek öfkeyle Von Mechel'in yanına kadar yürüdü. Vone Mechel'in ateşkesi ihlal ettiğini söylüyordu. Bu İngiliz deniz kuvvetlerine hakaret anlamına geliyordu. Wilmot'un telaş dolu itirazları Von Mechel'in şaşkınlığını sadece arttırmış gibi görünüyordu. Bereket versin o anda iki Napoli subayı geldi; Wilmot'a bir hata yapıldığını ve ardından da "Baveralılara" (Von Mechel'in bölükleri), Sicilyalıların ve İngiliz teğmenin söylediği her şeyin doğru olduğunu anlatılar. Von Mechel sonunda ikna olmuştu.

İsyancılar o günkü mütarekeyi barikatlarını güçlendirmek için kullandılar. General Lanza bir sonraki gün yapacağı saldırının planlarını yapmıştı, fakat son dakikada ateşkesi üç gün daha uzatmaya karar verdi. Napoli'deki krala danışmak üzere generallerinden bazılarını gönderdi. Palermo'yu denetim altına almanın hâlâ mümkün olduğuna inanıyordu, ama bunu ancak çok kan dökerek yapılabilirdi. İngiliz, Amerikan, Fransız ve Piemonte konsolosları isyancılara sempati duyuyorlardı. Avusturyalılar eski müttefiklerine sırtlarını dönmüştü. Ne kral, ne de General Lanza, tarihi şehri yeniden bombalamaya başlarsa maruz kalacakları ahlaki ve siyasi rezalet eleştirilerini omuzlamaya istekliydi. Mütarekeler

yenilginin açıkça söylenmeyen bir ifadesiydi. 6 Haziran'da Napoli silahlarını bıraktı ve ertesi gün güçlerini geri çekmeye başladı. Garibaldi'nin önünde daha aylarca savaş olmasına rağmen, 6 Haziran Sicilya'da Bourbon yönetiminin sona erdiği gündür.

1866: YEDİ BUÇUK İSYANI VE PALERMO HAFTALIK CUMHURİYETİ

Palermo Bourbonların yenilgisinden dolayı bayram etse de, henüz hiçbir şey halledilmemişti. Sicilya'nın siyasi geleceğinin ayakları hâlâ yere basmıyordu ve uzun 1860 yazı boyunca da öyle kalacaktı.

Başlangıçtan itibaren durum belirsizlik içindeydi. Garibaldi, Marsa-la'ya ayak bastığının ertesi günü iç bölgelere doğru yürümeye başlamıştı. 13 Mayıs'ta bir dağ kasabası olan Salemi'de durakladı; burada "soylu vatandaşların daveti üzerine ve adanın özgür topluluklarıyla görüşmelerine dayanarak", kendisini "İtalya kralı Vittorio Emanuele adına" diktatör ilan etti. Bu cüretkâr bir hareketti, fakat aynı zamanda da şaşırtıcıydı; çünkü "İtalya kralı Vittorio Emanuele" diye birisi yoktu. Kuşkusuz, bir Kral Vittorio Emanuele vardı, ancak kendisi sadece Piemonte kralıydı. Eğer bu duyuru o Vittorio Emanuele'den bahsediyorsa, kral, niçin İki Sicilya Krallığı'nı¹ işgal edeceğini Avrupa şansölyeliklerine bildirme nezaketini göstermemiştir? Sicilya'ya yelken açtığında, Piemonte'ye toprak kapma bahanesi sağlamak Garibaldi'nin aklındaki son şeydi. Amacı, başkenti Roma'da olacak birleşik bir İtalyan devletinden başka bir şey değildi. Eylül 1860'ta Garibaldi ve gönüllüleri Napoli'ye gelmişlerdi. Burada Mazzini de onlara katılmıştı. İki adam hemen Papalık devletlerinin yakın gelecekteki işgalini konuşmaya başlamışlardı. Bu, Cavour'un her ne pahasına olursa olsun sakınmak istediği bir şeydi. Cavour Fransa'nın ve hatta Avusturya'nın olası tepkisinden çekiniyordu. Torino'nun, Toscana, Romagna ve Orta İtalya dükliklerini o sene daha önce topraklarına katmış olması III. Napoléon'un yeterince canını sıkıyordu. Papalık topraklarına –Fransa'nın korudu-

1 Bkz. Baviera Albanese, 1961.

ğu farz edilen topraklara– bir saldırı onu askeri bir harekâta kıskırtabilir ve Piemonte’nin yeni ele geçirdiği toprakları tehlikeye atabilirdi.

Cavour özellikle demokratların çok güçlenmiş olmalarından kaygılanıyordu. Garibaldi, eğer Roma’yı fethedebilirse, kuşkusuz sözünü tutarak birleşik İtalya tahtını Vittorio Emanuele’ye teklif edecekti. Fakat tahtı bir devrimcinin elinden kabul etmek kralın toplumun önünde aşağılanmasıyla eşanlamlı olurdu. Bununla birlikte, eğer bunun tersi olursa ve Bourbonlar Garibaldi’yi denize dökerlerse durum daha da tatsızdı. Garibaldi, işgali “İtalya ve Vittorio Emanuele adına” başlatmakla Piemonte’yi kavganın içine çekmişti. Bourbonlar Garibaldi’yi denize dökerlerse, onunla beraber Cavour’un da tüm hayallerini yok etmiş olacaktı.

Garibaldi’nin zaferleri, Toscanalı Kont Bettino Ricasoli’nin Cavour’a söylediği gibi, her şeyi artık devrimcilerin yürüttüğü anlamına geliyordu. Piemonte’nin hegemonyasının korunması için, Cavour’un otoritesini devrimcilere kabul ettirmesi gerekiyordu.

Crispi

Sicilya diktatörü olduktan sonra Garibaldi’nin ilk icraatlarından biri Francesco Crispi’yi işlerinden de sorumlu dışişleri bakanı olarak atamak olmuştu. Böylelikle Crispi, pratikte Sicilya başbakanlığına atanmıştı. Bu Crispi’nin 1849’dan beri kendisini hazırladığı bir roldü.

Crispi, Garibaldi ile Sicilya’ya yelken açtığında kırk bir yaşındaydı. Zayıf ve kolayca heyecanlanan bir adam olan Crispi, hukukçuluğun kolalı yakasını ve redingotunu devrim için bir yana iterek geniş bir kemerle beline bağladığı basit ve siyah gömleği tercih etmişti. Aynı zamanda Binler’in arasındaki tek kadın olan karısını da beraberinde getirmişti; Giovanni Paolucci’ye inanacak olursak, karısını gömleğini yıkaması için yanında getirmişti.² Nadiren tüfek taşırdı. Sonraki çamur atıcıların hiç de nazik olmayan bir şekilde suçladıkları gibi bu, korkaklığından dolayı değildi, çünkü Crispi sık sık eylemin tam da ortasındaydı. Cenova’dan beraberinde portatif bir yazı masası getirmişti ve diğerleri savaşmakla meşgulken o masasını dizlerine koyup oturarak emirlerin ve bildirimlerin taslaklarını yazardı.³

Onu 23 Mayıs 1860’ta Monreale üzerindeki Renda dağının yüksek, rüzgârlı ve yağmurlu sırtlarında bu durumda buluyoruz. Burada Palermo bölgesinin yeni atanmış valisine uzun uzun talimat yazmak için duraklamıştı. Mektubuna belediye başkanlarının uyması gereken yeni kanunların bir kopyasıyla birlikte vergiler ve milisler hakkındaki talimatlarını da dahil et-

2 Paolucci, 1904, s. 176.

3 Abba, 1904; ayrıca bkz. Romano, 1986, s. 59.

mişti. Yüksek görevlilerin amirane dillerini taklit etmeye çok yetenekli olan Crispi, “Ülke Bourbonlara karşı verilen mücadeleden ağır ağır sıyrılırken, diktatör, ülkenin düzenli bir biçimde işlemesini ve özgür olmasını arzulamaktadır” diye ekliyordu.⁴ Bunlar, lideri o anda Von Mechel’in Baviera taburlarından kaçmakta olan bir “başbakan” için oldukça cesur sözlerdi.

Fakat aynı zamanda mektubun kendisi de sembolikti. Crispi’nin amacı, La Masa’nın 1848’de yaptığı gibi, önde gelen kimseleri de devrimci hükümete katılmaya davet ederek devrime yönetici sınıflarla ortaklaşa devam etmektir. Bununla birlikte, 1860’ta bu pek de kolay değildi. 1848’de Palermo’daki yönetici sınıflar hâlâ iktidarı ellerinde tutuyorlardı. Fakat, 1849’dan sonra polis şefi olan Salvatore Maniscalco, onların Sicilya’daki iktidarlarını parçalayarak devrimi yeraltına inmeye zorlamıştı. Yönetici sınıfların 1860’taki mücadeleye katılımı düzensizdi: bireyler devrimin yardımına koşmuşlar, fakat bir bütün olarak üst sınıflar devrime uzak durmuşlardı.

Onların yerini dolduracak genç bir kuşak da yoktu, çünkü baskı ve devrim korkunç kayıplara neden olmuştu: Devrimin iki doğal önderi, Francesco Bentivegna ve Rosolino Pilo yaşamlarını yitirmişlerdi. Arnavutların cesur lideri Pietro Piediscalzi’nin yaşamını da aldığı gibi, diğer birçok milis liderinin de yaşamlarını yitirmesine neden olmuştu. Dahası, Palermo savaşının son gününde katedrali savunurken birbirlerinin kollarında ölen Benedetto kardeşlerden ikisinin kaybının da nedeniydi.

Kuşkusuz, devrim kendi liderlerini de yaratmıştı. Bentivegna ayaklanmasından ve hapisneden sağ olarak kurtulan Luigi La Porta, Misilmeri bölgesinde devrimin tartışmasız lideri olmuştu. 1860’ta devrimci hükümette görev yapmış, daha sonra İtalyan parlamentosunda seçkin bir kariyere kavuşmuştu. İsyanı bastırmak üzere Bourbon hızlı harekât birlikleri geldiğinde Malta’ya kaçmasına rağmen, Abele Damiani, Marsala’daki ayaklanmayı düzenlemişti. Fakat Garibaldi’nin karaya ayak basmasından az sonra geri dönmüş ve Nino Bixio’nun yanında Porta Termini’ye saldıran ilk kişilerden biri olmuştu. Kader onu, 1870 ve 1880’lerde Sicilya’nın önde gelen parlamenterlerinden biri olmaya yöneltti.

Fakat La Porta ve Damiani gibi adamlar, yeni siyasi yönetici sınıfın temellerini oluşturarak hemen göreve başlamak için çok genç ve tecrübesizdiler ve sayıları da çok azdı. Daha da kötüsü, hepsi taşralıydı; aralarında bir tane bile Palermolu yoktu.

Bu, Crispi’nin 23 Mayıs tarihli mektubunun son ironisidir; çünkü Crispi’nin mektubu gönderdiği adam olan Palermo bölgesinin yeni atan-

4 Alıntının geçtiği yer: Paolucci, 1904, s. 166.

miş valisi Paolo Migliore, önemsiz biriydi ve Palermo'daki 1848 isyanında çok küçük bir rol oynamıştı. Palermo bölgesinin devrimci valisi olarak hiçbir iz bırakmamak onun kaderindeydi. Crispi her yere yetiyecek sayıda vali bulmakta zorlanıyordu.

1848 devrimi, Crispi'yi etkili bir hükümetin güçlü bir idareci gerektirdiğine ikna etmişti; yine de 1848-1849 Sicilya parlamentosunun çıkardığı kanunları yanında getirmişti ve büyük saygı gösterdiği basın özgürlüğü ve jürili mahkemeyi garanti eden düzeltilmiş 1812 Sicilya anayasasını savunmaya devam ediyordu. Amacı, Bourbon ve Piemonte yönetimlerinin iyi yönleriyle 1812 Sicilya anayasasını birleştirerek Sicilya için bir dizi yeni temel kanunlar çıkarmaktı. 1860'ta kolunun altında demet demet bildirilerle Sicilya'ya doğru yola çıkmıştı.

Göreve gelir gelmez hemen çalışmaya başladı. Fakat neredeyse işe başlar başlamaz planları engellere takıldı. 7 Haziran'da Giuseppe La Farina Palermo'ya gelmiş ve Cavour tarafından ortalığı karıştırmak için gönderilmişti.

Cavour onu resmi olmayan bir görevle göndermişti; La Farina, Piemonte'ye katılmayı yeğleyecek bir grup haline getirilmesi planlanan Ulusal Cemiyeti kurmak üzere gelmişti Palermo'ya. Bunun için kendi gazetesini yayınlamaya yetecek kadar para sağlanmıştı ve belki de Sicilya'nın önemli kişilerinin kulaklarına, doğru eylem yolunu seçenlere sağlanacak olan şeref ve mevki vaatlerini fısıldaması söylenmişti. Kesin talimatlar ne olursa olsun, onun varlığı çok geçmeden Palermo'nun siyasal atmosferini zehirledi; kendisi bundan epeyce kişisel tatmin sağlamış gibi görünüyordu. Cavour'a yazdığı mektuplar, "budalalık tarihi"⁵ olarak tanımladığı devrimci hükümetten alayla bahseden sözlerle doludur. La Farina'nın Palermo'daki varlığı o kadar bölücüydü ki Garibaldi çok geçmeden işe el atarak onu adadan uzaklaştıracak olan alışılmamış adını atmak zorunda kaldı.

Ne var ki, La Farina da kurnaz biriydi; devrimcilerin zayıflıklarını hemen görmüş ve bundan yararlanmaya koyulmuştu. Belki de Plutarch'ın Quintus Fabius Maximus'u anlatışından ilham alan Garibaldi, kendisini diktatör ilan etmişti.⁶ Fakat, Garibaldi'nin diktatörlüğü sadece seferberlik boyunca devam edecek geçici bir çare olarak tasarlanmıştı. Acil durum sona erer ermez Garibaldi, Caprera Adası'ndaki inzivasına dönmekten başka bir şey istemiyordu, çünkü politikayı ve politikacıları pek sevmiyordu.

Diktatörlük fikrinin Garibaldi'ye ait olmasına rağmen, Salemi'deki "soylu vatandaşların davetini" ayarlayan Crispi'ydi. 13 Mayıs bildirisini

5 Mack Smith, 1954.

6 Baviera Albanese, 1961.

“Vittorio Emanuele adına” yazan da yine Crispi’ydi. Fakat “Vittorio Emanuele adına” diktatör olmanın anlamı neydi? La Farina, bunun, Garibaldi’nin sadece seferberlik boyunca girişimin komutanı ve adanın askeri valisi olduğu anlamına geliyorsa, o zaman Garibaldi’nin başbakanının hukuki yasalarda reform yapmaya ve önemli atamalar yapmaya hakkı olduğu anlamına gelmediğine işaret ediyordu. Bunların hepsi Vittorio Emanuele’nin ve gereğince atanmış bakanlarının yetkilerindeydi.

Sicilya ve Piemonte hukuk sistemleri arasında birçok fark vardı. Eğitimli Sicilyalılar bunu anlıyordu ve Piemonte’yle birleşme olasılığını bilmelerine rağmen, Sicilya’nın geleneklerini, kanunlarını ve idari yapısını en azından bir süre için muhafaza etmelerine izin verileceğini düşünüyorlardı. Michelle Amari ve Torrearsa markisi gibi önde gelen Sicilyalı liberaller böyle sorunları düzeltmek için bir kurucu meclisin toplanmasını tercih ediyorlardı. Önceleri, Cavour bile, Sicilyalı önemli kişilerden oluşan bir tür kurucu meclisin Sicilya’nın Piemonte’ye katılımını onaylayacağını ve iki değişik sistemi birleştirecek bir yol bulmaya çalışacağını kabul etmişti.

Böyle gecikmelerin siyasal tehlikelerini gören yine La Farina oldu. Bir kurucu meclis, alternatif bir iktidar merkezi olacaktı ve Torino’ya düşman olmamasına rağmen onun hizmetkârı da olmayacaktı. Palermo, liderlik için Garibaldi ve Crispi’nin dostlarına bile yaklaşabilirdi. Bu olasılığı görür görmez Cavour’un tutumu sertleşti. Ne tartışma, ne de kurucu meclis olacaktı; çünkü bunlar sadece Crispi’nin planlarını pekiştirecekti. Ulusal birliğin şartı olarak Piemonte’nin egemenliğini kabul etmenin, Sicilyalıların görevi olduğunu ilan etti.⁷

Ağustos sonunda, Piemonte anayasası olan 1848 Albert Anayasası, Sicilya’da yürürlüğe girdi. Yürürlüğe koyma kararının önsözündeki ilk maddeye göre diktatörün olağandışı yetkileri sadece zaferi sağlamlaştırmak ve devrimi sona erdirmek için verilmişti. Diktatörün, “İtalyan Monarşisinin temel kanunlarını” –Albert Anayasasını– değiştirme gücü yoktu, çünkü bu kanunlar “o anda yürürlükte olan ve yürürlüğe konulacak olan tüm yeni kanunların otoritesini ve yetkilerini belirlemekteydi.”⁸ Devrimci hükümetin sadece idari rolde olduğu ilan edildi. Crispi’nin yeni bir anayasal sentez yaratma amacı kesinlikle yenilgiye uğramıştı.

1860 Ekim’inde aceleyle düzenlenen bir oylamada Sicilyalıların büyük çoğunluğu Piemonte Krallığı’na katılma lehinde oy verdi. Cavour’un özgün planına göre, seçmenlere Piemonte’ye katılmayı kabul edip etmedikle-

7 Mack Smith, 1954.

8 Baviera Albanese, 1961.

ri sorulacaktı. Crispi mücadele ederek ifadenin değiştirilmesini başardı: onun yerine, seçmenlere İtalya'nın Savoy Hanedanı yönetiminde birleşmesini isteyip istemedikleri soruldu. Bu, az da olsa Sicilya'nın gururunu kurtarmıştı: Piemonte, Savoy tahtının yönetimi altındaki bölgelerin sadece eşitler arasında birincisiydi (*primes inter pares*) ve Sicilya'nın, Torino'daki hükümetin egemenliğini kabul etmeye gereksinimi yoktu. Fakat bu, Cavour'un da kolaylıkla kabul edebileceği biçimsel bir zaferdi ve belki de Crispi'nin fazlasıyla güvendiği kafasının yasallık kalıbının bir göstergesiydi.

Aspromonte, Corrao'nun Öldürülmesi ve Badia'nın Kaçışı

Crispi'nin etrafındaki devrimciler 1860 yazında artık bir kardeşler topluluğu değildi. 1849'da Palermo'nun son savunmasında Crispi ve La Farina silah arkadaşlarıydılar; fakat 1860'ta birbirlerinin amansız düşmanı olmuşlardı. Bu, 1860 yazındaki sert tutumları açıklamaya yardım edebilir. Devrimci hükümet içindeki mücadele çoğunlukla, yıllarını sürgünde belirsizlik içinde acılarını dindirmeye çalışarak geçirmiş mutsuz insanlar arasındaydı. Fakat bu sertlik aynı zamanda siyasal bir boşluğun da yansımasıydı.

Sicilya'nın yönetici sınıfını oluşturan soylular, meslek grupları ve top-rak sahipleri, insanlık denizi üzerine yayılmış bir yağ damlası gibiydiler ve bu öyle bir denizdi ki ne haritası yapılmış, ne de derinliği ölçülmüştü.⁹ Sicilya'nın bağımsızlık mücadelesi yönetici sınıflar tarafından başlatılmıştı; fakat halkın geri kalan kısmı, 1820 ve 1837'de bile kendi haklarının gasp edilemeyeceğini açıkça ortaya koymuştu. 1848'de devrimci liderlerle alt sınıfların mensupları arasında ittifaklar kurulmuştu. Bu ittifaklar devrimin Napoli ordusunu Sicilya'dan sürüp çıkarmasına ve sonraki aylarda adayı kargaşanın kenarından döndürmeye yardımcı olmuştu. Bununla birlikte, böyle adamların umutları ve arzuları çok az biliniyordu. Garibaldi'ye saygı duyuyorlardı, fakat Piemonteliler, devrimi yapan adı bilinmeyen adamları bir köşeye itmeye çalışırlarsa bundan pek hoşnut olmayacaklardı.

Nisan 1862'de Garibaldi, Roma ve Venedik'i kurtarmak üzere gönüllüler ordusu kurma teklifini –kralın ve generallerin nefret ettiği bir teklifi– düşünmeyi reddetmelerinden dolayı hükümeti kınamak ve Kırmızı Gömleklilere karşı yapılan uygunsuz davranışlar üzerine yeni İtalyan parlamentosunda konuşmak için Torino'ya döndü. Garibaldi, kırmızı gömleği ve gri pañosu içinde gür bir sesle konuşmasına başladı; konuşma muhtemelen muhalefet lideri Urbano Rattazzi tarafından hazırlanmıştı. Fakat Garibaldi'nin gözleri çok zayıflamıştı ve gözlüklerine ve büyük bir büyütece

rağmen kendi notlarını okumak ona çok zor geliyordu. Sonunda kendini tutamayıp kâğıtları fırlattı ve ateşli ve neredeyse anlaşılabilir bir biçimde Cavour'u suçlamaya başladı.¹⁰

Garibaldi haziranda Sicilya'ya döndü. Palermo'daki ateşli karşılaşmanın ardından, eski savaş alanlarını ziyaret ederek bir zamanlar geldiği yoldan Marsala'ya doğru yola çıktı. Onun bir aziz olduğuna inanan taşra halkı onu görünce çılgına dönüyordu. Gittiği her yerde bando ona eşlik ediyor, çocuklar tezahürat yapıyor, ağlayan kadınlar ve erkekler elini öpebilmek için ona yaklaşmaya çalışıyorlardı. (Bu, iki yıl önce kaldırıldığını ilan ettiği bir saygı hareketiydi.) Marsala Katedrali'nde cemaat sunağın önünde onun sloganı olan "Roma o morte" [Ya Roma ya ölüm] diye tempo tuttu. Çok geçmeden etrafında gönüllüler toplanmaya başladı ve onun çağrısıyla tüm Sicilya'nın ayaklanacağına inanan Mazzini'nin Hareket Partisi tarafından ikna edilen Garibaldi, Roma'yı kurtarmak için yeni bir girişimde bulunmaya karar verdi.

Ağustos geldiğinde Garibaldi 3000 gönüllüden oluşan ordunun başında Catania'ya girmişti. Hükümet hiç müdahale etme girişiminde bulunmamıştı ve aslında Garibaldi'nin, gönüllülerini Balkanlar'da Avusturyalılara karşı kullanmaya ikna edilebileceğini uman Vittorio Emanuele ve Başbakan Ratazzi tarafından gizlice kışkırtılmış olması muhtemeldir. Fakat Garibaldi Messina Boğazı'nı geçip de gönüllülerini Roma'ya yönlertme konusunda tamamıyla ciddi olduğunu gösterince ve özellikle de Fransızlar, Piemonte'nin Garibaldi'yi durdurması ya da sonuçlarına katlanması gerektiğini açıkça söyleyince, Torino hükümeti korkuya kapıldı.

Peşinden birkaç askeri taburun gönderildiğini öğrendiğinde Garibaldi'nin ilk tepkisi, bunun yalancıkta olduğunu, ordunun onu sadece kovalıyor gibi yapacağını fakat sonunda kaçmasına ve kuzeye doğru yürümeye izin verileceğini düşünmektir. Bu pahalıya patlayacak bir hataydı. 28 Ağustos'ta Garibaldi ve gönüllüleri, Albay Pallavicini'nin Piemonte birlikleri tarafından sıkıştırıldıklarında, İtalya'nın ucundaki dağlık Aspromonte bölgesinde savunma mevzilerini kurdular. Garibaldi mevzilerini kolayca koruyabilirdi; fakat nisanda parlamentodaki konuşmasında hükümeti Güney'de "kardeş katline yol açan bir savaş" kışkırtmakla suçlamıştı ve şimdi ilk kurşunu atanın kendisi olmasını istemiyordu.

Öne çıkıp "Ateş etmeyin!" diye bağırarak kanatlardaki oğlu Menotti ve Giovanni Corrao'ya haberciler gönderdi. Borazancıya "ateşkes" çalmasını söyledi. Aniden şapkasını kalçasına sıkıca bastırarak yere düştüğü gö-



*Garibaldi Capri'da; Aspromonte'de yaralandıktan sonra iyileşirken.
Kaynak: Risorgimento Müzesi, Roma.*

rüldü. İki yerinden yaralanmıştı; bir kurşun kalçasına ve bir diğeri de sol ayağının kemiği altına saplanmıştı.¹¹

Gönüllülerin sol kanadının idare eden Corrao, askeri yetenek gösteren 1860'taki milis liderlerinden biriydi. Piemonte ordusunda iş bularak çabucak albaylığa kadar yükselmişti. Fakat Garibaldi'nin çağrısını aldığı anda işinden istifa ederek gönüllü toplamak üzere Palermo'ya dönmüştü. "Corrao tugayı" gönüllüler arasındaki seçkin kişilerden oluşmuştu; De Benedetto kardeşlerin sağ kalan üçü, Cesarò dükü (1860'ta Agrigento vilayetinde bir milis birliğine liderlik etmişti), Niscemi prensi, Marki Maurigi ve Enrico Cairoli bunların arasındaydı. Bu ünlü genç insanların hepsi Mazzini'nin Hareket Partisi'nin üyesiydi. Raffaele de Benedetto, Garibaldi'nin Aspromonte'de yaralanmasına o kadar kızmıştı ki kılıcını bir Piemonte subayına teslim etmemek için kırmıştı.¹²

Bu girişimde yer aldıkları için Corrao ve tugayının diğer üyeleri tutuklanıp Toscana kıyısındaki La Spezia'da askeri hapishaneye gönderildiler. Birkaç ay sonra affa uğrayıp Sicilya'ya kahraman olarak döndüler. Şansları vardı, çünkü yoldaşlarından bazıları hemen idam edilmişti.

Hapishaneden çıktıktan sonra Corrao tugaylarıyla yürüyenlerin birçoğu, bir daha devrimci maceralara girmeyeceklerine yemin etmişlerdi. Cesarò dükü, Marki Maurigi ve Enrico Cairoli sonradan parlamentoya seçilmişlerdi. Bu karar, devrimci maceraların artık yeni devletin birliğine tehdit oluşturduğunu öne süren Crispi ve Mazzini yandaşı basın tarafından da destekleniyordu. Fakat Corrao ayak diretiyordu. Corrao deniz ticareti ile uğraşan bir tüccarın oğluydu ve şehrin kuzey kapısının dışındaki liman olan Borgo'da büyümüştü. Siyasi fikirleri ve sempatileri, üst sınıflardan olan yoldaşlarınınkinden daha çok, eski milisler ve birçok devrimcininkine daha yakındı.

1862'de Palermo'ya geri döndüğünde Corrao, devrimci partinin resmi olmayan lideri olarak kabul edilmişti. İlk olarak Pilo'nun, sonra da Garibaldi'nin ardından ikinci adam olarak Corrao, Mazzinicilerin her birini tatmin edecek saflıkta bir devrimci geçmişe sahip olduğunu söyleyebilirdi. Bu onun, birlikçi idealizmleri yüzünden ya da başka bir pratik seçenek olmadığından dolayı Piemonte'ye katılmayı kabul edenlerle, bunu kabul etmeyen devrimciler ve eski milisler arasında bir köprü olarak hizmet etmesine izin veriyordu. Yine de durum giderek istikrarsızlaşıyordu. Polisler arasında Corrao'nun serseri gruplarla (*tristi*) ve eski milis birlikleriyle ilişkide olduğuna dair söylentiler vardı. 1863 başlarında, tutuklanmaktan kıl

¹¹ Sacerdote, 1957.

¹² Falzone, 1971c, s. 172; ayrıca bkz. Alatri, 1954, s. 71-6.

payı kaçmış olduğundan, yarı gizli bir biçimde yaşıyordu. Ağustosun ikisinde at arabasıyla Palermo'ya dönerken pusuya düşürülerek öldürüldü. Ölümünü çevreleyen koşullar her zaman bir sır olarak kaldı.¹³

Corrao'nun birleştirici varlığı kaybolunca Palermo demokratlarının dayanışması bozuldu. Devrimci kanadın liderliği Corrao'nun kendi vekili Giuseppe Badia'ya geçti. Badia, 1848 ve 1860 devrimlerinde savaşmış, sevilen bir kişiydi; Aspromonte seferine katılmıştı ve Palermo İşçi Derneği'nin (Società Operaio) önde gelen isimlerinden biriydi. Fakat Badia, Garibaldi ile doğrudan ilişki içinde olduğunu söyleyemezdi.

Badia ne bir aydıdı, ne de Mazzini'nin Hareket Partisi'nin üyesiydi. Bu grubun liderliği Mazzini'nin baş çömezi olan Francesco Perroni Paladini'ye geçmişti. Palermo Mazzinileri, çok geçmeden Badia ve arkadaşlarının yeni bir ayaklanma planladıklarından kuşkulana başladılar. İşin kötüsü, bu ayaklanmanın amacı Roma'nın kurtarılması değil Sicilya'nın bağımsızlığıydı. Ocak 1865'te Perroni Paladini, bir konuşma yaparak "kafalarını kaldırmaya cesaret edemeden 'fikir'lerini yaymaya çalışan sürüngenleri" suçladı. Bahsedilen "fikir", Sicilya ayrılıkçılığıydı ve Badia'nın grubunu ayrılıkçı eğilimler taşımakla suçlamak suretiyle onları aforoz etmiş oluyordu.

Perroni Paladini, ertesi gün Palermo Üniversitesi'nde hükümeti destekleyen bir toplantı düzenledi. Fakat konferans, başlamadan önce bir grup insanın soru yağmuruyla kesildi. İtişme kakışmalar başladı ve Ulusal Muhafızlar çağrılmak zorunda kalındı. Perroni Paladini'nin arkadaşları haydutları, İşçi Derneği'nden Badia'nın yandaşları olarak tanımladılar. Şikâyet edilince, Badia çok geçmeden hükümeti zorla değiştirmeye teşebbüs gibi ciddi bir suçla polis tarafından aranmaya başladı. Badia ve yandaşları saklanmak zorunda kaldılar.

Eğer Badia Ocak 1865'ten önce bir ayaklanma planlamadıysa, bu tarihten sonra bir ayaklanma planladığı kesindir. Bundan sonraki altı ayı Palermo ve çevresinde geçirecekti. Gizli bir polis notu Badia'nın, arkadaşlarını "adam toplama vaatlerini tutmaları ve devrimi başlatmak için gerekli malzeme ve cephaneyi hazırlamaya" teşvik ettiğinden bahsediyordu.¹⁴ Badia, saklandığı yerden ateşli bir bildiri yayınlamıştı. Plan, taşra milis birliklerinin ve Palermo merkezindeki İşçi Derneği'nden bazı adamlarının öncülük ettiği bir ayaklanmaydı. Ayaklanma tarihinin 1865 yazında olduğuna dair söylentiler vardı.

13 Alatri, 1954, s. 72-76; Falzone 1975b.

14 *Memoria riservata*, 8 Ağustos 1865, ASP Gab Pref, b. 7, kat. 35. Zikredildiği yer: Brancato, 1962, s. 70.

Badia 1865'in ilk altı ayında kimlerle buluşmuştu? Bunun yanıtını bilseydik bir sonraki yıl yapılan isyan hakkında muhtemelen daha fazla bilgimiz olurdu. Aslında polis kayıtlarını kullanarak bilimsel bir tahmin yapabiliriz. Fakat bunları anlayabilmek için Palermo'da 1860'tan itibaren neler olduğuna bakmamız gereklidir.

Milis Birlikleri

Rosario Romeo'nun söylediği gibi, Palermo civarında alt sınıflardan, "siyasal nedenlerin ardına sığınarak adam öldürüp soygun yapacak çok miktarda adam vardı."¹⁵ Nisan 1860'ta liberal komiteler hapishaneleri açarak ortak düşmana karşı mücadeleye katılacak herkese özgürlük vaat etmişti. Yerel komiteler, bu adamların bazen sadece uzaklaştıklarını görmekten mutluluk duyuyordu. Carini kasabası nisan başlarında bir milis birliği çıkarmıştı. Fakat kasaba komitesi, Rosolino Pilo'dan, San Martino delle Scale'deki mevzilerini güçlendirmek için yeni bir milis birliği oluşturmaları çağrısı alınca günlüğü altı *tari* olan bir ücret teklif ederek kasabanın ve çevredeki kasabaların hapishanelerdeki mahkûmları serbest bırakmıştı. Daha sonra bu icraatlarını, "diğer vatandaşları sakın bırakmaları"¹⁶ için bu adamları savaşa göndermenin yapılacak en iyi şey olduğunu söyleyerek savunacaklardı.

Devrimcileri serseri gruplardan ayırt etmek her zaman kolay değildi. Ciminna devrimci komitesinin lideri, nisan ayında Palermo vilayeti geçici hükümetinin liderliğine seçilmiş olan Luigi La Porta'ydı. Ciminna aynı zamanda genç devrimci Santo Meli liderliğinde ikinci bir milis birliği göndermişti. Bu milis birliği mayıs başlarında Corleone yakınlarındaki Baucina kasabasına girdi. Bir gözlemci şöyle anlatıyor:

[Milis birliği] yeni bir fırsat ortaya çıktığında ya da ihanete uğradıkları söylentisi yayıldığında, kendi kendilerine dağılacak ya da bir araya gelecek disipline veya morale sahip olmayan dağılırdan oluşuyordu. Kasaba [Baucina] tamamıyla anarşi içindeydi; ortalıkta kimse görünmüyordu: tüm kapılar kilitlenmişti; kalabalıklar milis birliği ile birlikte belediye binasına saldırıp buldukları tüm belgeleri yakmışlardı; milislerin geri kalanı başlarında kimse olmaksızın büyük bir kargaşa içinde kasabada dolaşıyordu. Adı Santo Meli olan milis lideri Ficuzza, yakınındaki Castellaccio'ya (şehir kalesi) saldırıp, ele geçirerek hapishane müdürünü ve iki gardiyanı tutuklamıştı. Bu kısmetsizleri kasabanın meydanına getirip vurulmalarını emretti. Fakat etrafta dolaşan insanlar o kadar şaşkınlık içindeydi ki idam mangası ateş açtığında seyircilerden birkaçı ölmüş, mahkûmlar sadece yaralanmıştı.¹⁷

¹⁵ Zikredildiği yer: Falzone, 1971c.

¹⁶ *Age*.

¹⁷ Salvatore de Benedetto'nun başından geçenleri anlatan ve kardeşi Raffaele tarafından yazılmış bir elyazması, alıntı yapılan yer: *age*, s. 137-84.

Yine de Meli, La Masa'nın çağrısına yanıt verip mayısın on dokuzunda Gibilrossa'ya gitti. Milis birliğini buradan Palermo'ya götürceğini umuyordu. Binler'in liderleri devrimci yağmacılığa karşı aşırı bir biçimde sert davranıyorlardı; Garibaldi'nin "ağzından purosunu bile çıkarmadan" yağmacıların vurulmasını emrettiği söylenir. Meli burada tutuklanıp gözaltına alındı. Palermo'ya götürülmeden az önce hapisten kaçtı. Ertesi ay altı arkadaşıyla birlikte sakince General Türr'ün Misilmeri yakınındaki Villafraati'deki karargâhına geldi. Meli penceresinin altına geldiğinde Türr hâlâ yatağında uzanmış Alexandre Dumas Père ile sohbet ediyordu. Meli hemen tutuklandı ve Türr onu askeri mahkemede yargılamaya karar verdi.

Meli, şaşırtıcı bir şekilde kendisini çok iyi savundu. Nisanın beşinden beri diğer milis birlikleri dağılıp kaçarken kendisinin meydanda kalıp İtalyan bayrağını gururla dalgalandırıldığını söylüyordu. Hiçbir şeyi zorla almamış, sadece silah, para ve malzeme istemişti. Sadece casusları, muhbirleri ve gericiileri öldürmüştü ve bilinen Bourbon sempatizanlarının evlerini yakmıştı. Üstelik, yaptığı her şeyi onaylayan Palermo'daki Devrimci Komite ile sürekli ilişki içinde kalmıştı. Askeri mahkeme bu son iddiasını kanıtlamasını istediğinde, Meli çeşitli kasabaların devrimci komiteleri tarafından verilen, kendisinin iyi davranışlarını ve yurtseverliğini doğrulayan ve komitelerin otoritesiyle hareket ettiği gerçeğini gösteren bir deste belge göstermişti.

Askeri mahkemenin hâkimleri, Meli'nin devrimci komitelerle el ele çalışmakta olmasının kanıtlarına çok şaşırmışlardı. Meli'nin yaptığı kötülükler doğrultusunda tanıklık yapacak kişilerin hepsinin belleklerini aniden yitirdikleri keşfedildiğinde, hayal kırıklıkları daha da arttı. Kimse Meli'nin kötülük yaptığını ne duymuş, ne de görmüştü. Türr, araştırma yapmak amacıyla Meli davasını ertelemek zorunda kaldı.¹⁸

Bu arada taşrada, Aspromonte değişik biçimlerde kullanılmıştı. Corrao ve yandaşları kısa hapisliklerinden sonra Sicilya'ya döndüklerinde, adanın batı kesiminin Piemonte ordusunun dokuzuncu bölüğü tarafından işgal edilmiş olduğunu keşfettiler. Hükümet, acil durum ilan etmek ve asker göndermek için Aspromonte'yi bahane olarak kullanmıştı. Bu birlikler sonraki on beş yıl boyunca orada kalacaklardı. Bahaneleri, ordunun oraya asker kaçaklarını yakalamak için gönderildiğiydi; çünkü Piemonte'nin zorunlu askerlik kanunu Sicilya'yı da kapsayacak şekilde genişletilmişti. İçişleri Bakanı Ubaldino Peruzzi, Sicilya'nın da bu kanuna dahil edilmesini, asker kaçaklarının sayısındaki artışın ordunun orada varlığını gerektirdiğini neden göstererek haklı çıkarmıştı. Ve sonradan aklına gelmiş gibi, aşırı uçtaki iki parti-

nin –rossi [kızıklar] ve *neri*’nin [karalar]– Sicilyalıları askerlikten kaçmaya cesaretlendirdiğini ileri sürerek ordunun yararlı olacağını eklemişti.¹⁹

Bu kampanya çok geçmeden protestolara neden oldu.²⁰ Sicilya’daki birliklere kumanda etmek için seçilen Giuseppe Govone, kanunsuzluk ve gaddarlıkla suçlandı.²¹ Suçlamalar muhtemelen asılsızdı, çünkü Govone’nin kendisi çok dürüst bir subaydı. 1861 Mayıs ortasından 1862 Eylül sonuna kadar Napoli bölgesinde görev yapmıştı; sonra Noel civarında evine dönmeyen önce Palermo civarında birkaç ay geçirmişti. Yeni acil yasaların konulmasıyla, 1863 baharında daha büyük birliklerle Sicilya’ya dönmüştü.

Hükümet, Govone seferini tam bir başarı olarak kabul ediyordu. Birlikleri önemli sayıda asker kaçağı yakalamıştı. Bunu yaparken de çok sayıda eşkuya ve adi suçlu yakalamışlardı. Raporunda 1300 *malfattori* [kanun kaçağı] yakalandığını yazıyordu; “aralarından birçoğunun geçmişinde beş ya da on cinayet vardı, birisi otuz ve hatta birisi otuz yedi cinayet işlemişti!” Govone, Castellammare’ye terör saçan bir grubun altmış üyesini yakaladı.²² İşin iyisi de ne isyan, ne meydan savaşları, ne de silahlı çatışma olmuştu ve neredeyse hiç kimse yaralanmamıştı; ya da öyle olduğu iddia ediliyordu.

Govone kitlesel güç gösterisiyle halkı korkutarak boyun eğmeye zorlayıp, şiddet kullanımını sınırlamak istiyordu. Genelde kullandığı yöntem tüm sağlıklı erkekleri toplayıp ya muafiyetlerini ya da askerlik yaptıklarını gösteren belgeyi istemektir. Sonuçta, askere gitmek istemeyenler topraklarını bırakıp tepelere kaçıyorlardı. Gençlerin ortadan kayboldukları yerlerde Govone çevreyi taramak üzere devriyeler gönderip evlerine gözcüler koyuyordu. Castellammare yakınındaki Capo San Vito Yarımadası’nın tümünü ablukaya alarak sabırla her metrekaresini araştırmıştı; askeri lojistik alanında sayılı başarılarından biridir bu.

10 Haziran 1863 tarihli bir mektupta Govone, “bölgedeki en kötü şehirlerden biri olan” Misilmeri’deki planlarını anlatır. Misilmeri civarındaki birliklerin asker kaçaklarını yakalama girişimleri sürekli kösteklenmekteydi. Govone, bu adamların hâlâ evlerinde olup olmadıklarını denetlemek için bir casus göndermişti. Evlerinde olduklarını öğrenince kasabayı çevirip ablukaya almak için üç tabur askerle birlikte, polis şefinin de izniyle on *carabinieri* [jandarma] çavuşu göndermişti. Birlikler 1150 evi birer birer aradılar. Yaklaşık 200 genci dışarıya çıkardılar. Govone bu adamlarla ilgili bilgi edinmek için şehir meclisini toplantıya çağırdı:

19 Alatri, 1954, s. 77; ayrıca bkz. Molfese, 1964.

20 *ATTI*, 11 ve 15 Ocak 1862, s. 615-16, 674-82.

21 Alatri, 1954, s. 76; ayrıca bkz. Maurici, 1915, s. 260 ve Pantano, 1933, 10. bölüm.

22 Govone, 1929, s. 134; ayrıca bkz. Brancato, 1964.

Fakat meclis bilgi vermek istemiyordu ve işleri yavaşlatmaya çalışıyordu. O zaman diğer görevlileri ve noterleri çağırmak gerekti; fakat onlar da meclis gibi bize yardım etmek istemiyorlardı. Sonra kendi mahallelerinin kayıtlarıyla papazları getirtmek zorunda kaldık. Gençleri meclisin önüne çıkardık ve isimlerini söylemelerini istedik.... Sonra, onların isimlerini bize söylemek zorunda olan görevlilerin ve noterlerin önünden geçtiler. Bunları kilisenin kayıtlarıyla karşılaştırdık. Fakat bu şekilde bile fazla bir şey başaramadık. Meclis, noterler ve görevliler dillerini tutmaya devam ettiler; kayıtlar tamamıyla kargaşa içindeydi. Hiçbir şeyi ispatlamanın imkânsızlığı karşısında, ya da bize gösterilen belgelere dayanarak, hemen hemen herkesi serbest bırakmak zorunda kaldık. Belgelerin birçoğunun sahte olduğunu görmüştüm ve bundan dolayı o belgeleri kabul etmeyi reddetmiştik. Bu umutsuz çalışmanın sonucu, iki ya da üç asker kaçağının ve altı ya da yedi şüpheli kişinin tutuklanmasıydı. Ekselansların gördüğü gibi, oldukça yetersiz bir sonuç.

Bu noktada, durumu iyi olanların evlerini her gün araması, kırsalda sürekli devriye bulundurması ve buldukları gençleri tutuklaması emriyle her şeyi bir binbaşının ellerine bırakarak Govone şehri terk etti. Ordu ve polis daha sonra mahkûmları dövmek ve kanlarına tecavüz etmekle suçlandı. İki ya da üç haftalık sürekli tacizden sonra direniş kırıldı ve asker kaçakları kendi kendilerine teslim olmaya başladılar.²³

Govone, ordunun orada bulunmasının haklılığına ve aslında yararlı bir iş yaptığına inanıyordu. Huzursuzluğun nedeni, diye yazıyordu, yeni, soylu olmayan toprak sahiplerinin —onlara *signorotti* diyordu— açgözlülüğü ve vicdansızlığıdır. Şiddet ve cinayetler yoluyla toplumda yükselmişlerdi. Hâkimleri kötü yola çekmişler, tanıkları satın almışlar ve görevlileri ayartmışlardı. Halkı boyun eğmeye zorlamışlardı. Fakirleri ve güçsüzleri “sosyal vendette [intikam]” almaya iten şey onların yolsuzluklarıydı.

Bu kuşkusuz, Napolili reformcuların, 1770’lerin sonlarından Maniscalco zamanına kadar kullandıkları bir savdı. Kesinlikle büyük bir gerçeklik payı taşıyordu; fakat Govone, bu suçluları koruyan yozlaşmış yargıçlarla, görevlilerle ve siyasal patronlarla ve yasal formalitelerle uğraşmadan, onlara doğrudan darbe vurarak, ordunun sıradan Sicilyalıların minnettarlığını kazandığı sonucunu çıkarıyordu.²⁴ Bu tamamıyla farklı bir konuydu.

1812’de Sicilya soyluları, vatandaşlık hakları olarak jürili mahkemeyi yeni anayasaya dahil etme konusunda titizlik göstermişlerdi. 1848’de anayasa yeniden düzenlendiğinde bu haklar güçlendirilmişti ve 1860’ta Crispi tarafından da onaylanmıştı. Bu ve Sicilya’nın üç kez kanlı ve pahalıya mal olan

23 Govone, 1929, s. 139-40.

24 General Alessandro Delli Rovere’ye mektup, Aralık 1862, *age*, s. 130.

ayaklanmalar yaşamış olması gerçeği, herkesi, Sicilyalıların ne kadar iyi niyetli olursa olsun bu hakların bir askeri komutan tarafından çiğnendiğini görmeye minnettar olmadıklarına ikna etmeye yetmiş olsa gerekir. Govone'nin kampanyası, kendisine birkaç kişinin minnettarlığını kazandırmış olabilir; fakat ondan çok daha fazla kişinin düşmanlığını kazandırmıştı.

Üç yıl sonra Misilmeri kasabası ayaklanarak, neredeyse kasabada bulunan tüm devlet görevlilerini –yirmi yedi polis ve *carabinieri*– öldürdü. 1868'deki katliama katılan elli altı kişi Palermo'da yargılandı. Devlet, isyanı *fatti criminosi* [adi suç] olarak sunuyordu. Savunma avukatı ise isyancıların, siyasal inançlarını sadece sokaklara çıkarak ifade edebilen fakir, cahil ve vatandaşlık haklarından mahrum kalmış insanlar olduğunu söylüyordu. Hükümetin öfkesine ve iftiralarna rağmen Palermo jürisi savunma ile aynı fikirdeydi. Suçlanan elli altı adamdan sadece on dokuzu şiddete dayalı suç işlemekten suçlu bulundu; yirmisi katılımlarının sadece *attentato politico*, yani siyasal eylem olarak görülmesi nedeniyle serbest bırakıldı; on yedisi ise beraat etti.²⁵

Lercara Friddi Nicolosi Ailesi ve Don Peppino il Lombardo

Govone'nin teşhisleri genelde doğru gibi görünebilir. Yandaşlarını, hükümet binalarını ve Bourbon yanlısı ailelerin malikanelerini yağmalamaya cesaretlendiren *signorotti*, bunları kendi çıkarlarıyla ilgili olduğu için yapıyorlardı. Fakat bu teşhisler, Govone'nin kendisinin oradaki varlığının etkilerini göz önüne almıyordu. Kendi kampanyasının hiç hoş gitmediğini kabul edecek kadar dürüsttü. Üstelik, bu kampanya, siyasal muhalifleri hükümete karşı birleştiriyordu. Dahası bu muhalifler komplo ve örgütlü şiddet konusunda oldukça tecrübeli kişilerdi. 1865'e gelindiğinde yine komplo kurmaya başlamışlardı.

Palermo'nun kurtuluşunda rol alan milis birliklerinden en büyüklerinden biri, vilayetin iç bölgesinde yer alan Lercara Friddi kasabasından gelen 412 Sicilyalı gönüllü (*picciotti*) idi. Lercara müfrezesi o kadar büyüktü ki, La Masa, liderleri Papaz Agostino Rotolo'ya öncüler içinde yer almasını teklif etmişti. Rotolo, yaşının, şişmanlığının ve ateşli silahlara olan yabancılığının onu böylesine bir şereften alkoyduğunu söyleyerek teklifi nazikçe reddetmişti.²⁶

Lercara kasabasında, yerel devrimci komiteye Nicolosi ailesi hâkimdi. Aile, 1860'tan önce Bourbon sempatisini olmasıyla biliniyordu ve bir çete 1848 devrimi sırasında malikanelerini yağmalamıştı. Baba Nicolò, Bo-

²⁵ *Corriere Siciliano*, 31 Mayıs-10 Haziran 1868.

²⁶ Merenda, 1931; ayrıca bkz. Trevelyan, 1907, s. 296-97.

urbanlara, Cefalù yargıç-yöneticisi ve *sottointendente* [yerel vali vekili] olarak hizmet vermişti. Maniscalco'nun yerel muhbirler şebekesinin içindeydi ve aslında grubun Francesco Bentivegna'yı tutuklamasına önderlik etmişti. Fakat Nicolò, 1860'tan az önce, tam da oğullarının taraf değiştireceği sırada ölmüştü.

Nicolosi ailesi 1840'lardan beri kasabanın en zengin ve güçlü ailesiydi ve hükümet dairelerinin birçoğunu ve kolay işleri tekeline almış olan rakipleri Sartorio ailesine karşı mücadele veriyordu. Nicolosi kardeşleri devrimin kollarına iten şey, rakiplerini geride bırakma ihtimali olmalıdır. Lercara'daki devrimci komitenin önderi, sonradan da belediye başkanlığı yapan Nicolosi kardeşlerin en yaşlısı Giovanni'ydi. Ona, yine sonradan Lercara belediye başkanı, *consigliere provinciale* [şehir meclisi başkanı] ve parlamento adayı olan kardeşi Francesco ile 1860'lar ve 1870'ler boyunca kasabanın veznedarı olan üçüncü kardeşleri Luigi yardım ediyordu. Dördüncü kardeş Vincenzo, kükürt madenlerini de içeren geniş Nicolosi mülklerinin ve Palagonia prensinin büyük mülklerinin yöneticisiydi. Kuzenleri Calcedonio, Palermo'da önemli bir sorgu yargıçtı.²⁷

Giovanni ve Francesco 1860'ta Palermo'ya yürüyecek milis birliği için para bulma işini üstlenmişlerdi. Fakat yola çıkmadan önce kasabada kendi devrimlerini örgütlediler. Devrim, Bourbon iktidarının simgelerinden çok bu simgelerin son yirmi yıldır somut temsilcileri olan Sartorio ailesini hedef almıştı. Sartorio ailesinin mülkleri viraneye çevrilip görevleri ve itibarlarından mahrum edilmişlerdi. Ancak bundan sonra, Nicolosi kardeşler Peder Rotolo önderliğindeki milis birliğini Palermo'ya gönderdiler. Kardeşler kendileri geride kalmışlardı; Giovanni Ulusal Muhafızların komutanı olurken, Francesco belediye başkan vekili olmuştu.²⁸ 1861 başlarından bir polis raporu bu darbeyi şöyle anlatır:

Suç işleyerek pişmiş tazi köpekleri çetesi gibi [Nicolosi kardeşler] kasabadaki tüm idari görevleri kendileri ve dostları için kapmayı becerdiler. Geçtiğimiz ocak ayında Don Francesco Nicolosi ve silahlı yandaşları seçmenleri korkutarak

27 Nicolosi ailesi üzerine bkz. ASP Gab Pref, b. 2, f. *Lercara situazione politica*; b. 7, f. *Infirruzione riservate sui sindaci* (1865); b. 11, f. *Infirruzioni riservate commando truppe* (Mart 1867). Bilgilerin çoğunluğu Mangiameli 1990'da özetlenmiştir; ayrıca bkz. ASP Gab Pref, b. 39, kat. 20, fasikül 50, 1877; Giovanni Nicolosi'nin a *mafioso di prima categoria* ve "san eldivenli mafya" olarak listelendiği Mangiameli'nin eserinde bu referans yoktur. Calcedonio Nicolosi hakkında bkz. ASP Gab Pref, b. 2, fasikül 8. fa div. ne. (2. kısım); ayrıca bkz. Commandante dei Carabinieri'den Luogotenente del Re'ye mektup, Palermo, 26 Haziran 1861, Scicchilone, 1952, s. 77 ve Mortillaro, 1868, s. 12-13.

28 Bkz. Mangiameli, 1990, s. 88, 99.

kendisini kasaba meclisi üyeliğine seçti. Kendisi ve dostları, Lercara'yı kargaşa içinde tutabilmek için vergi mükelleflerine hükümete hiçbir şey ödememelerini söylüyorlardı. Şehir meclisinin toplanmasını yasakladı... Giovanni Nicolosi komutan olarak ve kayınbiraderi Don Antonino Orlando (1848'deki hizmetleri için Bourbonlar tarafından kendisine bu şeref verilmişti) müfettiş olarak kaldığı sürece iyi vatandaşlar Ulusal Muhafızlara katılmayı reddediyorlar.²⁹

Polis raporu açıkça taraf tutmaktadır, fakat bu onun doğru olmadığı anlamına gelmez. Doğru ya da yanlış, Nicolosi ailesi 1860'lardan çok sonra bile devrimci grupların komplocu şebekeleri içinde kaldılar. Bu dayanışma onlara diğer devrimci grupların, politikacıların ve yargıçıların korumasını sağlıyordu.

1865'te Badia'nın isyanının bilinen başlama tarihinden birkaç ay önce, Nicolosi kardeşlerin eşkiya Angelo Pugliese'nin yardımını sağlamaya çalıştıklarını görüyoruz. Pugliese 1832'de Cosenza yakınlarındaki küçük bir kasaba olan Lungro'da doğmuştu.³⁰ Anne ve babası çobandı. 1850'lerin başlarında şantaj mektupları yazmakla suçlanınca doğduğu kasabadan kaçıp Belucci kardeşlerin eşkiya çetesine katıldı. Çok geçmeden yakalandı ve 1856'da Santo Stefano Adası'ndaki hapisanede –Carlo Pisacane ve Rosolino Pilo'nun ertesi yıl saldırmayı planladıkları hapisanede– cezasını çekmeye mahkûm edildi.

Bourbon hükümeti hem eşkiyayı, hem de siyasi mahkûmları bu adada hapsediyordu; dolayısıyla Pugliese kendisini Silvio Spaventa, Luigi Settembrini ve Gennarini Placa gibi önde gelen Napolili aydınlarla bir arada buldu. Özellikle Placa, Pugliese'de (Pugliese'nin sonradan yazdığı gibi) “tamamıyla kaba olmayan bir zekâ ve tamamıyla çürümemiş bir kalp” keşfederek öğretimini üzerine aldı.

Pugliese, Palermo'daki silah deposuna gönderildi ve Aralık 1861'de oradan kaçtı. Palermo'nun kuzey banliyölerinden Uditore'ye gelerek Bergamolu Garibaldici Giuseppe del Santo adını aldı.³¹ Burada bir yıl boyunca ilkokul öğretmeni olarak çalıştı. O sıralarda, 1860 milis birliklerinden birinin önderi ve geleceğin Uditore mafyasının *capo*'su [lider] Antonino Giammonna ve sonradan Eylül 1866 Cumhuriyetçi İsyân Komitesi üyesi olan konsey üyesi Giuseppe Palazzolo ile dostluk kurdu.³²

29 ASP Gab Pref, b. 2, Segretario generale del Dicastero'dan Luogotenente'ye mektup, Palermo, 11 Mayıs 1861; zikredildiği yer: Mangiameli, 1990, s. 86-87.

30 Savcı Carlo Morena tarafından 10 Nisan 1866'da alınan, grande propalazione denilen şeyi kullanıyorum; zikredildiği yer: Ajello, 1868, s. 65-101.

31 Bundan dolayı lakabı “Peppino” (Giuseppe'den) “il Lombardo” (kuzeyli).

32 Giammonna hakkında bkz. bu bölümde aşağıdaki tartışma ve Lupo, 1988a; Alatri 1954, s. 136.

Palazzolo'nun tavsiyesiyle, Pugliese ve del Santo, Palermo vilayetinin içlerindeki Alia bölgesinin denetçiliği işine girdiler. Matteo Guccione, Matteo'nun oğlu Benedetto ve damadı Santi Lo Cicero'nun topraklarında çalıştı. Guccione ve Lo Cicero aileleri geniş bir kiracılar ve meslek grupları şebekesi oluşturmuşlardı. 1860'ların başlarında vilayetin en zengin ve güçlü gruplarından biri olarak ortaya çıkmışlardı.³³ Alia kasabasındaki devlet görevlerini tekellerine aldıkları gibi Ortabatı Sicilya'da binlerce hektar araziye sahiptiler. Bu bileşim, yaptıkları bir başka işte de faydalı oluyordu: at ve sığır hırsızlığı.³⁴

19. yüzyıl Sicilya'sında çiftlik hayvanı hırsızlığı organize suçlardan biriydi ve araba hırsızlığının bir tür sanayi devrimi öncesi çeşidiydi.³⁵ 1830'lara gelindiğinde sığır hırsızlığı vilayetler arası bir düzeyde örgütlenmişti.³⁶ "Endüstri", Palermo vilayetinin batı kısımlarından Caltanissetta vilayetine ve oradan da Agrigento vilayetine varan bir işbirlikçiler şebeke-



19. yüzyıl şakileri ganimetlerini sayarken.

33 ASP Gab Pref, b. 50, *Inchiesta sulla famiglia Guccione di Alia ed altre* (1878).

34 *Age*.

35 Alongi, 1977, s. 84-96; ayrıca bkz. Turrisi-Colonna, 1864.

36 Aralık 1840 tarihli rapor; geçtiği yer: D'Alessandro, 1959, s. 65.

sine sahipti. Burası aynı zamanda kükürt madenciliği yapılan bölgeydi. 1870'lerde fiilen Batı Sicilya'nın "eşkıya koridoru" haline gelen bir alandı burası. Buradaki eylem merkezlerinden biri Lercara Friddi'dir. Bu kasabadaki hırsızlar, at ve katır çalıp bunları madencilik şirketlerine satarak kârlı bir iş yapmaktaydılar. 1860'larda Lercara civarındaki çalıntı çiftlik hayvanları şebekesinin önderleri, toprak sahibi ailelerden gelen iki genç olan Giuseppe Anzalone ve Antonino Petta'ydı; Anzalone ailesinin önemli bir maden ocağı da vardı.³⁷ Bu ittifak, Alia'daki Guccione ve Lo Cicero aileleriyle de işbirliği içindeydi.

Pugliese, 1863 yazı boyunca Guccione ve Lo Cicero aileleriyle birlikte kaldı. Sığır hırsızlığıyla uğraştığı kesindir; çünkü Petta 1863 sonlarına doğru tutuklandığında, Pugliese çetenin yeni önderi olarak seçilmişti.³⁸

Pugliese, çoğunluğu kaçaklar ve *campieri*'den [malikâne muhafızları] oluşan bir çeteyi devralmıştı. Başkalarını getirdiği gibi, Alialı bir polis görevlisini de aralarına katarak çeteyi genişletti.³⁹ Silah sağlayıp eylem alanını da genişleterek çeteyi yeniden düzenledi. Okuryazarlığı, kültürlülüğü ve centilmenliği değerli özelliklerindendi; çünkü bunlar, çalıntı malların elden çıkarılmasında, çetenin yerel kişilerin arabuluculuğunu saf dışı etmesini sağlıyordu. Pugliese, Palermo'dan güney sahillerine ve batıya Partinico'ya ulaşan kendi dostluk ve ilişkiler şebekesini kurabilmişti. Bu, Pugliese çetesini daha da özerkleştirmiş, büyük toprak sahiplerinin korumasına daha az bağımlı hale getirmişti ve bu yüzden de onların denetimine daha az açık duruma getirmişti ki Guccione ve Lo Cicero klanı bu gerçeği dehşetle fark etmişlerdi.

Pugliese, çetesine sonradan *masnada* ismini verdi; bu, silahlı eşkıya için kullanılan edebi bir terimdir. Çete, sürekli üyelerin ana bölümünü ve onların *fiancheggiatori*'lerini ["kanatlar", yani suç ortakları] oluşturan eski malikâne muhafızları, kanun kaçakları ve asker kaçakları arasında bölünmüştü. İlk sayılanlar arasında dokunulmazlık karşılığı çeteye konaklama ve koruma sağlayan toprak sahipleri vardı. Bununla birlikte aralarında, daha önce çalıntı hayvan işlerinde yer almış ve büyük bir ihtimalle adam kaçırma ve haraç işleriyle uğraşmış toprak sahipleri de bulunmaktaydı.

Başlangıçtaki Guccione ve Lo Cicero öğeleri hariç, çete asıl olarak Mezzoiuso kasabasından geliyordu. Çetenin çekirdeğini, Anzalone ve Petta'nın çalıntı hayvan çemberine katılımlarından dolayı Pugliese'yi tanıyan zengin

³⁷ Mangiameli, 1990, s. 88.

³⁸ Petta'nın tutuklanması hakkında bkz. ASP Gab Pref, b. 7, fasikül: *Arresto di Petta Antonino da Lercara*, 15 Eylül, 1864 ve Ajello, 1868, s. 281.

³⁹ Aiello, 1868, s. 70-71.

toprak sahipleri ve şiddete düşkün Prizzili “itibarlı adamlar” Giuseppe Valenza ve D’Angelo kardeşlerin eski malikâne muhafızları oluşturunuyordu.⁴⁰

Valenza ve D’Angelo kardeşler, Ocak 1865’te Pugliese çetesinin San Giovanni Cammarata’da Alessi ailesine saldırmasına önderlik etmişlerdi. Yerel papazın da dahil olduğu yaklaşık otuz kişi saldırıda yer almıştı. Alessi ailesi mülklerini son zamanlarda Guccione ailesine *gabella*’ya [kısa süreli kira] vermişti. Prizzili toprak sahipleri kiralık mülkü kendileri için istiyorlardı. Valenza ve D’Angelo kardeşler yaşlı Alessi kardeşlere işkence yaparken, çete de evlerini yağmalamıştı. Saldırı çeteye Pugliese ve D’Angelo arasında paylaşılan zengin bir yük sağlamıştı.⁴¹

1865 Paskalyasından kısa süre önce Pugliese çetesi, “Nicolosi bağları” denilen Gerbina’da, fahişeler de dahil olmak üzere hiçbir şeyin eksik olmadığı bir partiye çağrıldı. Ev sahipliği yapan kişi Antonino Miceli isimli bir malikâne muhafızıydı. Pugliese daha sonraki yeminli ifadesinde bundan dolayı zamanını ve parasını “quella canaglia” ya [bu ayaktakımına] harcamakla bir işi olmadığını söyleyerek Miceli’yi azarladığını yazacaktı. Pugliese, hapse bile girebileceğini söyleyerek onu ikaz etmişti. Miceli, Pugliese’nin şüphelerini gidermeye çalışmıştı. Diyordu ki, Senyor Giovanni Nicolosi “onlara [malikâne muhafızlarına] *picciotti*’nin [delikanlılar] Gerbina’ya her gelişinde, eski *feudi* [malikâne] Santo Luca e Riena’ya giderek ekmek, şarap ve arpa almasını söylemişti.”⁴²

Nicolosi ailesi, Pugliese ve eşkıyasına niçin misafirperverlik gösteriyordu? Toprak ve maden ocakları sahibi ve Lercara’nın siyasal patronları olarak Nicolosilerin, Pugliese ile birlikte bir tür suç ortaklığı oluşturmak istedikleri ileri sürülmüştür. Bu mantıklıdır; Lercara hayvan hırsızlığının merkeziydi ve Nicolosiler Lercara’nın patronlarıydı. Fakat bunun aleyhine düşünülebilecek iki şey vardır. Birincisi, polis raporlarında ve gerçek mahkeme belgelerinde Nicolosi ailesinin bu tür suçlar işlediklerini doğrudan gösteren bir şey yoktur. İkincisi, Nicolosi ailesinin misafirperverliğini kabul ettikten sonra Pugliese’nin eşkıyalık ve sığır hırsızlığı kariyerini bırakmış gibi görünmesi dikkate değer.

İlgi çekici başka bir olasılık daha var: Giovanni Nicolosi, Pugliese’yi, toplamakta olduğu bir milis birliğinin potansiyel lideri olarak görmüş olabilir. Bu, o yaz yapılması planlanan yeni bir ayaklanmada kullanılacak milis birliği idi. Aslında Giovanni Nicolosi 1862’deki Aspromonte seferi için

40 Valenza ve D’Angelo hakkında bkz. Hess, 1973, s. 47-50, 55-57, 89-91 ve 106-8; ASP Gab Pref, b. 85, kat. 20, fasikül 133.

41 Ajello, 1868, s. 75-78; Mangiameli, 1990, s. 93; Hess, 1973, s. 99.

42 Ajello, 1868, s. 81.

bir milis birliği toplamıştı. Peder Rotolo bu milis birliğine önderlik etmek üzere belediyedeki işinden istifa etmişti. Bununla birlikte aile, tam zamanında bundan vazgeçmişti ve girişim yenilgiyle sona erdiğinde Giovanni, devrimle bağlantılarını kestiğini şatafatla göstererek hükümetle barışmıştı. Fakat kopuş tamamıyla sağlanmış denemezdi, çünkü Nicolosilerin cumhuriyetçiler ve eski milislerle hala ilişkide olduğu söylentisi vardı. Hatta Bourbon komitelerinden para ve silah kabul ettikleri söylentisi bile vardı. Pugliese yeminli ifadesinde, 1865 baharında Palermo'ya yürümesi için teklif aldığını, fakat yağma olasılığının çekici olmasına rağmen “*neri* [karalar] ve gericiler” tarafından yönetilen bir eylemde yer almak istemediğini iddia ederek bu yorumu doğrulamıştır.⁴³

Bu tarih kuşkusuz Badia ve dostlarının planladıkları devriminkiyle çakışmaktadır. Nicolosi ve Pugliese hakkındaki bilgiler, Badia'nın 1865 ilkyazında kimlerle komplo kurmakta olduğu sorusunu yanıtlamaktadır. Badia'nın isyanına katılması istenen ailelerden birinin Nicolosiler olması muhtemeldir ve onlar da Pugliese önderliğinde bir milis birliği göndermeyi planlamış olabilirler. Böylelikle komplo şebekesi sadece Badia'nın İşçi Derneği'ni değil, aynı zamanda bazıları Lercara Friddi kadar uzaklarda olan devrimci cumhuriyetçi grupları da kapsıyordu.

Fakat tüm bu planlar boşa çıktı. 21 Temmuz 1865'te Badia'nın ikinci adamı Carlo Traselli, Badia'yı, Gaetano Amoroso'nun Palermo'nun dış mahallelerinden birindeki evinde gizli bir toplantıya çağırdı. Badia eve geldiğinde polis kendisini bekliyordu.

Yeni Komplolar

Pugliese, “karalar ve gericilerden” isyanın destekçileri olarak bahsetmişti. Sartorio ailesi Nicolosi kardeşlerin gericilerle bağlantıda olduğunu ileri sürüyordu. Perroni Paladini'nin grubu, Badia'yı kilise, gericiler ve Bourbonlarla bağlantı kurmakla suçlamıştı. Bu suçlamalar göründüklerinden çok daha az gariptir. Mazzini ve Sicilya devrimi arasındaki bağ asla pek derin değildi: Mazzini'nin Hareket Partisi'nin amacı İtalya'yı birleştirecek bir halk devrimiydi; Sicilya'daki devrimcilerin amacıysa Napolilileri adadan kovmaktı. Bourbonların kovulması Piemonte'nin yardımını gerektirecekse, o zaman devrimciler bu yardımı sağlamalıydılar. Bu yardımın fiyatı Savoy hanedanı altında birleşmek demekse, o zaman bu devrimin ödemek zorunda olduğu bedeldi. Fakat iki yıl sonra birçok kişi bedelin çok ağır olduğu sonucuna vardı.

Mazzinicilerden kopuş diğer anlaşmazlıkların da ortaya çıkmasına neden oldu. Sicilyalıların çoğunluğunun aksine, Mazziniciler zorunlu askerliği savunuyorlardı. Nino Bixio ile aynı fikirde olanların ileri sürdüğü gibi Kuzey, Sicilya'yı kurtarmak üzere kendi oğullarını gönderdiğine göre, Sicilya'nın ulusa, Roma ve Venedik'i kurtarmak için kendi oğullarını gönderme borçları vardı. Crispi'nin yandaşları ve Palermo'daki Hareket Partisi zorunlu askerliği savunmasına rağmen, kırsal halk tamamıyla buna karşıydı ve bu fikir Sicilyalıların "Asker olmaktansa domuz olayım" deyiminde dile gelmektedir.

Bir başka sorun da manastırlar ve dinsel mülklerdi. Kilise karşıtlığı asla Sicilya devrimci geleneklerinin bir parçası olmamıştı. Sicilya kilisesi devrimi desteklemişti. Bu destek 1848'de neredeyse eksiksizdi. 1860'ta bile, sadece atamaları Vatikan ve Napoli hükümeti tarafından dikkatle incelenen yüksek papazlar Napoli'ye sadık kalmıştı; diğer papazlar ve keşişler Sicilya'nın bağımsızlık mücadelesinin yardımına koştular.⁴⁴

Öte yandan, anakarada güçlü bir kilise karşıtlığı vardı; Garibaldi'nin yandaşları 1849'daki Roma Cumhuriyeti savunmasını asla unutmayacaklardı. 1860'ta Crispi'nin devrimci hükümetine sunulan son tekliflerden birisi manastır mülklerinin kamulaştırılmasıydı. Yeni hükümet bu fikri kabul etti ve 1865'te mülkleri parçalayıp açık artırma ile satmaya karar verdi. Mazziniciler çok coşkuluydular, özellikle de keşişlerin etkisinin kaynağı olarak gördükleri manastır okullarının kapatılmasına seviniyorlardı. Kilisenin kitleler üzerindeki hâkimiyetine vurulan bu darbeden o kadar hoşnutlardı ki, Crispi yanlısı gazete *Il Percursore* kamulaştırılmış mülklerin açık artırmada satılması yerine fakirlere verilmesini isteyenlere cevap olarak gericiliğin köklerine vurulan bu darbenin böyle "materyalist" düşüncelerden daha ağır bastığını ileri sürmüştü.⁴⁵

Bu yine de kiliselerine bağlı kalan Sicilyalıların çoğunluğunun fikri değişti. Palermo manastırları iş kaynaklarıydı ve fakirlere yardım cemiyetleriydi. Giacomo Pagano'ya göre "Palermo'daki on dokuz rahibe manastır, 919 aileyi hayatta tutmak için yılda 327.000 liralık harcıyordu."⁴⁶ Bu manastırların kamulaştırılacağı ve keşişlere, rahibelere, işçilere ve bunların yardımına muhtaç olan fakirlere hiçbir karşılık ödenmeyeceği fikri Palermo halkını kızdırıyordu.

44 Bkz. Abba, 1904.

45 *Il Percursore*, 14-16 Ocak 1865, zikredildiği yer: Brancato, 1953, s. 170; Saverio Frisia'nın 21 Ocak 1865 tarihli mektubu, geçtiği yer: Brancato, 1962, s. 64.

46 Pagano, 1867, s. 44-5, zikredildiği yer: Brancato, 1953, s. 168, 1. dipnot ve bkz. Vito D'Ondes-Reggio ve Emerico Amari, *Moti*, s. 41-43, 48-50.

1866'nın arka planı üzerine yapılan spekülasyon ve söylentilerin çoğu, Badia ile 1848'in milis lideri Monrealeli Turi Miceli etrafında dolanıyordu. Sicilya hükümeti tarafından 1848-1849'da onurlandırılan Miceli, Napolili general Filangieri ile başkentin barışçıl teslimini görüşmek üzere buluşmak için Bagheria'ya giden Baron Riso'ya eşlik etmişti. Yeniden işe başlayan Bourbon hükümeti onu Lercara Friddi vergi dairesi başkanlığına atayarak ödüllendirdi. Bu konuda hiçbir bilgimiz olmasa da, Lercara'daki görevleri onu Nicolosi ailesiyle ilişkiye geçirmiş olmalıdır. Palermo'nun tesliminde oynadığı rol ve Bourbon görevlisi olarak atanması, onun radikaller arasında utanç verici bir ün kazanmasını sağlamış olmalıdır; çünkü ne komplolara, ne de 1860 devrimine katıldığına dair belge mevcuttur.⁴⁷

Bununla birlikte Miceli, önemli bağlantıların keyfini sürüyordu. İyi Lercara'da olmasına rağmen 1850'lerde zamanının çoğunu yerlisi olduğu Monreale'de harcamış gibi görünüyor. Orada ailesi ve toprakları vardı ve öyle görünüyor ki önemli bir yerel kişilik haline gelmiştir; belki de Paolo Alatri'nin ileri sürdüğü gibi yerel mafyanın patronu bile olmuştur. 1848-1849 devrimci hükümeti içindeki dostları kadar Napolili görevliler arasındaki tanıdıklarıyla da çok iyi bağlantı kurmuştu. Bundan dolayı Roma'da sürgünde olan Bourbon hanedanının 1860'tan sonra onunla ilişkiye geçmeye çalışması hiç de şaşırtıcı değildir.

Sürgündeki hükümet Malta'da, amacı Sicilya'ya para ve silah sokmak olan gizli bir ayaklanma komitesi kurmuştu. Roma'daki Bourbon komitesinin başkanı, 1830'larda gizli dernekler üzerine rapor veren kişi olan Pietro Calà Ulloa, artık Marsilya'da sürgünde yaşayan Maniscalco ile ilişki içindeydi.⁴⁸ Maniscalco, Miceli'yi tanıyordu. 1860'lara kadar Nicolò Nicolosi ile yakın ilişki içindeydi ve babalarının ölümüyle oğullarının Bourbon partisini terk etmelerine rağmen, fırsat çıksa Maniscalco onlara özel bir mesaj göndermekte hiç zorluk çekmezdi. Palermo bölgesindeki asıl Bourbon ajanı Turi Miceli'nin kuzeni olan avukat Gioacchino Grasso'ydu. Miceli, Badia ve diğer devrimci liderlere para ve silah teklifi yapan kişinin Grasso olması muhtemeldir.⁴⁹

Ne Badia, ne de Miceli'nin Bourbonların yeniden iktidara gelmesini istediklerine inanmanın imkânı yoktur. Dahası, Ulloa ve Maniscalco'nun da buna inandıkları hiç olası değildir. Sürgündeki Bourbon sarayının bu adamların sorun çıkardıklarını görüp onlara biraz yardım etme fırsatını değerlendirilmeye karar verdiği çok daha olasıdır.

⁴⁷ Pezzino, 1990a, s. 94.

⁴⁸ Alatri, 1954, s. 96, 1.

⁴⁹ Scicchilone, 1952, s. 122-35. Ayrıca bkz. Alatri, 1954, s. 135-39 ve dipnotlar.

Miceli'nin bağlantılarından bir başkası Monreale'nin içindeki Bourbon ayaklanma komitesinin başkanıydı. Bu kişi, garip bir şekilde, Palermo polis şefi Felice Pinna'nın baş sırdaşı Padre Placido Spadaro'ydu. Pinna, dostunun Bourbon bağlantılarını biliyor görünmektedir; bundan kaygılanmamasının nedeni, Bourbon tehlikesini pek ciddiye almamasıdır. Pinna daha ziyade Badia ve ortaklarını yakalamakla ilgileniyordu. Muhtemelen, sorun çıkarmak istiyorlarsa Bourbonların devrimcilere para ve silah yardım yapacakları sonucuna ulaşmıştı. Eğer bu doğruysa, devrimcileri yakalamanın en iyi yolu para veren Bourbonları izlemektir. Bu yüzden Padre Spadaro ona Badia'yı nasıl yakalayacağını gösterebilirdi.

Pinna'nın Miceli'den bilgi almaya çalışmış olması muhtemeldir. Miceli, Badia ile aşağı yukarı aynı zamanda tutuklanmıştı, fakat hiçbir şeyle suçlanmayıp çok geçmeden serbest bırakılmıştı. Polis onu arkadaş çevresi hakkında konuşmak üzere içeriye almış gibi görünmektedir ve serbest bırakılmadan önce onlara ileride bilgi vermeye devam etmeye söz vermiş olabilir.⁵⁰

1866 ayaklanması öncesindeki komplo şebekesi ya da polisin onlara karşı kullandığı istihbarat hakkında çok az belgesel kanıt sahibimiz olduğunu, bunların asla belgelenmemiş olmasından dolayı değildir. Bunun nedeni, Pinna'nın, ayaklanmadan kısa bir süre sonra elinde bulunan gizli raporları kişisel olarak yakmasıdır. Olayın kendisinin en azından bir şeyler ima ettiği bir gerçektir. Fakat gerçekten gösterebileceğimiz tek ilişki, Padre Spadaro ile Pinna arasındaki ilişkidir. Belgelerin kendisi kaybolmuş olsa da, birçoğu bu iki adam arasındaki özel konuşmaların raporları olarak polis kayıtlarında kataloglanmıştır.⁵¹

Badia'nın tutuklanması devrimci partiyi lidersiz bırakmış ve 1865 yılı için planlanan ayaklanmayı önlemişti. Devrimci liderlik Badia'dan, kendi vekillerinden biri olan Lorenzo Minecci'ye geçti. Fakat artık devrimciler, kendilerini ancak polis kayıtlarından tanıyabildiğimiz gölge figürlere dönüştürmüşlerdi. Francisco Brancato, Badia'nın komitesinin, "bazıları kanundan kaçmakta olan bilinmeyen adamlar"⁵² olduğunu söyler. Fakat göreceğimiz gibi 1870'lerin sonlarına doğru bu bilinmeyen adamlardan bazıları, mafya liderleri olarak epeyce ün kazanmayı başarmışlardı.

50 Bkz. Luigi La Porta'nın ATTT'deki konuşması, 8 Temmuz 1875.

51 Spadaro hakkında bkz. Alatri, 1954, s. 123-24, 127 ve 136; ayrıca bkz. 1867 Oturumları, *age*, s. 126-29, 155-57

52 Brancato (1953), 27 Mart 1873 tarihli polis müdürünün 1866 isyanının organizatörleri hakkındaki raporunu yorumluyor; bkz. s. 183; Alatri, 1954, s. 136, aynı listeyi verir ama onu 5 Ekim 1866 tarihli Questura (polis karakolu) raporundan çıkartır; Scicchilone, 1952, s. 199'de de zikredilmektedir.

Pinna'nın bağlantıda olduğu Bourbonların, Badia'nın tutuklanması-na hiç katkıda bulunmaması belki önemlidir. Bourbon komplocular, Badia'nın kendi gözetimlerinde olmasından daha ziyade, serbest dolaşarak Piemonte'ye sorun çıkarmasını tercih ediyor olabilirlerdi. Badia, Garibaldi'nin Kırmızı Gömlekliiler'inden birisi olan ve Palermo vilayeti askerî kumandanı olarak görev yapan Giacomo Medici tarafından tuzağa düşürülmüştü. İki kararsız devrimciyi, Enrico Albanese ve Carlo Trasselli'yi, hükümet tarafına geçerek Badia'yı otoritelere teslim etmeye ikna eden Medici'ydi.

Badia'nın tutuklanmasından sonra Medici dikkatini Angelo Pugliese'ye çevirdi. Fakat Pugliese çoktan kaçmıştı. Çetenin içinde bir dizi cinayet işlenmişti ve Pugliese, Badia'nın tutuklanmasından bir ay kadar önce kayıplara karışmıştı.⁵³ Medici, Pugliese'nin nerede olduğunu bilmek istiyordu ve öğrenmek için Nicolosi kardeşlere baskı yapmaya başladı.

Gerçekte, Pugliese Tunus'ta Sousse şehrine kaçmıştı ve orada Gabriele Micato adı altında bir tahıl ticarethanesi kurmuştu. Bir kez daha, kendisini zulme uğramış bir devrimci olarak tanıtmıştı. 1856'da Agesialo Milano'nun II. Ferdinando'ya yaptığı suikast girişiminde yer aldığını ileri sürüyordu. Aynı zamanda ertesi yıl Carlo Pisacane'nin girişiminde yer aldığını iddia ediyordu. En azından bunun yarısı doğrudur, çünkü eğer planlandığı gibi Carlo Pisacane, Santo Stefano'da karaya çıksaydı, Pugliese'yi oradaki hapisneden kurtarabilirdi. Sousse'den, sığır hırsızlığı günlerindeki iş arkadaşları olduğu açık olan Agrigento vilayetindeki büyük mülklerin yöneticilerine ve Mason arkadaşlarına mektuplar gönderiyordu.

Giacomo Medici, Güney Amerika pampalarında Garibaldi'nin yanında savaşmıştı. Burada politika, eşkıyalık, sığır hırsızlığı ve bu bölgeye özgü, toprak sahipleri arasındaki kavgalar bileşiminden bir şeyler öğrenmiş olmalıdır. Şimdi de Nicolosilere ultimatom veriyordu: Ya hükümetle işbirliği yapın ya da yapmamanın sonuçlarına katlanın. Kardeşler işbirliği yapmaya karar verdiler. Önce Lercara çetesinin üyelerini ele verdiler; sonra Pugliese'nin Sousse'deki yerini açıkladılar. Guccione-Lo Cicero'nun oluşturduğu çekirdek grubun kaçmasına rağmen, Mezzouiso ve Prizzili çete üyelerinin birçoğu yakalandı. Kaçanlardan bazıları Amerika'ya göç etti; diğerleri geri dönen bazı göçmenlerle birlikte 1860 sonları ve 1870'lerde Batı Sicilya'da çalışan çetelerin çekirdeğini oluşturmak üzere geride kaldılar. Medici, Nicolosi kardeşlere altın madalya verilmesini ve resmi olarak onurlandırılmalarını tavsiye ederek minnettarlığını gösterdi.

⁵³ Mangiameli, 1990.

1866 Palermo Ayaklanması

Badia ve Pugliese'nin tutuklanması vilayeti yatıştırılmaya yetmemişti. Tersine, Palermo'da halkın güvenliği 1865 yılı boyunca hızla azalıyordu. 1866'da orada yaşayan bir İngiliz şöyle yazıyordu:

Yerel yönetimin, Palermo ilinde, en azından duvarların ötesinde ve yakın banliyölerde, yaşam ve mülkiyeti koruma gücü neredeyse tamamıyla yok olmuş gibi görünüyor; bu güçsüzlük şehre on ya da on iki mil uzaklıktaki bir mesafe içindeki yerlerde daha dikkat çekici. Çetelerin evlerde ve yollardaki soygunları, polis memurlarının ve diğer görevlilerin öldürülmesi, el koymalar... posta ve diğer halk taşıtlarına yapılan saldırılar... günlük olaylardı.⁵⁴

Monreale yolunun bile güvenilir olmadığını ve yolcuların silahlı konvoylar düzenlemeye zorlandıklarını ekliyordu. Şu önemli bir gözlemdir: Monreale yolu 1820 ve 1848'de milis birliklerinin şehre girdiği yollardan biridir. Bu yolun güvenliksiz hale geldiği gerçeği başkent için uğursuz bir göstergeydi. Gerçekten de milis birlikleri, 15 Eylül 1866 Cumartesi günü gecesi Porta Nuova'dan, yani Monreale kapısından gelerek şehre girdi.

1848'deki gibi 1866 isyanı da önceden ilan edilmişti. Esrarengiz bir şekilde 8 Eylül'de el ilanları ortaya çıktı. Ulusal Muhafızların başkanı General Gabriel Camozzi 12 Eylül'de, vali Carlo Torelli ve polis şefi Felice Pinna'yı uyardı. Torelli ve Pinna, kesinlikle isyan olacağına inanmamışlardı. Yine de yaklaşan bir isyanın söylentileri yaygındı. 1865 yazında ev kadınları ekmek ve makarna depolamak istediklerinde bir alışveriş paniği yaşanmıştı.⁵⁵ Eylül 1866'da da aynı şey olmaya başladı: Palermo'daki İngiliz, "arkadaşlarımızdan birisi felaketten bir hafta kadar önce, kendilerine bahçe ürünleri sağlayan bir köylünün söyledikleri hakkında kendisine danışan bir aileyle konuşmuştu. 'Bayanlar,' demişti köylü, 'en azından bir haftalık ihtiyacınızı alın çünkü cumhuriyet dört gün devam edecek ve sonra Francesco [Napoli II. Francesco] geri gelecek'"⁵⁶ diye yazmıştı.

Pinna, milis birliklerinin Monreale'de toplanmakta olduğu konusunda özellikle bilgilendirilmişti. Aslında bir kolluk görevlisi, ayaklanmadan birkaç gün önce öldürülmüştü. Fakat ya Pinna, Padre Spadaro tarafından yarılmıştı, ya da bazı tanıkların ima ettiği gibi, milis birliklerinin Monreale'de toplanması dikkatle planlanmış, fakat geri tepmiş bir polis provo-

54 *Quarterly Review*, 1867, s. 102.

55 Bkz. F. DiGiovanni'den M. Amari'ye mektup, 19 Mayıs 1865, Brancato 1953, s. 174; ASP Gab Pref, b. b. 27, kat. 19, fasikül 5.

56 *Quarterly Review*, 1867, s. 112.

kasyonunun bir parçasıydı.⁵⁷ Her halükârda, Pinna bunları ve General Camozzi'nin ikazlarını "saçmalık" diyerek dikkate almamış ve bir şey yapmayı reddetmişti.⁵⁸

Monreale şehir meclisi üyeleri tarafından sonradan verilen ifadelere göre, 1866 yazına gelindiğinde kasaba zaten aylardır "mafyanın" elindeydi. 15 Eylül gecesi "Repubblica" kelimesinin yazılı olduğu kırmızı bir bayrak Chiesa delle Croci üzerine asılmıştı. İnsanlar kendilerini partizan ve milis olarak tanıtan kırmızı bereler ya da atkılar takmaya başlamışlardı. Çok geçmeden otuz ya da daha fazla sayıda kişiden oluşan bir grup toplanmış ve gürültülü bir biçimde tepeden aşağıya, başkente doğru yürümeye başlamıştı. Başlangıçta çok yavaş ilerliyorlardı. Kentin sokaklarında yürürken eşlerinin ve çocuklarının alkışlarıyla duruyorlardı. Konvoy daha sonra ağır ağır Monreale yolundaki mezralardan geçerek ve yoldan kendilerine katılanları toplayarak ilerledi.

Ortam askeri bir operasyondan ziyade bir bayramı andınıyordu. Yürüyenler yol boyunca sayısız taverna ve içki satan yerlerde duruyorlardı; birçoğu devam edemeyecek kadar sarhoş olmuştu. Kalanları, şehir kapısına yaklaştıklarında tüfeklerini ateşlemeye başladı. Artık sayıları birkaç yüze ulaşmıştı. Porta Nuova'daki nöbetçiler, geliş çoktan beri beklenen silahlı kalabalığın yaklaşmasından dehşete düşerek hiç direniş göstermeden kaçtılar. Bu yüzden, yürüyüşçüler ayın on altısında şafaktan az önce Palermo'ya girdiklerinde, karşılarına hiç kimse çıkmamıştı.⁵⁹

Şehir onları bekliyordu. Bir tanığın, şehre daha önce giren kırk adanın evlerde saklanmaya devam ettiğinden⁶⁰ bahsetmesine rağmen isyanı başlatan kıvılcımı, sarhoş ve gürültücü Monrealeliler grubu sağlamış gibi görünüyor. Kesinlikle bir planları olmalıydı; çünkü Monrealelilerin batıdan şehre girmesinden az bir süre sonra, San Francesco di Paolo Manastırı yakınlarındaki Borgo bölgesinde bulunan Carini kapısından gelen Palermo milis birliği onlara katılmıştı. Bu katılımlardan sonra milislerin sayısı yaklaşık dört yüze ulaşmıştı. Monrealelilerin gelişinin haberi yayılınca çeşitli işçi dernekleri de silahlarına sarıldı. Artık sokaklara akın eden *bassa gente* de [alt sınıflar] onlara katıldı. Palermo'da yaşayan İngiliz sakinine göre, "Guruplar şehre girerken bazıları *Viva la Repubblica* [Yaşasın Cumhuriyet] yazılı, bazıları da buna ek olarak Palermo'nun yerel azizesi Santa Rosalia'nın resmini taşıyan kırmızı bayraklar taşıyorlardı. Adamlardan ba-

⁵⁷ *Moti*, s. 122 ve 126-29.

⁵⁸ *Age*, s. 346-48.

⁵⁹ *Age*.

⁶⁰ Michele Pasciuta'nın mektubu, zikredildiği yer: Brancato, 1953, s. 184.

zıları kırmızı atkılar ve takkeler giymişlerdi ve belirsiz ve tumturaklı bir dille kırmızı kâğıt üzerine yazılmış, monarşiyi kötöleyen bir bildirinin kopyalarını dağıtıyorlardı.”⁶¹ Kırmızı bayraklar, kırmızı boneler ve kırmızı kuşakların hepsi, bilinen cumhuriyetçi simgelerdi. Kuşkusuz kırmızı kâğıda yazılmış “turturaklı kötölemeler de” öyleydi. Bunların, Francesco Bonafede⁶² ismindeki kişinin işi olduğu anlaşıldı.

Bonafede, gerçek bir cumhuriyetçi komplo adamıydı. İlk kez tutuklandığı tarih Napoli'deki Bourbon hükümetine karşı komplo düzenlemekte suçlandığı 1847 yılıdır. Sicilya'daki 1848-1849 ayaklanması onu Mazzini'nin ateşli bir taraftarına dönüştürmüştü. 1856'da, vazgeçilen Bentivegna ayaklanmasında önemli bir rol oynamıştı. Ayaklanmanın başarısızlığı yüzünden Bonafede gizlenmeye başladı. Polis buna tüm ailesini hapsederek karşılık verince teslim olmak zorunda kaldı. İdama mahkûm edildi, ancak cezası daha sonra Favignana Adası'ndaki hapisanede on sekiz yıl zincire vurulmaya çevrildi. 1860'ta Garibaldi'nin gelişinden sonra serbest bırakıldı; fakat çektiklerinden dolayı çok zayıf düştüğü için 1860 ayaklanmasında aktif bir şekilde yer alamadı.⁶³

Bonafede'nin 1866 isyanındaki rolü, 1848 devriminin başlama tarihini “merkez komite” adına ilan etmeyi kendisine görev olarak kabul eden Carbonaria komplocusu Francesco Bagnasco'nunkine benzemektedir. 1848 “merkez komitesi” kurgusal bir şey olmasına rağmen çok etkili olmuştur. Fakat 1866'da bu hile o kadar işe yaramadı. İsyanın başlamasına yardım etmesine rağmen, başladıktan sonra hiç kimse önderliği ele almak üzere öne çıkmadı. Gerçekte, öne çıkacak, güvenilir hiç kimse kalmamıştı. 1866'da ne La Masa, ne de Pilo vardı.

Ne de Ruggiero Settimo ya da Spedalotto markisinin rolünü oynayacak birisi vardı. Palermo aristokrasisi, Piemonte'nin adadaki icraatlarına muhalefetini, 1865 parlamento seçimlerinde ezici bir zafer kazanan “özerklik yanlısı” Sicilya partisini kurarak ifade etmişti. Önde gelen Palermo soylularıyla Badia arasında bağlantı olduğuna dair söylentiler olmasına rağmen, bu soyluların isyana gerçek bir destek sağlamış olmaları pek muhtemel değildir. Ayaklanmanın nedenlerini araştırarak 1867 soruşturmasında ifade vermek üzere çağrıldıklarında, bu fırsatı hükümet politikasını kesin bir dille kınamak için kullandılar; fakat cumhuriyetçi devrimciler ve onların kırmızı şapkalı ve kırmızı atkılı yandaşlarına karşı hiç sempaticileri yoktu.⁶⁴

61 *Quarterly Review*, 1867, s. 117

62 Maurici, 1915, s. 413-98 ve 527 Bonafede hakkında bkz. Brancato, 1966.

63 Brancato, 1966. Ayrıca bkz. ASP, Gabinetta. Questura, b. 1, zikredildiği yer: Alatri, 1954, s. 131-32.

64 *Moti*, s. 41-43, 44-47, 57-58 ve 77-78.

Geriye sadece Bonafede'nin kendisi kalmıştı. Huysuz bir adam olan Bonafede, 1866'da, hemen hemen Palermo'nun komplocular dünyasındaki herkesle kavgalı ve küsmüş durumdaydı. Yine de, kesinlikle devrimin liderliğini istiyordu. Ayaklanmanın üçüncü günü isyancılar Palermo belediyesini alıp yağmaladıklarında, Bonafede belediyeye taşınarak baş odaya yerleşti. Buradan devrim adına emirler yayınlayıp Palermo'da cumhuriyet ilan etti. Fakat bu donișotvari bir liderlikti, çünkü hiç yandaşı yoktu ve resmi açıklamalarına kendi devrimci arkadaşları bile aldırıyordu.⁶⁵

Gerçekte 1866 ayaklanmasının bir lideri yoktu. Adadaki İngiliz gözlemciye göre isyancılar, "şehirdeki alt sınıflar" ile "görünümleri daha iyi olanların" karışımıydı.⁶⁶ Diğerlerinin anlattıkları daha belirgindir. Agrigento vilayetindeki Ribera kasabasından Baron Michele Pasciuta, isyan sırasında Palermo'dan kardeşlerine yazdığı bir mektupta ellerinde tüfeklerle sokaklarda koşturan "arabacılar, inşaatçılar, kasaplar, terziler ve belediye işçileri" gördüğünü söyler.⁶⁷ Giovanni Raffaele, hamallar, yük arabacıları ve açık pazarlarda çalışan diğer meslek sahiplerini ekleyerek buna benzer bir liste sunmuştur.⁶⁸

Lideri olmayan devrimin ne amacı, ne de stratejisi vardı. İngiliz gözlemci, "Devrimin her iyi insanın yer almak zorunda olduğu bir cümbüş" olduğunu düşünenlerin, bu isyanda yer aldıklarını söylüyordu. Muhtemelen bunda bir gerçeklik payı vardır. İsyân kendi ivmesini yaratmıştı. Sıradan insanlar kendilerini bir devrimin yapılmakta olduğuna ikna eder etmez, geçmiş devrimlerdeki tecrübelerini de kullanarak arzuyla isyana katılmışlardı. Derhal barikatlarını kurmuşlardı, çünkü barikatlar isyan halindeki Palermo'nun simgesiydi. Fakat barikatları kurduktan sonra, başlarında adam ya da nöbetçi bırakmayı ihmal ettiler. Herkes serbestçe barikatlardan geçebiliyordu. Bu insanlar serseri bir kurşunla vurulma riskini göze alıyorlardı, "fakat bunun haricinde ne tehlikeye, ne de hakarete maruz kalıyorlardı."⁶⁹

Parlamento komitesi tarafından sorgulanan, pek tanınmayan Monrealeli bir papaz, durumu şöyle anlatmıştı. "Ayaklanma" demişti, "bir halk ayaklanmasıydı;" sonra isyanın, "bir devrimin yapıldığı, bir devrimin yapılması gerektiği inancının neden olduğu bir isyan" olduğunu söyleyerek devam etmişti.⁷⁰

⁶⁵ Maurici, 1915; Brancato, 1953, 1966.

⁶⁶ *Quarterly Review*, 1867, s. 121.

⁶⁷ "Impiegati d'antico macino" kısaca "belediye işçileri" olarak çevirdim; zikredildiği yer: Brancato, 1953.

⁶⁸ Yazarı belli değil [Raffaele], 1866.

⁶⁹ *Quarterly Review*, 1867, s. 121.

⁷⁰ "Che vi era e doveva essere la rivoluzione." Don Lucifero Benedettino di Monreale, *Moti*, s. 303.

Devrim böylece yayılmıştı, çünkü onu durduracak hiç birşey yoktu. Kırılardan gelen milislerin ve Palermo işçi derneklerinden gelen cumhuriyetçilerin sayısı 1000'den fazla değildi. Fakat tanıklar, isyancıların sayısını 15.000 ile 20.000 arasına yerleştirmekteydi.⁷¹ İlk iki gün boyunca hemen hemen kimse isyancılara direnmemişti. Hükümet güçleri kalelerinde kuşatma altında kalmış, isyancılar istediklerini yapmışlardı. Şehirde dolaşp devlet dairelerini arıyorlar, buldukları zaman da her şeyi yağmalayıp yakıyorlardı.⁷² Polis karakollarına ve hatta itfaiye istasyonlarına saldırmışlardı. Askeri hastaneyi yağmalayıp Istituto Militare Garibaldi'den [Garibaldi Askeri Enstitüsü] 130 öğrenciyi Santo Spirito Manastırı'na götürerek hapsedmişlerdi. Sonra manastırın yanındaki belediye binasına girip bulabildikleri tüm belgeleri yok etmişlerdi. Bu, devrimci dalganın en yüksek noktasıydı.

Fakat isyancılar valinin ofisi ve hükümetin beyni olan Palazzo Reale'ye saldırmamışlardı. Hatta hükümetin telgraf dairesini imha etmeyi ihmal etmişlerdi.

Çeteler o kadar çabuk toplanmıştı ki belediye başkanı genç Marchese di Rudini kendisini ilk iki gün boyunca belediye binasında kapana kısılmış olarak bulmuştu. Vali Carlo Torelli, yarım bölük askerle Palazzo Reale'den belediyeye gelene kadar kuşatma altında kaldı. Şehir panik içindeydi, bundan dolayı Rudini ve Torelli halka cesaret vermek ve Ulusal Muhafızları harekete geçirmek için az sayıdaki askerleriyle şehri dolaşmaya karar verdiler. Amaçlarının birincisinde başarılı oldular; Toledo yolunda alkışlar ve İtalyan bayraklarıyla karşılandılar. Amaçlarının ikincisinde ise başarısızlığa uğradılar; Ulusal Muhafızlar evlerine kapanmayı tercih etmişlerdi.

Palermo'nun merkezinde dört tane manastır vardı: Madonna degli Stigmati, San Vito, San Giuliano ve Santo Spirito. Bunlar, adadaki İngiliz sakinine göre, "bir isyan dörtgeni oluşturunuyordu."⁷³ Rudini ve Torelli'nin küçük grubu, Stigmati Manastırı'na yaklaştığında isyancıların ateşiyle karşılaştı. Manastırın en üst katında rahibelerin iffetini koruyabilmek için kafes bir balkon inşa edilmişti. Burası pusucular için biçilmiş bir kaftandı. İsyancıların ateşi genç askerler için çok fazlaydı; geriye çekilmeye başladılar ve Rudini ve Torelli onları takip etmek zorunda kalarak Palazzo Reale'ye geri döndüler.

Rudini ve Torelli'nin hamlesi, hükümet tarafının gösterdiği birkaç cesaret örneğinden biriydi. Hepsi de kesinlikle yiğit insanlardı, ancak Rudini

71 İlk rakam Fransız konsolosunun tahmini, ikincisi Michele Pasciuta'nın. O zamanlar nüfus 200.000'in altındaydı. Brancato, 1953, s.184 ve 187.

72 *Age*, s. 184 Pasciuta'yı zikrediyor.

73 *Quarterly Review*, 1867, s. 108.

çeteye olan muhalefetinden dolayı yüksek bir bedel ödemek zorunda kalmıştı. Çete, pazartesi öğleden sonra belediye binasının bitişiğindeki Rudini malikânesini yağmaladı. Markinin hamile karısı ilk kattaki pencereden kaçmak zorunda kaldı. İngiliz, Rudini'nin kaçakçıları ve adi suçluları mahkemeye çıkarmak için canla başla çalıştığından dolayı isyancıların malikâneyi yaktıklarını yazıyordu. Francesco Brancato, farklı fakat muhtemelen daha doğru bir yorum yapar. Der ki, halk isyanı sırasında belediye başkanının geleneksel rolü, halkla dayanışma içinde olduğunu göstermek ve onları misillemelerden korumaktır. Spedalatto, Palermo halkı için bir kahramandı; Rudini ise onun aksine kendi vatandaşlarına ateş açmıştı. Rudini daha sonra Sicilya'nın en ünlü devlet adamlarından bir olduysa bile, Palermo halkı bu hakarettten dolayı onu asla affetmedi.⁷⁴

Kalabalığın büyük bir çoğunluğunun amacı barışçıl olsa da, Badia'nın yandaşları eski hesapları görme fırsatı kolluyorlardı. Perroni Paladini bunlardan biriydi. Badia'nın tutuklanmasından sadece üç gün sonra Paladini, Palermo sokaklarından birinde bıçaklanmıştı. Devrimin başlamasından yaklaşık kırk gün kadar önce, önlerindeki ayaklanmaya hazırlanmak için Palermo'nun dış mahallelerinden birindeki bir evde, Badia yandaşlarının Lorenzo Minecci tarafından düzenlenen bir toplantısı sırasında cumhuriyetçiler Perroni Paladini'ye yapılması istenen bir suikast teklifini de tartışmışlardı. Eylüldeki isyan sırasında Paladini'nin evi çeteler tarafından yağmalanmıştı. Perroni Paladini görece şanslı biriydi. 1865 yazı başlarında arkadaşını polis tuzağına çeken Badia'nın ikinci adamı Carlo Trasselli'ydi. Trasselli, Ulusal Muhafızlarda görev verilerek ödüllendirilmişti. Fakat bunun keyfini çıkaracak fazla zamanı olmadı. Trasselli 1866 ayaklanmasında, Vincenzo Grimaldi'nin milis birliği tarafından yakalanıp öldürüldü.⁷⁵

İsyancı milis birlikleri şehrin kuzeybatı köşesinde eski şehir duvarları dışındaki San Francesco di Paolo Manastırın etrafında kamp kurmuştu. Kamp çok geçmeden bir halk panayırı niteliğine bürünmüştü. Burada isyancıları kimse rahatsız etmiyordu. 19 Eylül Çarşamba günü yaklaşık 1000 kişilik bir hükümet gücü isyancıların kampına zorla girmek istedi. Ordunun havan toplan alanı yaklaşık yarım saat boyunca dövdüler. Sonra hükümet güçleri ilerlemeye başladı.

Ayaklanmanın başlangıcından beri isyancıların ilk kez ateş altında kalmasıyla birlikte, Turi Miceli ortaya çıkarak komutayı eline aldı. Miceli'nin Palermo'ya ne zaman geldiğini bilmiyoruz. Ailesinin üyelerinin Monreale

⁷⁴ Brancato, 1977; ayrıca bkz. Brancato, 1953, s. 184.

⁷⁵ Alatti, 1954, s. 136-37 ve 109.

milis birliğinde yer almış olmaları olasılığına rağmen, Miceli, milis birliğine katılanlar arasında değildi. Miceli'nin başarılabilir bir siyasal amacı olmayan bir isyana katılma nedenleri hakkında hâlâ pek az bilgimiz var. Fakat eski milis liderinin, gelişle devrimi harekete geçirdiğini biliyoruz. Miceli, isyancıları bir araya getirerek, karşı atağa geçmelerine önderlik etti. Askerler tamamıyla şaşkınlığa uğrayıp çok geçmeden geri çekilmeye başladılar. İsyancıların sıcak takibinde, gerileyerek limana, hapishanenin yakınına doğru çekildiler. Miceli, bu noktada hapishaneye saldırıya karar verdi.⁷⁶

1830'lar ve 1840'larda inşa edilmiş olan Palermo'nun Ucciardone Hapishanesi, en modern Benthamcı ölçütlere⁷⁷ göre inşa edilmiş model bir hapishaneydi. Hapishane bloku, burçlar ve parmaklıkların monte edildiği yüksek duvarlarla çevriliydi. Hükümet kışlalarının yakınında konumlanmıştı. Savunulması çok kolaydı. Bu, hükümetin şansı anlamına geliyordu; çünkü hapishanede, aynen 1848 ayaklanmasında serbest bırakılan mahkûmların yaptığı gibi, şehre saldırıya çekinmeyecek 2500 mahkûm yatıyordu.



Palermo'nun Ucciardone Hapishanesi'nde gardiyanlarla mahkûmlar arasındaki bir kavgayı resmeden bir sunak, 1866.

⁷⁶ *Quarterly Review*, 1867, s. 124

⁷⁷ Catalanotto, 1982.

Mahkûmlardan biri Giuseppe Badia'ydı ve Miceli'nin onu devrimin lideri olarak düşünmüş olması olasılık dahilindedir. Fakat Miceli, duvarlardaki tabyalardan gelen makineli tüfek ateşiyle hemen vurulmuş, bacakları paramparça olmuştu. Arkadaşları onu alarak hapishane kompleksinin dışında ve dolayısıyla isyancıların elinde olan hapishane hastanesine taşıdılar.

Villarena markisi Vincenzo Mortillaro da hastanedeydi. Kendisini Palermo'daki Bourbon partisinin lideri olmakla suçlayan yargıç Calcedonio Nicolosi tarafından tutuklandığı Mayıs ayından beri orada yatmaktaydı. Mortillaro sonradan Miceli'nin, "kocaman bir kalp ve bükülemez bir kararlılığa sahip, omzunda tüfeğiyle şöyle bir görünmesi kasaba ve köylerde paniğe neden olan bir adam" olduğunu yazmıştı. "Miceli'yi", diye yazar markı, "hastaneye taşıdılar ve ben onu orada gördüm, anlatılamayacak bir ıstırapın içinde, umutsuz yoldaşların tarafından çevrilmiş olarak bir kez bile acıdan söz etmeden ruhunu teslim etti."⁷⁸ Miceli'nin ölümüyle milis birliği saldırıyı durdurdu. Bu, ayaklanmanın sonu anlamına geliyordu.

Trasselli'nin öldürülmesi ve Perroni Paladini'nin bıçaklanması, devrimci parti içindeki hesapların görülmesiydi. İsyancıların büyük bir çoğunluğu için isyana katılmanın başka bir anlamı vardı: Hükümete kızgınları ve kendi gözlerinde adaletsizlik ve ihmalden suçlu olan bir devleti cezalandırmayı istemişlerdi. Bir kent isyanı, sıradan insanların hükümeti utandırma ve küçük düşürme aracıydı.⁷⁹

Hükümet taraftarı yazarlar, kalabalıkların katılımını kuşkusuz değişik bir ışık altında görüyorlardı. Devrimin çeteler için soyup öldürme bahanesinden başka bir şey olmadığını ileri sürüyorlardı.⁸⁰ Fakat bu iddia neredeyse tüm kaynaklarla çelişki içindedir. Saldırılan özel evler sadece Rudini ve Paladini'ninkiydi. Yağmalama bile, Fransız konsolosunun yazdığı gibi, "*très peu de chose*" [birkaç şey] ile sınırlı kalmıştı.⁸¹

Uygun bir biçimde, halkın kendi devrimci gelenek anlayışları uyanınca eyleme geçtiklerini gözlemlemek, Palermo'daki Fransız konsolosuna kalmıştı. Kalabalık, diye yazıyordu, hükümet mülklerini ve belgelerini yok etmişti. Bunun ötesinde yıkım çok azdı. İsyancıların aldıkları esirlerin hiçbirine kötü muamele yapılmamıştı, Palermo'daki yabancıların mülklerine saygı gösterilmişti. Konsolos, "bu davranış kesinlikle eşkıyanın değil, fikirlerinden ve siyasal amaçlarından dolayı aşırılık yapan gerçek devrimcilerin

⁷⁸ Mortillaro, 1868, s. 150-51.

⁷⁹ Krş. Salamone-Marini, 1899.

⁸⁰ Maggiorani, 1866, s. 2.

⁸¹ Brancato, 1953, s. 136-37

[*véritables révolutionnaires*] davranışdır”⁸² diye devam ediyordu. İnsan, beş yıl sonra Paris’in ayaklanma sırası geldiğinde konsolosun bu cömertçe sözleri hatırlayıp hatırlamadığını merak ediyor.

Kendi ayaklanmalarıyla 1871 Paris Komünü arasındaki benzeşim, Palermoluların farkında oldukları bir şeydi. 1870’lerin sonlarında yazan yeni Palermo polis şefi bunu keşfettiğinde mahcup olmuştu; “1866’nın içler acısı olayları, halkın inisiyatifi ele alması hakkında böbürlenene büyük laflarla, buradaki kitleler için gurur kaynağı olarak algılanan teselli verici bir tarihsel hatıradır; bu üzücü olay sanki neredeyse Paris Komünü’nün habercisiymiş gibi görülmekte.”⁸³

Lideri olmayan Monrealeli bir çetenin –özellikle de polis şefinin her şeyi önceden bilmesine rağmen– Palermo’nun denetimini bir hafta boyunca eline geçirmesi, imkânsız rastlantıları ve mümkün olmayan ittifaklar zincirini gerektiriyordu. Fakat imkânsız rastlantılar ve mümkün olmayan ittifaklar, yıllardır kurulan komploların ve karşı-istihbaratın sonucu olabilir. Bugünden bakıldığında, Pisacane’nin Sapri girişimi ya da Bentivegna isyanı gibi olaylar, onları neredeyse komiklik derecesine düşüren saçma niteliklere sahiptir. Öte yandan, bu olaylardaki kahramanlıklar samimiydi ve sonuçları çoğunlukla yeterince trajikti. Pisacane ve Bentivegna, arkada kalanlara ellerini uzatıp mücadeleye devam etmeleri için yalvaran devrimci azizler ve kahramanlar panteonundaki düşmüş şehitlerdi. Devrimin kendi kendisine bakış biçimiydi bu; ayrıca, sıradan eşkıya yerine “gerçek devrimciler” olarak davranmaya çalışmış Palermoluların devrime bakış biçimiydi. Artık mafya bu geleneğin içine sızmak üzereydi.

82 *Age*.

83 8 Ocak 1877 tarihli not, ASP Gab. Pref., b. 38, kat. 16, fasikül 2; zikredildiği yer: Brancato, 1983, s. 226.

BEŞİNCİ BÖLÜM

MAFYA ÇETELERİ VE MAFYA ÜYELERİ

“Mafya ya da suç birliği denilen” şeyden, resmi belgelerde ilk kez Nisan 1865 tarihli bir raporda söz edilir. Belgenin yazarı Kont Gualterio’nun, bu yeni ve gizemli kavramdan dolayı kafasının karıştığını görmüştük. İki yıl sonra Mayıs 1867’de, 1866 isyanının nedenlerini araştırmak üzere bir parlamento komisyonu toplandı. Artık kavramın yeniliği kalmamıştı; anlamının ne olduğu konusunda anlaşamaları da, herkes kavramı duymuştu. Bununla birlikte, Kuzeyliler ve Sicilyalılarından oluşan bir sürü tanık, 1866’nın bir mafya isyanı olduğuna dair ifade vermişti.

Soruşturmanın yıldız tanığı, eski belediye başkanı ve artık Palermo valisi olan Marki di Rudini’ydi. Rudini, önce Palermo’nun idari yapısı hakkındaki sorulara yanıt verdi; sonra soruşturmanın duymayı beklediği şeyleri, yani halkın güvenliği konusundaki görüşlerini dile getirdi. Palermo bölgesindeki suç örgütleri, diye basitçe konuşmaya başladı, kanundan ve hükümetten daha güçlüydü. Palermolu vatandaşlar güvenlik içinde yaşayabilmek ve çalışabilmek için, kendi korunmalarını kendileri sağlamak zorundaydılar. Mafyaya gitmelerinin nedeni buydu ve bu, diyordu, “Mafyanın güçlü olmasının, belki de sanıldığından çok daha güçlü olmasının” nedeniydi.¹

Rudini hiç de yanılısma içinde değildi. Mafyanın sattığı koruma, aslında mafyanın kendisinden korunmak içindi. Böyle bir “korumanın”, haraç kavramının nazik bir biçiminden başka bir şey olarak görülmesi zordur. Fakat Rudini bunun daha karmaşık bir durum olduğunu biliyordu: “Taşradaki insanlar, yaşamını ve mülkiyetini koruyabilmek için kanundışı kişilerin koruması altına girmek ve –önemle ekliyordu– onlarla belirli bir biçimde iş birliği yapmak zorundadır.”² Başka bir deyişle, sorun sadece seni rahat bi-

¹ *Moti*, s. 117

² *Agc.*

rakmaları için mafyaya para verme sorunu değildi; bazen onlarla fazladan top oynama sorunuydu; her şeyi onların istediği gibi yapma, onların seni koruması karşılığı senin de onları koruman gerektiği sorunuydu. Bu şekilde insan, mafya gaspçılığının masum kurbanı olmaktan, Angelo Pugliese'nin *fiancheggiatore* [yardakçı] dediği ya da polisin, mafyanın *manutengolo*'su [koruyucu, suç ortağı] olarak adlandırdığı şeye dönüşebiliyordu.

Rudini mafyayı kurbanlarına/dostlarına bağlayan karşılıklı çıkar ve dayanışma bağlarının güçlülüğüne hem hayranlık duyuyor, hem de ondan tedirgin oluyordu. Bunlar, Pietro Calà Ulloa'nın 1830'larda "mezhepler" ya da "kardeşlikler" hakkında yazarken tanımladığı suskunluk ilkesi *omertà* bağlarıyla aynıydı. Rudini'ye göre mafya, her biri komşu grupların liderleriyle (*capi*) ilişkide bulunan bir ya da daha fazla liderin yönetimi altındaki, yarı özerk yerel grupların oluşturduğu bir şebekeydi. Polisi bu mafya liderlerini tutuklamaktan alıkoyan hiçbir şey olmadığını belirtiyordu; kimlikleri yerel olarak çok iyi biliniyordu. Fakat onlara karşı kanıt elde etmek imkânsızdı.³ Bu birçok polis memuru tarafından doğrulanmıştı. Suç ne olursa olsun ve görevli memur suçun arkasındaki belirli mafya üyesinin kim olduğundan ne kadar emin olursa olsun, bulunabilen şahitler ya mafya üyesine mazeret sağlayan ya da onun iyi karakteri hakkında ifade veriyorlardı.

Fakat suç ve gasp şebekelerinin, Palermo'nun yaşadığı gibi siyasi bir ayaklanma ile ilişkisi ne olabilirdi? Sonradan, şiddete dayalı suçlar hakkındaki 1875 hükümet soruşturmasında ifade veren Sicilyalılar ya da 1890'lar ve 1900'ler başlarındaki Notarbartolo skandalı sırasında yazanlar, mafyanın Sicilya yurtseverliği ve Bourbon baskısından doğduğu iddiasını ileri süreceklerdi. Mafya üyeleri, 1848 ve 1860 devrimlerinin yardımına koşan Sicilyalı gönüllülerden başkası değildi. Bu iddia daima safça bir mazeret olmuştu, çünkü Sicilyalılar her şeyin tamamıyla bu şekilde olmadığını biliyorlardı. Mafya, Napoli'ye karşı mücadelenin başlamasından çok daha önce Sicilya'da mevcut olan suç örüntülerine örnek teşkil ediyordu. Yine de, iddia belli bir ölçüde akla yakındı, çünkü devrimle mafya arasında gerçekten bir ilişki vardı.

Öncelikle bu ilişki, isimler, tarihler ve yerler düzeyinde mevcuttu. Turi Miceli, herkesin dediğine göre, 1848'den 1866'daki ölümüne kadar Monreale'nin patronuydu. Oradaki, politika, devrim ve gaspın merkeziydi. Kuşkusuz Miceli, tüm yaptığının dostlarına yardım etmek ve toplumun çıkarlarını korumak olduğunu söyleyerek, "gasp" kavramının buraya dahil edilmesine karşı çıkardı. Fakat eylemleri ne kadar toplum yararına olursa olsun, Mi

celi'yi zengin ve güçlü yapan bu eylemlerin ta kendisiydi. Bunla aynı zamanda onu, siyasi dostlar ve müttefikler şebekesinin merkezi haline getirmişti. Bu durum ona, mirasçılara bırakılabileceği bir statü sağlamıştı; çünkü oğlu Francesco'nun 1892'de öldürülmesine kadar olan mafyayla ilgili polis raporlarında, Turi Miceli ailesinin üyelerinden bahsedildiğini görüyoruz.

Turi Miceli, Palermo eyaletinde ve hatta komşu eyaletlerde de devrim, politika ve mafya arasındaki genel bağlantının en göze çarpan örneğidir. Güçlü devrimci gelenekleri olan Monreale ve Misilmeri gibi kasabalar, sonradan mafya kalelerine dönüşmüşlerdi. Önde gelen birçok mafya üyesi 1860'ta ve bazı durumlarda ta 1848'de, milis birliklerine katılmaktan gurur duyuyordu.

Palermo merkezi hapishanesinin bile rolü değişmemişti. İlk Carbonaria komplolarından bazıları orada şekillenmişti. Eylül 1847 karışıklıkları sırasında Rosolino Pilo'nun, "önlerindeki çok önemli günlerde hırsızlık yapanların Anavatana ihanet etmiş olacakları"⁴ konusunda hapishane patronlarının emir yayınladıklarını işittiğini görmüştük. Rudini, 1867 soruşturması sırasında meslektaşlarına "Vicaria" [bakanlık] denilen Palermo hapishanesinin, "bir tür hükümet olduğunu, dağıtımın oradan yapılıp, emirlerin vs oradan verildiğini"⁵ söylemişti. Palermo'nun merkezi hapishanesi günümüze kadar Sicilya mafyasının merkezi olarak kalmıştır.

Devrim ve mafya arasındaki tüm bu özel bağlantılar daha genel bir bağın belirtileridir. Devrim, gördüğümüz gibi, *carrière ouverte aux talents* [yeteneklilere yükselme olanağı sağlayan kariyer] idi; kestirme yolu sağlıyordu. Riski çok fazlaydı, ama kazanılabilecek ödüller de o kadar çoktu. Aynı şey politika ve suç için de geçerlidir; onlar da *carrière ouverte aux talents*'ti. Farklı eylemler olmalarına rağmen, politika ve suç için gerekli olan yetenekler epeyce benzeşmektedir. Hırsızlar, yankesiciler ve gangsterlerin cesaret, fiziki hareketlilik ve kaba kuvvete ihtiyaçları vardır. Başarılı bir mafya patronu ya da politikacının, bunun aksine, toplumsal becerilere ihtiyacı vardır; iyi bir örgütleyici olması ve insanlarla uğraşmayı iyi bilmesi gerekir. Mafya ve politikacıları bir araya getiren şey, hepsinin insanları denetleme işiyle uğraşıyor olması gerçeğidir.

Aynı şey Sicilya devrimcileri için de söylenebilir. Komplo düzenlemek ve rakipleri olan gizli örgütlerden daha iyi bir yere geçmeye çalışmakta çok başarılıydılar; fakat dürüst olmak gerekirse, pratik devrimciler olarak sicilleri pek iyi değildi. Gizli odalarda komplo kurma konusunda, ateş al-

4 Bkz. s. 68.

5 *Moti*, s. 118.

tında ya da savaş meydanında olduklarından çok daha iyiydiler. Bu onları politikacılar yaklaştırmaktadır. Demek ki devrim, politika ve suç kuramsal olarak ne kadar farklı olurlarsa olsunlar, Sicilya’da üçü de iyice birbirinin içine geçmiş gibi görünmektedir. Devrimciler, milisler, mafya üyeleri ve politikacılar arasında hatırı sayılır bir devamlılığın mevcudiyeti, tüm bu adamların şu ya da bu şekilde başlangıçtan itibaren politika içinde olduklarına işaret etmektedir.

Devrim, politika ve suçun hepsinin “yeteneklilere yükselme olanağı sağlayan kariyerler” olduğunu söylemek, bunların herhangi birinin bir birey için toplumsal hareketliliğin (toplumsal tabakalaşma basamaklarını tırmanmanın) bir aracı olduğunu ima etmektedir. Bu yüzden, Sicilya’da 1870’ler sonunda iktidara gelmeye başlayan kuşağın –kendilerini “*homines novi*” [yeni insanlar] olarak adlandırmaktan hoşlanıyorlardı– büyük bir kısmının, kariyerlerine Napoli’ye karşı verilen mücadele içinde başlamış olmaları hiç şaşırtıcı değildir. Bu, başarılı politikacı olanlar için olduğu kadar, “kemiklerini mafyada sertleştirenler” için de doğrudur. Her iki durumda da iyi bir savaş sicili, başarılı bir kariyer için ön şarttı.

Üstelik, böyle bir şartın olması da iyiydi; çünkü birinin dizginleri ele alması gerekiyordu. Maniscalco yönetimi altındaki on iki yıllık korkunç baskı, Sicilya’nın geleneksel yönetici sınıfını marjinalleştirmişti. 1862 Aspromonte seferi felaketi ve onun ardından General Govone’nin şiddetli baskısı, devrimci partiyi birbirine düşman iki gruba bölmüştü: İtalyan birliği yanlıları ve Sicilya’nın özerkliği yanlıları. İşte bu ikinci grup, 1866 isyanının sorumlusudur. Bu grubun genelde, yeniden başlayan polis baskısından kaçan kimliği meçhul bireylerden oluştuğunu görmüştük. Bu kişiler tanınmıyor olabilirlerdi, fakat birçoğu artık hatırı sayılır bir pratik devrimci tecrübeye sahipti. 1847’de Pilo ve arkadaşları tarafından örgütlenmiş olan ya da bundan bir ay sonra yaklaşmakta olan isyanda düzeni korumaya yardım etmek için Palermo katedrali önünde yemin etmiş adamlar da bu gruba dahil olmuş olabilir. Belki de, 1853’te Bentivegna’nın yüceltilmiş fantezilerini dinlemiş ya da 1856’daki başarısız isyanda ona yoldaşlık yapmış olan başka insanlar da bu gruptaydı. 1860’ta milis birliklerine katılanlar ya da Badia’nın 1865’teki devrimci grubundaki adamlar ise kesinlikle bu gruptaydı.

1866 ayaklanmasını bir komedi olarak kenara atmak çok kolaydır; ama böyle yapılırsa önemli bir nokta gözden kaçırılmış olur. Burada asıl önemli olan, bu ayaklanmanın gerçekten olmuş olmasıdır. 1866 isyancılarının babaları ve dedeleri 1820 ve 1848’de Napoli askerlerine saldırdıklarında, onları keserek öldürüp üzerlerindeki her şeyi almışlardı. 1866 isyancıları,

bunun aksine, *véritables révolutionnaires* [gerçek devrimciler] idi: kırmızı atkılar ve şapkalar takıyorlardı; liderleri ve planları vardı; barikatlar dikmişler, kan dökmekten ve yağmadan kaçınmışlardı. Hatta Turi Miceli'nin liderliğinde Piemonte alaylarına dosdoğru saldırıp onları geri püskürtebilmişlerdi. Dahası, bütün bunları kendi başlarına yapmışlardı. Bu şekilde davranmalarının nedeni, onlara liderlik edecek kimsenin kalmamış olmasıydı; ne Giuseppe La Masa, Rosolino Pilo ya da Francesco Crispi, ne eski moda baronlar ya da devrimci aydınlar, ne de anakaradan gelmiş "özel görevliler" vardı. Kendi devrimci bilgilerini kullanmak, kendi kendilerini örgütlemek zorunda kalmışlardı. İşte bu, mafyayı diğer yeraltı suç dünyalarından farklı kılan şeydir.

Yeraltı suç dünyasının bulunduğu tek 19. yüzyıl şehri Palermo değildi. Napoli'nin kendi Camorra'sı vardı; New York'ta Tammany ve Tweed çeteleri bulunuyordu. Bu dönemde yeraltı dünyaları istisna olmaktan ziyade kuraldı. Fakat Napoli ve New York'ta her zaman bir hiyerarşi ve toplumsal düzen duygusu hüküm sürmüştü. Politikacılar bir başka sınıf centilmendi ve üçkâğıtçılar hiç de centilmen sayılmıyordu. Politikacılar yolsuzluk, rüşvet, pazar fiyatlarıyla oynama ve iş karşılığı aldıkları paralar gibi beyaz yakalı suçlarla uğraşırken; suç dünyası, yatırımı az olan fahişelik, haraç alma, yasa dışı kumar, hırsızlık ve şiddetin değişik biçimleriyle uğraşıyorlardı. İki sınıfın birbirine ihtiyacı vardı; birbirlerini kayırıp kolluyorlardı. Fakat aralarındaki toplumsal duvar bozulmadan duruyordu. Politikacılar ve üçkâğıtçılar, toplumsal alanda bir araya gelmiyorlardı.

Bunun aksine, Sicilya'da bu duvar çökmeye başlamıştı. Maniscalco yönetimi altındaki on iki yıllık zulüm, Sicilya'nın geleneksel yönetici sınıfını zayıflatmıştı; 1862'den 1876'ya Piemonte yönetimi altındaki baskı dönemi, yeni ve genellikle orta sınıftan olan devrimci liderliğin kendilerini meşru bir yönetici grup olarak kabul ettirmesini zorlaştırdı. Tüm bu etmenler -geleneksel yönetici sınıfın zayıflığı, yeni orta sınıfın meşruluğunu kabul etmedeki yetersizliği ve alt sınıflarla yeraltı dünyasının pratik tecrübeleri- mafyanın ortaya çıkmasına olanak sağladı. Üstelik, mafia ortaya çıktığında, daha güçlü bir alt-sınıf yeraltı dünyası olarak ortaya çıkmadı; yeni İtalyan devletin meşru denetimine alternatif olarak, siyasal denetimin yarı özerk bir biçimi olarak ortaya çıktı. Rudini'yi, General Medici'yi ve 1867'deki tahnıkların daha zeki olan bazılarını korkutan da buydu. Sicilya'nın siyasal geleceği onlara bir anlık görünmüştü ve gördüklerini beğenmemişlerdi.

Mafyanın gücünün artması aşamalı bir süreçti. Kitabın son bölümünde, 1900'lerde bile Sicilya yönetici sınıfının en yüksek düzeyi olan parla-

mento üyeleri arasında, bu sürecin devam etmekte olduğundan safça habersiz olan bir sürü insan olduğunu göreceğiz. Bugünden geriye bakıldığında bu çok şaşırtıcı görünmektedir, çünkü tüm kanıtlar ortadaydı.

Bu ana kadar suçu ikincil bir sorun gibi düşünerek, ilgimizi politika ve devrim üzerine yoğunlaştırdık. Şimdi öncelikleri değiştirmenin zamanıdır. Kitabın geri kalan kısmında, kaynaklarımız elverdiğince dikkatimizi mafya üzerine yoğunlaştıracğıız. Sözcüğün kendisine bakarak başlayalım.

Etimoloji ve Efsaneler

“Mafya” sözcüğü nereden türemiştir ve ne anlama gelmektedir?

Sözcüğe ilk kez argoda rastlanmaktadır; “gösterişli” ya da “göze çarpan” anlamını vermekteydi. Oyun yazarı Gaspare Mosca’ya göre “mafya” ya da “*mafiusu*”, parlak saç örgülerini, iyi bağlanmış bir kravatu ve hatta büyük bir göbeği nitelemek için bile kullanılabilirdi.⁶ Ünlü Sicilyalı etnolog Giuseppe Pitre, terimi ilk kez 1860’larda Palermo’nun Borgo banliyösünde duymuştur. Seyyar satıcıların mallarını işportada “hakiki mafya malı” olarak satmaya çalıştıklarını hatırlamaktadır. Terimi “*bello, grazioso*” [güzel, çekici] olarak açıklamasına rağmen, bundan daha fazla anlamı olduğu açıktır; çünkü, “sadece güzel olmayıp, bakanlara bunun bilincinde olduğu izlenimini veren bir kız, kendisine bakmasını bilen... belirli bir ‘bilmem ki ne onu daha iyi ya da üstün yapıyor’ özelliği olan kız, mafya özelliği taşıyordur. O kız *mafiusa* ya da *mafiusedda*’dır.”⁷

Erkek *mafiusu* [mafya adamı] ise, bu “bilmem ki ne...” özelliğinin daha da fazlasına sahiptir. Genç mafya delikanlıları sadece gösterişli değil, aynı zamanda tehditkârdı. 19. yüzyılın sonlarında Sicilyalı polis ve kriminolog Antonio Cutrera, *mafiusu* hakkında, “parlak renkli gömlek giyer, şapkasını hafifçe yatık tutar, bolca briyantınlanmış saçlarını bir zülûf alına düşecek şekilde tarar; bıyıkları güzelce düzeltilmiştir. Yürüdüğünde kalçalarını sallar, sigarası ağzında, bastonu elindedir ve uzun bıçağını güzelce... polisten saklamıştır”⁸ diye yazar.

Bu tanımlama aynen Napoli sokaklarındaki *guapo*’ye [çete] de uygulanabilecek bir tanımlamadır. Palermolu bir *mafiusu*, nasıl *nacari* –kasıla kasıla, tehditkâr bir biçimde yürümek anlamına gelen bir başka tipik Sicilya terimi– yapılacağını bilen birisidir. *Mafiusu*, “şerefli bir adamdır”; Sicilyalıların dediği gibi, burnuna sinek kondurmayan bir adamdır.

Fakat tüm yazarlar, tehditkâr havasına rağmen, mafya adamının suç işleyen birisi ya da sadece “serseri” olmadığında hemfikirler. Mafya ada-

6 Ciuni’de alıntılanmıştır, 1978, s. 385.

7 Pitre, 1889, s. 288-90. Ayrıca bkz. 1870-71, s. 70-71.

8 Cutrera, 1979 (aslı 1896), s. 27-28.

mı bir gangster de değildi; çünkü üyesi olduğu birlik, suç işleyen bir gruptan ibaret değildi. Tipik olarak genç biriydi ve karşılaştığı herkesin kendisine ve iş ortaklarına “saygı” göstermesini isteyen biriydi. Aynı zamanda davranışları yüzünden başını belaya –kavgaya ya da Sicilyalıların *u'currivu*⁹ dedikleri şey için yapılan kısa ve nedensiz yıkıcılığa– sokması muhtemel biriydi. Böyle olduğunda, Pitre ve Cutrera'nın gözlemlediği gibi, genç mafya adamı hapse düşebilir ve orada suçlular dünyasının gerçek üyeleriyle tanışıp yeraltı dünyasındaki kariyerine başlayabilirdi.¹⁰

Mafya adamları iyi yönere de sahipti. Efendi ve cömert olabilirlerdi; dostlarına sadıktılar. Mafya ve şövalyelik arasındaki bağlantıdan sürekli bahsedilmiştir: Bir hâkim olan Giuseppe Menza, 1870'lerde genç mafya adamlarını, “suç dünyasının *enfants terribles*'i [kötü çocuklar], ... suç dünyasının şövalyevari bir yönünü temsil ediyor bile denilebilir”,¹¹ diye tanımlamıştır.

Mafyanın kökenleri konusunda farklı görüşler vardır. Mafyanın kökenlerinin ortaçağlarda ve belki de daha önceki antikçağlarda olduğu ileri sürülmüştür. Bu, örneğin Amerikan gangsteri Joe Bonanno'nun inandığı bir şeydir ve mafyanın, (o buna “gelenek” der) Sicilya'nın sıradan insanların yabacıların baskısından korumaya yemin etmiş soylu bir intikamcılar mezhebi olarak başladığını yazar.¹²

İyi bilinen bir hikâyeye göre mafya, 1282 Sicilya Vesperum Ayaklanması'nın başlangıcında doğmuştur. Maniscalco'nun polisi gibi, 13. yüzyılda Sicilya'yı işgal etmiş olan Angevin birlikleri halk isyanı olasılığından kaygılanıyordu. İsyân günü sabahı, saklanmış silahları bulmak için pazara gelen köylülerin arabalarını ve sepetlerini aramaları emriyle şehrin tüm kapılarına nöbetçiler dikmişlerdi. Öyle görünüyor ki, bir Angevin askeri görevini fazlaca ciddiye almıştı. Asker, genç ve etli butlu bir Sicilyalı kadının sadece sepetini aramamış elini kadının gömleğinin içine de sokmuştu. Bu, kadının genç kocasının tahammül edebileceğinden çok daha fazlaydı. Gizlediği kılıcını çekip talihsiz askerin karnına sokarak, “Maledizione Ai Francesi Italia Anela!” [Fransızlara lanet olsun, İtalya bunu arzuluyor!] diye bağırıyordu. Bu çılgılık tüm ayaklanmanın savaş çılgılığı olarak algılandı; çok geçmeden bu kelimelerin ilk harflerinin –M/A/F/I/A– şehrin her yerinde duvarlara yazıldığı görüldü. Bu şekilde “mafia” [mafya] terimi, o günden sonra Sicilya'nın yabancıların baskısından kurtulma kararlılığının sim-

9 “*pri u currivu* yapı” ifadesi, saçma ve hatma kendine zararlı şiddet eylemi anlamına gelir; bkz. Mosca, 1980, s. 169.

10 Pitre, 1870-71; Cutrera, 1979.

11 Yazan belli değil [De Menza], 1878.

12 Bonanno, 1984; Fentress ve Wickham, 1992, 5. bölüm.

gesi oldu.¹³ (Bir başka yoruma göre, MAFIA'nın ilk üç harfi, "Morte alla Francia" –Fransa'ya ölüm– cümlesinin ilk harfleridir.)

İnsanların bu saçmalıklara inanmasını beklemek çok zordur. 1282 Palermo'sunun cahil halkının, günümüzün devrimci öğrencileri gibi şehrin duvarlarına sloganlar yazmasının inanılmazlığını bir yana bırakın. Olayın kendisinin olanaksızlığını da bir yana bırakın; karısı cinsel tacize uğramış Sicilyalı bir ortaçağ erkeğinin İtalyan birliği için slogan atması olası mıdır? Sadece dil sorununu düşünün. Bu cümle modern İtalyancadır; fakat 1282'de henüz modern İtalyanca yoktu. Kuşkusuz 1870'lerde mevcuttu, yani bu hikâyenin ve siyasal duyarlılığın çok daha uygun olduğu bir zamanda mevcuttu. Aynı şey –artık bugün geçerli olmasa da– sözü edilen dönemdeki bir başka açıklama için de söylenebilir. Buna göre "mafia" aslında, "Mazzini Furti Incendi Abigiati" [Mazzini hırsızlık, yangın çıkarma ve sığır hırsızlığına izin verir] cümlesindeki kelimelerin baş harflerinden oluşur. (*Abigiati* [sığır hırsızlığı] yerine, *avvelenamenti* [zehirleme] de konabilir.)

Sahte efsaneler yine de önemlidir. Bu efsaneler mafyayı, Sicilya'nın ayaklanma ve yabancı baskısına direnme geleneklerine bağlarlar ki, Sicilyalılara göre bu gelenekler 1282 tarihinden kalmaz. Bir başka hikâyeye göre mafya, yani efsanevi soylu intikamcılar örgütü olan Beati Paoli'den türemiştir.¹⁴ Bu sadece bir başka efsane olsa dahi, eski Borgo'daki San Francesco di Paolo Kilisesi üzerine odaklanmış olması ilginçtir. Bu kilise 1866 isyanının odak noktasıydı ve sonradan mafyayla önemli bağları olacaktı.

Mafya, kuşkusuz Carbonaria'ya da bir şeyler borçluydu. Yine, ortaçağa ait soykütüğüne olan tutkunun, mafyanın Carbonaria ile paylaştığı (ve hatta ondan ödünç aldığı) bir şey olması ilginçtir.¹⁵ Dolayısıyla 1860'tan sonra Sicilya'da ismi "Vesperum" ya da "Vesperum Evlatları" olan düzinelerce mason kulübü olması hiç şaşırtıcı değildir.

Mafyanın kökenlerinin ortaçağa dayandığına ilişkin hikâye efsane olsa bile, Sicilyalıların çoğu kelimenin, Sicilya'nın karakteri kadar eski olduğunu bir gerçeklik olarak kabul ediyordu. Çünkü kelime, şıklık, cesaret ve kavgacılığın oluşturduğu tipik Sicilyalı olarak algılanan özel bir bileşimi çağırıyordu. Fakat Sicilyalıların ne düşündükleri bir yana, bu bile doğru değilmiş gibi görünmektedir.

Sözcüğün Arapça kökenli olduğuna dair olan yaygın inanç, "ma-" ile başlayan kelimelerin Arapça ortacları andırması gerçeğinden ve erken orta-

13 Fentress ve Wickham, 1992, 5. bölüm.

14 1840 tarihli *Racconti popolari*, Vincenzo Linares tarafından (yerel lehçede) yazılmış. Beati Paoli tarihi hakkında bkz. Castiglione, 1987.

15 Bkz. Labate, 1904.

çağda Sicilya'nın Araplar tarafından işgalinin Sicilyalıları genetik ve kültürel açıdan diğer İtalyanlardan farklılaştırdığı düşüncesinden başka bir şeye dayanmamaktadır. Fakat Sicilyalı dilbilimci Giuseppe L. Messina bu iddianın, dilbilim analizlerine dayanamayacağına işaret etmiştir.¹⁶ İspanyolcanın aksine, Sicilya lehçesi Arapçadan pek az kelime almıştır.¹⁷ Üstelik, Sicilya lehçesi 11. yüzyıldan beri edebi bir dildi ve ilk sözlükleri 16. yüzyıla kadar geri gitmektedir. Bu uzun geçmişe rağmen, hiçbir Sicilya sözlüğü 1876'dan önce "mafya" terimini içermez.¹⁸ 1860'ların sonlarında kullanılmaya başlandığında, yazarlar kelimenin önceleri "mafya" mı yoksa "maffya" mı, yani iki "f" ile mi yazılacağına karar verememişlerdi. Bunların hiçbirisi terimin kökeninin çok eski dönemlere dayandığı iddiasını desteklememektedir. Eğer terim erken ortaçağlardan beri Sicilya söz dağarcığında bulunsaydı, özellikle de Sicilya'nın karakterini özetlediğinden dolayı şairler ve sözlükçüler ona bir gönderme yaparlardı; yapmamış olmaları çok şaşırtıcı olurdu.

Pitrè'nin, terimin ilk kez Palermo limanı civarında ortaya çıktığı gözlemi yerindedir; çünkü kelimenin Palermo'ya deniz yoluyla geldiğini göstermektedir. 1860'lar ve 1870'lerin başlarında, terimin kullanımı Palermo ve Conca d'Oro'yla sınırlı kalmıştı. Oyunlardaki karakterleri başkentin kabadayı mafya adamı argosuyla konuşturmak suretiyle gösterilerini daha canlı hale getiren gezgin kuklacıların yardımıyla, buradan içerilere doğru yayıldı.¹⁹ Terim aynı zamanda, işçileri bakanlığı tarafından yetki alanları içindeki tüm mafya mensuplarının listesini yapmaları istenen polis memurları tarafından yaygınlaştırıldı; ayrıca, Kuzey basınında çıkan yanlış bilgilerle dolu makaleleri tekrar Sicilya'da okunan ve o bölgelerde bu Palermo terimine yabancı olanların güvenini kazanmış gazeteciler tarafından da yayılmıştı. Bu yüzden, Vincenzo Mortillaro ve ilk eleştirmenlerin başlangıçta söyledikleri gibi, Toscana ve hatta Piemonte lehçesinden bile türemiş olabilir.²⁰

Kökeni ne olursa olsun, dikkatlerin mafyaya odaklanmasına neden olan, 1866 isyanı ile 1867 soruşturmasıydı. 1866'daki mafya ile 1848 milis birlikleri arasında bir bağlantı kurulmuştu. Örneğin Vincenzo Maggiorani, 1866'da şehre gelen milislerin, 1860'daki ve çoğu kez de 1848'dekilerle

16 Messina, 1990, 1. bölüm.

17 Üstelik Arapçadan gelenler genellikle doğrudan Arapçadan değil, İspanyolcadan ödünç alınmıştır.

18 (Daha önceki iki baskıda olmamasına rağmen) "camorra [yeraltı] anlamına gelen ve İtalya'ya yayılmış bir Piemonte terimi" şeklinde açıklanmış olarak, Mortillaro'nun sözlüğünün üçüncü baskısında görülmektedir.

19 Cannaneri Scurti, geçtiği yer: Costanza, 1964, s. 54.

20 Mortillaro'nun İtalyanca-Sicilyaca sözlüğünün 1876 baskısında (1862).

bile aynı olduğunun söylendiğini yazmıştı.²¹ Milis birlikleriyle mafya arasında bağlantı olduğu kabul edilince, bu bağlantı 1860 ve hatta 1848 isyanına da bağlanabiliyordu. Palermo'daki tüm isyanlar –özellikle Sicilya Vespereum Ayaklanması da dahil olmak üzere– mafya isyanları haline gelmişti.

Bu anlamda bakılınca, “mafya” siyasal bir simgeye dönüşüyordu. Ezilen, oy verme hakları ellerinden alınmış, Bourbon boyunduruğu altında hor görülen, fakat her ne pahasına olursa olsun özgürlüklerini tekrar kazanma kararlılığından asla caymayan Sicilya halkının simgesiydi o. Palermo argosunda, “mafya adamı” deyimi hâlâ gizlenmiş bıçağı ve briyantini saçlarıyla göze çarpan genç kabadayı imgesiyle özetlense bile; 1848 ve 1860'ın özgürlük savaşçıları olarak destanlaştırılan mafya adamları, devrimci Paris'in *sansculotte*'ları ve komüncülerinin Palermolu suretleri haline gelmişlerdi. Mafya adamları, silahlı Sicilya ulusuydu.

“Silahlı ulus” temasının bir biçimini, Agrigento vilayetindeki Aragona'dan vekil seçilen Dük di Cesarò temsil eder. 1876 parlamento soruşturmasında mafyanın kökenlerini açıklaması istendiğinde, aşağıda söylediklerinden çok az kuşkusu olduğunu ifade etmiştir:

Sicilya'da tüm sınıflar [Napoli'ye karşı] ortak mücadelede birleşmişti ve gerçekten de halkla her zaman birlik içinde olmaları Sicilya aristokrasisinin gururla övündüğü bir şeydir... Sicilya tarihine bir bakın: Baronların her devrimci hareketin liderliğine geçtiğini ve halkın kendi baronlarından başka hiç kimseye sadakat yemini etmediğini göreceksiniz. Biz devrim yapmak istediğimizde, topladığımız adamların bulaştığı belaları incelemekte çok titiz olmamız doğaldır... Beyler, benim için mafyanın kökeni budur.²²

Bu, baronların inanmak istediği bir şey olsa da, Sicilya'nın sıradan insanların kendi baronlarına “sadakat yemini” edip, onların Napoli'ye karşı mücadelede liderlik etmesine izin vermeleri tartışmaya açıktır. Yine de, di Cesarò'nun mafyayı, bu baronların önderliği altında özgürlük için mücadele veren sıradan insanlarla eşit görmesi önemlidir. Burada, nüfuzlu sınıflarla tehlikeli sınıflar arasındaki ittifak konusu, bir ulusal birlik imajına dönüşmüştür.

Bu imajda nüfuzlu sınıf rolünü kimin üstleneceği gerçekten önemsizdir. Mafya, baronlara ya da devrime talip olan herhangi bir başkasına “sadakat yemini” edebilirdi. 1860 isyanını Alcamo'nun perspektifinden anlatan Giuseppe Fazio, Sant'Anna milislerinin hepsinin mafya üyesi olduğunu yazar. Bununla birlikte, okuyucuyu bu iddia yüzünden şaşırtmaması

21 Maggiorani, 1866.

22 1875 Oturumları, s. 522-23.

için uyarır. Okuyucu gerçek mafya adamları ile Kuzey İtalya basınında görülen olumsuz klişe tiplerini karıştırmamalıdır.

Mafyanın kökenlerinde, öyle inanıyorum ki, Farmasonluğun ya da Carbonaria'nın bir biçimi vardır. [Mafya üyeleri] tüm baskıcı hükümetlerden, böyle hükümetlerin tüm araçlarından, tüm kanunlarından nefret ediyorlardı; hatta bu kanunların bazıları iyi olsa bile. Bu yüzden mafyaya, Sicilya karakterinin gururu ve titizliğiyle beslenip büyütülen ve Bourbonlara karşı duyulan aşırı derin bir nefret olarak bakmak gereklidir.²³

Göreceğimiz gibi, Fazio'nun tanımlamaları, kuzeylilerin Sicilya politikasının onulmaz bir şekilde çürümüş ve mafyacılarla dolu olduğu suçlamalarına karşı, Sicilyalıların kendi siyasal geleneklerini koruma derdinde oldukları 1901 yılında yazılmıştı. Fazio, muhtemelen Sant'Anna gönüllülerini "mafya adamları" olarak isimlendirmenin anakronik olduğunun farkındaydı; kelime 1860'ta Alcamo'da kullanılıyor olamazdı. Fakat yine de kelimeyi kullanmaktaki ısrarı, hafıza bozukluğundan çok, Sicilya'nın adını ve şerefini koruma isteğinden olmalıdır.

Fazio, mafyayı aslen bir Carbonaria grubu olarak tanımlarken, özellikle Palermo'nun merkez hapishanesindeki Carbonaria'ya gönderme yapıyordu. Gördüğümüz gibi, Palermo ve Napoli hapishanelerindeki siyasi mahkûmlar tarafından örgütlenmekte olan grupların varlığına ilişkin Napoléon döneminden raporlar bulunmaktadır.²⁴

Bu dönemde hapishaneler sadece insanları kilit altına alma yerleriydi; tüm kategorilerden mahkûmların rasgele beraberce kapalı tutulduğu kalelerdi. Bu hapishaneler, düzeni kendileri koruyup, yiyecek ve giysilerini kendileri sağlayan mahkûmlar tarafından işletiliyordu. Palermo'daki eski Vicaria'da hapsedilen mahkûmdan, kısa bir süre sonra "lamba"ya katkıda bulunması istenirdi. Bu istek, hapishanenin giriş salonundaki Meryem Ana tasvirinin önünde asılı duran ve yağın mahkûmların sağladığı lamba için yapılmaktaydı. Kuşkusuz, aslında mahkûmdan vergi alınıyordu; mahkûmlar hapishane patronlarına haraç ödemek zorundaydılar. Bu patronlar sadece hapishane yöneticileri olmakla kalmayıp hapishane içindeki mal pazarını da kontrol ediyorlardı. Eğer mahkûmun yiyeceği ve yatağı yoksa, böyle şeyler ve hapse girmenin güçlüklerini azaltacak diğer lüks eşyalar patronlardan satın alınabilirdi.

Geleneksel olarak Napoli ya da Palermo'daki *Mala* [yeraltı] patronu, bu hapishane yönetiminin başkanıydı. Mahkûmlar ve polisler tarafından

²³ Fazio, 1901, s. 13.

²⁴ Monnier, 1863 ve Umita, 1878; bkz. 1. bölüm.

çok büyük saygı gösterilen itibarlı bir adamdı; aslında polis onun hapishane içindeki ya da dışındaki hareketlerine karışmıyor gibi görünüyordu.²⁵

Sicilyalı siyasi mahkûmlar, 19. yüzyılın ilk yirmi otuz yılında işte bu dünyaya hapsediliyorlardı. Üst sınıflardan olanlara, hapishane patronları tarafından hürmet ve saygı gösterildiği görülmektedir. Kardeşlik, eşitlik ve özgürlüğe olan inançları yüzünden acı çeken liberaller ve yurtseverler olarak, siyasi mahkûmlardan bazılarının diğer mahkûm arkadaşlarını ya okuma yazma öğreterek (Angelo Pugliese'nin durumunda olduğu gibi) ya da devrimci gruplara çekmeye çalışarak kurtarmaya çalışması hiç şaşırtıcı değildir.

Rosolino Pilo'nun, başarısız Eylül 1847 devrimi arifesinde hapishane yeraltısının mesajlar gönderdiğinden bahseden hikâyesi, başka kaynaklardan duyulan hikâyelerle uyushmaktadır. Bu hikâyeler mafya ve devrime ait halk efsanelerinin bir kısmını oluşturur. Yanlışlık ya da doğruluklarını kanıtlamak mümkün olmasa da, Sicilyalıların kendi mafya kavramlarına renk katan hikâyelerdir bunlar.

Yeraltıyla devrim arasındaki dayanışma hikâyelerinin en ünlüsü, 1862'de yazılmış olan ve ertesi yıl Palermo'da sahneye konan bir oyunda görülmektedir. Bu oyunda 4 Nisan isyanı arifesinde komplocu eylemlerinden dolayı hapse atılan genç bir avukat, iki genç (bugün gangsterler dünyasının askerleri olarak adlandırabileceğimiz) *picciotti da sgarro* ile dost olur. Oyunun kötü adamının ihanetine uğramalarının da dahil olduğu bir sürü maceradan sonra ve din, yeraltı dünyası, Palermo ve Sicilya sevgisi konularındaki ve despotlara, adaletsizliğe ve *shirri*'ye [aynasızlar] olan nefret konularındaki ateşli tartışmalardan sonra, genç avukatın sonunda Francesco Crispi olduğu ortaya çıkar. Son perdede gangster askerler ailelerinin bağrında, ıslah olmuş, yurtsever vatandaşlar olarak gösterilirler.

Oyunun özgün adı, Napoli'de kullanılan bir terim olan *camorrista*'yı da [gangster, haraççı] kullanarak *I Camorristi di la Vicaria* [Vicaria Gangsterleri] olacaktı. Fakat oyunun yazarı Gaspare Mosca, 1862 yazında iki genç Palermo kabadayı arasındaki kavgaya şahit olmuştu; biri diğerini kavrayarak, "*E tu vulissi fari u mafiusu cu mia*" [Bana uyanık mafya rolü oynamaya mı kalkarsın ha] diye bağırıyordu. Yazar, Sicilyalı suçluların Napoli'ye karşı bağımsızlık mücadelesinde kavga ederek kurtuluşlarını nasıl kazandığını gösteren bir oyunda, Napoli terimi *camorristi*'yi kullanmanın uygun olmayacağına karar verdi. Mosca'nın aklına, oyunun ismini *I Mafiusi di la Vicaria* [Vicaria Mafyası] olarak değiştirmek geldi. Bu, oyuna

25 Napoli için, bkz. Monnier, 1863; Colletta, 1874, s. 229; Urmila, 1878, s. 39-40 ve Collison-Morley, 1925, s. 166-72.



nun ihtiyacı olan tek ayrıntıydı; çünkü oyun çok başarılı oldu: Sicilya’da tekrar tekrar sahneye konuldu, Amerika’daki Sicilyalı seyircilere gösterildi ve hatta kukla tiyatrosuna uyarlandı ki, uzak dağ köylerindeki çobanlar bile Palermo yeraltı dünyasının güçlü üyelerinin yurtseverlerin mücadelesi-ne katılarak nasıl kendilerini affettirdiklerini görebilsinlerdi.²⁶

Resmi Kaynaklarda Mafya

19. yüzyıl kaynakları, mafya adamlarını iki tür Sicilyalıyla özdeşleştiriyordu. Önce 1848, 1860 ve 1866 milisleri vardı. Sonra da Conca d’Oro’da, özellikle turunc bahçelerinde tarımsal ekonomiyle uğraşan işçiler, görevliler, küçük toprak sahipleri ve kiracılar geliyordu. Bu gruplar birbirinden pek farklı değillerdi, çünkü milisler barış zamanında tarımla uğraşıyordu. Yine de, içerdikleri ve içermedikleriyle, birbirine karşı tanımlamaların ikisi de ilginçtir.

Milis birliklerine katılan adamların mesleklerini, 1870’lerde polis tarafından “ikinci sınıf” mafya üyeleri olarak kategorize edilen adamlarınkiyle karşılaştırsak; “denetçi”, “gardiyan”, “bekçi” ya da “koruma görevlisi” olarak tercüme edilebilecek mesleklerin çoğunlukta olduğunu görürüz. Bunların arasında *campieri* [malikâne muhafızları], *soprastanti* [denetçi, kâhya], *castaldi* [kapıcı] ve yerel kolluk görevlileri de vardır. Ayrıca bunlara, yük arabacıları ve faytoncular gibi gezici kategoriler ve çeşitli tüccarlar, dükkân sahipleri, kasabalı zanaatkârlar ve “küçük mal sahipleri” olarak sınıflandırılmış adamlar da eklenebilir.²⁷

Buraya dahil edilenler, ücretli çalışanlarla kentsel orta ve alt-orta sınıfların oldukça geniş bir kesimidir; dahil edilmeyenler ise ortakçı köylüler, tarım işçileri ve genel olarak yoksul kesimdir. Ne devrim, ne de suç örgütleri çok fakir ya da marjinal sınıflarla bağlantılıydı; hem devrim hem de suç örgütlerinin insan kaynağı, işleri dolayısıyla toprak sahibi ailelerle ve kentsel gruplarla bağlantısı olan ve yörelerindeki toplumla çok iyi bütünleşmiş olan kesimler içindeydi. Öte yandan, bu daha geniş sınıflandırma içinde, milisler ve mafya üyeleri, devingen olmakla birlikte görece vasıfsız –usta bahçıvanlardan ziyade malikâne muhafızlarını, fayton yapımcısı ya da marangozlarından ziyade faytoncu ve yük arabacılarını– bir alt grubu temsil etmektedir.

Farklılıklar, benzerlikler kadar ilginçtir. Suç ve eşkıyalık, yeteneklilere yükselme olanağı sağlayan kariyerler idi; Angelo Pugliese bunun canlı ör-

26 Cannareri Scurti, 1899; Mazzamuto, 1970.

27 ASP Gab Pref, 1877, b. 38, kat. 16, fasikül 2.

neği idi. Mafya elemanları listeleri arasında, basitçe “mülksüzler” olarak listeye konulanlar kadar, “kaçak” ya da “asker kaçağı” olarak listeye konulmuş birçok adam vardır. Kuşkusuz köylüler ve kırsal proletarya isyanlara katılmıştı ve polis belgeleri sık sık pek önemli olmayan mafyacılar “kitlesi”ne de değinir. Bu yüzden küçük Castronovo kasabasından olan küçük toprak sahibi Salvatore Alfonso, hem “ikinci sınıf” mafyacı olarak, hem de “daha alt tabakadan olan mafyacılar üzerindeki nüfuzundan dolayı en tehlikeli türden bir ‘mafya lideri’” olarak listeye yazılmıştır.²⁸ Bununla birlikte, bu “alt tabaka mafya elemanları”, düşük toplumsal statüleri nedeniyle, yerel iktidar ağını bir arada tutan çeşitli kulüplere, Masoncu komplolara ve dini kardeşlik cemiyetlerine üye olamayan isimsiz serseriler ve ortalığı karıştıranlar kitlesi olarak görülürler. Bunlar, özellikle 1866 öncesinde, basitçe “serseri” olarak anılan türden adamlardı.

Mafya üyeleri listesinde, mesleki grupların görece eksikliği de açıktır. Milis birliklerinde, elbette yerel toprak sahiplerinin, genellikle liderlik konumundaki, eğitilmiş oğulları da yer almıştı. Mafya üyeleri listesinde eğitilmiş adam görüldüğünde, bunlar her zaman “birinci sınıf mafya elemanı” olarak adlandırılır. 1870 listelerindeki tek istisna, sığır hırsızlığına ve bazen de adam kaçırma işine dönmüş olan Scillatolu veteriner Gioacchino Prinzivalle’dir. Veterinerlik, eğitilmiş bir meslek grubuydu, fakat sığır hırsızlığı amelelik kokuyordu; bu nedenle, “aydın” statüsüne rağmen polis Prinzivalle’yi ikinci sınıfa sokmuştu.²⁹

Meslek grupları ve üst sınıfların üyeleri listeye dahil edildiklerinde, muhtemelen “cumhuriyetçi” ya da *manutengoli* [yardakçı, suç ortağı] başlığı altında toplanıyorlardı. Bu yüzden 1871 Bivona polis raporları, “polisin şüphelendiği vicdansız adamlar tarafından yönetilen.... cumhuriyetçi öğelerden” söz etmektedir. Bunlar, “aldatılmış gençler ve öğrencileri peşlerine takmışlardır, fakat yukarıda bahsedilen adamlar [önde gelen cumhuriyetçiler] her tür suçu işleyebilecek mimli suçlular ve kötü kimse-lerle ilişkiye geçmekle çok daha fazla ilgileniyorlar.”³⁰

Manutengolo terimi, eşkıyayı ve suçluları koruyan, onları kendi özel davalarında zorlayıcılar olarak kullanan ve belki de onların suç işleyerek kazandıklarını paylaşan resmi görevliler ve toprak sahiplerini belirtiyordu. Örneğin polis 1894’te Valguanera’daki muhalefetin lideri toprak sahibi Giuseppe Boscarini Prato hakkında şöyle yazıyordu:

²⁸ Age.

²⁹ Age.

³⁰ ASA, fasikül 18, Bivona polis temsilcisinin 28 Ocak 1870 tarihli mektubu.

Adadaki toprak sahiplerinin büyük çoğunluğunun eksiklikleri onda da var, yani otoritelerin çevredeki kötü adamları yok etmesine yardım etmek için hiçbir şey yapmıyor. Örneğin kanun kaçağı Michele Bruno'nun, onun mülkü olan eski *feudo* [feodal mülk] Conazzo arazisinde epeyce zaman harcadığı biliniyor. Bir başka kaçak, Antonio Muratore bu aynı *feudo*'ya sık sık uğruyordu. Baron ne zaman yukarıda bahsedilen kaçaklar hakkında sorgulansa, her seferinde onlar hakkında hiçbir şey bilmediğini söylüyordu. Bu tür "sır vermeme" vasıtasıyla köylüler ve mafya üyeleri üzerinde büyük nüfuz kazanmıştı.³¹

Manutengolo terimi, Angelo Pugliese'nin, kendi çetesinin "kolları" olarak tanımladığı Nicolosi, Guccione ve Lo Cicero ailelerini nitelemek için de kullanılmıştı. Aslında polis, önde gelen koruyucu ve *manutengolo* olan Caccamo şehrinin eski belediye başkanı ve artık milletvekili olan Giuseppe Torina'yı, Termini Imeresi bölgesindeki mafyanın mutlak patronu olarak listeye almıştı.

Polis raporları bize aynı zamanda, devrim ve mafyanın her ikisini birden destekleyen şebekelerin içyüzünü gösterir. Şiddetin çoğunluğu toprak sahibi aileler arasındaki düşmanlıkların sonucuydu.³² Böyle ailelerin reisleri aynı zamanda yöredeki gurupların da liderleriydi ve belediye düzeyindeki politikalar, bunların mülkiyet anlaşmazlıkları ve kişisel düşmanlıklarıyla uğraşmak durumundaydı. 1875'te bir tanık, "Partinico bir gangsterler yuvası olmuş" diyerek "Birinin ya da diğerinin [grubun], üyelerinden birinin öldürülmesine gözyaşı dökmediği hafta olmuyor"³³ diye yazıyordu.

Şehir meclisi vekili Enrico Albanese, Partinico'nun sorunlarını Sicilya'daki şiddeti araştıran 1875 parlamento komisyonuna detaylı olarak anlatmıştı. "Sicilya'daki küçük kasabalara dikkatle bakarsanız" diye başlıyordu, "kelimenin gerçek anlamıyla bir ortaçağ mücadelesi göreceksiniz: Göze göz diş diş, her aile diğerleriyle savaş halinde."³⁴ Kasabanın siyasal gruplarının ardında, yerel yönetici seçkinler arasındaki kan davalarının olduğunu anlatarak devam ediyordu.³⁵ Corleone vekili Paolo Paternostro bu noktada onun sözünü keserek alt sınıfların niçin böyle kan davalarına bulaştığını sorduğunda, Albanese şöyle yanıtlamıştı:

Küçük insanlar da bölünmüş durumda. Küçük insanların genelde, Cannizzo'nunkinden çok Scalia'nın "partisini" yeğlediğini söyleyebilirsiniz; çünkü Sca-

31 Barnaba, 1981, s. 26-27.

32 Bkz. Mosca, 1980, s. 65-69.

33 1875 Oturumları, *documenti*, s. 988.

34 1875 Oturumları, s. 486.

35 Bkz. Hess, 1973, s. 109-15.

lia ailesi, insanlara bir sürü iş veriyor. Fakat bunlar zaten taraflara bölünmüşler, çünkü her yerde olan şey burada da oluyor: şu ya da bu insan için çalışanların kendi arkadaşları var ve bu arkadaşların kendi arkadaşları var, vesaire vesaire.³⁶

İşte bu “vesaire” hissi, Sicilya’daki grup anlaşmazlıklarının yönetici sınıfların sınırları ötesine yayılmasına olanak sağladı.

Yine de mafya, yerel yönetici sınıfların anlaşmazlıklarının doğal sonucu olmaktan çok daha fazla bir şeydi. Örneğin Conca d’Oro’daki kaçakçılık, bağımsız bir faaliyet olarak yüzyıllardır varolmuştu. 1864’te Baron Turrisi-Colonna, kaçakçıların orada birleşmiş bir grup olarak çalıştıklarını anlatmıştı.

Kırsal sınıfların gençlerinin en zekileri, arazi muhafızları, *agro palermitano* [şehrin tarımsal hinterlandı] ve birçok kaçakçı arasında her gün yeni bağlantılar bulan bir örgüttür bu. Bu örgüt, kiracılar, çiftlik hayvancılığına, taşrada yaşamak zorunda olan herkes tarafından korunan ve herkesi koruyan, koruma sağlayan ve belirli adamlardan yardım alan, kaçakçılık ve küçük ticaretle yaşayan bir gruptur. Örgütün hükümet güçlerinden hiç korkusu yok, çünkü onların soruşturmasını her zaman amacından saptırabileceğine inanıyor. Tanıklara yapabilecekleri baskı yüzünden delillerin asla bulunamayacağı düşüncesiyle kendilerine aşırı güvenerek adli cezalardan çok az korkuyorlar.³⁷

165

Açıklamasını, “örgüt dört gözle yeni bir devrim bekliyordu, çünkü 1848 ve 1860 devrimleri adı suçlar ve ilk kez suç işleyenler için genel af ilan edilmesini sağlanmıştı”³⁸ yorumuyla tamamladı. 1864 yılında yapılmış kâhince bir yorumdu bu.

Turrisi-Colonna, 1867 yılı parlamento soruşturmasında ifade vermek için geldiğinde daha önceki gözlemlerini doğrulamıştı, fakat artık bu grubu doğal bir şekilde “mafya” diye anıyordu.³⁹ Palermo’nun önde gelen hâkimlerinden Giovanni Maurigi, başkent civarındaki her kasabada genellikle iki üç adam ve onların yandaşları etrafında biçimlenen bir “mafya” olduğunu ifade ediyordu. Hepsi bir araya toplandığında Palermo bölgesinde muhtemelen 4000 ya da 5000 kadar mafya üyesi vardı. Bunlar soygunlar yapıyor ve *componendum* [haraç] toplamakla uğraşıyorlardı. Polis geleneksel olarak mafya ile anlaşma yoluna gitmişti: İyi davrandıkları sürece polis onların haraç almasına karışmıyordu. Maurigi, bu geleneğin 1860’lara kadar devam ettiğini söylüyordu.⁴⁰

³⁶ 1875 Oturumları, s. 486.

³⁷ Turrisi-Colonna, 1864, s. 30.

³⁸ *Age*.

³⁹ *Moti*, s. 130-32.

⁴⁰ 1875 Oturumları, s. 152-54.

Koruma Haracı

Maurigi'nin *componendum*'dan bahsetmesi önemlidir. Turrisi-Colonna'nın mafyayı "kaçakçılık ve küçük ticaretle yaşıyor" diye tanımlamasına rağmen, mafyanın eylem alanının bundan daha geniş olduğu açıktır. Kurallara bakıldığında *componendum*'un yasa dışı para, yani haraç almak olduğu görülür. Komisyon, rüşvet ya da koruma parası alma diye adlandırılacak geniş bir eylem alanını anlatmak için kullanılan hukuki bir terimdir. Rüşvet ve haracın suç olmasına rağmen, *componendum* meşruluk kazanarak geleneksel Sicilya ekonomisinin derinliklerinde yer etmiş pratiklere benziyordu.

Palermo ya da diğer kıyı kentlerinde yaşayan toprak sahibi aristokrasi, peşin ödeme kaydıyla arazilerini üç ya da beş yıllığına *gabellotti*'ye kiraliyordu. *Gabellotto* terimi genellikle "kiracı çiftçi" olarak tercüme edilmesine rağmen, *gabella* terimi aslında "vergi" ya da "kullanım ücreti" anlamına gelir. Bu anlamda *gabella* bir imtiyaz hakkıydı ve imtiyaz haklarını satın alan *gabellotto*, köylülerden vergi toplama hakkını da satın almış olan bir vergi toplayıcısıydı.

Bu gerçekten de birçok Sicilyalı kiracı çiftçinin davranış biçimidir: Topraklara yatırım yapmak ya da yönetmek yerine, köylüleri sıkıştırabildikleri kadar sıkıştırıyorlardı. Bu davranış, hiyerarşinin her düzeyinde tekrarlanan bir düzendi: Kiracı çiftçilerin çalıştırdığı denetçiler ve muhafızlar çok az ücret alıyorlardı ya da hiç ücret almıyorlardı; onun yerine, çalıştıkları mülkte yaşamaları sağlanıyordu. Örneğin çok sayıdaki denetçiye mülkün binalarında (*masserie*) oda ya da bir ev, bir sebze bahçesi, şaraptan, zeytinyağından, arazide yetiştirilen meyvelerden, çobanların peyniri ve yününden pay ve bir at ya da katır verilebiliyordu. Bu sayılanların büyük kısmı, denetçilerin ya da muhafızların işe aldıkları köylüler tarafından doğrudan sağlanmaktaydı. Dahası, denetçi ve muhafızların her köylünün harmanından bir kepçe tahıl almaya hakları vardı. Buna, onların *pizzu*'su ya da "gaga doldurması" denirdi; haklarını almalarına "gagayı islatmak" denirdi.⁴¹

Bu sistem, tarımsal üretimi düzenlemenin bir yolu olarak ümitsizcesi-ne verimsizdi. Fakat işletme maliyeti sıfırdı. Toprak sahibinin yatırım yapmaya ihtiyacı yoktu. Ücret ödenecek çok az görevli ya da işçi vardı. Bu, kendi başına bir ekonomik sistem olmaktan daha çok, iktidan ellerinde tutan ve bundan dolayı vergilendirme ya da *pizzu* hakkına sahip olan bir azınlıkla, bu vergilerin sıkıntısını çeken çoğunluktaki köylüler arasındaki ayrım üzerine kurulmuş bir tür siyasal baskı biçimiydi.

Polis bu sistemin değişik bir türünü kullanıyordu. Yerel polisler devlet değil belediye görevlileriydi; çok az ücret aldıkları ya da hiç almadıkları görülebiliyordu. Onun yerine bahşış almak için çalışıyorlardı. Bu pratikte yerel polis gücünün (bazen atlı, bazen yaya) yerel toprak sahipleri ve tüccarlar tarafından örgütlenen, yönetilen ve parası ödenen bir muhafızlar topluluğu olması anlamına geliyordu. Böyle polis birimleri denetim altında tutulabildiği sürece, sistem oldukça iyi çalışıyordu. Fakat 19. yüzyılın büyük bir bölümü boyunca yapılan sürekli yolsuzluk şikâyetleri, sistemin iyi çalışmadığını göstermektedir.

Yerel yönetici sınıflar genellikle Bourboncu ve anti-Bourboncu gruplara bölünmüştü; devrimler ya da onu takip eden baskı dönemleri sırasında iktidardaki güç, yerel düşmanlarının mallarını yağmalamak için polisi kullanmakta tereddüt etmiyordu.

Batı Sicilya'da yüksek suç işleme oranı olan bölge, kuzeydeki Termini Imeresi'den batıdaki Marsala'ya giden sahil şeridi boyunca uzanır. Fakat aynı zamanda içerilere giden yollar boyunca da uzanıyordu: Garibaldi'nin Monreale'den toplarını sevk ettiği yol olan, Corleone üzerinden geçerek güney sahillerine giden yol; Termini Imeresi'den, Caccamo üzerinden Caltanissetta'ya giden yol; Partinici'dan Alcamo'ya giden yol gibi. İç bölgeleri sahile bağlayan bu anayollar toprak sahipleri ve tüccarların olduğu kadar kaçakçılar, çiftlik hayvanı hırsızlarının ve eşkıyanın geçim yollarını sağlaması açısından önemliydi. Bu تنها yollar boyunca aniden ortaya çıkıp arazilerinden geçen yolculardan ücret isteyen yerel muhafızları eşkıyalardan ayırt etmek genellikle çok zordu. Malları çalınmış yolcuların kapılarına gelerek malların değerinin yüzde ellisi karşılığı bir ücretle yolculara ait malları "belki" bulabileceğini söyleyen yerel muhafızlara da pek güvenilemezdi.

Bunlar, örgütlü suç gruplarının *pizzu* uygulamasını kabul ettirebilmesini ve yaptıkları vurgunları yasal haraç biçimleri olarak gizleyebilmesini kolaylaştıran geleneklerdi. Yeraltı dünyası ya da haraç için Napoli'de kullanılan terim *camorra*'dır. Terim muhtemelen *Capo e morra*'dan, yani *mora* oyunu oynatanlardan türemiştir. Kumarhane işletmek isteyen herkes kazançlarının bir kısmını yeraltına vermek zorundaydı; Amerikan mafyasının deyimiyle, patronlara, onlara ait olan "pay"ı vermeye mecburdu. Terminoloji aynıdır: Yeraltı "gagalanın ıslatmak" ihtiyacı içindeydi ve onların "pay"ı Sicilya'da (çoğunlukla Napoli ve Amerika'da da) *pizzu* diye bilinirdi.

Yeraltı sayısız işte kendi korumasını kabul ettirmişti: Faytoncular aldıkları yol ücretinden bir kısmını *pizzu* olarak ödemek zorundaydılar; taverna sahipleri, ahır işleticileri ve zanaatkârlar işlerini yapabilmek için koruma parası ödemek zorundaydılar. Yeraltı, vasıfsız işgücü pazarını da denetli-

yordu; işler bir “kıyak” olarak görülüyordu ve işçi ya da görevli olarak iş arayan herkes, pazan “koruyan” yeraltı patronlarının cömertliğini temin etmek zorundaydı.

Koruma kuşkusuz karşılıklıydı: “Örgüte” *pizzu* ödemiş olan herkes, artık vergisini ödediği için, korunmanın getireceği yararlardan faydalana- maya hakkı olduğunu düşünebilirdi. 1874’te Palermo savcılığı ve dairesi, kabaca “aidat ödeyen değirmenciler”⁴² olarak tercüme edebileceğimiz Mugnai della Posa isimli bir örgüt keşfetti. Savcı Carlo Morena’ya göre fiyat savaşlarını ve rekabetten doğacak ucuzluğu önlemek için Conca d’Oro’daki genç değirmenciler bir tür lonca şeklinde örgütlenmişler ve tüm üyeleri, müşterilerine aynı fiyatla iş yapmak için anlaşmışlardı. İtalyan ticari kanunlarına karşı olsa da bu, değirmencilerin kendileri tarafından organize edilmiş basit bir fiyat sabitleme çetesi-ydi. Fakat fiyat sabitleme çetesi olarak grubun, sabit fiyatları kabul ettirmesi ve dışardan gelecekleri gruba almamayı garantilemesi gerekiyordu. İşte bu zorunluluktan dolayı Mugnai della Posa bir koruma çetesi-ne dönüşmüştü.

Posa kelimesi tüm üyelerin ödediği aidatı anlatıyordu; değirmenci, değirmene getirilen her araba dolusu tahılın belirli bir yüzdesini örgüte veriyordu. Değirmenciler, ortakçı köylüler gibi *pizzu*’larını ödüyorlardı; fakat bunun karşılığında elle tutulur bir fayda da sağlıyorlardı. 1870’lerde değirmenci örgütleri arabacıları da içine alarak genişledi. Fakat ilkeleri aynı kalmıştı: Arabacılar *posa*’larını değirmenlere getirip götürdükleri her araba dolusu tahıl ya da un üzerinden ödüyorlardı. İki meslek grubu birbirini destekliyordu: Değirmenciler derneğe üye olmayan arabacıların tahıllarını reddediyorlardı; arabacılar, aidatlarını ödedikleri sürece mesleklerini sürdürebilme garantisine sahiptiler.

Bu uygulamaların kabul edilmiş normlar olduğu ve Palermo bölgesinde Mugnai della Posa gibi sayısız örgüt bulunduğu düşünülebilir. Kuşkusuz, bunların birçoğu örgüte katılmayı reddedenleri öldürüp polisin dikkatini çekmiyorlardı. Bununla birlikte, Mugnai della Posa örneğinde, Angelo Celona denilen bir değirmenciye, örgütün başı Morello tarafından, topluluğa katılmayı ve onun kurallarına uymayı reddederse vurulacağı söylenmişti. Celona reddetmişti ve Morello ve bir grup arabacı tarafından öldürülmüştü.⁴³ “Aidat ödeyen değirmencilerin” işçileri ve adalet bakanlıklarının dikkatini çekmesini sağlayan şey, fiyat sabitlemeleri değil bu cinayetti.

Mafyanın koruma haracları, Palermo hapishanesini yöneten yeraltı patronları ya da Sicilya tanımını çekip çeviren kiracı çiftçilerin aldığı haraclarla

42 Carlo Morena’dan Adalet Bakanına, 17 Ekim 1877; Malfattori’ye dahil edilmiştir.

43 *Age*.

benzer ve aslında onun bir uzantısıdır. Bu, birçok mafyacının niçin “muhafız” ya da “bakıcı” olarak tanımlandığını açıklar. Gerçekte bunlar mafya ailesinin mülkünü ya da bir ticari sektörünü “koruyan” ve muhtemelen toprak sahibinden bir tür doğrudan ücret alan ve aynı zamanda, işlerini “korudukları” herkesten *pizzu* alan mafya “ortaklarıydı.” Polisin haraç olarak gördüğü şey, mafyanın bakış açısından bakıldığında, denetimi düzenleyen herkese verilen doğal bir haktı. Mafya şiddeti bu yüzden (daha sonra detaylı bir şekilde göreceğimiz gibi) genellikle denetim için yapılan mücadeleden kaynaklanıyordu. Mafya bir kere bir bölge ya da faaliyet üzerinde “denetim” sağladı mı, şiddet genellikle azalıyordu.

Malaspina Olayları

Palermo civarındaki portakal bahçelerindeki durum karmaşıktı. Burada mafya denetimi hem iş gücü, hem de arazi üzerindeki denetim anlamına geliyordu; yani sadece görece savunmasız tarım işçileri değil, portakal bahçesi sahipleri de söz konusuydu. Bunlar zengin adamlardı, kendilerini yeraltının haraç isteklerine karşı daha iyi koruyabilecek durumdaydılar. Fakat aynı zamanda yeraltı dünyasının ekonomiyi denetlemesini kendi çıkarlarına kullanabilecek adamlardı. Yine hatırlatalım ki, koruma karşılıklı bir şeydi ve mafyayla işbirliği mülk sahiplerinin yararına bile olabilirdi. Palermo dışındaki kırsal alandan Dr. Gaspare Galati 1875’te şöyle yazıyordu:

Mafya adamları, kendilerini korucu ya da bakıcı olarak zorla mülk sahiplerine kabul ettiriyor. Bu sıfatla, çalıp çurpıyor ve arazideki ürünlerden, bu ürünlerin satışından, onları satın alanlardan ve aslında her şey üzerinden haraç alıyorlar. Dahası, tehdit edici mektuplarla [*lettere di scrocco*] patronlarının cüzdanlarını boşaltıyor ya da istemedikleri teftişler yapmasını önüyor ve hâttâ kendi arazilerini ziyaret etmelerini bile engelliyorlar...

Üstelik, mülkiyetlerinin kârını ve belki de yaşamlarını kaybetmek gibi işler acısı bir duruma getirilmiş olan toprak sahiplerinin, topraklarını satmak ya da kiralamak yoluyla kendilerini bu çıkmazdan kurtarmasına bile izin verilmiyor. Dışarıdan hiç kimsenin kira ya da satış için uygun bir teklifle gelmesine izin vermiyorlar. Öneri getirecek olanlar yaklaşmıyorlar; eğer daha önceden bilmiyorlarsa bile uymayı reddedenlerin temizleneceği kendilerine söyleniyor. Bu arada örgüt, müşterileri aracılığıyla gelip kira ya da satış için çok berbat bir teklif yapıyor ve her şeyi kaybetmekten korkan zavallı mülk sahibi bu şartlara boyun eğmek zorunda kalıyor... Böylelikle, Palermo civarındaki portakal bahçelerinin neredeyse tümü güçlü mafya adamları tarafından berbat fiyatlarla satın alınmış ya da kiralanmış durumda.⁴⁴

⁴⁴ Galati’nin hanraları 1875 Oturumları’na eklenmiştir; bundan sonraki alıntılar bu kaynaktır.

Bu betimleme, Galati'nin 1875 parlamento komisyonuna gönderdiği ve kendisinin "Palermo kırsalındaki mafyaya" karşı verdiği mücadelenin dökümünün bir parçasıdır. Galati, mafyaya karşı çıkmaya çalışan birkaç kişiden biridir.

Galati, Porta Macqueda'nın kuzeyindeki mahallelerdeki Malaspina'da yaşamıştı. Aslında Malaspina, 17. yüzyıl sonlarıyla 18. yüzyılda Palermo aristokrasisinin villalarını inşa ettiği park alanının bir parçasıydı. Fakat 19. yüzyılın başlarında park alanları turuncgil meyve bahçelerine çevrilmiş, bu bahçelerdeki üretim ve kâr, Malaspina ve Uditore gibi bölgelerdeki kiralar, Avrupa'nın en yüksek kiralari arasına girene kadar yükselmişti. Yetiştiricilerle işçiler arasındaki ilişkilerde olduğu gibi meyve yetiştiren aileler arasındaki ilişkiler de genellikle şiddete dayalıydı. Bu bölgedeki cinayet oranı 1876'da Leopoldo Franchetti'yi "portakal ve limon çiçeklerinin kokusu cesetleriyle karışmıştı"⁴⁵ demeye sevk etmişti.

Galati, bölgedeki en zengin mülklerden biri olan Riella mülkünün yöneticisiydi. Mülkün yasal sahipleri, küçüğü Galati'nin karısı olan Riella kızkardeşlerdi. Galati'nin, "doğası gereği tanımlanamayacak kadar zayıf ve ödle" olarak betimlediği bacanağının ölümü üzerine, Galati kendisi mülkün yöneticisi olmuştu. Bacanağı, nereden geldiği belirsiz bir tehdit mektubu alınca dehşete düşerek kendi evine kapanmış ve kısa bir süre sonra da kalp yetmezliğinden ölmüştü.

Galati yöneticiliği ele aldığında arazinin gerçek idarecisinin, bakıcı Benedetto Carollo olduğunu keşfetti. Carollo, "mafyanın genel vurgunculuğuna uyarak" ("*consuetudine camorra della mafia in generale*") meyve satışlarından elde edilen gelirin yüzde yirmi beşini cebine atan bir mafia adamıydı. Carollo bundan başka bir haraç daha alıyordu: Meyveler toplanmadan az önce ürünün yarısını çaldırıyordu ve çalıntı meyveleri daha sonra kendisi satıyordu.

Kârın mafia tarafından tüketildiğini gören Galati, mülkü satmaya karar verdi. Fakat Carollo buna karşı çıktı ve muhtemel alıcıları korkutarak kaçırdı. Galati'ye göre Carollo, mülkü kendilerine gülünç bir fiyata satmaya zorlamak isteyen Uditore mafyası adına çalışıyordu. Bu durumda Galati, Carollo'yu işten atmak istedi; fakat Carollo, Galati'nin kendisini işten atmaya hakkı olmadığını söyleyerek gitmeyi reddetti. Bu işin on yıldan beri kendi ekmeği olduğunu söylüyordu. Carollo kendisiyle kalmaları için iki arkadaşını davet etti; bu üç adam Galati'nin arazisinde dolaşiyor, onu korutmaya çalışıyorlardı.

Yılmayan Galati, yeni bir bakıcı işe aldı. Kısa bir süre sonra yeni görevli komşu tarlanın duvarları ardına gizlenmiş saldırganlar tarafından pusuya düşürülerek öldürüldü.

Galati yardım istemek üzere polise gitti. Polis anlayışlıydı ve onu korumak için gerekli adımları hemen atacağını söyledi. Bu vaatten sonra Galati, Cusumano adında bir başka görevli işe aldı. Bu yeni bir tehdit mektubunun gelmesine neden oldu: Benedetto Carollo, diyordu, “şerefli bir adamdır”; Galati’nin onu işten atmaya ve onun yerine “ahlaksız bir ispiyoncuyu” iş almaya hakkı yoktu. Galati’ye, Cusumano’yu göndermesi söyleniyordu.

Galati, bu mektubu Carollo’yla ilişkilendiren somut delillere sahip olduğuna inanıyordu. Tekrar polise gittiğinde, polis vaatlerini tekrarlayıp Carollo’yu tutuklayacağını söyledi. Fakat polis yine bir şey yapmadı ve çok geçmeden Galati, eğer polis karakolunun “basmaklarını tekrar tırmanırsa acımasızca öldürüleceğini” söyleyen yeni bir mektup aldı. Galati’nin parlamento komisyonuna verdiği bilgilere göre, sekiz gün sonra “24 Ocak [1875] Pazar günü, Cusumano, silahsız olarak arabayla benim Malaspi-na’daki evime doğru gelirken yakın mesafeden sırtına üç el ateş edildi. Pusu, öğleden sonra saat birde Porta Macqueda’nın hemen dışında, evlerin bulunduğu bir sokağın ortasında kurulmuştu.” Tabii ki kimse bir şey “görmemişti.”

Yaralı görevli hastaneye götürüldü ve yaralarının ölümcül olmadığı anlaşıldı. Cusumano yaşayacağını öğrendiğinde polisle işbirliği yapma riskini göze almak istemedi ve saldırganları teşhis etmeyi reddetti. Fakat üç gün sonra enfeksiyon başladı. Sonunun yakın olduğuna inanan Cusumano polisi çağırarak ona saldıranların Benedetto Carollo ve iki arkadaşı olduğunu söyleyen ifadesini yazdırdı.

Polisin, Cusumano’nun hayatta kalıp mahkemede ifade vermesine ihtiyacı vardı. Hastane emniyetli değildi, bundan dolayı Galati, Cusumano’yu hastaneden çıkararak kiraladığı bir odaya yerleştirdi. Orada “kendi ellerim ve kendi paramla onu mezarın ağzından çekip çıkardım” diye yazmıştı. Bu, belirsiz mektup yazarının özellikle sert bir yanıtına neden oldu. Galati ve tüm ailesini bıçaklanarak ölüme mahkûm ediyordu: Evlerinden çıkarılarsa sokakta öldürüleceklerdi; evlerinde barikatlar ardına saklanırlarsa, suikastçılar barikatları yıkıp kendi oturma odalarında onların işlerini bitireceklerdi.

Polise göre her şey Cusumano’nun ifadesine bağlıydı. Mahkemede Carollo ve arkadaşlarını suçlarsa, yerel mafyaya büyük bir darbe vurulmuş olacaktı; fakat Cusumano böyle düşünmüyordu. Yürüyecek kadar iyileşir iyileşmez Galati’nin onu sakladığı odadan kaçarak teşhis ettiği adamların aileleriyle görüşmek üzere Uditore’ye gitti. Çok geçmeden anlaşma sağladı-

lar ve Cusumano ve yeni dostları bunu bir ziyafetle kutladılar. Cusumano ertesi gün polise giderek ifadesini değiştirdi. Galati için artık başka bir seçenek kalmamıştı. Galati ve ailesi 6 Mayıs'ta "en candan dostlara bile veda etmeden" Palermo'yu terk ederek Napoli'ye giden bir gemiye bindi.

Galati kendisine zulmeden Uditore mafyasının sırlarını açığa çıkarmayı başardığını iddia ediyordu. Bu mafya, diyordu, Padre Rosario isimli Fransisken rahip tarafından kurulmuş, papaz olmayan kişilerden oluşan bir dini kardeşlik cemiyeti maskesi ardında saklanıyordu. Padre Rosario, 1848 devriminde yer almış ve sonra Napolililer tarafından "çılgın bir demagog" olarak hapse atılmıştı. 1860'tan sonra da radikal siyasi görüşlerini korumuş gibi görünüyor; çünkü Galati, onu kendi kardeşlik cemiyetinin üyelerinden milis birliği örgütleyen ve kilisesini 1866 isyanında Uditore bölgesi genel karargâhı olarak kullanan biri olarak tanımlar.

Bu ayaklanma sırasında Padre Rosario'nun milisleri ile hükümet birlikleri arasında kısa süreli bir çarpışma olmuştu. Birkaç hükümet askeri esir alınmış, birbirlerine bağlanıp yollarda gösterişle yürütülerek Padre Rosario'nun kilisesinde tutulmak üzere Malaspina'dan Uditore'ye götürülmüşlerdi. Bu tutukluları yürüten, Benedetto Carollo'dan başkası değildi.

Carollo'nun, Padre Rosario'nun kardeşlik cemiyetindeki birçok eski milisten biri olduğu bilgisi ilginçtir; fakat bunun Galati olayıyla doğrudan ilgisi yoktur. Aslında, Galati'nin 1875 komisyonuna verdiği ifadede, Galati'nin topraklarını kendisi ya da cemiyeti için ele geçirmekte hiçbir çıkarı olmayan Padre Rosario ile Carollo arasında hiçbir kişisel bağlantı gösterilmemiştir. Oldukça ilginç bir biçimde, Galati'nin Padre Rosario'nun kardeşlik cemiyeti hakkındaki tüm bilgisi Padre Rosario'nun kendisinden alınmıştır. Padre Rosario ile hiç karşılaşmamış olan Galati, kendi ifadesini yazmadan önce ona bir mektup yazarak cemiyetin tarihi ve üyeleri hakkında bilgi istemişti. Rahip açık yüreklilikle cemiyeti, üyelerini ve tarihini anlatan uzun bir mektupla yanıt vermişti. Padre Rosario, Galati'nin bu bilgileri nasıl kullanmak istediğinden tamamiyle habersizmiş gibi görünmektedir. Yine de üç yıl sonra, polisin en nihayet Uditore mafyasının bazı üyelerine karşı harekete geçebilmesi, Galati'ninkinden ziyade Padre Rosario'nun verdiği bilgilere dayanarak olmuştur.⁴⁶

Galati'nin komisyona Padre Rosario hakkında bu kadar çok bilgi veremeyi seçmesi bu noktada pek açık değildir, çünkü Galati'nin sorunlarından sorumlu olan kişinin Padre Rosario değil, papaz olmayan iki gönüllü lider olduğu ortaya çıkmıştı. Bunlardan birincisi cemiyetin başkanı Antonino

46 Morena'dan Adalet Bakanına, 17 Ekim 1877, Malfattoni'de.

Giammona'ydı. Galati'nin bu kişi hakkında söyledikleri pek azdır; görünüşe bakılırsa Giammona oldukça iyi durumdaydı, çünkü Galati onu kaba, yarı cahil olarak tanımlar ve orada durur. Antonino Giammona'nın gerçekte bundan daha fazla niteliklere sahip birisi olduğunu sonra göreceğiz.

Diğer cemiyet lideri, Uditore mafyasının önde gelen koruyucusu ve suç ortağı olarak tanımlanan Francesco Paolo Sardofontana'ydı. Galati onun hakkında daha açık konuşuyordu:

Doğası gereği çarçur edici biridir, Uditore civarındaki küçük bir tarım arazisinden başka, anne ve babasından kalan mirasın çok azı elinde kalmıştır ve bu arazi bile yüzde 7 veya 8 faizle, 45.000 lired tutarında bir parayla ipotek edilmiştir. Bunun ötesinde birkaç karşılıksız borcu vardır. Ve bundan dolayı gerçekten iflâs ettiğini, uçurumun kenarında dikilmekte olduğunu düşünerek, tüm vücudu ve ruhuyla, korumacılardan biri olarak kendisini örgütün kollarına atmıştır.

Galati, Sardofontana'nın, büyük ailesini geçindirmeye çalışan bir adam olduğunu yazıyordu. "Beceriksizdi", belki de "beceriksiz olmaktan ziyade tembeldi"; bir serseriydi, aslında "hayatta başarılı olamayacak" biriydi. Mafyanın önde gelen korumalarından birini tanımlarken kullanılan bu ton tuhaf gelebilir. Aynı zamanda Galati'nin, Sardofontana'nın mali sorunları hakkında bu kadar çok bilgiye sahip olması şaşırtıcı görünebilir. Fakat detaylı bilgi ve içli dışlı ton, Galati'nin Sardofontana ile bakanak olmasıyla açıklanabilir. Sardofontana, Galati'nin karısı Marianina Riella'nın üvey kardeşiydi.

Galati, bu bağlantı hakkında komisyona bilgi vermemiştir; ilk işe aldığı görevliyi öldüren adamların arkasında gizlendiği duvarın, Riella mülkünün Sardofontana'nın hâlâ sahibi olduğu o "Uditore civarındaki küçük tarım arazisinden" ayıran duvar olduğunu söylemiştir.

Bu ve diğer bilgiler Palermo polis merkezinden gönderilmiş olan ve Galati'nin ifadesine eklenmiş bir mektupta bulunabilir. Polis bu mektupta, "Dr. Galati'nin bu şehri terk etmesindeki nedenleri ilgilendiren bilgileri sağlamalarını" isteyen komisyona yanıt vermektedir. Galati'nin polise karşı ileri sürdüğü suçlamalar göz önüne alındığında, komisyonun bilmek istediği şeylerin hepsinin bu olduğuna inanmak çok zordur.

Mektup Galati'nin "iyi karakterli" olduğunu özellikle belirtmesine rağmen, Galati'nin olayları anlatış biçiminin inandırıcılığını azaltmak için yazıldığı açıktır. Polis, Galati'nin bahsetmemeyi yeğlediği Riella-Sardofontana aileleri arasındaki arazi anlaşmazlıkları hakkında bilgi sağlıyordu. Aynı zamanda tehdit mektuplarının Carollo tarafından değil, Giammona

tarafından yazıldığını söylüyordu. Üstelik, ilk mektup Galati'ye hitaben yazılmasına rağmen ondan sonraki tüm mektuplar mülkün yasal sahibi olan Galati'nin karsına hitaben yazılmıştı.

Mafya, diye yazıyordu polis, Galati'nin karsını “zengin ve verimli Riella mülkünü ya Giammona'ya ya da onun suç örgütündeki başka birisine düşük bir fiyata kiralamaya” zorlamak istiyordu” ve “böylece tehdit edici mektuplarla onu korkutmaya başladılar.” Galati bu mektupların nereden geldiğini biliyordu; karsının vazgeçmesine izin vermeyeceği mesajını göndermek için Carollo'yu işten atmayı seçmişti. Mafya, bundan sonra tehdit etmek yerine eyleme geçmişti ve sonunda Galati ve ailesini Sicilya'dan kaçırmaya zorlamıştı.

Galati, Sardofontana ile ilişkisinin ortaya çıkmasını görmek istememiş olmalıdır; bu yüzden kuşkuyu Giammona ve Sardofontana yerine Carollo ve Padre Rosario üzerine çekmiştir. Öte yandan polis, ilk görevlinin öldürülmesi ve ikincisinin de yaralanmasından bahsetmeyi ihmal etmişti. Bunlar kuşkusuz polisin eylemlerine gölge düşüren ve Galati'nin, polisin Uditore mafyasıyla işbirliği içinde olmasından kuşkulanasına yol açan olaylardı. Galati'nin ikinci saldırıdaki saldırganı Carollo olarak teşhis etmesinin doğru olduğu sonradan ispatlanmıştır. Fakat polis raporlarının ortaya çıkarmayı beceremediği şey, Galati'nin sadece mafya zulmünün bir kurbanı olmadığı, fakat Giammona ve Sardofontana ile olan anlaşmazlıklarının, aile anlaşmazlığının bir parçası olduğudur.

Bu, yerel yankıları olan bir aile anlaşmazlığıydı. Polis, Francesco Paolo Sardofontana'nın, annesinin ikinci evliliğinden doğan tek çocuk olduğunu yazar. Ölmeden az önce annesi onu mirastan mahrum etmişti. Polis yerel halkın bu konuda ikiye ayrıldığını açıkça söyler. Bazıları bunu, “Antonino Giammona'nın başı olduğu Uditore ve Paso di Rigano mafyasıyla içli dışlı olmasını gören annesinin haklı tepkisi” olarak görüyordu.

1862'de Angelo Pugliese'yi dost edinen ve onu Alia'daki Guccione ailesine tanıştıran adam olarak Giammona ile daha önceden karşılaşmıştık. Giammona aynı zamanda bir “yurtseverdi”; 1848 isyanında savaşmıştı ve 1860'ta milis birliği önderliği yapmıştı.⁴⁷ 1860'tan sonra Sicilya Ulusal Muhafızlarında komutanlığa atanmıştı; fakat yandaşlarının 1866'da isyancı bir milis birliği oluşturmalarına rağmen, Giammona bu ayaklanmayı destekliyor gibi görünmemektedir. Aslında isyan sona erdikten sonra, kendi Ulusal Muhafızlarının düzeni sağlamaktaki rolünden dolayı hükümetten övgü almıştı. Bir sonraki bölümde, mafya patronlarının hükümette ve po-

lis şubelerinde dostları olmasının pek nadir olmadığını göreceğiz; Galati'ye söz vermelerine rağmen, Palermo polisinin Carollo; Giammona ya da Sardofontana'yı tutuklamamasının nedeni muhtemelen budur.

Giammona, 1870'lere geldiğinde Malaspina ve Uditore bölgelerindeki en önemli mafya patronuydu.⁴⁸ Nüfuzlu dostları ve destekçileri az değildi. 1875 soruşturması sırasında, avukat Francesco Gestivo, Giammona'nın bölgeyi istila eden ucuz gangsterlere (*scroccatori*) karşı nasıl bir mülk sahipleri "birliği" kurma cesaretine sahip olduğunu anlatmıştı. Giammona'nın birliği o kadar başarılıydı ki, diğer mülk sahiplerinin kıskançlığına neden olmuştu ve artık Giammona'nın bir mafya adamı olduğunu ima etmeye başlamışlardı.⁴⁹

Giammona'nın mülk sahipleri "birliğindeki" adamların ve Padre Rosario'nun kardeşlik cemiyeti üyelerinin, polisin mektubunda zikredilen –ve Sardofontana'ya yakınlık duyan– diğer grup olduğu düşünülebilir. Bu grup, Galati'nin, ölmek üzere olan kayınvalidesini aşırı bir biçimde etkilediğine inanıyordu. Annesinin, Sardofontana ailesini mirastan mahrum ettiği ve her şeyi Galati'nin karsısına bıraktığı vasiyetnamenin, ancak son zamanlarda aile ile çok samimi durumda olan "Dr. Galati'nin teklifiyle" değiştirildiğini iddia ediyorlardı.

Sangiorgi Raporu

Galati'nin Malaspina ve Uditore mafyası tanımı, genel hatları ve birçok ayrıntılarıyla mahkemelerle, polis raporlarıyla ve 1870'lerin ortasından itibaren yapılan soruşturmalarla doğrulanmıştır. Mafya 19. yüzyıl boyunca bir evrim geçirmiş olsa da, amaçları ve eylem yöntemleri hep aynı kalmıştı.

Yüzyılın sonunda, 1898 ve 1900 yılları arasında, yeni Palermo polis şefi Armando Sangiorgi Roma'daki içişleri bakanına bir dizi rapor göndermişti. Sangiorgi'ye göre mafya, mülk sahiplerinden, "mülkleri idare eden görevlilerden, muhafızlardan, işçilerden, kiralardan ve turuncül meyvelerin ve tarladaki diğer ürünlerin satış fiyatlarından"⁵⁰ haraç alıyordu.

Sangiorgi, Galati'ninkinden çok daha geniş bir manzara sunmuştu. 1890'larda Palermo ve Conca d'Oro'da, *cosca* ve *nassa* gibi yerel deyimler, mafya grubunu özgün bir suç örgütü olarak göstermek için kullanılıyordu. Her iki sözcük de "çete" anlamı taşıyordu. Latince bir terim olan "kaburga" anlamındaki *costula* sözcüğünden türemiş olan *cosca*, enginar-

48 Mangiameli, 1990. Bkz. Polis şefi Rastrelli ve avukat Francesco Gestivo'nun 1875 Oturumları'ndaki yorumları, s. 405 ve 462-63; Alatri, 1954, s. 136, 5. dipnot.

49 1875 Oturumları, s. 452-63.

50 Sangiorgi, s. 10.

daki gibi, yaprakları bir *cosca* haline gelmiş, sıkı demet, yığın anlamına gelir. Bu fikir, 1870'lere gelindiğinde, sıkı sıkıya birbirine bağlı suç grupları arasında çoktan yayılmıştı.⁵¹ Sangiorgi'nin raporları, Conca D'Oro'daki mafya çetelerinin kapsamlı bir haritasının çıkarılmasındaki ilk girişimdir.

Sangiorgi, mafya çetelerini, temelde bölgesel olarak örgütlenmiş gösterir; her köyde, banliyöde ya da şehir mahallesinde bir "çete" vardır. Fakat bu bölgesel örgütlenme her zaman bir akışkanlık içindedir: Daha güçlü olan çeteler birden fazla bölgenin denetimini elinde tutabilirdi ya da bir bölge birden fazla çete arasında bölünebilirdi.

Her bölge içinde belirli bir çeteye bağlı olanlar, genellikle bir derneğe üyeydiler: Bir siyasi kulüp, dostluk derneği, ya da dini kardeşlik cemiyeti gibi. Başka durumlarda mafya, tavernalar etrafında gruplaşıyordu. Belirli bir çetenin lideri, her zaman bir idareci olmasına rağmen genelde o mafyanın başkanı olmak zorunda değildi. Her halükârda, onun mafya lideri (*capomafia*) olarak statüsü yöredeki herkes – grubun üyeleri ve grup dışındakiler – tarafından biliniyordu.

Padre Rosario'nun Uditore'deki cemiyetine geline; bu tür kulüpler gerçek derneklerdi, suç çeteleri ya da mafyanın göstermelik dernekleri değildi. Hem Bagheria, hem de Villabate'de yerel mafya, belediye seçimlerine girip kazanmış olan siyasal partilerle ilişki içindeydi.⁵²

Bu yüzden, özgül bir suç örgütü olarak "mafya çetesi" ile daha büyük bir örgüt olarak mafya arasındaki çizgi daima belirsizdi. Bu belirsizlik, bazen bir mafya çetesiyle bağlantılı örgüt üyelerinin tümünü gözaltına alan polislin canını sıkıyordu. Ne var ki, üyelerin sadece bir kısmının belirli bir çete tarafından işlenen suçlara fiziki olarak katıldığı açıktı.

İdeal durumda, her mafya çetesinin suçlu çekirdeği bir kardeşler grubuydu ve Sangiorgi'nin raporlarında böyle birçok grubun görülmesi belirgin bir gerçekliktir.⁵³ Fakat mahkeme davalarının sadece küçük bir kısmında, çete üyeleri tek bir ailenin adamlarıyla sınırlı kalmıştır; birçok aileden kişinin işin içinde olması daha yaygın görülen bir durumdu. Mafya çetesi, genellikle bir lider ve yakın yardımcıların ait olduğu, önde gelen bir ailenin üyelerinden oluşuyordu. Fakat bu ailenin yanında genellikle *sottocapo*'yu [ikinci yönetici] sağlayan bir başka aile daha vardı. Bunlardan

51 Messina, 1990, s. 38-39. Alongi'ye göre (1977, s. 103) *cosca* terimi Monreale bölgesinden yayıldı.

52 Bagheria *fratuzzi*'si için bkz. Cutrera, 1900, s. 145-52. Villabate *cosca*'sı için bkz. Sangiorgi'deki aynı rapor.

53 Bir *cosca*'da dokuz Fontana vardı ve bunların sekizi kardeş, biri de amcaydı. Sangiorgi, s. 57.

başka, çete genellikle lider ya da ikinci liderin dostları gibi, bireysel bağlantıları olan başka adamları da kapsıyor olabilirdi. Sangiorgi'nin tanımlamasına göre mafya çetesi, bazıları biraz daha büyük olsa da, genelde sayıları beş ile on arasında olan adamdan oluşuyordu.

Çete üyeleri ve onunla bağıntılı olan daha büyük birliğin üyeleri arasındaki ayrım, çetenin suç eylemlerini yöneten azınlıkla, suç eylemlerinde yer almaksızın mafya örgütüne dahil olan çoğunluk arasında değişken bir alan bırakıyordu. Bu alanda, tam anlamıyla ailenin bir parçası olarak kabul edilmemiş, ama çetenin koruma karşılığı haraç alma ve bölge kapma savaşlarında yardımcı olan genç adamlar vardı. Amerikan mafyasında bu adamların durumu, “askerler” ve “bağıntılı adamlar” olarak sınıflandırılan standart bir hal almıştı. Öte yandan, Sangiorgi'nin raporlarına dayanılarak karar verilecekse, bu adamların 19. yüzyıl Sicilya'sındaki statüsü henüz kesin bir biçim almamıştı. Raporda sık sık *cagnoli* [köpekler] ve *cagnolazzi*'ye [köpek yavruları] gönderme yapılmaktadır; bu sözcükler “iş arkadaşı” anlamına –belki sadık yandaşlar anlamında– geliyormuş gibi görünüyor. Salvo Lupo “köpekler” ve “köpek yavruları” arasındaki ayrımı, çetenin kârlarından pay almaya hakkı olan “yetiştirilmiş adamlarla”, “Amerikan mafyası terimi olan ve üyelik arzulayanlar anlamına gelen “bağıntılı adamlar” arasındaki ayrım olarak yorumlar. Bu ayrım, doğrudan hiçbir belgesel kaynak tarafından desteklenmemekle birlikte olasıdır.⁵⁴

Sangiorgi raporlarından (ve Amerikan mafyasıyla karşılaştırmalardan) mafya çetesinin aileden olmayan üyelerinin, liderin eski arkadaşlarıyla güvendiği iş ortaklarından ve çetenin bölgesinde kendi koruma haraççılığını ya da suç eylemlerini sürdürmek isteyen, çete ile işbirliği yapmaya hazır, onun liderinin egemenliğini kabul eden ve kârlarını onunla paylaşmaya gönüllü genç adamlar olduğu görülmektedir.

Bir mafya çetesi çeşitli eylemlerle uğraşabilir; yine de daimi varoluşu nede ni korumacılıktır. İdeal olarak lider, çetesinin denetlediği her malikâneye, yakın aileden birisini –oğlu, yeğeni ya da damadı– mafya “ortağı” olarak yerleştiriyordu. Bu “koruma altındaki yerler”, mafya çetesinin kazancının ana kaynağıydı.

En açık örnek çiftlik hayvanları hırsızlığıydı. Daha önce gördüğümüz gibi, sığır ve at hırsızlığının çoğu eyaletin iç bölgelerinde, Lercara ve Prizzi gibi kasabalarda düzenleniyordu. Çalınan hayvanlar teker teker ya da küçük gruplar halinde satılana kadar, ya da şehirde satılmak üzere kaçak mezbahalarda kesilene kadar araziden araziye dolaştırılıyordu. Bu tür hay-

⁵⁴ Lupo, 1988a.

van hırsızlığı birçok kişinin işbirliğini ve rızasını gerektiriyordu; en fazla da hayvanların geçtiği değişik arazileri koruyan çetelerin rızasını almak gerekiyordu. Mafya koruyucuları genellikle sonradan lidere verilen bir hediye ya da pay isterlerdi.

Sangiorgi böyle hırsızlıklarla uğraşan herkese çete üyeliği yakıştırmaya çalıştı; fakat bu, işi fazlasıyla rasyonel bir çerçeveye yerleştirmektir. Hayvan hırsızlığı çeteleri kuranlar, kendilerini genellikle özel girişimciler olarak görüyordu. Düzenli olarak birlikte çalıştıkları çeteler ile samimi ve karşılıklı olarak kârlı ilişkiler içindeydiler; fakat düşman çeteler arasındaki davalarda her zaman tarafsız kalmaya çalışıyorlardı.

Mafya liderinin görüş açısından hayvan hırsızlığı, “gagasını ıslattığı” ekonomik faaliyetlerin sadece değişik bir biçimiydi. Sangiorgi –Monreale ile Palermo’nun Porta Nuova’sı arasında yer alan– Mezzomonreale’deki Gentile malikânesinin, çalıntı hayvanların getirildiği merkezlerden biri olduğuna işaret eder. Aynı zamanda Villabate’yi mafya denetimi altında kaçak hayvan kesiminin yapıldığı bir bölge olarak gösterir. Hırsızların aksine, Gentile mülkünün mafya koruyucuları, çete üyesiymiş gibi görünmektedir; özellikle de Villabate çetesi ile ilişki içindeydiler. Yine de epeyce özerkliğe sahiptiler. Hırsızlar şartlara göre, hayvanları mafya liderinin koruduğu arazilerde otlatmaya izin almak için ona gelirlerdi ya da hırsızlarla ortaklığa girerek veya misafirperverliği ve rızası için *pizzu* isteyerek kendi düzenlemelerini yapan mafya ortağına giderlerdi. Her halükârda, ortak, parayı kendisi için değil, çetesi için kazandığını biliyordu.

Sangiorgi, mafya çetelerini bölgesel olarak örgütlenmiş göstererek, yerel gelenekleri takip ediyordu. Bu, mafyanın yayılmasını göz önüne getirmeyi kolaylaştıran bir şemadır. Şema, özellikle muntazam idari sınırlar ve bölgeler kavramlarıyla düşünmeye alışık olan polis için bir kolaylıktı. Yine de şema, biraz yanlış bir tanımlama gibi görünmektedir. Mafyanın yapısı minik çete devletlerinin oluşturduğu bir bulmacadan ziyade, bir kişisel ilişkiler ağı olarak daha iyi açıklanabilir. Bu ağ, patronlar (*capi* ve *sottocapi*) arasındaki ve bu patronlarla önemli ortaklar ve “müşteriler” arasındaki dostluk ve anlayışla kurulmuştur (bir sonraki bölümde bu ilişkiye daha yakından bakacağız). Mafyayı bu şekilde göz önüne getirmek zor olsa da, onu kişisel ilişkiler ağı olarak düşünmek çetelerin aslında nasıl işlediğini açıklamaya yardım eder.

Mafyanın bölgesel temelli bir şemasından kaynaklanan bir zorluk da, şemanın demografik birimlere dayanıyor olmasıdır: Her topluluğun kendi çetesi vardır. Bu yüzden, bunun gereği olarak, Sangiorgi (Galati’nin bahsettiği üç kasabayı hatırlarsak) Malaspina, Uditore, ve Passo di Rigano

mafyası ve bu bölgedeki diğer altı birimin mafyasının lider, lider yardımcısı ve üyelerinin listesini çıkarmıştır.⁵⁵ Fakat bu ve diğer raporlarda, mafya çetesinin temel çıkarlarının –ve düşmanlıklarının– merkezinin, içinde bulundukları toplum değil, her çetenin koruyuculuğunu kabul ettirmeye çabaladığı malikaneler olduğu çıktı.

Bu malikânelerin sınırlarının, toplulukların bölgesel sınırlarıyla uzaktan yakından ilişkisi yoktu. Bir çetenin gücü, denetlediği mülklerin büyüklüğü ve sayısıyla ölçülüyordu. Ayrıca bu mülklerin birbirine bitişik olup olmaması ve hatta Conca d'Oro'nun her tarafına dağılmış olmaları bile fark etmiyordu. Buradan, bir çetenin bölgesini diğerinkinden ayıran doğal sınırlar olmadığı sonucu çıkar. Demografi en iyi durumda bile zayıf bir göstergiydi: İşgücünün çoğunu Malaspina'dan sağlayan bir malikâne-nin Malaspina çetesinden bir koruyucuya sahip olması beklenir; aynen işçileri Uditore'den gelenlerin Uditore çetesi tarafından korunacağını beklediği gibi. Fakat Galati'nin zamanında bile, iki topluluk örtüşmeye başlamıştı ve kuzey banliyölerindeki malikâneler, rahatça yakındaki birçok topluluktan işçi bulabiliyordu.

Kuşkusuz bu, mafya çetesinin kendi bölgesini şiddetle savunmadığı anlamına gelmez; sadece, çetenin (nerede olursa olsun) savunduğu bölgelerin, lider ya da lider yardımcısının yaşadığı toplulukların bulunduğu yerlerden ziyade, denetlediği bölgeler olduğu anlamına gelir. Ayrıca çetenin gücünü belirleyen en önemli etmen genellikle lider ve yardımcısının akrabalık şebekesidir. 1890'lara gelindiğinde, Sicilyalılar artık her yere yayılmaya başlamıştı ve yüzyıl önce akrabalık ağları sadece bir köyle sınırlı kalan ailelerin, artık şehirde, kasabalarda, illerin çeşitli köylerinde ve hatta uzaktaki Amerika'da bile kuzenleri, yeğenleri ve damatları vardı. Sangiorgi'nin bölgesel temsil şemasına bakılırsa, kendi yerel çetelerinin üyeleri olmaları gereken Sicilyalıların, sık sık rakip çeteler ile müttefik oldukları görülmektedir. İnsan bu "hainlerin" sık sık rakip çetelerin önde gelen ailelerinin kuzenleri ve yeğenleri olduğunu keşfediyor.

Mafya çetesinin, bir taraftan bölgesel bir birim ve diğer taraftan da, gençlerinin, korunacak yeni mülk ve denetlenecek yeni faaliyetler aradığı bir "aile" ya da "klan" olarak değişkenliği, Conca d'Oro'da meydana gelen mafya savaşlarını açıklamaya yardım eder. Sangiorgi'nin raporunun büyük bir kısmı, 1890'larda Siino ve Giammona klanları arasında çıkan savaşları açıklamaya ayrılmıştır.

Sangiorgi'ye göre, 1894'e kadar Palermo mafyasının birinci patronu, Malaspina çetesinin lideri olan elli yaşındaki Francesco Siino'ydu. Fran-

cesco'nun büyük kardeşi Alfonso'nun liderliğini yaptığı ve lider yardımcısı Francesco'nun hem yeğeni, hem de damadı Filippo Siino olan Uditore çetesi, Francesco Siino ile ittifak halindeydi.⁵⁶ Siino klanı, gücü Conca d'Oro'nun her tarafına ve hatta kıta İtalya'sına bile uzanan müttefiklere ve aile kollarına sahipti.

Fakat genç aileler, Siino klanının gücüne meydan okuyorlardı. İlk önce Bracco-Amari ailesinin Colli bölgesindeki eski malikânesi üzerindeki Siino koruyuculuğunu kaldırmak isteyen ve lideri Giuseppe Biondi olan Colli mafyası, Siino'ya meydan okumuştı. Bu aileler, önceleri Siino klanıyla ittifak halinde olan fakat sonradan yan değiştiren Rosario Gentile'nin koruyucusu olduğu Pallavicino'daki eski Politi malikânesi yüzünden de rakiptiler. Bu genç patronlar, genellikle Giammona ailesiyle ittifak halindeydiler. Colli'deki ikinci lider Gaetano Cina, aslında Antonino Giammona'nın damatlarından biriydi.⁵⁷ Antonino'nun oğlu Giuseppe Giammona, Passo di Rigano çetesinin lideriydi. Onun yardımcısı Salvatore Bonura, Siino koruma bölgelerini eline geçirme tutkusunda olan bir başka mafia ailesinin başıydı.

1890'lara gelindiğinde, Antonino Giammona hâlâ aile reisi ve tecrübeli yönetici rolündeydi. Sangiorgi ona mafyanın ardındaki "yönetici zekâ" diye gönderme yaparak, "yaşlı ve eski bir dolandırıcı olarak nasıl suç işlenip savunma durumuna özellikle mazeretler sayesinde nasıl geçileceğini öğreterek yapılacak her şeye karar verir"⁵⁸ der. Fakat Siino klanıyla yapılan savaşta hiçbir rol oynamamıştı. Giammona'nın müttefikleri olan genç mafia liderleri Bonura, Biondi ve Cina, düşmanca davranan Siino bölgelerinin hepsini ellerine geçirmeye karar vermişlerdi. Uditore çetesinin koruması altında mülkleri soyup yağmalamaya başladılar. Sangiorgi'ye göre:

Mafia kuralları arasında diğer [çetelerin] nüfuz bölgelerine saygı göstermekle ilgili olan bir kural vardır. Bu kuralın ihlali kişisel hakaret anlamına gelir. Bu nedenle Giammona grubunun tecavüzleri Siino ailesi tarafından iğrenç bir hakaret olarak algılandı... [Giammona grubu] yaşlı [Antonino] Giammona'nın damadı Gaetano Cinori ile ilgili olan kışkırtıcı yüzünden kişisel nefret duydukları Siino ailesini, aynı zamanda eski bir kan davası ve çatışan çıkarları yüzünden rezil etmeye çalışıyordu.⁵⁹

Bu alıntıdaki noktalar tamamıyla belirgin değildir. Öte yandan, Sangiorgi daha sonraki bir raporda, Giammona klanının 1892'den 1895'e kadar kendi bölgelerine tecavüz ederek onlara hakaret eden mafia üyelerini öl-

56 *Age*.

57 Sangiorgi, 12 Aralık 1898, s. 217ff.

58 *Age*, 2 Aralık 1898, s. 190.

59 *Age*, 8 Kasım 1898, s. 37-40.

dürdüklerini yazar. Bu, “eski kan davası” ve “çatışan çıkarlar” deyimleriyle ne kastedildiğini açıklayabilir.⁶⁰

Sangiorgi’ye göre, 1897 başlarında, “[Siino klanının] ekonomik kaynakları kurumaya başladı. Şu ya da bu lider tarafından önerilen çeşitli çözümler bile kazançlarını yeniden canlandırmaya yetmedi.”⁶¹ “Çeşitli çözümlere” yapılan bu gönderme yine bu aşamada açık değildir; bunun anlamını sonraki raporlardan birinde keşfediyoruz. Palermo mafyasının 1960’larda sigara kaçakçılığı çetelerini, uyuşturucu kaçakçılığına dönüştürülebileceğini anladığı gibi, Siino ailesi de 1890’larda hayvan hırsızlığıyla uğraşan geniş kişisel ilişkiler ağının, kalpazanlık çeteleri kurmaya yarayabileceğini keşfetmişti.⁶²

Bu çetelerin merkezinde patronu Giuseppe Gandolfo olan ve Francesco Siino ile sıkı ittifak içinde olan Faldo klanı vardı.⁶³ Fakat Faldo klanının kalpazanlık atölyesi, 1896’nın Aralık ayında Resuttana Colli’nin polislerinin (jandarmalarının) baskınına uğramıştı. Bundan sonra, Conca d’Oro, (hayvan hırsızlığı çetelerinin iç bölgelerdeki merkezi olarak kalpazanlık faaliyetlerine girmiş olan) Lercara Friddi ve Venedik gibi uzak yerlerde bile tutuklamalar başladı.⁶⁴

Kalpazanlık çetelerinin dağılması bir dizi cinayetlere yol açtı. Francesco Siino, Giammona klanının kendilerinin polise ihbar ettiğinden kuşulanmış olabilir. Muhtemelen doğru olmamasına rağmen, bu oldukça doğal bir kuşkuydu. Antonino Giammona’nın iç bölgelerdeki hayvan hırsızlığı çeteleriyle olan ilişkisi 1862’lere kadar geri gitmektedir; Siino, kalpazanlık faaliyetlerini, Antonino Giammona’ya sımsıkı bağlı kalan bir şebeke üzerine dayandırmıştı. Siino ihbarın özellikle Giammona ile bağlarını korumuş olan Villabate klanı tarafından yapılmış olabileceğinden kuşulanmış olabilir. Her halükârda, 1897 Ocak ayında Siino mafyayı toplantıya çağırdı. Üyelere, “tamam öyleyse, artık kimse bana gerektiği gibi saygı duymadığına göre, her grup kendi başının çaresine baksın”⁶⁵ dediği raporlara geçmiştir. Bu, hem birinci patron konumundan vazgeçmesi, hem de Giammona klanına açık savaş ilanı olarak algılanmıştır.

Ne Antonino Giammona, ne de oğlu Giuseppe, kendi müttefikleri ve emrindekiler vasıtasıyla başlatılıp yürütülen kavgada o noktaya kadar ara-

60 *Age*, 2 Aralık 1898, s. 189-97.

61 *Age*, 8 Kasım 1898, s. 38.

62 *Age*.

63 *Age*, 20 Kasım 1898.

64 *Age*, 8 Kasım 1898.

65 *Age*, s. 42.

ya girmiş gibi görünmektedir. Fakat 1897’de Palermo bölgesinde, kurbanları topluca öldürülmüş ve (üçü) kuyuya atılmış olan ve birkaç ay cesetleri bulunamayan dört mafya cinayeti işlenmişti (halk arasında “kaybolan dört ceset davası” olarak bilinir).

Klan savaşları genellikle bir dizi pusu ile başlardı. Tek başına olan mafya adamları, çifteleriyle silahlanmış olarak kurbanlarını pusuda bekleyen ve hemen her zaman üç dört kişi olan rakipleri tarafından vuruluyordu. Bu cinayetler güpegündüz işlenebilirdi, çünkü kimse bir şey “görmezdi” Klan cinayetlerinin bazen açıkça işlenmesinin nedeni, kan davasının herkesçe biliniyor olmasıydı. Klan, yaptıklarının altına imza atmak gereğini duyduğu için, rakiplerinin intikam alındığını ve kim tarafından yapıldığını bilmesi için gayet açık bir biçimde öldürmek istiyordu.

İntikamın bu şekilde açıkça alınması, mafya şiddetine birtakım âdet öğelerinin girmesine neden olmuştu. Kurbanın yüzünü parçalamak olan *sfregio*, ölümcül bir hakaret, gereksiz bir saldırganlıktı. Fakat *sfregio* aynı zamanda saldırının, kurbanını şerefsiz birisi olarak gördüğünün halka ilanıydı.

Bu ilan diğer biçimlerde de olabilirdi. Kurbanın cesedinin saklanması ya da yok edilmesi, ailenin onu dini bir ayinle defnedememesi anlamına geliyordu. Bu çok kötü bir hakaretti ve “kaybolan dört ceset davasının” Palermo’da bu kadar ilgi uyandırmasının nedenlerinden biri, halkın, oğullarını defnedemeyen ailelere olan sempatisiydi. Suç o kadar büyüktü ki, kurbanlardan birinin babası bu olaydan dolayı Roma’ya giderek bakanı görmekle tehdit etmişti.⁶⁶

Kurbanların kalabalık bir grup saldırgan tarafından defalarca vurulduğu ve kuyuya atıldığı kaybolan cesetler davasındaki cesetlerin, en azından ilk üçünde hakaret tamamıyla kasıtlıydı. Mafya, kurbanlarına şerefli bir muamele yapılmasını önleyerek, savaş bittiği için ihlalcilerin artık rakip çetelerin üyesi olmadığını, fakat amansızca ortadan kaldırılması gereken aşagılık kişiler olduğunu ilan ediyordu. Başka bir deyişle, bu fazladan hakaret, cinayetlerin intikam cinayetleri değil, örgütün resmi idamı olduğunu gösterme niyetiyle yapılmıştı.

Kurbanların hepsi komşu çetelerin topraklarına tecavüz ya da hainlikle suçlanan önemsiz çete üyeleri idi. Bu cinayetler hakkındaki dikkate değer şey, kurbanların kimlikleri değil, cezalarının karşı çıktıkları lider ya da çete eliyle verilmemiş olmasıdır; onun yerine, Sangiorgi’ye göre, artık tehlikeli boyutlara ulaşan şiddet ve kan davası döngüsünü sona erdirmek is-

66 Angelo Tuttolimondo, Lo Porto ve Caruso cinayetleri için bkz. *age*, 11 ve 20 Kasım 1898.

teyen bir mafya liderleri kurulu emriyle idam edilmişlerdi. İdamlar dikkatle planlanmıştı: 4 Ekim 1897 Pazar akşamı kurulu teşkil eden liderler, ailenin bir tavernadaki ziyafetteyken, kendilerinin de ziyafete davet edildiğine inanan kurbanlardan üçü değişik yerlere götürülmüştü. Arabalarından inip eşlik edenlerle birlikte kalabalık bir grupla dolu bir tavernaya yürümüşlerdi. İçeriye girer girmez kapılar kapatılmıştı; kurbanlar, eşlik edenlerle tavernadaki adamlar tarafından etrafları çevrilip vurulmuşlardı. Öldürülmeleri ortaklaşa, açıkça ve neredeyse ayinsel bir karaktere sahiptir: orada olan her adam bir kurşun atmıştı.⁶⁷

Cinayetler, mafya liderleri kurulunun, zorla da olsa, savaşıran çeteler arasında barışı sağlayacağını işaretliydi. Aynı zamanda, mafya liderleri kurulunu toplayan Giammona ailesinin, artık Palermo'nun kuzey ve kuzeybatı bölgelerinde ve Conca d'Oro'da önderlik edecek mafya ailesi olarak yerini sağlama bağladığının da işaretliydi. Sangiorgi'nin, yeni barışın Antonino ya da Giuseppe Giammona tarafından sağlanıp sağlanmadığından veya onların dört cinayetin düzenlenmesine yardım edip etmediklerinden bahsetmemesinin nedeni, bilgi aldığı kaynaklarının Siini ailesine olan yakınlığıyla ilgili olabilir.

Her halükârda, barış Siinoları kurtaramayacak kadar geç yapılmıştı. Mafya kurulu iki ailenin barış yapmasını emretmişti. Francesco Siino'ya yapılan ilk suikasttan kısa bir süre sonra Ekim 1897'de Siino ve Giammona ailelerinin önde gelen üyeleri korumalarıyla birlikte 1866 isyancılarının karargâhı olan Borgo'daki San Francesco di Paolo Kilisesi'ne geldiler. Burada Antonino Giammona ve Francesco Siino'nun her ikisi de kan davasına son vereceklerine yemin etti. Tören Siino'nun kuşklarını gidermemiştir; Livorno'ya taşınmak istediğini ilan etti ve yeğeni ve damadı Filippo'nun da aynı işi yapmasını tavsiye etti. Fakat Filippo, Palermo'yu terk edip Siino ailesinin çıkarlarını savunmasız bırakmayı reddetti. Fakat Malaspina'daki evi çok açıktaydı ve bu yüzden kuzenleri Giuseppe ve Michele ile birlikte korumalarla çepeçevre sarılı olarak yaşadığı Borgo'daki bir eve taşındı.

Şimdi de Bonura ailesi ve Colli klanı onun peşindeydi. Malaspina klanında Francesco'nun yardımcısı olan Giuseppe Lombardo'yu, onu öldürmeye ikna etmeyi denediler. Lombardo eski arkadaşlarına sadık kalmayı yeğleyerek reddetmiş gibi görünmektedir. Sonunda cinayet Colli klanından Giuseppe Biondi tarafından planlanıp gerçekleştirildi. 1897 yılı boyunca Biondi yandaşları komşu mülklerdeki Siino muhafızlarını sistemli bir biçimde öldürmüşlerdi. Filippo Siino 8 Haziran 1898 alaca-

⁶⁷ *Age*, 11 Kasım 1898, s. 40-47.

karanlığında Porta Macqueda'ya gitmek üzere arabasına binerken pusu-ya düşürülerek yakın mesafeden atılan dört kurşunla öldürüldü. Arabasının sürücüsü ağır yaralanmıştı.⁶⁸

Francesco'yu teselli etmek mümkün değildi. Gidişini geciktirmişti ve şimdi Filippo'nun öldürülmesi kendisinin ve ailesinin artık değişmesi mümkün olmayan yenilgisini belirlemişti. "Kendimizi saydık ve diğerlerini saydık" demişti. "köpek yavruları" da dahil olmak üzere bizim sayımız 170; onlar 500 kişi. Bizden fazla paraları var ve bizim sahip olmadığımız nüfuza sahipler. Barış yapmak zorundayız."⁶⁹

Leopoldo Franchetti sonradan, 1890'larda Palermo'daki mafya savaşlarının 1500'lerdeki Squarcialupo İsyanı'nı hatırlattığını yazmıştı. Özellikle 16. yüzyıl Palermo baronluğunun hikâyesini bilen herkes, ekonomik motivasyonları ve yöntemleriyle ve belki de en fazla insani dramıyla, bunun aslında gerçek olduğunu bilecektir. Mafyaya feodalitenin ya da şövalyeliğin bir biçimi olarak yapılan göndermelerin ardındaki gerçeklik bu olabilir. Mafyanın Sicilya feodalitesinin bir yönü olduğunu düşünenlerden yana bir noktadır bu.

Bu bölümü bir dipnotla bitirebiliriz. 1848 ve 1860 milisleriyle, 1866'dan itibaren mafyanın büyümesi arasındaki ilişki üzerine birçok çalışma yapılabilir; çünkü yerel arşivlerde henüz dokunulmamış belgeler bulunması mümkündür. Fakat bu tür bilginin yorumu her zaman zor olacaktır ve bunların bugüne kalmaları öylesine bir şans meselesidir ki herhangi bir istatistiksel sonuç çıkarılması pek mümkün görünmüyor. Muhtemelen, "Kaç milis sonradan mafya üyesi oldu?" ya da "Kaç mafya üyesinin geçmişinde devrimcilik vardır?" gibi soruları asla kesinlikle yanıtlamayacağız. 1867 soruşturmasındaki tanıklar sorunun derinliğine pek inmemişlerdi; 1866 isyancılarıyla 1848 milisleri arasındaki bağlantıyı sıradan bir bilgi sorunu gibi ele almışlar ve oradan öteye gitmemişlerdi. Monrealeliler ve diğerleri göz önüne alındığında, bu bağlantının varlığı hakkında pek az kuşku vardır. 1866'ya gelindiğinde, tehlikeli sınıflar artık kendi başlarına faaliyet göstermeye başlamışlardı.

⁶⁸ *Age*, s. 335-36.

⁶⁹ *Age*, s. 336.

ŞİDDETE DAYALI KARDEŞLİKLER: 1866'DAN STOPPAGLIERI'YE MAFYA

1860'tan sonra Sicilya'yı Piemonte kalıplarına uydurmak, Albert Anayasası'nın basitçe yürürlüğe konmasından çok daha fazla şey gerektirecekti. En avantajlı şartlarda bile, Sicilya'nın Piemonte devletine asimilasyonu uzun ve zor bir iş olabilirdi.

Şartlar ise avantajlı olmaktan çok uzaktı. Siyasal gereklilikler Cavour'u, herkesten önce bir hamle yapmaya, Sicilya devriminin ele geçirdiği iktidardan ondan alan minyatür bir hükümet darbesi yapmaya zorlamıştı. Düşmanlarının önüne geçmek için yapılmış bir manevraydı bu; ne var ki bu manevra, sonraki on beş yıl boyunca Sicilya'yı idare edilemeyecek bir hale sokacaktı.

Cavour ve La Farina'nın zaferleri hiçbir şeyi değiştirmede. Aralık 1860'ma Piemontelilerin önündeki sorun, altı ay önce Crispi'nin karşısına çıkan sorunla aynıydı: Yeni devlet neye dayanacaktı? Arabulucular neredeydi? Sonraki siyasal kuşakların deyimiyle, emirleri ve reformları yukarıdan, aşağıda bekleyen kitlelere götürecek olan iletici kayış işlevini kim yerine getirecekti?

14 Aralıkta Cavour, Vittorio Emanuele'ye şöyle yazıyordu: “Amacımız açık; tartışmalar onu etkilemez. Amacımız İtalya'nın en zayıf ve yozlaşmış kısmına birliği dayatmaktır. Bunun araçları hakkında da fazla tartışılacak bir şey yok; ahlaki güç kullanacağız ve bu yetmezse fiziki güce başvuracağız.”¹ Bulunduğu koşullar altında, Cavour, her ne pahasına olursa olsun durumu denetim altına almaktaki kararlılığını göstermek istiyordu. Ama olaylar olup bittikten sonra geriye bakıldığında, bu tasarı sönük bir olasılıkmış gibi görünmektedir. Gerekli kadrolar, dostlar ve hatta güveni-

1 Recupero, 1987, s. 69.

lir temel bilgi kaynakları olmaksızın, hükümet, yapmakla yükümlü olduğu şeyi yerine getirmek için kısa sürede sadece “fiziki güç” kullanmak durumunda kalacaktı.

Sağın Yönetiminde Sicilya

Palermo’da ikamet eden İngiliz vatandaşının 1866’da gözlemlediğine göre, Bourbonlar suçlularla ya “olağanüstü kanunlarla ya da suçlularla yapılan sistemli anlaşmalarla”² baş ediyorlardı. Cavour bu şekilde devam etmeyi asla tasarlamamıştı. Kuzeyli liberaller, “suç, ilkel cezalandırmalar, genel aflar ve daha kötü suçlar kısır döngüsünün”,³ devletin yanlış yönetilmesinden kaynaklandığı noktasında Napolili tarihçi Pietro Colletta ile aynı fikirdeydiler. Birleşik İtalyan devletinin ilk hükümetleri, Cavour’un ve onun ardıllarının partisinin –Tarihsel Sağ– baskın olduğu hükümetlerdi. Bu partinin öncelikli hedefi Sicilya’da düzeni sağlamaktı. Peki bunu yapmakta ne kadar başarılı oldu?

1860’ta Torino için Sicilya, siyasal haritası çıkarılmamış bir alandı. O sene Cavour, arkadaşı ve sırdaşı Diomede Pantaleone’yi bir görevle önce kıta İtalya’sının güneyine, sonra da Sicilya’ya göndermişti. Pantaleone, Cavour’un Ulusal Cemiyet’inin üyeleriyle ilişkiye geçecek, adadaki siyasal iklim ve özellikle de Ulusal Cemiyet’in seçilme şansı hakkında onların fikirlerini alacaktı. Pantaleone görevini bitirmeden Cavour 1861’de ölünce, sonuç raporunu Cavour’un ardılı Bettino Ricasoli’ye vermişti.

Pantaleone diplomatik biriydi; mektubunun havası ölçülü ve kontrol-lüydü, fakat aynı zamanda açık sözlüydü. Palermo’da konuştuğu kişiler Cavour’un Garibaldi ve Crispi yandaşlarını tasfiye etme politikasından rahatsızdılar. Hükümetin 1860 seçimlerindeki zaferine rağmen, Sicilya’nın Savoy hanedanına olan bağlılığının köklerinin derin olmadığını biliyorlardı. Hataları ne olursa olsun Garibaldi ve Crispi, Piemonte kralı Vittorio Emanuele’yi anayasal hükümdar olarak kabul etmişlerdi ve sıkı bir şekilde birlikçiydiler. Ayrıca, hükümet onların yerine kimi koyabilirdi ki? Garibaldi çok sevilirdi ve Sicilya toplumunun en genç ve enerji dolu öğeleri onun peşine takılmıştı. Sicilyalılar Cavour’un Ulusal Cemiyet’inden bu kadar coşku duymuyorlardı ve cemiyetin tüm Sicilyalı üyelerinin geçmişlerinin dikkatli bir incelemeden temiz çıkacağı da söylenemezdi. “Siyasal olarak sekter karakterde olan herhangi bir örgütte olduğu gibi, bu partinin liderlerinin nızası ya da bilgisi olmadan partiyle ilişkisi olan ve bir örgütün, hükümetin zararına bile olsa, koruma adına kendi adamlarına her zaman

2 *Quarterly Review*, 1867, s. 104.

3 Colletta, 1849, s. 38.

sağlayabileceği hükümet görevlerine genellikle büyük bir skandalla atanan üçkâğıtçılar, gangsterler ve caniler var”⁴ diye yazıyordu Pantaleone.

Pantaleone’nin, Mazzini’nin Hareket Partisi’nin etkisini önlemek için hükümet işlerinin dağıtımına sıra geldiğinde tüm şevkiyle Ulusal Cemiyet üyelerinin tercih edileceğini apaçık söyleyen La Farina’yı kastettiği hemen hemen kesindir. Gördüğümüz gibi Dük di Cesarò’ya göre, baronlar 1848 ve 1860’ta milis birliği oluşturmak istediklerinde, “topladıkları adamların içine girdikleri belâları incelemekte çok titiz olmak” eğiliminde değillerdi. Öyle görülüyor ki La Farina da Ulusal Cemiyet’i oluştururken bu hiç soru sormama ilkesini uygulamıştı.

Bunun sonuçları polis kuvvetlerinde görülebilir. Ayrıca en fazla etkilenen bölge de Palermo’nun kuzey banliyölerindeki Colli bölgesiymiş gibi görünüyor. Burada halkın emniyeti Salvatore Licata’nın oğulları, torunları, kardeşleri ve yeğenlerinin ellerindeydi. Licata ailesi, sadece Colli’de soygun düzenlemekle kalmıyor, aynı zamanda bölgedeki zengin ailelere şantaj mektupları gönderiyor ve haraç ödemeyi reddedenlerin villalarını yağmalyordu.⁵

Antonino Giammona gibi Salvatore Licata da, 1860’ta milis önderliği yapmıştı; ki bu gerçek muhakkak 1860’tan sonra Colli’de bölge polisinin başkanı olarak atanmasına yardım etmiştir. Bölge, Malaspina ve Uditore’yi içine alıyordu ve 1870’lerde bile bu şehirlerin mafya çeteleri Palermo yeraltı dünyasının egemen güçleri olarak ortaya çıkmaktaydı. Giammona ve Licata aileleri arasındaki ilişki hakkında bize bir şey söylenmiyor; fakat onların samimi ve karşılıklı birbirlerine yararlı olduklarından başka bir şekilde düşünmek mümkün değildir. Bu, polis temsilcisi ve bölge savcısının, Uditore mafyasına karşı mücadelesinde Dr. Galati’ye yardım etmemelerinin nedenini açıklamaz. Aynı zamanda, ne valinin, ne devlet savcısının ve ne de Palermo’daki polis şefinin, Colli bölgesinde neler olduğu hakkında bilgilendirilmiş olmasını açıklamaya da yardımcı olabilir. Licata ve ailesinin geniş bir dostlar şebekesi vardı ve Giammona, Ulusal Muhafızlarda komutandı; ayrıca kalabalık bir dini kardeşlik örgütünün hamisi ve yerel toprak sahipleri derneğinin başkanıydı. 1866’daki hizmetlerinden ötürü hükümet ona madalya vermişti. Yerel görevlilerin durumdan haberi olmasına rağmen, böylesine nüfuzlu ve bağlantıları olan bir adamı ihbar etmeden önce çok düşünmeleri gerekiyordu.

4 Alatri, 1954, s. 43-48; alıntı s. 44. Ayrıca bkz. Scicchilone, 1952.

5 Salvatore Schiavo, 1875 Oturumları’nda, s. 376. Bkz. Polis şefi Rastrelli’nin yorumları, s. 405.

Sonuç olarak, tepedekiler hiçbir şeyden kuşkulanmıyor ve hiçbir şey bilmiyordu. Malaspina civarında kendisine birkaç arazi miras kalmış olan Giacomo Pagano, bahçelerin bakıcılarıyla işbirliği içindeki Licata ailesi eliyle yapılan meyve hırsızlığından şikâyet etmek üzere 1875'te polis merkezine gittiğinde, polis şefi Pietro Biundi ona inanmayı reddetmişti. Hırsızlıkların Licata ailesinin işi olabileceğini reddedip Pagano'ya hiç de yardımcı olmayarak, bunun Colli'deki polisin bakması gereken bir konu olduğunu söylemişti.

Böyle bir yanıtla açıkça tatmin olmayan Pagano, vali Kont Rasponi'yi görmek istemişti. Rasponi, Pagano'nun dertlerini dinlemiş fakat yapabileceği bir şeyin olmadığını söylemişti. Palermo'nun banliyöleri hakkında bilgisi yoktu ve zaten elinde şikâyetleri araştırarak insan gücü de yoktu. 1875 parlamento soruşturma komisyonunun önünde bu konu üzerine konuşan Pagano, sade bir vatandaş olarak kendisinin organize suç hakkında, tüm raporlara ve polisteki sırdaşlarına rağmen neler olup bittiğini açıkça bilmeyen validen çok daha fazla bilgi sahibi olmasının tuhaf olduğunu söylemişti.⁶

Suç unsurlarının sızdığı yerler sadece polisle de sınırlı kalmamıştı. Di Cesarò 1875 soruşturmasında, 1870'lerin başlarında, "Sicilya'nın en saygıdeğer vatandaşlarından" ve "hükümete körcesine bağlı biri" olan Francesco Vassalo Paleologo'nun, Rasponi'den önceki vali Giacomo Medici'yi, "Piana dei Colli'de olagelen bazı sorunları" gizlice anlatmak üzere ziyaret ettiğini söylemiştir. Paleologo hafta sonunda villasına döndüğünde, "bazı nüfuzlu kişileri" Medici'ye ihbar ettiği bilindiği için bir süre bölgeden uzakta durması gerektiği konusunda onu uyaran bir köylü tarafından ziyaret edilmişti. Şaşırın Paleologo adama ne duyduğunu sorduğunda, köylü, Medici ile yaptığı konuşmayı tüm ayrıntılarıyla ona tekrarlamıştı.⁷ 1850'lerdeki devrimci örgüt üyeleri gibi, yeraltı da, devletin kendi gizli bilgi şebekesine sızmıştı ve çoğunlukla da devletin bir adım ilerisindeydi. Eğer Paleologo mülklerinin korunmasını arzuluyorsa, işin sorumluluğunu gerçekten üstlenen kişilerle anlaşmaya varmalıydı.

Bu sızmaların büyük kısmı, üst düzey polis görevlilerinin bilgisi ya da arzusu dışında gerçekleşmişti; fakat hepsinin de değil. Bourbonların sadece "olağanüstü kanunlarla" değil, "suçlularla sistemli bir biçimde yapılan anlaşmalarla da" denetimi koruyabildiklerine değinmiştik. 1875 soruşturması sırasında Palermo hâkimlerinden biri ifadesinde, "polisin yanlış bir düşünceyle,... mafyanın yansını denetimleri ve emirleri altında tutmak su-

6 Giacomo Pagano, 1875 Oturumları'nda.

7 1875 Oturumları, s. 300.

retiyle diğer yansını da denetleyebileceğini”⁸ sandığını söylemişti. Aynı şey, hükümetin, polis kuvvetlerinin alt saflarını mafyaya dayandırmayı denediğini söyleyen hukukçu ve senatör Andrea Guameri tarafından da doğrulanmıştı. “Bu”, diye devam ediyordu hâkim, “ciddi bir hataydı”; çünkü “hükümet bu öğelerin polis görevlilerine sürekli bilgi vermelerini bekliyordu. Onlara –ahlaki açıdan ve iltimaslarla– ödeme yapıyor, onları kursal korucu yapıyor, silah ruhsatı veriyor, polisin yapabileceği türden küçük iltimaslar geçiyordu.”⁹

Otoritelerle yeraltı suç dünyası arasındaki sözsüz ve yazısız işbirliği biçimleri yüzyıllardır mevcuttu. Fakat 1850’lerde polis şefi olarak Salvatore Maniscalco’nun ellerinde bu işbirliği, sıkı ve etkili bir iş ilişkisine dönüşmüştü. Maniscalco kendi muhbirler, sırdaşlar ve dostlar ağını bir baskı aracı olarak kullanabiliyordu. Önemli bir suç işlendiğinde –öç alma cinayeti, büyük miktarda hayvan hırsızlığı, ailenin oğlunun kaçırılması ya da kızına tecavüz edilmesi gibi– ve bunu yapanlar yerel ya da aile dayanışmasıyla korunduğunda, Maniscalco araçlarını harekete geçirerek şüphelilerin ailelerini, arkadaşlarını ve koruyucularını tutuklar veya kuşkulanan kişiyi teslim edene kadar ya da zarara uğramış tarafla anlaşma yapılınca kadar onları gözaltında tutardı. Bunlar gayri resmi anlaşmalardı; cezalandırma aracı olmaktan çok halkın güvenliğini alt üst edecek ve iki tarafa da pahalıya mal olacak uzun süreli kan davalarını önleme aracı olarak düşünülmüşlerdi.

Suç dünyasını da uzanan gayri resmi, yani belirlenmiş kuralları olmayan bir arabuluculuk ve baskı tekniği idi bu. Bir mafya çetesi diğerinin tecavüzünü, “ölümcül bir hakaret” olarak gördüğü için, böyle tecavüzler yeraltı savaşlarının temel nedenleriydi. Maniscalco bunu anlamıştı ve böyle savaşları önlemenin bir yolunun, bilinen yeraltı dünyası patronlarına “saygıyla” davranarak onların daha genç “köpekler” ve “köpek yavrularını” düzen içinde tutmalarına yardım etmek olduğunu biliyordu.

1867 soruşturması sırasında, Palermo’nun yeni atanmış polis şefi Giuseppe Albanese, “güvenliğin sağlanmasında mafya patronlarını da kullandığı”¹⁰ için Maniscalco’yu övmüştür. Bundan, Albanese’nin Maniscalco’nun taktiklerini kendisinin de kopya etmeye karar verdiğini çıkarmak, pek fazla ileri gitmiş olmak gibi görünmüyor. Fakat Maniscalco’nun arkasında mutlakıyetçi bir hükümet vardı; istediği herkesi istediği süre tutuklayabiliyor ve icraatlarının halk tarafından öğrenilmesini engelleyebiliyordu. Ama 1860’tan sonra böyle yöntemler artık mümkün değildi.

⁸ *Age*, s. 376.

⁹ *Age*, s. 477.

¹⁰ *Moti*, s. 143.

Maniscalco, 1857'de pazar ayını için Palermo Katedrali'ne girerken bıçaklanmıştı. Suikast girişiminde bulunan ve yakalanamayan kişi, devrimcilerle de çalışan yeraltı dünyasından biriydi.¹¹ Maniscalco'yu taklit etmesinin bu kadar ileriye gideceğini muhtemelen asla hayal etmemiş olan Albanese, 1869'da aynı şekilde yaralanmıştı. Fakat bu kez saldırgan anında yakalanmıştı. Adamın Palermo'daki "mafyaacıların en tehlikeli adamlarından biri, bıçak ustası, ve şiddete düşkün biri" olduğu ortaya çıktı. Suikastın nedenini açıklaması istendiğinde, Albanese'nin, kendisine polis adına çalışması konusunda baskı yaptığını söyledi; bunu reddettiğinde, Albanese onu acil şartlarda polisin uygulayabileceği bir tür sürgün demek olan *domicilio coatto* ile tehdit etmişti. Adamın araya girecek nüfuzlu bağlantıları vardı, fakat Albanese yine de dediğinden şaşmıyordu: "Ya polis ya da *domicilio coatto*". Adam artık kendisini tutamayarak yolda Albanese'ye saldırmıştı (ve sonuçta yirmi yıl ağır kürek cezasına çarptırılmıştı).

Bu bilgi, 1875'te Sicilya'da toplum güvenliği üzerine yapılan bir parlamento tartışmasında, 1870'lerin başlarında devlet savcısı olan Diego Tajani tarafından açıklanmıştı.¹² Tajani, 1870'te Palermo, Monreale ve Misilmeri'deki polis görevlilerinin hırsızlık ve haraç işleriyle uğraştıklarını gösteren deliller bulduğunu ilan ediyordu. Bu görevlilerden bazılarının ya Albanese'nin sırdaşları olduğunu ya da onun yeraltı dünyası ile ilişkilerine bulaşmış olduklarını keşfetmişti. Tajani, Monreale'deki bir mülk sahibinin, mahkemeye geleceklerine dair Monreale polisini temin etmelerine rağmen kendileri için çıkarılan tutuklama emri yüzünden saklanmakta olan iki genç oğlundan bir mektup almıştı. Tajani'ye yazdıkları mektupta iki oğul gerçek katillerin polis görevlileri olduğunu iddia ediyorlardı. Delillerini Tajani'nin kendisine sunabilmek için koruma sağlanmasını istiyorlardı.

Tajani gençlerin isteklerini kabul etmeye karar verdi. Fakat birkaç gün sonra ikisinin de öldürüldüğünü öğrendi. İki gencin öldürülmesi emrinin Palermo polisi tarafından verildiğinden kuşkulanasına yol açan deliller keşfetmişti. Bu delillere dayanarak, alışılmamış bir adım atıp Albanese'nin tutuklanması için emir vermeye karar verdi.¹³ Hükümet zamanında araya girdi ve bir skandal çıkmadan sorunun üstü kapatıldı. Albanese, kariyeri harap olmuş bir durumda istifa etmeye zorlandı.¹⁴

11 De Cesare, 1969, s. 697-98.

12 *ATTI*, 11-12 Haziran 1875.

13 Bkz. Alatri, 1954, s. 366-81 ve Merlino, 1953, s. 103-5.

14 Bkz. Alatri, 1954'teki yeniden kurma.

Hükümetin Sicilya’da denetimi sağlamadaki, bilgi edinmedeki ve kimlerin dostu olup olmadığını bilmedeki beceriksizliği, “halk ile otorite arasındaki derin ve uzun süreli bir yanlış anlamanın” ardında yatıyor diye şikâyet ediyordu Kont Gualterio, 1865’teki raporunda. Rapor baharda, Giuseppe Badia hâlâ taşrada gizlenirken yazılmıştı. Gualterio, belki de devrimciler tarafından yaratılan siyasal kargaşayı, Angelo Pugliese ve çetesinin soygunlarını ve adam kaçırmalarını düşünerek, çeşitli siyasal grupların son zamanlarda işlenen suçlara karışmış olduğunu söylüyordu. Giovanni Corrao Sicilya’ya döndüğünde, diye devam ediyordu, mafyayı aramış ve onun desteğini sağlayınca, devrimciler ve mafya beraberce Bourbon partisinden yana geçmişlerdi. Mafya ve Bourbonlar arasındaki ittifak Corrao’nun ölümünden sonra Badia tarafından korunmuştu. Bu bağların geliştiğini gören Crispi ve Mazzini yandaşları ve Crispi yanlısı *Il Percursore*’nin editörleri öylesine telaşlanmışlardı ki, Gualterio’nun yazdığına göre, hükümete muhalefet yapmayı bırakıp Torino’daki ılımlıların sıkı destekçileri haline gelmişlerdi.¹⁵

1865’e gelindiğinde devlet neredeyse kuşatma altındaydı: Ordu toplumun güvenliğini garantileyemiyordu; İngiliz gözlemcinin dediği gibi, “evlerdeki ve yollardaki çete soygunları, polis görevlilerinin ve diğer görevlilerin öldürülmesi, gasp, posta ve diğer kamu araçlarına yapılan saldırılar, günlük olaylar haline gelmişti.”¹⁶ Toplumun yetkililere olan güveni çok azalmıştı. Gualterio raporuna şöyle devam ediyordu:

Hükümet kendisini, çeşitli sınıflardan nüfuzlu ve güvenilir vatandaşların desteğini isteyecek gerekli ahlaki otoriteden yoksun durumda bulmuştu ve bu yüzden son zamanlarda patlayan (çeşitli partilerle birçok bağı olan) suç ve huzursuzluk salgınları sırasında kendisini, kitlelere eylemlerinin yararını anlatamaz ve bu suç patlamasının ürettiği talihsiz sonuçları engelleyemez halde bulmuştu.

“Halk ve otorite arasındaki uzun süreli ve derin yanlış anlamaya” neden olan ve “mafya denilen suç birliği denilen grubun küstahlığını artırmasına olanak sağlayan” şey, bu tecrit durumuydu. İç bölgelerde çalışan bir polis görevlisi, iki yıl sonra valiye yazdığı bir raporda sorunu çok daha kısaca anlatmıştır. “Samimi olalım” diye yazıyordu, “burada otorite ve hükümetin çok az dostu var.”¹⁷

15 ASP Gab Pref, b. 7, kat. 35.

16 *Quarterly Review*, 1867, s. 100.

17 ASP Gab Pref, b. 7 kat. 35. Alatri, 1954, s. 221-22.

Bunun gerçek olduğu en kolay iç bölgelerde görülmektedir. Angelo Pugliese'nin çetesi, 1860 ve 1870'lerde faaliyette olan yeni eşkiya çetelerinin içinden çıktığı çekirdekti. Pugliese'nin yönetiminde varlığını sürdüren suç ortaklığı şebekesi 1875'te, Termini Imeresi ve Cefalù'nun hinterlandından, ta Sciacca civarındaki güney sahillerine kadar uzanan gerçek bir eşkiya koridoru biçiminde pekişmişti.¹⁸

Polis ve ordu burada çok az şey yapabiliyordu, çünkü yerel toprak sahipleri işbirliği yapmayı reddediyorlardı. Bu toprak sahiplerinin Guccione gibi bazıları, sadece kendi çıkarları ve yasadışı kazançları için çalışıyorlardı. Fakat bu, hepsi ya da çoğunluğu için söylenemez. Toprak sahiplerinin çoğu çetelere sadece koruma parası ödüyorlardı. Öyleyse kendilerini eşkiyadan kurtarması için polise yardım etmeye niçin istekli değillerdi? Haraç vermeyi kabul ederek ne kazanıyorlardı? Sorun 1875'te tartışıldığında, Agrigento vilayetindeki Aragona kasabası temsilcisi Dük di Cesarò, çok basit bir açıklama yapmıştı: "Cahil yerel halkın gözünde, yaşamlarını ya da mülklerini korumayı garantilemeden vergi alan bir hükümet... çetelerin oynadığı rolü oynar! Vergi alıp toplumun güvenliğini sağlayan çeteler de yasal bir hükümet rolünü oynarlar!" Parlamento kayıtları bu konuşmanın "sol kesimden "bravo" sesleriyle, sağ kesimden ise homurtularla"¹⁹ karşılandığını göstermektedir.

İç bölgelerdeki toprak sahiplerinin, polisten daha fazla güvendikleri için haydutlarla işbirliği yaptıkları fikri kuşkusuz hükümet için kesinlikle kabul edilemeyecek bir fikirdi. Fakat polis bile bunun bazen doğru olduğunu kabul etmek zorundaydı. 1890'larda Antonino Cutrera, Cammarata'ya polis delegesi olarak gönderilmişti. Görevi, son kalan eşkiya liderlerinden biri olan Francesco Paolo Varsalona'yı yakalamaktı. Belediye başkanına çıktığında, şaşırtıcı bir şekilde Varsalona'nın yakalanması konusunda başkanın hiç de hevesli olmadığını gördü. Bunun nedenini sorduğunda, başkan, Cutrera'ya şu yanıtı vermişti:

Varsalona'nın çok kötü olduğunu söylüyorlar, ama bana öyle görünmüyor. Üstelik her şey bana mantıklı görünüyor; devlet bizim canlarımızı koruyamazken, toplumsal bütçemize hiçbir şeye mal olmayan bir katkı sayesinde Varsalona yaşamlarımızı ve mallarımızı koruyor. Bundan başka ne zarar veriyor ki? Kimseyi rehin almıyor; kimseyi öldürmüyor. Sadece yaşıyor ve insanların yaşamlarını sağlıyor.²⁰

18 "Eşkiya koridoru" ifadesi, İçişleri Bakanı Giovanni Nicotera'ya aittir, alıntı: Cavalieri, 1925, s. xiv ve xv. Eşkiya hakkında bkz. Yazarı belli değil [De Menza], 1878.

19 *ATTI*, 5 Haziran 1875.

20 Cutrera, 1904, s. 56. Falzone 1979.



"...Varsalona yaşamlarımızı ve mallarımızı koruyor. Bundan başka ne zarar veriyor ki? Kimseyi rehin almıyor; kimseyi öldürmüyor. Sadece yaşıyor ve insanların yaşamalarını sağlıyor Kaynak: Archivio Lo Presti.

Di Cesarò ve Cammarata belediye başkanı, kuşkusuz eşkıyalığı savunmuyorlardı. Sadece, rezilce ve ahlaksızca görünse bile, birçok Sicilyalının yerel eşkıyaya polisten çok daha fazla güvendiğini söylüyorlardı.²¹

Durum Palermo bölgesinde çok daha kötüydü. Partinico kasabası durumu temsil eden en iyi örnekti. 1868'de Vali Giacomo Medici, adalet bakanına yazarak yerel savcı Cuneo'nun davranışlarından şikâyet etmişti.²² Palermo polis şefi Giuseppe Albanese, Partinico atlı muhafızlarının, Salemi toplum güvenliği temsilcisini öldürmeye teşebbüs etmekle suçlanan Vito Celeste'yi tutuklamalarını emretmişti. Fakat Celeste, 1866 milis liderlerinden biriydi ve Partinico'da partinin patronuydu. Albanese'nin emrini iptal edip onun yerine atlı muhafızların hapsedilmesini emreden savcı Cuneo'nun da yakın arkadaşıydı.

Üzerlerinde bulunan Albanese'nin yazdığı²³ mektuba göre atlı muhafızlar, Partinico bölgesini istila etmiş olan eşkıyayı temizlemek üzere gönderilmişti. Bu eşkıyanın bazıları Cuneo'nun kuzenleriydi ve Cuneo dostlarını ve ailesini korumak için halen yedisi Partinico hapisanesinde çürümekte olan muhafızların tutuklanmasını emretmişti. Medici ve Albanese'ye göre Cuneo, tutuklama emrini, Cuneo ve Celeste'nin kuzenleri olduğu anlaşılan yalancı tanıkların ifadelerini kullanarak ve tamamıyla uydurulmuş suçlamalara dayanarak vermişti.

Cuneo'nun işinden alınmasını istemek için Medici ve Albanese'nin birçok gerekçeleri vardı. Partinico kanunsuz bir ortama dönüşmüştü: Belediye yönetimi rüşvetçi ve etkisizdi (Albanese kasaba kâtibini "tarifi mümkün olmayacak kadar rüşvetçi" olarak niteler); çeteler güpegündüz silahlarıyla vuruşuyorlardı; yerel grup liderleri rakiplerini ortadan kaldırmak için katil kiralıyorlardı ve önceki belediye başkanı bir kanun kaçağıydı.²⁴ Fakat bölgeye yapılan tek yardım, en az devletin dava açmak istediği eşkıya kadar kötü amaçları olan yerel gruplardan geliyordu.

Bazen devlet bu engelleri basitçe bir kenara iterek ilerlemek istiyordu. Rapor, atlı muhafızların emri altında çalıştıkları neredeyse kesin olan Partinico bölgesindeki ordu komutanının bir mektubunu içerir. Komutan, Medici'nin söylediklerini doğrular; fakat aynı zamanda atlı muhafızların "aşırı gayretli" oldukları ve "mahkûmlarına olağandışı davranışlarda" bulundukları hakkındaki hikâyelerin de doğru olduğunu söyleyerek devam

21 Bkz. Yazarı belli değil, 1876.

22 ASP, Gab Pref, b. 19, kat. 20, fasikül 27, 1868.

23 *Age*.

24 Bkz. Albanese'den rapor, ASP Gab Pref, b. 19, kat. 20, fasikül 27, 1868. Hess, 1973, s. 109-15; Foti, 1875.

eder ve ikiye bölünmüş bir biçimde, “amacın başarılmaya yardım edecekse, kanuni engeller azaltılmalıdır”²⁵ diyerek bunları haklı çıkarmaya çalışır. Devlet, yerel destek olmadan bu karmaşanın içinden nasıl çıkabilirdi? Medici’nin çok az seçeneği vardı. 1869’da toplum güvenliğinin durumu hakkındaki karamsar değerlendirmesini tekrarlayarak, çabalarını engelleyen yerel yargıç ve polisleri devre dışı bırakabileceği daha sert polis yetkileri istedi.²⁶ Gerçekten de, 1870 ve 1875 arasında Medici ve Albanese tarafından sürekli baskı altında tutulan hükümet, Sicilya’daki polise, adli arama emri olmadan arama, el koyma ve tutuklama yetkisini verdi.

Marco Minghetti hükümeti, Sicilya’daki görevlilerin baskısı altında 1874’te bir kez daha Sicilya’daki acil yasaları güçlendirme teklifi sundu. Hükümetin teklifi 1875 baharı sonunda Temsilciler Meclisi’nde görüşüldü. Hükümet, görüşmeden önce, belki de raporlarda anlatılan zor koşulların kararsızları acil önlem alınması gerektiğine ikna edeceğini hesaplayarak, Sicilya’daki bölgesel raporları dışarıya sızdırmıştı. Fakat bu hamle geri tepti; bazı kuzeyli görevlilerin Sicilyalıları anlatırken kullandığı küstah dil, güneyli ve özellikle de Sicilyalı milletvekillerinin hükümetin desteğine koşmaları yerine hükümete güvenmelerine ve birleşmelerine yol açtı.

Bu görevliler, muhtemelen söylediklerinin asla halka açıklanmayacağıni düşünerek, gerçek duygularını gizlemek için hiçbir çaba sarf etmemişlerdi. Örneğin mafyanın nedenleri nelerdir sorusuna yanıt olarak Caltanisseta valisi Guido Fortuzzi, “adalet, dürüstlük ve şerefın ölmüş olduğuna inanan ve sonuç olarak açgözlü, kana susamış ve boş inançlı olan” Sicilya halkının “bozuk ahlakını” göstermişti.²⁷ Bu düpedüz bir hakaretti. Luigi La Porta, üstü kapalı olarak söylenenleri çürütmek üzere kurulda ayağa kalktı: “Beyler, bu Sicilya’nın gücüne gitmez. Onun şerefi Senyör Fortuzzi gibi birinin sözlerinin çok üzerindedir.” Bu noktada Sciaccali Saverio Friscia onun sözünü kesti. Ayağa fırlayarak, “Sicilya’nın ‘medeniliği’ görkemli eylemlerinde görülür!”²⁸ diye bağırıldı.

“Görkemli eylemler”, Sicilya’nın ayaklanma geleneğine yapılan açık bir göndermeydi. Sicilya’daki toplum güvenliğinin kötüleşmesi üzerine yapılan bir tartışmada bu, birçok kuzeyli temsilcinin tahammül edebilece-

25 Bkz. Cefalu belediye başkanı ve vali yardımcısından mektuplar. ASP Gab Pref, b. 33, kat. 24, fasikül 45, 1875.

26 Bkz. Albanese’den Medici’ye, 14 Haziran, 1869, ASP Gab Pref b. 18, kat. 20, fasikül 48; Medici’den Bakan Lanza’ya 18 Haziran tarihli mektup, *age*, fasikül I. Ayrıca bkz. Alatri, 1954, s. 360-4.

27 Zikredildiği yer: Pagano, 1875. Alıntı 1875 Oturumları’nda da geçiyor, 8. not; fakat burada duyguların dozu biraz azaltılmıştır.

28 *AITI*, 6 Temmuz 1875.

ğinden daha fazlaydı. Fakat Friscia bir anarşistti; İtalyan parlamentosunda temsilcilik yapmış tek anarşist oydu. İtalya'yı ve belki de tüm dünyayı –aynen Sicilya Vesperum'unda olduğu gibi– şiddetli bir devrimle yeniden yaratmanın Sicilya'nın alinyazısı olduğuna inanmıştı.

La Porta, konuşması sırasında Sicilya'daki polisin yaptığı aşırılıkların bazılarını saydı. 1866 isyanından önce Misilmeri'deki polisin, mahkûmların karlarına kocalarının gözleri önünde tecavüz ettiği hikâyesini de dahil etti. Bu daha önceden 1867 soruşturması sırasında zikredilmiş bir suçlamaydı ve hikâyeyi anlatan tanık, Lercara Friddi belediye başkanı olarak ifade veren Giovanni Nicolosi'den başkası değildi.²⁹

La Porta'nın 1875 tartışmasındaki hikâyesi ve Friscia'nın Sicilya'nın ayaklanma geleneğini çağrıştırması simgesel önemdedir. Artık muhalefet, özerklik yanlıları, Garibaldiciler, Mazzinici Birlikçiler ve devrimciler olarak bölünmüş durumda değildi; üyeler mağdur Sicilya ulusu adına, Sicilyalılar olarak konuşuyorlardı. Muhalefet sonunda sesini bulmuştu. Tartışma sırasında parlamentodaki Sicilyalıların hemen hepsi polisin Sicilya'daki faaliyetlerini lanetlemek için sesini yükseltmekle kalmamış (Markiz di Rudini'nin sessizliği dikkat çeken bir istisnaydı); Crispi'nin yandaşları, hepsi de hükümet baskısının kurbanları olan devrimciler, eşkiya ve mafyacılara dayanışmalarını ilan etmeye de özellikle dikkat etmişlerdi.

Monreale'de Stoppaglieri Davası

Sıkıyönetim başarısızlığa uğramıştı. Adada askeri birliklerin varlığı, girilecek herhangi bir ayaklanmayı devletin bastırabileceği anlamına geliyordu; ama 1866'nın da gösterdiği gibi, ayaklanma girişimlerini engellemiyordu. Grup düşmanlıklarının açık silahlı çatışmalara dönüştüğü Partinico gibi kasabalarda atlı muhafızlar düzeni sağlayabilirlerdi; fakat özünde anlaşmazlıkları çözümleyecek yeterlilikte değildiler ve hatta kasabanın dışına çıktıkları an silahlı adamların tekrar sokaklara çıkmalarını önleyecek hiçbir şey yoktu. Muhafızlar bazen eşkiya çetelerini kovalayabiliyorlardı; ama bir eşkiya koridorunun oluşmasını önleyememişlerdi. Sıkıyönetim kargaşayı dizginlemişti, ama bu denetim anlamına gelmiyordu. Denetim, Sicilyalıları, hükümeti meşru otorite olarak kabul etmeye ve anlaşmazlıklarını yasal yollardan çözümlemeye ikna etmek demekti. Sicilyalılar bunu yapmaya istekli değillerdi ve genelde eşkiya ve haydutlara otoritelerden daha fazla güveniyorlardı.

Devlet bu konuda ne yapabilirdi? Bir şey yapmazsa, *pizzu* toplayan mafyacılar ve di Cesarò'nun parlamento komisyonu önünde yaptığı konuşmada ortaya koyduğu gibi, "vergi alıp toplum güvenliğini sağlayan" çeteler, "meşru hükümet rolünü" oynamaya devam edeceklerdi. Öte yandan, eğer hukuku yeniden tesis etmeyi denerse, "aşırı gayretli" olmakla ve "mahkûmlara olağandışı davranmakla" suçlanacaktı.

Hükümetin ihtiyacı olan şey bilgiydi. Valilerin kimin kendilerinden yana, kimin düşmanları olduğunu bilmeye ihtiyaçları vardı; özellikle de bu ikinciler madalya almış olsalar ve hatta polis gücünün bir parçası olsalar bile. Devlet bunları bilmiyorsa, meşru otoriteyi temsil ettiği iddiası büyük ölçüde teoride kalan bir iddiaydı. Tüm avantaj mafyanın elindeydi: Mafya mensupları meşru otorite sahibi olmayabilirdi, ama ne olup bittiğini biliyordu. Devlet bunu anlamış olmalıydı. Gualterio'nun 1865'teki raporundan uzun süre önce, Palermo polisinin yeraltıyla ilişki kurmaya başlamış olması ihtimalinin nedeni budur. Fakat bu politikanın zorlukları vardı. Devlet mafyanın güvenilir olduğundan nasıl emin olabilirdi? Devlet otoriteleri, gerçekten kimlerle uğraştıklarını bilmiyorlardı. Ne de buna önem veriyorlardı.

Sicilya ya da Roma'daki ulusal arşivlerde mafya üzerine inceleme yapıldığında, içişleri ya da adalet bakanlığının, suçlarla sadece siyasal bağlantısı varsa ilgilenmiş olmaları çarpıcı bir biçimde görülür. Valiler ve polis şefleri, siyasi olmayan suçları yerel polisin sorumluluğu olarak düşünüyorlardı. Görevleri, güya yeni İtalyan devletini devirmeyi planlayan cumhuriyetçileri ya da Bourbonları rapor etmektir. Eğer devlet Sicilya hakkında bir şeyler öğrenmek için mafyayla ilişki kurmaya çalışsaydı daha fazla şey öğrenebilirdi. Devlet otoriteleri bunun yerine, mafyayı, kendilerini Bourbon ve cumhuriyetçi kamplarına götürecek kalkan olarak kullandılar.

İsyancılar 1848'deki gibi 1866'da da devrimci hükümet olarak görev yapacak bir "geçici komite" atamışlardı. Bu komitenin lideri olan yaşlı Linguaglossa prensi, büyük ölçüde göstermelik bir liderdi. Gerçek lider, Francesco Bonafede ya da Badia'nın ikinci adamı Lorenzo Minecci (ikisi de komitede olmasına rağmen) de değildi; Lingoaglossa kâtibi Domenico Corteggiani'ydi.

Corteggiani, 3 Nisan 1860 akşamı Gibilrossa'daki geçitte, Misilmeri ve Villabate'den iki yüz milisin önünden geçtiği ve her birinin geçerken bir köşesini tutarak öptüğü üç renkli İtalyan bayrağını tutan Misilmerili devrimci liderdi.³⁰ Corteggiani, Benedetto kardeşlerin dostuydu ve 1859'dan beri Palermo'daki Devrimci Komite'nin üyesiydi. Francesco Ri-

30 Yazan belli değil, [N. N.], 1860.

so'nun isyanını desteklemek için Misilmeri ve Villabate'den Palermo'ya gidecek milis birliğine önderlik etmek üzere komite tarafından seçilmişti. Birkaç ay önce de Giuseppe Campo'nun isyanında aynı rolü oynamak üzere seçilmişti. İki olayda da Corteggiani, vakit çok geç olmadan geri dönecek kadar akıllılık etmişti.³¹

Corteggiani ve kardeşleri, Misilmeri bölgesinde büyük toprak sahipleriydiler. Domenico aynı zamanda bir eczacıydı. Bu, 19. yüzyıl polis görevlilerinin kulaklarını dikeceği bir bilgiydi; o yıllarda silah ve cephaneler hâlâ elde yapıyordu ve eczacılar barut karışımındaki maddeleri satın alabilecek ruhsata sahiptiler. Bugün karanlık ilişkileri olan bir kimyagerin otomatikman uyuşturucu imal ettiğinden kuşkulandığı gibi, radikal fikirleri olan bir 19. yüzyıl eczacısından otomatikman bomba ve fişek imalatçısı olarak kuşulanırdı. Devrimci Komite, top ve tüfek döken nalburlarla ve gizlice barut yapan eczacılarla ilişki içindeydi. Bu 1866'da hâlâ doğrudu, çünkü polise göre 1866 isyanındaki Misilmeri milis birliğine, Calamisi mülkünde Corteggiani kardeşler tarafından üretilen cephaneler verilmişti.³² 1866'da Devrimci Komite'nin bir başka üyesi Monrealeli Rosario Miceli'yd; bu kişi muhtemelen Turi Miceli'nin yeğeniydi. Rosario Miceli hem 1848'de, hem de 1860'ta milis lideriydi. 1860'ların başlarında, bir devlet geliri elde edememenin verdiği kızgınlıkla Giuseppe Badia'nın grubuna geçmişti.³³ 1866'da bir milis birliğinin önderliğini yapmıştı ve muhtemelen 15 Eylül 1866 gecesi Palermo'ya doğru yola çıkan Monrealeli otuz kişilik ilk grubun liderlerinden biriydi.

1866 komitesinin üyelerinin birçoğu –Bonafede, Minecci, Corteggiani, Rosario Miceli, Peder Spadaro ve diğerleri– ayaklanmadaki rolleri yüzünden hapse atıldı.³⁴ Kendilerini orada, Badia ve onunla birlikte 1865'te tutuklananlarla, –Buscemi kardeşler ve Salvatore di Paolo gibi– kalabalıklara söylev vermiş olanlarla, isyan sırasında milis önderliği yapan cumhuriyetçilerle ve sonradan ilk devrimci planın bir parçası oldukları rapor edilenlerle birlikte buldular.³⁵

Bu devrimcilerin birçoğu, 1869 civarında serbest bırakıldı. Fakat siyasi geçmişleri yüzünden polis onların faaliyetlerini izliyordu. Bu gerçek, bi-

31 De Cesare, 1969, s. 694 ve 707.

32 Alatri, 1954, s. 313-15. Krş. Termini Imeresili Quattrocchi ailesi hakkındaki bilgi, ASP Gab Pref, b. 38, kat. 16, 1877.

33 ASP Gab Pref, b. 1, 1867.

34 Alatri, 1954, s. 136.

35 Age, s. 177. Çeşitli listelerde hem aynı şey birden fazla yazılmış, hem de tutarsızlıklar var.

zim için bir avantaja dönüşmüştür. Bu mimli adamlar hakkındaki polis raporları bizim, devrim, polis ve mafyanın bulunduğu karanlık dünyaya girmemize olanak sağlıyor.

1869'da serbest bırakılmasından az sonra Badia ve arkadaşları, Medici'yi ziyaret ederek artık siyasi faaliyetlerle ilişkilerini keseceklerini söylediler. Medici onların söylediklerini ihtiyatla dinledi; bunda haklıydı da, çünkü çok geçmeden, Lorenzo Minecci ve Buscemi kardeşlerden ikisinin, Mazzini'nin Romagna'daki yandaşlarının "evrensel cumhuriyet" tasarısından esinlenerek, Sicilya'da böyle bir cumhuriyetin anayasasını hazırlamakta olduklarını keşfetti.³⁶

Corteggiani ve Bonafede uzun süreden beri Mazzini yandaşlarıydılar. En azından Mazzini'nin kendisiyle dolaylı bir ilişki içindeydiler ve 1870'te onun Sicilya'daki son ayaklanma girişimini kışkırtmasında rol almışlardı.³⁷ Corteggiani ve kardeşlerinin Palermo'da Porta Macqueda yakınlarında bir evi vardı. Burada 1870'te ordu mühendisleri bir ipucunu takip ederek zemini kazmışlar ve bir atölye ile fişek imal eden birkaç adam bulmuşlardı. Bonafede, Buscemi kardeşler ve Amoroso kardeşler de bu fişek yapım işinin içindeydiler. Medici raporunda, Badia'yı bu komploya doğrudan bağlayan hiçbir delil göstermemesine rağmen, onların hepsini Badia yandaşları olarak tanımlar.³⁸

Medici, Corteggiani'nin cephane atölyesi hakkında polise bilgi sızdıran muhbirin ismini açıklamamıştı. Fakat biz bu muhbirin Monrealeli Salvatore Marino olduğundan kuşkulana biliriz, çünkü Mazzini'nin isyan planlarının detaylarını polise anlatanın Marino olduğunu biliyoruz.

Polis Şefi Felice Pinna'yı, 1866'da olmasından korkulan isyan hakkında tamamıyla yanlış yönlendiren din adamı-cumhuriyetçi-mafyacı casuslar şebekesindeki bir başka halkayı Marino oluşturur. Eğer bu şebeke, mafyayı, muhbirler ve ajan-provokatörler gibi kullanmanın bir yolu olarak ortaya çıktıysa, bu Marino'nun, Corteggiani ve Bonafede etrafındaki komplocular grubunda yer almasını da açıklar. Marino'yu, Mazzini'nin 1870'teki planı hakkında polise bilgi veren "köstebek" olarak 1875'teki konuşmasında açıklayan Tajani'dir. Onu, Palermo polislerinin cumhuriyetçilerin kampına soktuğu "sahte cumhuriyetçilerden" biri olarak tanımlar. Aynı zamanda Marino'nun daha önce Palermo belediyesinin eşya rehin mağazasına giren çeteye liderlik ettiğini ve büyük miktarda nakit parayı ve re-

36 Alatri, 1954, s. 281.

37 Brancato, 1975a.

38 Alatri, 1954, s. 313-15.

hin bırakılmış eşyayı aldığını söyler. Fakat soygundan elde edilen gelirin ayaklanmada kullanılıp kullanılmadığından bahsetmez.³⁹

Medici, 1875'te Palermo'daki sosyalist, ya da o zamanlar denildiği gibi "enternasyonalist" grubun varlığını keşfettiğinde, yeni bir tutuklamalar dalgası oldu. İlk tutuklanan kişi Badia idi. Onun arkasından tutuklananlar Corteggiani, Minecci ve Giuseppe İngeneros isimli Palermolu bir öğrenciydi. 1871 polis raporlarında "birinci sınıf mafyacı"⁴⁰ olarak tanımlanan Termini Imeresili eczacı Pasquale Quattrocchi de tutuklanmıştı. Kısa bir süre sonra Bonafede ve Gabriele Amoroso da tutuklandı.

Marino, tutuklananların birçoğuyla yakın ilişkide bulunmuş olmasına rağmen o sıralarda "sahte cumhuriyetçi" ve polis muhbiri olarak görevini tamamlamıştı ve mafyasında önemli bir rol oynadığı Monreale'ye dönmeye izin verilmiş gibi görünüyor.⁴¹ 1875 yılında ya da ondan kısa bir süre önce polis, Marino'yu, Giovanni Piazza isimli birinin katili olarak suçladı. Monreale milletvekili Michelangelo Caminnecci, Marino adına araya girmeye söz verdiyse de anlaşılamayan bir nedenle cinayet davasının mahkemeye gitmesini önleyememişti (bu hatadan dolayı Marino onu asla affetmemişti).⁴² Fakat Marino'nun Palermo Adliyesi'nde hâlâ dostları vardı ve davacıların sahip oldukları kendi aleyhindeki belgelerin çalınıp yok edilmesini becerdi. Bu arkadaşları aynı zamanda ona sahte bir pasaport verdiler. Bununla New Orleans'a kaçarak orada yaşayan Monrealeli göçmenler topluluğuna katıldı.⁴³

Bu ana kadar araştırmamız, bir grup devrimci komplocuyla bir polis casusunu ortaya çıkardı. Marino hariç, bunların hiçbirini "mafya adamı" olarak etiketlememiz için neden yok. Salvatore Marino bizi Monreale mafyasının içine götürecek bağı sağladığından, onun hakkında şimdiye kadar ne öğrendiğimizi özetlemekte fayda var.

Birincisi, Marino devrimci politika ile uğraşmıştı ve sayısız cumhuriyetçi ve sosyalist arkadaşı vardı. İkincisi, 1870'ten sonra Monreale'de önemli bir mafya adamı olmuştu. Üçüncüsü, 1875'te cinayet işlemekle suçlanmıştı. Dördüncüsü, önemli bağlantıları olması gerekiyordu, çünkü kendisine karşı olan delillerin yok edilmesini ve New Orleans'a göç et-

39 *Age*, s. 330-33 ve 407-8; ACS Min G & G, Misc affari penali, b. 45, fasikül 573, "Furto al Monte di Pietra di Palermo".

40 Pasquale Quattrocchi için bkz. *age*, 32. not. Bunlar ve Giovanni Bivona ve Francesco Burgo gibi diğer tutuklananlar için bkz. *Giudice istruttore* Chiaja'dan Polis müdürü Rasponi'ye 7 Eylül 1874 tarihli mektup, zikredildiği yer: Alatri, 1954, s. 583.

41 La Mantia *verbale*.

42 *Age*.

43 Morena'dan adalet bakanına gönderilmiş ve deşifre edilmiş telgraf, 18 Şubat 1879, *age*.

mekte kullandığı pasaportu elde etmeyi başaramıyordu. Beşincisi, Tajani tarafından polis casusu olarak tanımlanmıştı. Monreale'ye döndükten sonra polisle bağlantısını koruyup korumadığını bilmiyoruz. Belki korumamıştı: Albanese onunla sadece cumhuriyetçiler ve sosyalistler hakkında bilgi sağladığı sürece ilgileniyordu. Mazzini'nin tasarladığı ayaklanma hakkında polise bilgi vererek maskesini indirmiş ve kendisini artık polise yarsız duruma indirgemiş olabilirdi. Fakat polis artık Marino'dan yarar sağlayamasa bile, Marino onlardan yarar sağlamak isteyebilirdi.

Son olarak, göreceğimiz gibi, Marino New Orleans'ta ölmüştü; fakat ölmenden önce üye sayısı 45.000'i bulan bir örgütün lideri olduğunu iddia etmişti.

1878'de kanunla başı belada olan bir başka Monrealeli, Rosario La Mantia, New Orleans'ta Marino'ya katıldı. La Mantia, sonradan verdiği ifadeye göre, New Orleans'a geldiğinde kimseyi tanııyordu. Yine de "Francesco Alessi" isimli birinin dükkânında bir iş bulmayı becerebilmişti. İşveren sonradan ona isminin takma olduğunu, gerçekte kendisinin Salvatore Marino olduğunu açıklamıştı. Marino'nun 45.000 kişilik bir örgütün lideri olmakla övündüğü kişi La Mantia'ydı.

Marino 1878 yazında sarhummaya yakalandı. Eylülde durumu iyice kötüleşti ve hastalıktan kurtulamayarak öleceğinden korkmaya başladı. La Mantia'yı yatağının yanına çağırarak ona bir paket gizli kâğıt verdi ve bunları orada gözünün önünde yakmasını söyledi. Fakat La Mantia gizlice kâğıtları değiştirerek bir tomar önemsiz kâğıdı yaktı. Öyle görülüyor ki hile başarılı olmuştu, çünkü Marino 29 Eylül'de öldüğünde, La Mantia kâğıtlarla birlikte orayı terk edebilmişti.

La Mantia'ya göre, kendisi New Orleans'ı terk ettiğinde Marsilya'ya gitmek niyetindeydi. Fakat Le Havre'da karaya çıktığında, aniden Barcelona'ya gitmeye karar verdi. Buradan Zaragoza'ya geçerek İtalya konsolosuyla ilişki kurdu ve elinin altındaki belgeleri gösterdi. La Mantia sonunda Roma'ya götürülerek Marino ile ilişkilerini anlatan ifadesini verdi.

Polis, La Mantia'nın getirdiği kâğıtlar arasında özellikle iki mektupla ilgileniyordu. İlk mektup Marino tarafından yazılmamıştı ve ona gönderilen bir mektup da değildi. "Pippino" diye imzalanmıştı ve Giuseppe Maraviglia tarafından yazılmıştı.⁴⁴ Bu, New Orleans'taki bir başka Monrealeli olan Salvatore Matranga'ya yazılmış bir mektuptu.⁴⁵ İkinci mektup Marino'ya gelmişti ve Totò diye imzalanmıştı ki bu Salvatore'nin kısaltılmış

⁴⁴ *Age*.

⁴⁵ Nelli, 1976, s. 70-71.

şeklidir. Polis bunun ya Salvatore Amoroso ya da Salvatore di Paolo olduğunu düşünüyordu. Sonunda kaligrafi uzmanlarının yardımıyla yazının Salvatore di Paolo'ya ait olduğuna karar verdiler.

Dört Monrealelinin hepsi –Marino, Matranga, Maraviglia ve di Paolo– Palermo devlet savcısı tarafından serseri çeteleri ve “Stoppaglieri birliğinin üyeleri” olarak tanımlanıyordu.⁴⁶ Bu “birlik” neydi? Marino, Rosario La Mantia ve iki mektuba az sonra döneceğiz; şimdilik bu ikinci soruyu yanıtlamak için duraklamak zorundayız.

Bu kelimeleri yazan, 1875 ile 1878 arasında Palermo devlet savcısı olan Carlo Morena'ydı; daha önce Messina'da görev yapmıştı. Bu üç yıl boyunca Vali Antonio Malsuardi'nin zamanının çoğu iç bölgedeki eşkıya-ya karşı yapılan seferberlikte geçmişti. Bu, mafya örgütlerine karşı yapılan harekâtların büyük ölçüde Morena'nın ellerine bırakılması anlamına geliyordu. Diğer devlet savcıları ve inceleme yapan yargıçların raporlarından derlenen Morena mektuplarından, Stoppaglieri'nin ne olduğunu kafamızda canlandırabiliyoruz.⁴⁷

Monreale polisi 1874'ten beri Stoppaglieri hakkında söylentiler duyuyordu, ama ancak polis memuru ve rakip grubun adamı olan Simone Cavallaro'nun 1876'da öldürülmesinden sonra bu soruşturmaya ciddiyetle bakmaya başladı. Malsuardi de birtakım hikâyeler duymuştu ve iç bölge kasabalarında buna benzer örgütlerle karşılaşmıştı. 30 Ocak 1877'de Morena'ya yazdığı bir mektupta, Termini Imeresi ve Cefalù'nun güneyindeki eşkıya kasabalarında keşfettiği örgütler hakkında bilgi veriyordu. Bu örgütler ona, haklarında iki yıldır bilgi topladığı Monreale'deki Stoppaglieri'yi ve Sciacca'daki Oblonica'yı hatırlatıyordu.

Malsuardi, aralarında belirli farkların olmasına rağmen tüm bu örgütlerin benzer bir yapıya sahip olduklarını keşfetmişti. Üstelik, farklı olmalarına rağmen aynı parolaları ve tanıma yöntemlerini kullanıyorlardı. Malsuardi, dağ köyü Castelbuono'da bunların merkezini keşfettiğini düşünüyordu ve özellikle Castelbuono'daki örgütün, eşkıyaya ve kanundan saklanan herkese yardım etmeye ve polise yardım edenlerden intikam almaya yemin ettiğini keşfetmişti. Aslında Castelbuono örgütü, biri atlı bir polis ve diğeri Castelbuono'daki bir belediye muhafızı için olmak üzere iki ölüm emri vermişti. Bereket versin ki iki ceza da henüz yerine getirilmemişti.

Malsuardi bu örgütlerin siyasal olarak yıkıcı olduklarını düşünüyordu; üyeler, “olaylar gerektirdiğinde silahlarıyla hükümete karşı ayaklanmaya”

⁴⁶ Palermo savcısından adalet bakanına, 18 Ocak 1879, La Mantia *verbale*.

⁴⁷ Bkz. Morena'nın Malsuardi'ye yazdığı 30 Ocak ve 3 Mart 1877, tarihli mektuplar, Malfattori'de.

ant içiyorlardı.⁴⁸ Devrimin, bu örgütlerin amaçlarından biri olduğu, Morena'nın o sene daha sonra adalet bakanına gönderdiği ve Sicilya savcılığının soruşturduğu çok önemli davaların listesini sıralayan bir raporda doğrulanmaktadır. Bu liste, suçları arasında "isyan" da olan dernekleri ve çeteleri (kimin kim olduğunu her zaman bilemiyoruz) şöyle gösterir: Siracusa vilayetinde yirmi beş kişilik bir grup, Trapani vilayetinde on dört ve Caltanissetta vilayetinde beş kişilik gruplar. Morena o sene daha sonra Caltanissetta'da on altı isyancı daha bulmuştu.

Morena, 1877'nin Mart ayında Malsuardi'nin mektubunu yanıtladı.⁴⁹ Konu üzerinde epeyce inceleme yaptıktan sonra, bu örgütlerin tarihini 1870'lerdeki başlangıçlarından itibaren yeniden inşa etmeye çalışmaktadır. Morena, Stoppaglieri'nin birbirine benzeyen sayısız örgütten biri olduğunu doğrulamıştı. Bu örgütler arasında Bagheria'dan Fratuzzi, Misilmeri'nin Fontana Nuova mahallesi mafyası (bu da Fratellanza ya da Fratuzzi olarak adlandırılmış gibi görünüyor), Sciacca ve Caltabellota'daki Oblonica ve sayısız diğerleri vardı.

Hepsi de aynı kurallara ve üyelğe kabul törenlerine sahip olduklarından, Malsuardi tüm bu örgütlerin tek bir örgütün şubeleri olduğunu varsayıyordu. Morena ona, bunun o kadar basit olmadığını söylüyordu. Muhtemelen Carbonaria'ya gönderme yaparak, Morena, benzer devrimci ve/veya suç kardeşliklerinin 1830'lar ve 1840'lar boyunca Sicilya'nın her tarafında var olduğunu söylüyordu.⁵⁰ Aslında bu örgütlere mahsus bazı parola ve törenler o dönemdeki Carbonaria antlarından türemişti. Salvatore Maniscalco, diye yazıyordu, bunların varlığından haberdardı ve "bu toplulukların bazılarını diğerlerini yok etmekte" kullanmaktan memnundu. Normalde bu örgütler sadece birbirleriyle kavg ediyorlardı ve bu yüzden gerçek bir devrimci tehdit oluşturmuyorlardı. Morena şöyle ekliyordu:

Söz konusu örgütler sadece bir tek olayda ortak bir amaç için ortak eylem yapma yeteneği gösteriyorlar. Bu, polise ve "kötü hükümetlere" yerel savaş açtıkları zamandır. 1866 Eylül'ünde olan şey budur; örgütler kendilerini milisler şeklinde ettiler. Fakat bundan sonra, yani şehirden atıldıktan sonra, eski düşmanlıklarını nerede bıraktılsa oradan devam etmek üzere kanlı savaşlarına yeniden başladılar. Bagheria ve diğer kasabalarda olan budur.⁵¹

⁴⁸ Malsuardi, 30 Ocak 1877 tarihli mektup, *age*.

⁴⁹ Morena'dan adalet bakanına, 3 Mart 1877; Bkz. ayrıca 30 Ekim 1877 tarihli mektup, Malfattoni'de.

⁵⁰ Morena'nın, Pietro Cala Ulloa'nın 1838 raporundan haberi olmuş olabilir.

⁵¹ Morena, 3 Mart 1877, Malfattoni'de.

Morena'nın belirtmemesine rağmen, ya bu örgütler ya da bunların doğrudan öncülleri, 1848 ve 1860'ta da milis birlikleri sağlamıştı. Tanımladığı şey kuşkusuz, 1848'den önce Carbonaria'dan gelişen ve daha sonra gizli dernekler olarak var olmaya devam eden, çoğunlukla alt-orta sınıf ve işçi sınıfından üyeleri olan devrimci grupların devamıdır.

Morena, "Monreale'nin genç mafyası" olarak tanımladığı Stoppaglieri hakkında neler öğrendiğini Malsuardi'ye anlatarak devam ediyordu. Aslında Morena tarafından tanımlanan tüm örgütlerin çoğu, benzer bir şekilde "genç mafyalar" olarak nitelendirilebilir. Hepsi 1870 civarında kurulmuştu; hepsi benzer parola ve tanıma yöntemleri kullanıyorlardı; hepsi "evrensel cumhuriyet" ülküsüne bağlıydı. Bu ülkü, daha önce gördüğümüz gibi 1869'un sonlarıyla 1870'in başlarında Romagna'daki Mazzinici gruplardan alınmıştı ve Palermo'da Badia'nın yandaşları tarafından benimsenmişti. Bu yüzden, Stoppaglieri ve benzeri örgütler sadece "genç mafia" örgütleri değil, aynı zamanda 1870'ten sonra Sicilya'nın içlerine yayılmaya başlayan yeni kuşak devrimci gruplarının örnekleriydi.

Yine de Monreale'nin Stoppaglieri'si hakkında sayısız tuhafliklar vardı. Birincisi, Morena'nın dediğine göre, birlik, Monreale'deki eski mafia örgütü Giardinieri'yi yok etmek amacıyla kurulmuştu. İkincisi diğer mafia örgütlerinin aksine Stoppaglieri polis tarafından, özellikle de Monreale'deki polis temsilcisi tarafından kurulmuştu.⁵² Bu iki tuhaflik birbiriyle bağlantılıdır.

Gerçekten de, Monreale Stoppaglieri'si 1871'de polis temsilcisi Paolo Palmieri ve raporlarda adı geçmeyen kardeşi tarafından kurulmuştu. İlk başkanı Palmieri'nin Giovanni Minesala⁵³ isimli arkadaşıydı, sonradan Saverio Spinato onun yerine geçmişti. Tarihi aklımızda tutmalıyız. 1871'de Albanese hâlâ Palermo polis şefiydi ve Tajani ile olan ihtilaf iki yıl ileride olmasına rağmen, Palermo polisiyle devlet savcılığı arasındaki ilişkiler o zamandan bozulmaya başlamıştı. Bu yüzden Morena açıkça söylemekten kaçınmasına rağmen, Palermo polisinin Stoppaglieri ile uzlaştığına ve bu ilişkinin devlet savcılığı tarafından ortaya çıkarılmak üzere olduğundan korktuklarına inandığı izlenimini bırakır.

Belli ki sorun çözüme ulaşmadan devam etmiştir; çünkü Morena, Palermo polisinin Stoppaglieri üyelerini tutuklamakta savcılığa yardım etmeyi hâlâ reddettiğinden şikâyet ederek devam eder. Palermo'daki yeni polis şefi ise Malsuardi'ye yazarak Monreale'deki devlet savcısının önde ge-

⁵² Tajani buna *ATT*de gönderme yapmıştır, 11 Haziran 1875.

⁵³ Cutrera (1900), ismi "Giovanni Minasola" olarak verir.

len mafyacı olarak bilinen Pietro di Liberto isimli şahsa karşı harekete geçmeyi reddettiğinden şikâyet ediyordu. Morena, di Liberto'yu suçlayan hiçbir delil olmadığını söylüyordu. Daha önceki polis şefinin de hiç delil bulamadığını ve suçluların yönetimi altındaki son vali Luigi Gerra'nın, di Liberto hakkında çelişen iki görüşün olduğunu söylediğini ekliyordu.

Bu yüzden Monreale'de bir tane değil, birisi polisle ilişki içinde olan iki mafia varmış gibi görünmektedir. Bu bile aşırı bir basitleştirmedir: Öyle görünüyor ki iki mafia da polisle ilişkideydi. Tajani'ye göre 1875'te toplum güvenlik görevlilerinden altısı, bilinen büyük mafyacıları. Bunlar, taşra muhafızlarının komutanı, şehir muhafızlarının komutanı ve Ulusal Muhafızların dört yüzbaşısıydı. Tajani'nin bu adamların Stoppaglieri ya da Giardinieri örgütünden olup olmadıklarını özellikle belirtmemesine rağmen, sonradan birkaç Giardinieri üyesinden Ulusal Muhafızlarda "komutan" olarak bahsedilmesi dikkate değer.⁵⁴ Bundan dolayı hem Giardinieri, hem de Stoppaglieri polisle bağlantı içindeydi; fakat bunların polisle ilişkileri farklı zamanlarda başlamıştı.

Monreale'deki eski mafia Giardinieri, 1866 milis birliklerinin mafyasıydı; Turi ve Rosario Miceli'nin mafyasıydı. 1866'da Palermo'ya yürüyen kırmızı şapkalı ve kırmızı atkılı Monrealeliler, tahminen Giardinieri'nin adamlarıydılar. Galiba bu örgütün kökleri 1848'e ve muhtemelen 1860'a da uzanıyordu. Bu, birçok Giardinieri'nin niçin Sicilya Ulusal Muhafızlarında yüzbaşı olduğunu açıklar; çünkü Ulusal Muhafızlar eski milisler için bir tür gaziler derneği haline gelmişti.

Stoppaglieri, bunun aksine, 1871'de polis temsilcisi Paolo Palmieri tarafından kurulmuş olan yeni bir mafyaydı. Tajani'nin 1875'teki konuşması sırasında Stoppaglieri'den haberi olmamasına rağmen, Albanese'nin bağlantı kurduğu Monreale mafyası muhtemelen Stoppaglieri'ydi. Albanese ile Stoppaglieri arasındaki bağlantı kanıtlanamasa bile, Albanese ve Palmieri arasında görünür bir bağlantı vardı. Polis Şefi Albanese'nin, emrindeki birinin Monreale'de mafia örgütlemiş olması gerçeği hakkında ne düşündüğünü insan merak ediyor. Albanese, Monreale'ye güvenilir bir mafia getirmenin tek yolunun bizzat kendisi tarafından kurulması olduğuna mı karar vermişti acaba?

Albanese ile Stoppaglieri arasında bağlantı kurmak, delillerin geri kalanını açıklamaya yardım eder. İlk parça, Palmieri ve Albanese'yle ilgilidir.

Palmieri, henüz 1865'te bile polis şefi Pinna'nın istihbarat sisteminin odak noktasıydı. Kesin rolünün ne olduğunu bilmememizi belgelerin kay-

⁵⁴ ASP Gab Pref, b. 8, kat. 2, fasikül 29; zikredildiği yer: Alatri, 1954, s. 123.

bolmasına borçluyuz; yine de, polis şefi vekili Biundi'nin 1866'da kaybolmuş olarak tanımladığı belgeler arasında, "üstünde 'Morreale [aynen alınmıştır] Toplum Güvenliği Temsilcisi tarafından gönderilmiş belgeler, görevli memur, Paolo Palmieri' yazılı kapalı bir paket"⁵⁵ vardı. Pinna neredeyse tamamıyla cumhuriyetçilerle ilgilendiğinden, kaybolmuş belgelerin Monreale'deki cumhuriyetçi faaliyetler üzerine Palmieri'nin mafyadaki bağlantıları tarafından toplanmış raporlarını içerdiğini kabul edebiliriz.

Palmieri'nin 1860'larda mafyayla bağlantılarının olduğu, Pinna'nın ardılı Albanese'ye Ocak 1867'de yazılmış bir mektuptan da anlaşılabilir. Mektup Napoli polis şefindendi ve anarşist temsilci Friscia'yı cumhuriyetçi bir komploya karıştırmak için polisin ajan provokatör kullanması girişimiyle ilgiliydi. Olayın içindekiler, ikisi de "cumhuriyetçi ajan" olarak tanımlanan Nicasio Palmieri (ya da Palmeri) ve Lauro Arbitale'ydi. Gerçekten de Palmieri'nin oğlu Eylül 1866'da Palermo'ya yapılan saldırıda yer almış ve yaralanmıştı. Komplodan bir şey çıkmadı ve eğer Napoli valisi, Medici'ye telgraf çekerek "Palmieri mafya ile birlikte çalışıyor ve Arbitale de mafyanın haznedarı"⁵⁶ demeseydi, ne Palmieri ne de Arbitale'nin mafyacı olduklarından kuşkulanan için bir neden olurdu. Eğer 1867'de polis casusu olarak çalışan Nicasio Palmieri, Paolo'nun kardeşi idiyse, o zaman Cutrera'nın Stoppaglieri'nin kurucularından biri olarak tanımladığı kardeş oydu.

Her halükârda, Paolo Palmieri hem devrimcilerle hem de yeraltıyla çok değerli ilişkileri olan biri olarak biliniyordu ve bu durum, sadece Pinna'nın düşüşünden yarasız beresiz çıkmasına değil, Albanese'nin gözden düşmesinden sonra üç yıl daha görevinde kalmasına da açıklık getirmektedir. Bu süre içinde şikâyetler hiç de az değildi: Mayıs 1871'de Medici, Palmieri'nin artık yasaklanmış bir Bourbon yöntemi olan, kaçakların ailelerinin tutuklanması yöntemini yeniden uygulamaya koyduğu konusunda bilgilendirilmişti.⁵⁷ Şikâyetler, Palermo valisine adalet bakanı tarafından gönderilmişti; bu ise, hazır sırası gelmişken, Palermo'daki devlet savcılığının kendine ait gizli bilgi kaynakları –polisten bağımsız ve hatta Palermo polisine kesinlikle düşman olan kaynaklar– olduğunu doğrulamaktadır.

Özellikle nefret edilen nokta, şüpheli cumhuriyetçilere karşı ajan provokatörler kullanılmasıydı; çünkü bu politika, polisin yeraltıyla ittifak kurmasına ve onlara dokunulmazlık sağlamasına yol açmıştı. Tajani, Sicilya'ya gelmeden önce 1870'te, Palermo'daki geniş bir cumhuriyetçi komplonun or-

55 ASP Gab Pref, b. 12, kat. 23, fasikül: "Telegrammi"; zikredildiği yer: Alatri, 1954, s. 199.

56 ASP Gab Pref, b. 25, kat. 20, fasikül 53; zikredildiği yer: Alatri 1954, s. 365.

57 Merlino, 1953, s. 103-5.

taya çıkarılmasının, nasıl Albanese'nin dikkati sayesinde olduğunu anlatan bir gazete makalesi okumuştur. Palermo'ya geldiğinde bu komplonun polis tarafından icat edildiğini keşfetti.⁵⁸ Palermo savcılığına sızan muhbirler şebekesi sayesinde Tajani çok geçmeden, aylar sonra Albanese'ye yönelttiği suçlamaların temelini oluşturacak başka yolsuzlukları ortaya çıkardı.

Tüm bunlar bizi, hem Stoppaglieri, hem de polis ajanı olduğunu hatırlamanız gereken Salvatore Marino'ya geri götürüyor. Eğer Albanese, Stoppaglieri'yi kendi denetimi altındaki bir devrimci örgüt olarak gördüyse, onu Mazziniler ve enternasyonalistlere baskı yapmak için kullanmış olması muhtemeldir. Stoppaglieri üyelerinin Giardinieri üyelerini öldürüyor olması gerçeği hoşuna gidiyor olmalıydı; çünkü Palermo polisi, 1866'da kendisini aldatan Giardinieri'ye karşı kin besliyordu. Bu varsayım doğruysa, Palermo polisinin aradan geçen sürede ne kadar az şey öğrendiğinin belgesidir. Çünkü Monreale mafyası polisi bir kez daha aldatmak üzereydi.

Stoppaglieri 1876'da, Giardinieri liderlerinden Simone Cavallaro'yu pusu düşürerek öldürdü. Bu cinayete ilişkin tek betimleme Cutrera'ya aittir ve son derece belirsizdir. Cavallaro'nun seksen yaşındaki babası, bir gece Monreale'de yürürken kaçırılarak "İtalyan hükümetinden bıkan ve cumhuriyet kurmak isteyen"⁵⁹ Stoppaglieri'nin yeminini etmek üzere "P.D." denilen kişinin evine götürülmüştü. Cavallaro'nun babası yemin etmek için çok geç olduğunu ileri sürerek, saldırganlarla ertesi akşam "Büyük Önder" in evinde buluşacağına söz verdi. Ama bunun yerine yaşlı adam, oğlu Simone'nin evine gitti ve o da babasını San Giuseppe Jato kasabasına gönderdi. Simone Cavallaro üç gün sonra gece yarısı vuruldu. Saldırganların isimlerini vermeyi reddetmesine rağmen, ölmeden az önce hepsinin Stoppaglieri üyesi olduğunu söyledi.⁶⁰

Cavallaro'nun 1866'da milis liderlerinden biri olduğunu ve ondan sonra Monreale polis gücünde iş bularak atlı muhafızların komutanıyla yakın dost olduğunu biliyoruz.⁶¹ 1874'ten sonra Monreale'deki ilk enternasyonalistlerden biri olmuştu.⁶² Bu yüzden önemli bir yerel karakterdi; öldürülmesi ve Stoppaglieri'yi ihbar etmesi, Monreale savcısını örgüt hakkında soruşturma açmaya yöneltmişti.

58 *Age*.

59 Cutrera, 1900, s. 127-28.

60 Cutrera bu son olgudan bahsetmez. Bkz. Morena'nın 3 Mart 1877 tarihli mektubu, Malfattori.

61 *Age*.

62 Alatri, 1954, s. 541 ve 543.

Olay tarihine tekrar dikkat etmeliyiz. 1876'da Palmieri, Albanese ve hükümet düşmüştü ve Monreale'de, önemli bir Giardinieri üyesinin öldürülmesine farklı bir gözle bakabilecek yeni bir devlet savcısı vardı. Savcı çok geçmeden Palmieri'nin Monreale'deki ardılı olan Nigri'nin 1874'ten beri Stoppaglieri hakkında rapor verdiğini keşfetti. Kendi araştırmalarından örgütün 1871'den beri var olduğunu öğrenmiş olan savcı, Palermo'daki polis şefine yazarak 1871 ile 1874 arasındaki dönemden de raporlar olup olmadığını sordu. Polis şefi yardımcı olmayacaktı; böyle raporların olmadığını söyleyerek Monreale savcısına daha fazla yardım etmeyeceğini bildirmişti.⁶³ Savcının bu davranışı şaşırtıcı bulması, polisin ne kadar ödün verdiğinden habersiz olması yüzündendi.

Diğer bir önemli cinayet, Giardinieri lideri Salvatore Caputo'nun öldürülmesi olayıydı. Cutrera'nın anlattıklarına göre, 1874'te Monreale'deki polis temsilcisi tarafından Caputo'ya, eğer Salvatore Marino'yu getirmezse kanuna itaatsizlik suçundan tutuklanacağı söylenmişti. Caputo, Marino'nun babasına gitti. Hem baba hem de oğul Stoppaglieri üyesi olduklarından, Marino'nun babası sorunu örgütün oluşturduğu bir kurulun önüne getirdi. Kurul bu isteği reddederek Caputo'yu *infame* [hain] ilan etti ve öldürülmesi emri verildi. Sonuç olarak Caputo, Stoppaglieri pusu-sunda öldürüldü.⁶⁴

Tekrarlarsak, Cutrera'nın anlattıkları son derece belirsizdir; olduğu şekliyle çok az şey ifade etmektedir. Eğer Caputo Stoppaglieri'nin rakibi Giardinieri'nin lideri idiyse, polis Salvatore Marino'yu niçin onun getirmesini istemişti? Eğer Stoppaglieri'nin temel işlevlerinden biri üyelerini polisten korumaksa, Salvatore Marino'nun babası, Caputo'nun teklifini niçin Stoppaglieri toplantısına sunmuştu?

Caputo'yla konuşan polis görevlisinin, 1874'ten sonra Palmieri'nin görevini üstlenen Nigri olduğunu öğrendiğimizde hikâye berraklaşmaya başlar. Monreale'ye geldikten hemen sonra Stoppaglieri hakkında rapor tutmaya başlayan kişi Nigri'ydı. Eğer Nigri, Albanese ve Palmieri'nin, Monreale'deki eski mafyaya saldırmak için Marino ve Stoppaglieri'yi kullandığından kuşkulandıysa, o zaman onun bu eski mafyaya bu bağlantılar hakkında bilgi almak için yaklaşmış olması akla yatkındır. Dahası, Salvatore Caputo, sıradan bir suçlu değildi; Giardinieri'nin başı olmanın yanında, Ulusal Muhafızlarda da bir yüzbaşıydı. Aynı zamanda büyük toprak sahibi ve özellikle Monreale polis gücünde birçok dostu olan nüfuzlu bir yerel kişiydi.

63 Monreale'in *sotto-procuratore* raporu, Morena'nın 3 Mart 1877 tarihli mektubuyla birlikte Malfattori'de bulunmaktadır.

64 Cutrera, 1900, s. 135.

Öyle görülüyor ki Nigri, Salvatore Marino'yu cinayetle suçlayacak kadar delil toplamıştı. Marino başlangıçta parlamento temsilcisinin de yardımıyla suçlamaları boşa çıkarabileceğinden emindi. Ama dostlarının ya güçsüz, ya da bir şey yapmaktan korktukları ortaya çıktıktan sonra, Marino, yine de mahkeme kayıtlarından delilleri çalmasına yardım edecek ve ona sahte bir pasaport sağlayacak bir dostu olduğunu keşfetmişti. Bu dostun, Marino'ya yazılan 1878 tarihli mektupta yer alan "Totò", yani Salvatore di Paolo olması muhtemeldi. Di Paolo devrimci partide kalan ve ayaklanma komitesinde yer alarak 1866 isyanına katılan bir 1860 milis üyesiydi. 1869'da hapisneden çıktıktan sonra doğduğu Monreale'ye geri dönerek, Stoppaglieri'nin örgütlenmesine yardım eden ilk kişiler arasında olması mümkündür.⁶⁵ Fakat di Paolo 1865'ten önce, Palermo'daki Yüksek Adalet Mahkemesi'nde kapıcılık yapıyordu. Di Paolo, Marino'nun ihtiyacı olan bağlantıları sağlamış olabilirdi.

Stoppaglieri'nin Giardinieri'ye karşı sürdürdüğü savaşın aynı zamanda eski Monreale polisine karşı sürdürülen bir savaşmış gibi görünmesi dikkate değer. Stoppaglieri'nin ilk kurbanı Nisan 1874'te öldürülen Giuseppe Lipari'ydi. Bu cinayeti bir yıl sonra, polis teşkilatındaki müdür yardımcılarının birininki takip etmişti. Simone Cavallaro da bir polis memuruydu. Onun öldürülmesinden kısa bir süre önce Stoppaglieri zengin bir mülk sahibi olan, Ulusal Muhafızların yüzbaşısı ve eski mafyanın da bir üyesi olan Stefano di Mitri'yi öldürmüştü.⁶⁶ İnsan Stoppaglieri'nin sistemli bir biçimde öldürdüğü Sicilya Ulusal Muhafızlarının eski yüzbaşılarının, 1866 milis liderleri olduğundan kuşkulananlardan edemiyor.

Eğer bu varsayım doğruysa, Stoppaglieri sadece 1870'te yayılmaya başlamış olan yeni tür cumhuriyetçi örgütlerin bir örneği olmakla kalmaz; aynı zamanda, Palermo polis şefiyle yakın işbirliğinde olan ve 1860'larda Borbonlarla, devrimcilerle ve Albanese'nin öncülü Felice Pinna ile ilişkileri sayesinde güçlenen ve özerkleşen eski Monreale mafyası Giardinieri'yi yok etmek için Stoppaglieri'yi kullanmak isteyen Monreale polis temsilcisinin himayesini sağlamış bir örgüt olduğu ortaya çıkar. Fakat bu varsayıma karşı, Giuseppe Guido Loschiavo'nun, Stoppaglieri'nin ilk başkanının Rosario Miceli'den başkası olmadığını söyleyen ifadesi vardır.⁶⁷ Loschiavo, 1930'larda yazan Sicilyalı bir hâkimdi. O zamanlar artık hem Miceli, hem de Stoppaglieri ismi Monreale'de bir efsane haline gelmişti. Miceli isimli bi-

⁶⁵ Bkz. Alatri, 1954, s.177 ve 314, dipnotlar.

⁶⁶ Cutrera, 1900, s. 133-35.

⁶⁷ Loschiavo, 1933.

rinin Stoppaglieri liderliği yapmış olma ihtimali olduğunu düşünebilirsek de, çağdaş kaynaklardan hiçbiri ne Turi, ne de Rosario Miceli'nin Stoppaglieri ile ilişkisi olduğundan bahsetmez. 1930'lara gelindiğinde, Monraleilerin bellekleri Rosario Miceli'yi, yenilgiye uğramış Giardinieri yerine Stoppaglieri'nin başkanı olarak anmayı daha uygun bulmuş gibi görünmektedir.

Son bir sorun daha var. 1878'deki Palermo Stoppaglieri davasının kayıtları çok eksiktir; sadece Salvatore Caputo'nun 1876'da öldürülmesiyle ilişkili olan bölümlerin kayıtları varmış gibi görünüyor. Bununla birlikte, bu bölümlerde Stoppaglieri'den hiç bahsedilmiyor.⁶⁸

Kuşkusuz, bunun bir açıklaması var. İtalya 1860'lardan beri suç kapsamına girebilecek eylemler içinde olan örgütlere üye olmayı suç sayan sayısız yasa çıkarmıştı. Bunlar özellikle Güney İtalya ve Sicilya'daki organize suç örgütlerine ve eşkıyalığa karşı çıkarılmış yasalardı. Ne var ki, Morena'nın öncülünün 1873'te söylediği gibi, bu yasalar etkisizdi.⁶⁹

Morena'nın 1877'de adalet bakanıyla mektuplaşmaları sonucu ikisi de aynı sonuca ulaşmışlardı. Stoppaglieri gibi bir örgütün suçlular arenasına girdiğini söylemek yetersizdi; devlet bunu göstererek kanıtlamalıydı; örneğin, Cavallaro ve Caputo'yu Stoppaglieri'nin öldürdüğünün kanıtlanması gibi. Eğer devlet böyle kanıtlar olmaksızın tutuklamalar yaparsa, ya dava açması mümkün olmayacak ya da sanıklar jüri tarafından suçsuz bulunacaklardı. Adalet bakanı otuz, kırk ve hatta yüz sanığın suç örgütlerine üye olmakla suçlandığı ve halkın çok ilgisini çeken büyük davalarda herkesin serbest bırakılmasına özellikle sinirleniyordu.⁷⁰ Bunun bir hüsrana olduğunu Morena da kabul ediyordu:

Hep aynı hikâye! Temsilcinin kulağına isimleri ve (bazen inanılması güç ve çelişkili) gerçekleri fısıldamak söz konusu olduğu sürece, iyi vatandaşlık madalyasını hak ettiğini iddia eden bin kişi bulacağınızdan emin olabilirsiniz. Bu isimlerin ve gerçeklerin berrak bir sesle tekrarlanması ve normal bir yazılı ifadeye konulmasını istediğiniz an –ki o zaman kan davaları bir yana, tanıklarla ve sanıkların avukatlarının sorgulamalarıyla normal bir mahkemenin yapılmasına neden olabilir– konu değişiyor. O zaman “hata” yapmış olan, temsilci oluyor... Ağzından hiçbir şey, ama hiçbir şey alınamıyor. O bin kişi, sıfıra düşüyor. Sonuçta elinizde kalan sıkıcı bir karşıtlık oluyor: Hâkimin kafasında, suçun var olduğuna dair ahlaki inanç ve mahkemeye sunulmuş olan maddi delillerin yetersizliği.⁷¹

68 Bkz. Fentress ve Wickham 1992, 5 bölüm.

69 Vincenzo Calenda, *Relazione ml'amministrazione delta giustizia nell'anno 1872*, 3 Ocak 1873 tarihli rapor, *GdS*. Aynca bkz. Brancato, 1973.

70 Adalet bakanının sözleri Morena'nın 3 Mart 1877 tarihli mektubunda bulunmaktadır, Malfattori'de.

71 *Age*.

Bu koşullar altında Morena, Stoppaglieri'nin bir suç örgütü olduğunu göz ardı edip üyelerini belirli cinayetler için mahkûm etmeye çalışmanın daha akıllıca olduğuna karar verdi. Bununla birlikte, bu yaklaşım diğerlerinden daha iyi değildi. Caputo ailesi kuşkusuz tüm Stoppaglieri üyelerinin asıldığını görmekten hoşnut olurdu, ama mahkemede polisin kendi faaliyetlerini araştırmasına yol açacak şeyleri kabul edemezdi. Sonuçta Caputo ailesi, Salvatore Caputo'nun öldürüldüğü günün sabahı Monreale'de görülen garip yabancı hakkında bir hikâye uydurdu. Yabancı, diyorlardı, siyah bir pelerin ve büyük bir hasır şapka giyiyordu ve bu yüzden yüzünü görememişlerdi. Fakat yine de, hepsi onun katil olduğundan emindi. Polis, görevi gereği soruşturma yaptı, fakat kuşkusuz bir şey öğrenemedi.

Yine de mahkeme kayıtları birçok şeyi açıklığa kavuşturur niteliktedir. Tipik olarak hem Cutrera'nın anlattıklarının temelini oluşturan polis raporları, hem de Morena'nın mektupları, Stoppaglieri üyelerinin işledikleri suçların özellikle siyasi yönleri üzerinde yoğunlaşır. Mektuplar, her iki grupta da bir haraç şebekesi olarak ilgilenmez. Bunun aksine mahkeme kayıtları, grupları daha geniş bir toplumsal bağlama oturtur. Kayıtlardan Stoppaglieri'nin birçok üyesinin Monreale civarındaki turuncgil meyve bahçelerinde bekçi ya da işçi olarak çalıştığını görebiliyoruz. Morena ve Cutrera'nın anlattıklarından, gruplar arası siyasi düşmanlıkların yanı sıra, Giammona ve Siino klanları örneğinde olduğu gibi arazi savaşları da keşfediyoruz. Aynı zamanda, Uditore'deki Francesco Paolo Sardofontana gibi, Monreale'deki büyük toprak sahibi ailelerin başlarının bu örgütleri desteklemeye gönüllü olduklarını ve mülklerini genişletme planlarının bir parçası olarak onların üyelerini kullandıklarını keşfediyoruz.

Salvatore Caputo'nun öldürülmesinin ardındaki gerçekler, mahkemeden yıllarca sonra ortaya çıktı. Cinayetin kışkırtıcısının, Stoppaglieri'nin hamilerinden Davide Miceli'nin kız kardeşi Teresa Miceli olduğu ortaya çıkarıldı.

Davide Miceli 1874 başlarında Caputo ailesi tarafından öldürülmüştü. Kız kardeşi Teresa, kendi çalıştırdığı kişiler arasından Caputo klanının başı Salvatore Caputo'yu öldürecek olan kişiye 750 Liret ödül vaat etmişti. Caputo, aynı yıl daha sonra bir Stoppaglieri pususunda öldürülmüştü. Katil, Caputo cinayetinden hemen sonra çatıdan düşen bir kiremit darbesi sonucu kazayla ölmüştü. Katilin üzerinde Teresa Miceli'nin ödediği 750 Liret bulundu. Ailesi parayı geri vermeyi teklif etti, ancak Teresa Miceli paranın kendi hayırdualarıyla onların olduğunu alenen ilan etti.⁷² Bu, so-

⁷² Bkz. Stoppaglieri davası. Bütün bunlar birkaç yıl sonra bir mahkûm tarafından itiraf edildi.

rumluluğu üzerine almasının halka ilan edilmesi olarak kabul edildi. Stoppaglieri ve Miceli ailesinin intikamı, tüm Caputo klanının Monreale'den Bagheria'ya kaçmasına neden oldu.

Davide Miceli hakkında çok az bilgimiz var. Salvatore Caputo gibi onun da durumu iyi bir toprak sahibi olduğunu biliyoruz. Aynı zamanda Stoppaglieri örgütünün hamilerinden biriydi. Miceli adı bu bölgede sık rastlanan bir isimdi; dolayısıyla Davide Miceli'nin Turi ve Rosario Miceli'yle akraba olup olmadığını bilmiyoruz. Aslında öyle olduğunu kabul etsek de, Turi ve Rosario Miceli'nin bile akraba olduklarını kanıtlayamıyoruz. Fakat Turi Miceli'nin ailesinin Monreale'de önemli kişiler olarak kaldıklarını biliyoruz, çünkü 1892'de Turi'nin oğlu Francesco Miceli bir mafya saldırısıyla öldürülmüştü.

Monreale'deki savcı, Monreale civarındaki kasabalarda ve Borghetto, Marineo ve Misilmeri'de de Stoppaglieri örgütünün kollarının kurulduğunu ve örgütün Palermo bölgesinde de şubeler açmakta olduğunu keşfetmişti. Bu son bilgi bizi, Rosario La Mantia'nın 1878'de Salvatore Marino'dan aldığı ve Stoppaglieri'nin diğer örgütlerle olan ilişkilerini anlatan iki mektuba geri götürüyor.

Öncelikle, La Mantia'nın mektupları nasıl elde ettiğini anlatışı, yanıtladığından daha fazla soru akla getirmektedir. Monreale o kadar büyük bir kasaba değildi ve özellikle ikisi de Stoppaglieri üyesi olduğundan, La Mantia'nın Salvatore Marino'nun kim olduğunu bilmemesi düşünülemez. Tesadüfen New Orleans'a gitmesi, tesadüfen Salvatore Marino'nun yanında iş bulması ve tesadüfen onun iki mektubunun eline geçmesi pek inanılır değildir. Kimsenin –ne polisin, ne de çeşitli bakanlar ve yargıçların– buna inanmadığını kesinlikle varsayabiliriz.

Salvo Lupo, La Mantia'nın polis ajanı olduğunu düşünmektedir. Polisin kısıtlama ve gözetimi altında olmasına rağmen, La Mantia'nın normal bir pasaport almakta hiç de zorlanmadığına işaret eder.⁷³ Üstelik sorgulanmasından sonra polis onun ortadan kaybolmasına izin vermiştir. Onun delillerine dayanarak suçlananların hiçbir sanığın mahkemesine tanık olarak gelmemişi ve bu durum sanık avukatları tarafından iyi bir şekilde kullanılmıştı.⁷⁴ La Mantia sorgulandığında, kimse ona kendi inanılmaz hikâyesi hakkında soru sormamıştı. Dahası, Palermo'daki devlet savcısıyla adalet ve içişleri bakanlarının La Mantia'yı ilgilendiren yazışmalarında bu konudan hiç bahsedilmemişti.

73 Lupo 1988a.

74 La Mantia *verbale*, Palermo savcısından adalet bakanına mektup, Roma, 20 Ağustos, 1879.

Fakat bu devlet görevlileri kimlerdi? Palermo'daki devlet savcısı kuşkusuz Morena'ydı. Onun amiri olan adalet bakanı, Palermo'daki öncülü Diego Tajani'den başkası değildi. Albanese skandalından sonra Tajani, devlet savcılığı görevini bırakmıştı ve 1874'te parlamentoya seçilmişti. 1875'te toplum güvenliği hakkındaki tartışmalarda yaptığı konuşma heyecanla karşılanmıştı ve genç Tajani, 1876'da kendisini aniden adalet bakanı olarak bulmuştu. Bu yüzden Morena ve Tajani, Marino ve Stoppaglieri üyelerinin kimler olduklarını tamamen biliyorlardı. O sırada içişleri bakanı Giovanni Nicotera'ydı. Eski bir Napolili devrimci, Crispi'nin yoldaşı ve Pisacane'nin 1857'deki talihsiz isyan girişiminden sağ kalan birkaç kişiden biri olan Nicotera'ya, Stoppaglieri ve Palermo polisi arasındaki ilişki kesinlikle söylenmiş olmalıdır. Eğer üçü de bunlardan bahsetmediyse, bunun nedeni muhtemelen 1860'larda zora girmiş olan polis ile Palermo'daki devlet savcısı arasındaki ilişkilerin, Tajani'nin Albanese'yi tutuklamaya çalışmasının sonucu olarak tamamıyla kopmuş olduğunu bilmeledir. Polisle Palermo'daki devlet savcılığı arasında yeniden iyi ilişkilerin kurulması önemliydi ve eski yaraların açılmasını kimse istemezdi. Bu üç görevlinin özel olarak birbirleriyle görüştüklerini düşünebiliriz; ama davalar resmi nedenlerle kapanmıştı.⁷⁵

Peki ya La Mantia? Normalde polis muhbirlerinin nasıl çalıştığını öğrenmemize asla izin verilmez: Polis, bilgileri bir "dosttan" ya da "gizli kanallardan" elde ettiğini yazar, ama bu gizli kanalları isimleriyle anmama konusunda dikkatlidir. Eğer La Mantia gerçekten bir ajan olsaydı, polis onun sessizce kaybolmasına izin verirdi. Halbuki La Mantia'nın Zaragoza'daki İtalyan konsolosluğunda aniden ortaya çıkması herkesi şaşırtmış görünmektedir. Hatta Morena, La Mantia'nın hikâyesinin kontrol edilmesini sağlamak için New Orleans'taki İtalyan konsolosluğuna yazı yazmıştır.⁷⁶ Peki La Mantia New Orleans'a neden gitmişti? Onu kim göndermişti? Onu gönderen kişi, onun aynı zamanda Marino'nun mektuplarını alarak New Orleans'ı da terk ettiğini biliyor muydu? Son olarak, La Mantia niçin başlangıçta planlandığı gibi Marsilya'ya gitme kararını değiştirerek Barcelona'ya gitmişti? Planlarını değiştirmesinin, Palermo savcılığına rapor edildiği gibi, 1878'de Monreale'den iki kişinin, Salvatore Di Paolo ve Giuseppe Maraviglia'nın onu aramak üzere Marsilya'ya gitmesi gerçeğiyle ilgisi var mıdır?⁷⁷

75 Cutrera'yı bu "suskunluk komplosuna" dahil edebiliriz. Bkz. Genco, 1991.

76 Palermo savcısından adalet bakanına 18 Ocak 1879 tarihli mektup ve 17 Ocak 1879 tarihli telgraf, La Mantia *verbale*.

77 Palermo savcısından adalet bakanına 18 Ocak 1879 tarihli mektup, La Mantia *verbale*.

Kuşkusuz Maraviglia ve Di Paolo, La Mantia'nın taşıdığı mektupları yazan iki Stoppaglieri üyesi idi. La Mantia'nın, Maraviglia ve Di Paolo ile taşıdığı mektuplar yanındayken buluşmayı istememesi, seyahat planlarını aniden değiştirmesinin nedeni olabilir.

Ne yazık ki mektuplar dosyalarda değildir ve biz mektupların kapsamlarını La Mantia'nın Roma'da verdiği ifadeden çıkarmak durumundayız. Mektupların Buscemi kardeşlerin ve diğerlerinin suikastle öldürülmesi ve Amoroso kardeşlerin yakın zamanlardaki tutuklanmasıyla ilgili olduklarını biliyoruz. İki mektupta da Marino'ya örgütün "başkanı" olarak hitap edilir.⁷⁸ Aynı zamanda Monreale'deki mücadeleden, muhtemelen Stoppaglieri ile Giardinieri arasındaki savaştan bahsedilmektedir. Öyle görülüyor ki Monreale'deki kanlı cinayetler zinciri, Palermo yeraltı dünyasında endişeye neden oluyordu, çünkü Maraviglia'nın mektubuna göre, "Marino'nun amcası" iki grup arasında arabuluculuk yapmak üzere Monreale'ye gelmişti. La Mantia'yı sorguya çekenler bunu sormuşlardı: Marino'nun amcası kimdi? Anlaşıldı ki amca, Antonino Giammona'nın oğlu Giuseppe Giammona idi. La Mantia, Giuseppe Giammona'nın Marino'nun gerçek amcası olmadığını, sadece Marino'ya olan özel yakınlığından dolayı böyle çağrıldığını açıklamıştı. Giammona, "*cagnolazzi* [köpek yavru] partisi"yle "karşıt parti" arasında barış sağlamak için Monreale'ye gelmişti.⁷⁹

Maraviglia'nın mektubu sayısız başka "dostlardan" bahsediyordu. La Mantia bunu da açıklamıştı. Söylediğine göre dost sözcüğü ironik bir anlamda kullanılmıştı; Maraviglia'nın mektubu Marino'nun emriyle öldürülen adamların listesini veriyordu. Fakat bu cinayetler Monreale'de değil, çoğunlukla eski Porta Montalto yakınındaki şehir duvarlarının hemen dışında kalan Orto Botanico bölgesinde işlenmişti. Maraviglia'nın mektubunda bahsedilen cinayetler, Amoroso ve Budalamenti klanları arasındaki yeni bir mafya savaşının arkada bıraktığı ölümlerdi.

Raffaele De Cesare'ye göre, Francesco Riso'nun isyana kalkışacağı sabah Devrimci Komitenin milislere komuta etmesi için seçtiği herkes –Domenico Corteggiani ve de Benedetto kardeşler gibi–, "hiçbir şekilde kullanılamayacak" adamlardı. Ama Devrimci Komite tarafından seçilen milis liderlerinin hepsinin itibarı böyle iyi değildi. De Cesare, Lupo ve Badalamenti adlarında iki kişiden bahseder. "U"zu [Amca] Piddu Rantieri" adıyla bilinen Badalamenti, Benedetto malikânesi için çalışan bir çobandı. Benedetto kardeşler, devrimci komplolarında kullanmak için onu da işe

⁷⁸ La Mantia *verbale*, 31 Ocak 1879.

⁷⁹ *Age*.

almışlardı ve Badalamenti 1860'ta bir milis birliğine liderlik etmişti.⁸⁰ De Cesare onu şöyle anlatır:

Olağanüstü cesur bir keçi çobanı, bir kabadayı ve geçenlerde polisin korkunç bir ceza verdiği bir mafyacıdır: Onu falakaya yatırarak tabanlarına sayısını bilmediğim kadar kırbaç vurdular ki ayakları acayip bir şekilde şişerken tabanları kabarcıklarla kaplandı. Bilmediğim, siyasi olmayan bir suçlu itiraf etmesini sağlamaya çalışıyorlardı. Fakat "u'zu Piddu" her şeye dayanıyor, umarsız bir tavırla, "Hiçbir şey bilmiyorum" [*Nun sacciu niente*] diyordu.⁸¹

1870'e gelindiğinde "u'zu Piddu" Orto Botanico mafyasının patronu olmuştu. Bununla birlikte, 1873'ten itibaren, Monreale'deki Stoppaglieri örgütüyle bağlantıları olan daha genç bir grup "u'zu Piddu" klanına meydan okumaya başlamıştı. Bu, altı Amoroso kardeşin kurduğu mafia çetesi idi.

Amoroso ailesi 1860'larda Giuseppe Badia ile sıkı ilişki içindeydi. Aslında Badia, Salvatore Amoroso'nun evinde tutuklanmıştı. Salvatore'nin tuzakta hiç payı yoktu, çünkü bu dönem boyunca Salvatore'nin kendisi bir tutuklama emrinden saklanmaktaydı. Badia'dan kısa bir süre sonra tutuklanmıştı ve Badia gibi 1866 ayaklanması sırasında hapisteydi. Ailesinin devrimci partiyle bağları sapasağlam kalmıştı. Lorenzo Minecci ve yandaşları, Francesco Perroni Palladini'nin öldürülmesini tartışmak üzere bir araya geldiklerinde, Salvatore Amoroso'nun evinde toplanmışlardı. İsyan sırasında ayaklanma komitesi de bu evde toplanmıştı.⁸² Daha sonra Gaetano Amoroso, Domenico Corteggiani'nin bomba yapımı planına karışmış ve gördüğümüz gibi Francesco Bonafede ile birlikte Badia'nın "enternasyonalist" çevresine üye olmaktan tutuklanmıştı. Amorosolar, 1869'da evrensel bir cumhuriyet için anayasa hazırladıklarını gördüğümüz ve sonrasında Stoppaglieri savaşlarında öldürülüşü Giuseppe Maraviglia'nın New Orleans Stoppaglieri'si üyesi Salvatore Matranga'ya yazdığı mektupta ima edilen, ama doğrudan açıklanmayan Buscemi kardeşlerin dostuydular.⁸³

Cutrer, Amoroso kardeşleri 1870'lerde Stoppaglieri'nin Palermo şubesi liderleri olarak tanımlar. Bu imkânsız değildir. Amoroso kardeşler, "evrensel cumhuriyete" adanmış bir örgüt fikrini en önce savunan Badia ve çevresiyle sıkı bir ilişki içindeydi. Özellikle de Salvatore di Paolo ile iliş-

⁸⁰ Falzone 1971c.

⁸¹ De Cesare, 1969, s. 707.

⁸² ASP Gab Pref, b. 16, kat. 16, fasikül 22, Polis şefinden valiye 5 Ekim 1866 tarihli mektup, Scicchilone, 1952'de alıntı yapılıyor, s. 199; ayrıca bkz. Brancato, 1953, s. 47, 1. dipnot ve Alatri, 1954, s. 138.

⁸³ Nelli, 1976, s. 43.

kileri vardı. La Mantia'ya göre di Paolo ve Michele Amoroso, Marino'dan sonra Stoppaglieri'nin liderleri olmuşlardı.⁸⁴ Aslında La Mantia, Marino'ya yazılan mektuptaki "Totó'nun" di Paolo değil Salvatore Amaroşo olduğuna inanıyordu. Amoroşo kardeşler aynı zamanda Giuseppe Maraviglia ile de ilişki içindeydiler ve hem di Paolo, hem de Maraviglia, sonradan Amoroşo klanı ile "u'zu Piddu" Badalamenti arasındaki düşmanlık dolayısıyla işlenen dokuz cinayetiyle somut bağlantıları yüzünden suçlanıp mahkûm edilmişlerdi.⁸⁵

Amoroşo ve Badalamenti klanları arasındaki savaş, Sangiorgi raporunda anlatılan Siino ve Giammona klanları arasındaki savaşa benzeyen bir bölge savaşıydı.⁸⁶ Her zamanki gibi neden, koruma meselesiydi: Amoroşolar, bölgelerine tecavüz etmek suretiyle eski klana meydan okuyan "genç mafya" rolünü oynuyorlardı. Amoroşolarla Badalamentiler arasındaki savaş, 1873'te Badalamenti-Cerrito çetesinin Turissi-Colonna bölgesini koruyan Gregorio Fanara'nın yaralanmasıyla başladı. Sadırganlar Salvatore Amoroşo ve Salvatore di Paolo'ydu.⁸⁷

Antonino Giammona, yeni Stoppaglieri mafyasının Monreale bölgesi ve Porta Montalto civarındaki banliyölerin denetimini ele geçirme girişimine doğrudan karışmamıştı. Giammona'nın 1866 isyanı sırasında barışın sağlanmasındaki yardımları dolayısıyla aldığı madalyayı, muhtemelen Giammona ailesinin artık o tarihlerde devrimci partiyi aktif olarak desteklemediğinin kanıtı olarak görebiliriz. Dolayısıyla, Monreale savcısının Stoppaglieri'yi, "yayıyor ve Uditore ve Colli bölgelerinde⁸⁸ şubeler açıyor" diyerek anlatmasına rağmen, ne Antonino ne de oğlu Giuseppe'nin örgüt üyesi olma ihtimali vardır. Buna rağmen Giammona ailesi, Monreale ve Palermo bölgelerinde bu "genç mafyanın" yükselmesini kendi otoritesine karşı bir tehdit olarak görmüyordu. Aslında Monreale Stoppaglieri'si ve Amoroşo kardeşler, Giammona ailesini arabulucu olarak kabul etmeye ve ona saygı duymaya devam ediyorlardı.

"Kardeşlikler"

Morena, ortaya çıkardığı şeyler karşısında anlaşılabilir bir şaşkınlık yaşıyordu. Maniscalco gibi yeni İtalyan devletinin görevlileri, siyasi tehdidin

84 La Mantia *verbale*.

85 Cutrera, 1900, s. 152-60.

86 Eylül 1883'ten Mart 1884'e kadar süren Amoroşo davası, *GdS*'de geniş bir şekilde yer verilmiştir.

87 Cutrera, 1900, s. 152-60.

88 Monreale savcısının raporundan, Morena'nın 3 Mart 1877 tarihli mektubunda alıntı yapılmıştır, Malfattori'de.

yönetici sınıfların hoşnutsuz kesimlerinden geldiğini düşünüyorlardı. 1860'larda ve 1870'lerde bu, sağda Bourboncular ve din adamları, solda Mazziniciler ve enternasyonalistler anlamına geliyordu. Bourbonlar ve takip eden İtalyan devlet liderleri, alt sınıfların yıkıcılık kapasitesinden kuşkusuz fazlasıyla haberdardılar. Ne var ki, bu taşkınlıklar, ne kadar sarsıcı olursa olsun, devrimci bir tehdit olarak görülüyordu; çünkü öndersiz bir pleb güruhunun, kurulu düzenin yerine koyacak bir şeyleri yoktu. Yağmalar ve yakmalardan, vergi kayıtları yok edildikten ve hapishaneler açıldıktan, zavallı talihsiz birinin kafası bayrak direğinde sokaklarda yürüdüktan sonra, çeteler tek kelimeyle dağılıp evlerine geri döneceklerdi. Yönetici sınıflardan önderlere sahip olmadan yapabilecekleri başka bir şey yoktu. Yönetici sınıfların hoşnutsuz kesimleri azılı pleblerle ittifaka girdikleri zaman, sadece siyasi değil, gerçek bir devrimci tehdit de oluşmaya başlıyordu.

Palermo'nun alt sınıflarının uygun önderler olmadan bir ayaklanma yapamayacakları fikri, 1866'da tarihe karışmış olmalıydı. Ama öyle olmadı. Hükümet 1866'dan sonra da olaylara aynı şekilde bakmaya devam etti. Bununla birlikte, yetkililer artık başka bir soru sormaya başlamışlardı: Mafya kimden yanaydı? Mafyanın tarihsel olarak devrimle bağlantısı olduğu açıktı; fakat bu, mafyanın siyasi olarak herhangi bir devrimci gruba bağlı kalmak zorunda olduğu anlamına gelmiyordu. Belirli bir mafya çetesinin yaptığı ittifaklar, koruma alanını mümkün olduğu kadar genişletme mücadelesiyle belirleniyordu. Devlet, mafya faaliyetlerinin bu yönünü görmezlikten geldiği ve sadece onun kızılardan mı, yoksa karalardan mı yana olduğuyla ilgilendiği sürece mafyayı anlayamıyordu.

Morena, Stoppaglieri'nin devrimci bir gruba bağlı olduğunu keşfetmişti ve bu grubun Carbonaria'yla olan bağlarını büyük bir dikkatle açıklamıştı. Öte yandan, Stoppaglieri'nin gerçek amacının devrim yapmak olmadığını da keşfetmişti. Örgüt daha ziyade, rakibi olan Giardinieri'yi somut olarak ortadan kaldırarak Monreale'de denetim sağlamak istiyordu. Bundan, 1866'dan itibaren mafya çetelerinin devrimci örgütleri paravan örgütler olarak kullandıkları sonucunu çıkarabiliriz. Devrimci örgütler, denetim sağlamanın uygun yollarından başka bir şey değildiler. Bunda kesinlikle büyük miktarda gerçeklik vardır. Fakat her şey bu kadar basit miydi? Mafya ve devrim bu kadar kolaylıkla ayrılabilir miydi?

Di Paolo ve Maraviglia, mektuplarında ne "Stoppaglieri" ismini kullanmışlardı, ne de "mafya" ismini. Bu ikinci terim yeraltı suç dünyası anlamında gazeteciler ve polis görevlileri tarafından türetilmişti; Sicilya yeraltı dünyasının söz dağarcığının asla bir parçası değildi. Bu yeraltının üyeleri "mafya", "mafya adamı", "mafya kızı" gibi terimleri, Pitre tarafından

tanımlandığı şekilde, argo olarak kullanabilirlerdi; ama “mafya”nın kendilerinin ait olduğu bir örgütü ya da bir toplumsal sınıfı temsil ettiği anlayışı asla olmamıştı. Yeraltı dünyasının kendi terminolojisi vardı. Giuseppe Giammona’nın Stoppaglieri’yi “*cagnolazzi* [köpek yavruları] partisi” olarak adlandırdığını yukarıda görmüştük. Stoppaglieri terimi, bunun aksine, argo olmaktan çok Monreale’deki örgüte verilen takma isimdi ve bu nedenle de üyelerinin kabul ettiği bir isimdi. “Stoppaglieri”, ya “hızlı konuşanlar” gibi bir şey ya da (Loschiavo’nun öne sürdüğü gibi) “ağızlarını kapalı tutanlar” demektir.⁸⁹ Cutrera, Giardinieri’nin de takma ismi olduğunu söyler: “*Scurmi fitusi*” ya da “Kokmuş Uskumrular”. Muhtemelen Giardinieri üyelerinin pek hoşlanmadığı bir isimdi bu.

Her halükârda, Stoppaglieri ismi sonunda tutmuştu. Gördüğümüz gibi Maraviglia’nın mektubu Salvatore Matranga’ya yazılmıştı. Matranga ailesi New Orleans yeraltı dünyasının önde gelen bir ailesiydi ve muhtemelen düşmanları olan Provenzanoların üzerine yıkmayı denedikleri 1890’daki New Orleans polis şefi cinayetinin arkasındaydılar. Bu cinayet, birkaç ay sonra New Orleans Bölge Hapishanesi’nde on üç Sicilyalının öldürülmesine neden olan cinayetti. Provenzanolar kendilerini savunurken, Matrangaları “Stoppaglieri Cemiyetinin” liderleri olarak suçlamışlardı.⁹⁰ Maraviglia’dan Matranga’ya yazılan bir mektup, bunun gerçekten de böyle olduğuna işaret eder.

Bununla birlikte, örgütlerin üyeleri birbirlerine asla “köpek yavruları” ya da Stoppaglieri olarak hitap etmiyorlardı; en fazla kullandıkları terim, Sicilyalılar arasındaki önemli bir ilişkiyi anlatan *compare* ya da “yoldaş baba” idi. Örgütler genellikle “*compari* [yoldaşlar] cemiyeti” ya da bazen *Fratellanza* ya da *Fratuzzi* [kardeşlik] olarak bilinirdi. “Kardeşlik” fikrinin kökleri devrimde yatıyordu ve asla suç ile eşanlamlı bir tür şifre sözcüğüne indirgenemezdi. Mafyanın tekeline ya da denetimi altına alamadığı güçlü bir fikirdi. Sicilyalıların *La Mafia* denilen bir örgüte değil, *La Fratellanza* denilen ve üyelerinin birbirlerine “yoldaş baba” ya da “kardeş” diye hitap etmesini isteyen örgütlere üye olması gerçeği, gönüllerinde bir mafya çetesine girme isteği olduğu zaman bile, devrim idealinin ölümüş olmaktan çok uzakta olduğunu gösteriyordu.

Bourbon polisi 1859’da Agrigento vilayetinde yeni bir komplo ortaya çıkarmıştı. Bu komplo korkutucu bir içeriğe sahipti: Genelde bu tür komplolar, boş zamanları olan tahrikçi öğrenciler ve toprak sahiplerinin

89 Loschiavo, 1933. *Stuppa* “durma” demektir. Bkz. Fentress ve Wickham, 1992, s. 192-95.

90 Nelli, 1976, s. 43.

oğullarından meydana gelirdi; ancak bu kez üyeler çoğunlukla köylüler ve sülfür madencilerinden oluşuyordu. Tavernalarda toplanıp tüm adanın yine nasıl ayaklanmaya hazır olduğunu, “başkalarının mülklerini çalmak, hepsinin öldürülmesi gerektiğini söyledikleri zenginlerin mülkiyetine el koyarak tüm sınıf farklılıklarını ortadan kaldırmak ve yağmayı kardeşler arasında eşit olarak bölmek için, kendi deyişleriyle, bir Eşitlik Hükümeti kurmaya”⁹¹ hazır olduklarını konuşuyorlardı. Polis, örgüt üyelerinin sayısının 400 kadar olduğunu tahmin ediyordu.⁹²

1870’lerde Agrigento vilayeti, devrimci örgüt üyelerinin faaliyetlerin yatağı haline gelmişti; Sciacca, Caltabellota ve civardaki kasabalarda “evrensel cumhuriyetçi” örgütler kurulmuştu. Bu örgütler çok geçmeden Favara’daki sülfür madencileri arasında yayıldı ve cumhuriyetçi ideolojinin demokratikleşmesi Sicilya’nın her yerinde olduğu gibi orada da şiddete yol açtı. İlkel olarak, grupların varoluş nedeni despotlukla mücadele etmektir; gerçekte ise kendi denetimlerini genişletme çabaları, aralarında kavgalara ve kanlı intikamlara yol açmıştı.

1880’e gelindiğinde “evrensel cumhuriyet” görüşü, Favara’daki cumhuriyetçi kardeşlikler arasında yayılıyordu; bu kardeşliklerin en büyükleri Fratellanza ya da Mano Fraterna [Kardeşlik ya da Kardeş Eli] diye biliniyordu. 1885’te, bir dizi mahkemenin ilkinde, Fratellanza üyelerinden 168’i –Palermo Temyiz Mahkemesi tarafından bir yıl önce özellikle onların davasında uygulanmak üzere çıkarılmış olan komplo kanununun daha güçlü bir şekli olan– “suç işleme ve kötülük yapma amacıyla bir araya gelmiş” bir gruba üye olmak suçuyla Agrigento’da mahkemeye çıkarılmışlardı. Suç örgütüne üye olmakla suçlanan 168 kişiden otuzu Fratellanza’ya atfedilen on cinayete katılmak gibi daha ciddi bir suçla suçlanıyorlardı.⁹³

Stoppaglieri gibi Fratellanza da, üyelerinin küçük bir aidat ödedikleri karşılıklı yardımlaşma cemiyetiydi. Üyelerin çoğunluğunu köylülerin ve sülfür madencilerinin oluşturmasına rağmen, cemiyette, dükkân sahipleri ve öğretmenler de vardı. Liderleri, yakındaki Canicattì’de kalabalıklan kışkırtan bir politikacı olarak ün yapmış ve cinayet işletmekle suçlanınca oradan kaçmak zorunda kalmış bir papaz olan Don Angelo Lo Coco’ydu.⁹⁴ Canicattì’nin Agrigento vilayetindeki evrensel cumhuriyet doktrininin yayıldığı ilk kasabalardan biri olduğunu bildiğimiz için, bu doktrini Favara’ya getiren kişinin Don Angelo olduğunu tahmin edebiliriz.⁹⁵

91 Zikredildiği yer: Brancato, 1977; ama Brancato ne yazık ki tam yerini söylemiyor.

92 *Age*.

93 De Luca, 1897; ayrıca bkz. Lestingi, 1884 ve Colacino, 1885.

94 V. Macaluso 1872 ve 1877’yi karşılaştırmız; yakındaki Canicattì’den bir anlatı.

95 Colacino, 1885, s. 178-79.

Don Angelo, “zeki, eğitimli, Latince ve Yunanca bilen” birisi olarak tanımlanır. Çekici bir insanmış gibi görünüyor; “uzun boylu, komplike, girişken ve sempattikti. Kendisini savunmak için konuşmak üzere ayağa kalktığında gür sesi ve dramatik hareketleriyle kendisinin siyasi bir entrikanın kurbanı olduğunu kanıtlamaya çalışmıştı.”⁹⁶

Fakat Fratellanza’nın gerçek lideri Don Angelo Lo Coco değil, Calogero Sanfilippo Rinelli isimli bir toprak sahibiydi. Doğuştan devrimci olan Rinelli, 1870 ve 1880’lerin büyük bir kısmını ya küçük adalardan birinde sürgünde ya da dövülerek işkence edildiği ve dişlerinin birçoğunu kaybettiği hapisanede geçirmişti.⁹⁷ Fakat Francesco de Luca’nın söylediği gibi, her seferinde “eskisinden daha güçlü ve daha cüretkâr” olarak geri dönmüştü.⁹⁸

Fratellanza’nın en büyük amacı evrensel cumhuriyet olabilirdi; fakat bu sonuca ulaşmak için kullandığı araçlar, yıldırma ve büyük bir olasılıkla haraççılığı da içine alıyordu. Fratellanza’nın bulaştığı bir dizi cinayet, iki rakip cumhuriyetçi kardeşlik örgütünün rekabetine karşı, Favara’nın sülfür madencilerini örgütleyip denetleme girişiminden kaynaklanmış gibi görünmektedir. Fratellanza’nın kökenlerini anlamayı becerememek, işledikleri suçları anlayamamak demektir. Başvurdukları şiddet tiksindirici olsa da, soygun, Vandallık ya da gaddarlıkla pek bir alakası yoktu; daha ziyade rakip gruplar arasındaki bölge savaşıyla bağlantılı yaralamalar ve cinayetlerden oluşuyordu.

Fratellanza’nın üyelerinden birinin öldürülmesinden sonra, Rinelli’nin yandaşlarını toplayıp bu “utancı” silmelerini istediği anlatılır. Saldıran grubun üyelerinden birini öldürmelerini ve bir “işaret” olarak kulağını kesip ona getirmelerini emretmişti. Kuşkusuz, yandaşlarının kurbanlarını öldürdüklerine emin olmak için Rinelli’nin kulağa ihtiyacı yoktu; cinayet haberi kasabada hemen yayılacaktı. Gerçekte istediği şey, adamlarının kurbanın cesedini simgesel olarak sakatlamasıydı. Sakatlama bir *sfreigo* idi, abartılı bir hakaret eylemiydi. Rinelli’nin grubunun bir üyesinin öldürülmesi ve onuna ardından takip ederek rakip gruplardan birinin üyesinin öldürülmesi, Favara’da savaşı başlatan cinayetlerdi ve ancak Favara’daki üç cumhuriyetçi kardeşlik örgütünün liderleri ateşkes sağlamak ve Rinelli’nin liderliği altında güçlerini polise karşı birleştirmek için bir araya geldiğinde sona ermişti.⁹⁹

96 *Age*.

97 De Luca, 1897, s. 435.

98 *Age*.

99 Lestingi, 1884.

Siyasi inançları ne olursa olsun, Rinelli'nin adam toplama yöntemleri gangsterlerinkiyle aynıydı. Bir tanığa göre, Rinelli insanlara düşmanları olup olmadığını ve varsa kendilerini koruyacak gizli bir topluluğa girip girmeyeceklerini soruyordu. Girmeyi reddedenler kabul edene kadar tehdit ediliyordu.

1880'de bir demiryolu işçisi Vittorio Urbani'ye, iş arkadaşlarından biri Giovanni Fanara yaklaşıp onu "gizli bir yerdeki toplantıya" katılmaya davet etti. Urbani bir duvarcı ustası ile birlikte söylenilen yere geldiğinde, Fanara ve tanımadığı üç adam gördü. Fanara yeni adamları terk edilmiş bir kireç ocağına götürerek onları cumhuriyetçi kardeşliğe katılmaya davet etti. Urbani sonradan, reddetmeyi denediğini fakat sayılarının fazla olduğunu görerek sonunda üyeliğe kabul törenine katılmaya razı olduğunu iddia etmişti. Polis Rinelli'nin evinde, giriş töreninin nasıl yapılacağını açıklamasını bulmuştu:

Yemin, içlerinden birinin [adayın] parmağını iplikle bağlayıp delerek birkaç damla kanı kutsal bir imge [Meryem Ana tasviri] üzerine akıtan üç üyenin önünde edilir. Sonra bu imge yakılır ve külleri rüzgâra savrulur. İplik her üyeyi diğerlerine bağlayan çözülmez bağı simgeler; küller, kâğıdı aynen başlangıçtaki şekline geri dönüştürmenin imkânsız olduğu gibi, üyenin topluluğu terk etmesinin imkânsız olduğu ya da altına girdiği sorumlulukları yerine getirmeyi ihmal edemeyeceği anlamına gelir.¹⁰⁰

Aday, yanmakta olan Meryem Ana tasvirini elinde tutardı. Tamamen yandığında külleri üfleyerek Fratellanza yeminini ederdi: "Fratellanza'nın bana olduğu gibi ben de Fratellanza'ya sadık kalacağıma şerefim üzerine yemin ederim. Aynen bu azizenin ve birkaç damla kanın yandığı gibi, tüm kanımı Fratellanza için akıtacağım. Tıpkı bu küllerin ve bu kanın başlangıçtaki hallerine dönemeyecekleri gibi, ben de Fratellanza'yı asla terk etmeyeceğim."¹⁰¹

Bu yemin ve üyeliğe kabul töreni, sadece o dönemde kurulan cumhuriyetçi kardeşliklerinkine benzemekle kalmaz, günümüzde yapılan mafyaya kabul törenlerine de benzer.¹⁰² Ayin, örneğin Joe Bonanno'nun Joseph Valachi'yi 1930'da New York'ta üyeliğe kabul ettiği ve Jimmy Frattiano'nun Los Angeles'te Joe Dagna'nın "ailesine" kabul edildiği törenle tamamıyla aynıdır. Hatta bozulmuş şekliyle *compare* terimi bile korunmuştur. Joe Bonanno, Valachi'ye *gombah*lık yapmıştı; sözcüğün Aşkenazi dilinde (Yidiş) olduğunu sanıyordu.¹⁰³

100 *Age*.

101 Colacino, 1885, s. 182.

102 Falcone, 1991, s. 97-99.

103 Maas, 1970, s. 86-96; Demaris, 1981, s. 1-3, 19-22.

Birinci bölümde, Carbonaria'ya girmek isteyenlerin 1819'da "Carbonaria'nın kurallarına saygı duymaya, ihtiyaç duyulduğunda birbirlerine yardım etmeye ve tüm bunları lime lime doğranma ve ateşte yakılma pahasına yapmaya" yemin ettiklerini görmüştük. Bu muhtemelen başlangıcı Napoléon yönetimi altındaki Napoli Carbonaria'sına kadar uzanan bir yemindi ve Favara kardeşlerinin birbirlerine *boni compari* [iyi yoldaşlar] ve evrensel cumhuriyete "*buona gente* [iyi halk] cumhuriyeti" diye hitap etmeleri, Fransız devrimci örgüt pratiği olan *bons cousins* [iyi kuzenler] teriminin kullanılmasıyla ilgili gibi görünmektedir.

Favara kardeşliği ve Carbonaria arasındaki ilişki, 1820'lerde Kuzey İtalya'da Filippo Buonarroti tarafından kurulmuş ilk gizli örgütlerden türemiş bir terim olan "Pugnallatori" yemininde de görülebilir. Pugnallatori, Giambattista Falcone tarafından 1857'de Carlo Pisacane'yle birlikte Sapri 'ye yaptığı ölümcül sefere gitmeden önce kurulmuştu. Falcone hikâyeyi anlatmak üzere yaşayan şanslı birkaç kişiden biri olmasa da, grubunun kanunlarının bir kopyası mevcuttur. Pugnallatori üyeleri şu soru ve cevapları birbirlerine tekrarlamak zorundaydılar:

Kimin başı?
Despotunki!

En yüce şeyler nelerdir?
Eşitlik, Kardeşlik, Yurtseverlik!

En kutsal şeyler nelerdir?
Ya Özgürlük ya da Ölüm!

Kanunların nelerdir?
Tanrının On Emri!

Hepsini tekrarla bana.
Tüm despotlara, yandaşlarına ve uşaklarına ölüm!¹⁰⁴

Bu soru-cevap yöntemi aynı zamanda bir tanıma aracı olarak da işlev görüyorlardı. Fratellanza da buna benzer bir soru-cevap yöntemi kullanıyordu ve şu soruyla bitiyordu: "Amacın nedir?" Yanıtı şöyleydi: "Evrensel cumhuriyet, kardeşlik, krallara karşı savaşmak!"¹⁰⁵

104 Caso, 1908, s. 9-10.

105 Colacino, 1885, s. 181-82.

Morena bu örgütlerin parolalarını ve kabul törenlerini, ya Palermo hapishanesinde ya da kukla tiyatrosuyla yayılmış eski Carbonaria usulleri olarak tanımlıyordu. Dumas *père*'in ünlü Sicilyalı haydut Pasquale Bruno hakkındaki romanının kukla tiyatrosuna uyarlanmış biçiminden özellikle bahseder. Monreale savcısı, Caputo ailesinin Bagheria'ya kaçtıktan sonra edindiği dostlardan Salvatore d'Amico'dan Stoppaglieri kabul töreninin uzun bir tanımını duymuştu.¹⁰⁶ Yine de bu törenlerin en iyi tanımlaması, Favara Fratellanza'sından birinin mahkemesinde ortaya çıkmıştı.¹⁰⁷

Fratellanza kendi parolalarını Stoppaglieri ve çağdaşı olan diğer gruplarla paylaşıyordu. İlk bakışta bu parolalar saçma gibi görünür. Bir üye, gruplardan birinin üyesi olduğunu işaret etmek istediğinde sağ elini çenesine koyarak, "Ağrıyor!" diyordu. Doğal olarak arkadaşı, "Ne ağrıyor?" diye sorduğunda, "*U sagghiuni*" ya da "*U scagliuni*", yani köpek dişi diye yanıtlardı. Morena, köpek dişine yapılan bu göndermeyi işaret ederek, bunun yıllarca Sicilya suç dünyası argosunda kullanıldığını eklemiştir.¹⁰⁸

Bu parolanın pratikte nasıl işlediğini anlamak zordur. Şansımıza Cutrera biraz daha uzunca bir konuşmayı anlatır:

"Of, köpek dişim nasıl da ağrıyor."

"Köpek dişin uzun süreden beri mi ağrıyor?"

"Meryem'e Müjde yortusundan beri."

"Kimler vardı yortuda?"

"Tom, Dick ve bana kardeş [*fratuzzu*] gibi davranan Harry."¹⁰⁹

Meryem'e Müjde'ye yapılan gönderme, tüm üyelerin simgesel olarak örgüt üyesi "yapıldığı" ve "kardeş" olarak kabul edildiği zamana yapılan göndermedir. Peki *sagghiuni* ya da köpek dişine yapılan gönderme ne anlama gelmektedir? Bu, devrimci örgüt ya da mafya çetesi üyelerinin "köpekler" ya da "köpek yavruları" olarak bilinmesi gerçeğine işaret ediyor olabilir. Cutrera ve Loschiavo'nun mafya grupları listesinde Enna Scagliuni'sinin olması dikkate değer.

106 Cutlera, 1900, s. 122-23.

107 Lestingi, 1884.

108 Morena, 3 Mart 1877 tarihli mektup, Malfattori'de.

109 Cutrera, 1900, s. 123.

Çağdaşları bu törenlere pek anlam veremiyorlardı. Sülfür madencilerinin siyasi düşünceleri, “yağmalama ve Vandallıktan” ve “siyasi kargaşalıkların” onlara “karanlık ve vahşi arzularını tatmin etme araçlarını” sağlayacağı anlayışından öteye gitmiyor, diye yazıyordu polis raporları.¹¹⁰ Cesare Lomboro’nun moda bilimsel kriminoloji okulunun yandaşlarına göre, şiddete eğilimli suçluların nöro fizyolojik bir dejenerasyon içinde oldukları kesindir. Tomasso Colacino süslü bir dille, Fratellanza üyelerinin bir jandarma başçavuşunun cesedini, derisini yüzüp kömürde çevirerek, sirkeyle çeşnileyip yemelerini başka türlü nasıl açıklayabiliriz diye soruyordu. Fratellanza’nın şiddeti, her zaman “gizil bir durumda” insanın yüreğinde yatan “canavarın” kendini açığa çıkarmasıydı.¹¹¹

Peki hepsi bu kadarsa, Fratellanza “vahşetini” niçin yeminler ve parolarla süslüyordu ki? Fratellanza, sıkı bir örgütsel yapıyı, kanunları ve ayrıntılı ayinleri niçin benimsemişti?

Fratellanza’nın vahşeti temsil ettiği savını desteklemek için Colacino, kabul töreninden sonra verilen ziyafette Fratellanza’nın yeni üyeleri şerefine şarap içme töreninden bir alıntı yapar. “Şarap tatlıdır, fakat insan kanı çok daha tatlıdır” alıntısını yamyamlık izlerinin örneği olarak gösterir. Bu şekilde şerefe kadeh kaldırma gerçekten olmuş olabilirdi, ama o kadar önem verilen bir şey değildi.

Giuseppe Lestingi aynı kelimeleri, bir başka hikâye bağlamında tekrarlar.¹¹² Fratellanza üyelerinden biri olan Rosario Alaimo Martello, kendi “kardeşleri” tarafından hainlikle suçlanmıştı. Özel polis gözetimi altındaki bir suçlu olan Martello, daha fazla kişisel özgürlük karşılığında, Fratellanza tarafından yapılan hırsızlıkları polise bildirmekle suçlanıyordu. Kardeşler bu ihaneti öğrendiklerinde Alaimo Martello’yu ölümü hak eden bir “hain” ilan ettiler. Bununla birlikte, grup üyesi bir kardeş olarak Alaimo’nun bir duruşma hakkı vardı. Alaimo, kardeşliğe hiçbir zaman ihanet etme niyeti olmadığını iddia ederek hayatını bağışlamaları için yalvardı. O zaman kardeşleri sadakatini denemeye karar verdiler. Alaimo, kendisi kefil olacak ve yeğenini bir Fratellanza kardeşi olmaya ikna edecekti.

Alaimo yeğenini ikna etmeyi başardı ve kabul töreni için bir tarih saptandı. Yeğen belirlenen günde günbatımında amcasıyla belli bir evde buluşacaktı. Yeğen gelir gelmez Alaimo onu eve götürdü ve karanlık bir odaya soktu. Genç odaya girer girmez saldırganlar üzerine çullandılar ve boynuna geçirdikleri bir iple onu boğdular. Cesedi bir çuvala koyarak amcasına

110 Polis raporu, 1859; zikredildiği yer: Viola, 1984.

111 Colaccino, 1885, s. 184 ve 180. Alongi (1977) kanlı cinnetin diğer örneklerini verir.

112 Lestingi, 1884.

verdiler ve o da cesedi terk edilmiş bir kalenin harabeleri arasına attı. Daha sonra cesedin keşfedileceğinden korkan Alaimo, harabeye dönerek yeğenin cesedinin içinde bulunduğu çuvalın üzerine benzin döküp yaktı.

Kabul töreni maskesi altında infaz edilen idam teması, mafya hakkındaki hikâyelerde klişe halindedir. Örneğin *Goodfellows* [Sıkı Dostlar] filminde iyi bir etki yaratmak için kullanılmıştır. Beşinci bölümde anlatılan “kaybolan dört ceset davasındaki” ilk üç kurbanın her biri, kararlaştırılan tavernaya ziyafete gittiklerini sanarak girmişlerdi. Kendi mafya çetelerine kabul törenine gittiklerini sanarak girmiş olmaları da akla yatkındır.¹¹³

Kuşkusuz, kurban genellikle bir *sgarro* yüzünden, yani kurallara aykırı hareket ettiği için idam edilirdi. Fakat yukarıdaki hikâyede aykırı hareket eden kurbanın kendisi değildi. Aslında hikâyeyi anlatan kişi, sadece yeğenin masum olduğunda değil, onun Fratellanza’ya ve Fratellanza’nın tüm kötülüklerine tamamıyla yabancı olduğunda ısrar eder. Bu pek mantıklı görünmüyor. Cutrera’nın Simone Cavallaro ve Salvatore Caputo’nun öldürülmesini ya da Galati’nin ilk muhafızının öldürülmesini anlatışı gibi, Lestingi’nin Alaimo’nun yeğenin öldürülmesini anlatışı bazı önemli ayrıntıları içermiyormuş gibi görünmektedir.

Bu özgül durumda, Lestingi, Fratellanza’nın sadece kötülük yapmış olmak için kötülük yapan büyük bir örgüt olduğunu savunma arzusundadır. Dolayısıyla, Fratellanza, kurbanın tamamıyla masum ve örgüte yabancı olduğu ayinsel bir cinayeti emretmiştir. Tek neden kendi masum yeğenini ölümüne götürmesini isteyerek Alaimo’nun sadakatini ölçmektir. Fratellanza’nın Alaimo’yu, yeğenini sahte bir kabul töreni için ikna etmeye zorlayarak onun sadakatini ölçmüş olmasına inanmak kesinlikle olasılık dahilindedir. Bununla birlikte, yeğenin ölümünü istemek için Fratellanza’nın daha somut bir nedeninin olmadığını düşünmek çok zordur.

Hikâye kesinlikle dehşet vericidir. Ama bir “gaddarlık” örneği midir? “Vahşi”, “yabani”, “canavar” gibi terimler, sözde yamyam ve diğer ilkel insanlara özgü, insani olmayan, denetimsiz ve akıldışı şiddet hareketlerine işaret ederler. Ne var ki, böyle bir anlatım, yamyamlara haksızlık etmesi bir yana, verilen örneğin kendisinin en önemli noktasını da gözden kaçır-maktadır. Kendiliğinden meydana gelmiş kör bir şiddet olayı değildir bu; bir idamın infazıdır.

Bir idamla, kendiliğinden meydana gelen bir şiddet eylemi arasındaki fark, idamın belirli yöntemleri takip etmeye mecbur olmasıdır. Alaimo, bir duruşma istemiştir ve de bir tür duruşma yapılmıştır. Adli idam halka açık

113 Krş. Sangiorgi, s. 376-78: “Bunlar, kanlı intikamların planlanıp emredildiği ve çoktan yerine getirilmiş olanların kutlandığı tipik mafya ziyafetleridir.”

bir eylemdir ve genellikle sayısız ritüelleri vardır. Bir mafya idamının aynı şekilde halka açık olması zordur. Yine de, bir idamla mafya savaşlarındaki bir cinayeti birbirinden ayırmak zorunludur; çünkü bu iki öldürme biçiminin farklı anlamları vardır. Kabul töreni maskesi altındaki idam teması, işte bu bağlamda anlamını bulur. Kabul töreni (adayın “Fratellanza için tüm kanını akıtmaya” yemin ettiği tören) idam için yeteri kadar resmi ve hatta ciddi bir ortam sağlar. Dahası, aday/kurban törene kendi isteğiyle ve Fratellanza’nın isteklerine boyun eğme niyetiyle gelir.

Geriye sadece celladın seçilmesi sorunu kalmaktadır. Öldürmenin kolektif bir adalet eylemi olması için cellatla kurban arasındaki ilişki kişisel olmamalıdır. Cellat, kin duymak bir yana, kurbanı tanımamalıdır. Sicilya mafyası idamlarında cellat, bir Sicilya içki içme oyunu olan *tocco*’nun bir el oynanmasıyla rasgele seçilirdi. Oyuncular genellikle çetenin genç ya da istekli üyeleri idi ve bu yöntemle seçilen “köpek yavrusunun” görevi yerine getirme istekliliğini göstermesi için, son bir kez daha şerefe kadeh kaldırması ve “Şarap tatlıdır, fakat insan kanı daha tatlıdır” demesi gelenektir.

Öyle görünüyor ki, Sicilya halkı, çağdaşlarının onlara biçtiğinden çok daha fazla bir siyasi özerklik göstererek, Carbonaria’yı yeni bir örgüt şeklinde yeniden tesis etmişti. Hatta Carbonaria geleneklerine kendi özgün katkılarını da yapmıştı. Fratellanza kanunlarına göre bir kardeş başka bir şehre gönderildiğinde, yerel örgüt liderine kendini takdim edip birkaç soruyu yanıtlaması gerekiyordu. “Nerede yetiştin?” sorusunu, örgüte kabul edildiği şehrin adını vererek yanıtlaması gerekiyordu. “Orada kimler var?” sorusuna “*Bona gente*” [iyi insanlar] diye yanıt verirdi. “Hangi gündü?” sorusuna yanıt olarak, “Mart ayının yirmi beşiydi” diye yanıt vermesi gerekiyordu. Bu tarih Meryem’e Müjde yortusunun tarihiydi. Kabul töreninde yakılan resim, aslında İsa’ya gebe Meryem’in tasviriydi. Francesco de Luca bunun önemini çok iyi yakalar:

Kendilerini tüm lanetlerden kurtarmak için [Fratellanza] kendisini, amacı Evrensel Cumhuriyet olan bir kardeşliğe dönüştürdü. Evrensel Cumhuriyetin doğuşunu, iyi haberin tüm insanlığa müjdelendiği günle, Bakire Meryem’e müjdenin verildiği, ona kurtancının annesi olacağı söylendiği günle aynı güne denk getirmek suretiyle, süreci hızlandırabilecekleri fikriyle övünüyorlardı. Bu yüzden “kabul töreni” sırasında İsa’ya gebe Meryem’in imgesine kanlarını serpmeyi severler. Bu şekilde gerçek bir ilkel dini törenle ayrılmaz bir biçimde bağlanmış olurlar. Herhangi bir üyeye yapılan saldırı, adalet ve düzen denilen şeyi savunan azınlığa karşı sınıksız birleşmiş olan ve haksızlıklardan öcünü alan ve “Ailenin Evlatlarının” yardımına koşan örgütün tümüne yapılmış saldırı sayılır.¹¹⁴

YEDİNCİ BÖLÜM

MAFYA VE POLİTİKA: NOTARBARTOLO DAVASI

Mafya somut avantajlar sağlayan bir örgüttü. Onunla işbirliği yaparak *pizzu* ödeyenler korunuyor ve işlerine devam etmelerine izin veriliyordu. İşbirliği yapmayı reddedenler ise belirli bir risk altına girmiş oluyorlardı; zorbalığa uğruyor, rahat bırakılmıyor ve bazen de öldürülüyorlardı. Bu şekilde, Conca d'Oro'daki Posa, Monreale'deki Stoppaglieri ve Favara'daki Fraternanza mafyaları, Batı Sicilya ekonomisinin büyük bir kısmını denetimleri altına almışlardı. Yine de bu işbirliği, mafyanın denetimi ele geçirmesinde tek başına yeterli olamazdı; eğer Sicilya'nın kendi yönetici sınıfları ciddi bir biçimde buna karşı çıksalardı, mafya değirmencileri, arabacıları, işçileri ve madencileri hâkimiyetleri altına alamazdı. Sicilya'nın yönetici sınıfı, birlik sağlandıktan sonraki kırk yıl boyunca neden böyle bir girişimde bulunmamıştı?

1880'ler ve 1890'larda Batı Sicilya milletvekilleri iki partiye bölünmüşlerdi: Crispi yandaşları ve Rudini yandaşları. Crispi, 1860 kuşağını ve 1875'te seslerini yükselten temsilcileri temsil ediyordu; Rudini, Cavour'un siyasi mirası ile monarşi ve istikrarı temsil etmekteydi. Öte yandan, 1860'taki siyasi bölünmüşlük unutulmamış olsa da, artık yumuşamıştı; iki partinin temsilcileri de Mazzini'nin, Garibaldi'nin ve İtalyan birliğini bir gerçeklik haline getiren "parlak kahramanlar kuşağının" mabedinde diz çöküyorlardı.¹

Sicilya, İtalya'nın anayasa kuramında nasıl yazılmış olursa olsun, hâlâ siyasal olarak hiyerarşik bir yapı arz ediyordu. Sicilya yönetici sınıfının bakış açısından bakıldığında bunun anlamı şuydu: Alt tabakalardakilere himaye ve yardım sağlayarak babaca bir cömertlik ruhuyla hareket etmek,

1 Deyim Cesareo'dan (1907) alınmıştır.

iktidarı ellerinde tutanların göreviydi. Her iki partinin seçilmiş görevlileri, onları seçenlerin özel savunucuları olarak görülüyorlardı. İyi bir savunucu seçmenlerine iş bulmak, tavsiye mektupları yazmak, bürokrasiyle uğraşmak ve borç, ruhsat, izin belgesi ve emekli aylığı gibi işlerin evraklarının istenilen sonuca ulaşmasını sağlamakla uğraşırdı. Bu zorunluluklardan hiçbirisi, temsilcilerin, kendi taraftarlarının yaşamlarıyla ilgili ayrıntılara bakmalarını gerektirmiyordu. Aslında böyle bir inceleme düşmanca bir hareket olarak görülürdü. Sicilya siyasi yaşamı, mevki sahibinin kendi çıkarlarını düşünmeden yardım ettiği ve taraftarların da dilekçelerinde istedikleri her şeyi hak ettikleri kurgusuna dayanıyordu; çok az kişinin tamamen inandığı, ama herkesin sürmesini uygun bulduğu bir kurguydu bu.

Napoli temsilcisi Rocco de Zerbi'ye göre, Güneyli seçkinler yaşamlarını bir "istiridy" gibi geçiriyorlardı: Yaşamlarının, "tutunmuş oldukları kayayla ortak hiçbir yanı" yoktu; çünkü ortasında yaşadıkları halkın "başka alışkanlıkları, başka inançları, başka tatları, değişik sesleri var: Onlar bizi, biz onları tanımıyoruz."² Marcella Marmo ve Olimpia Casarino, eski Napoli Krallığı'nın kıyı şehirlerinden gelen temsilcilerin şehirdeki pleblerle yeterince temasta bulunmuş olduklarını hatırlatarak de Zerbi'yi azarlamışlardı ve daha sonra bir banka skandalına karışacak olan muhafazakâr temsilci de Zerbi de bunu kesinlikle biliyordu. Yine de ortada galiba bir yanlış anlama vardı. Önemli konumdaki Güneyli politikacılar, alt sınıflarla ilişki kurmak için gerçekten de birçok fırsata sahiptiler, çünkü bu sınıflar onları iş ve iltimas dilekçelerine boğuyorlardı. Ama bu, seçkinlerin sokaktaki halkın ne yaptığını gerçekten bildiği anlamına gelmiyordu.

1880'lerin başlarında Pasquale Cafiero isimli Napolili bir tersane işçisi, sosyalist bir hücreye üye olduğu polis tarafından öğrenilince işinden atılmıştı. Cafiero, Sciaccali anarşist temsilci Saverio Friscia'ya bir dilekçe verdi ve Friscia ona Palermo'dan bir tavsiye mektubu gönderdi. Fakat Cafiero kendi yerel temsilcisine de bir dilekçe vermeyi ihmal etmemişti ve muhafazakâr ve monarşist inançlarına rağmen Rocco de Zerbi, kendi tavsiye mektubunu Friscia'ninkine eklemekte tereddüt etmemişti. İkisinden birden ağırlığını koyması yeterli oldu ve Cafiero işine geri döndü.³

Dolayısıyla Sicilyalı seçkinler, mafyanın örgütlediği türden insanların yaşamı hakkında pek az bilgiye sahiptiler. Bu bilgi yoksunluğu ve taraftarlarının geçmişlerine çok derinden bakmama eğilimi, Sicilyalı milletvekillerinin mafya ile ancak iş işten geçtikten sonra ilgilenmeye başlamalarının nedenini açıklamaya yardım eder. Adalet ve içişleri bakanları gibi millet-

2 Marmo ve Casarino 1988.

3 *Ağc.*

vekilleri de, tehdidin çevrelerindeki siyasi entrikacılar­ dan geldiğini düşü­ nüyorlardı. Birleşmeden sonraki ilk yirmi otuz yılda, Sicilya politikacıları açısından mafya, görebildikleri siyasi ufkun ötesinde duran bir şeydi.

Bu durumun kimsi bir açıklaması, oy hakkının sınırlanmasında yatar. Birliğin ilk yirmi yılında, mafya denetimindeki halk kesimlerinin ulusal seçimlerde oy verme hakkı yoktu.⁴ Bu yıllar boyunca Sicilya politikası, seçilen temsilcilerin yüzde 22,9'unu oluşturan soyluların hâkimiyeti altındaydı; ama bunlar seçmenlerin sadece yüzde 1,6'sını temsil ediyorlardı.⁵ Bununla birlikte, siyasi bir tehdit mevcuttu. Eski seçim kanunu altında bile, oy kullanma artma eğilimi göstermişti. 1861'de Palermo'da oy verme hakkı olan kişi sayısı 1050'ydi; yeni seçim kanununun çıkarılmasından iki yıl önce, yani 1880'de ise sayı 9280 olmuştu. Bu kadar çok seçmenin kütüklere nasıl geçtiği biraz garip bir durumdur. Muhafazakârlar daha sonra, yasal ölçütlere uyup uymadıklarına bakılmaksızın taraftarlarına oy hakkı veren rüşvetçi yerel çıkar grupları tarafından seçim kütüklerinin sürekli şişirildiğini iddia edeceklerdi. Her halükârda, yeni oyların nereden geldiği apaçıktı; hepsi kenar mahalle bölgelerinden geliyordu.⁶ Oy haklarını nasıl elde ederlerse etsinler, Sicilya politikası o yöne doğru ilerliyordu. Yeni seçmenler Sicilya ekonomisinin en hızlı büyüyen sektörleriyle –kıyı ovaları– bağlantılıydı.⁷ Buralar aynı zamanda en fazla mafya egemenliğinde olan bölgelerdi. O sıralarda henüz fark edilmemiş olsa da, mafya daha o zamandan her yere sızmaya başlamıştı.

Oy verme hakkı 1888'de Crispi'nin ilk hükümeti⁸ sırasında genişletildi ve yeni seçmen kütükleri 1892 seçimleri için zamanında hazırlandı. O sıralarda yetişkin erkek nüfusun yüzde otuzunun oy verme hakkı vardı.⁹ Bu ise sadece mafyaya gidecek oylan artırmıştı. Palermo, Trapani ve Agrigento vilayetlerinin mafya egemenliğindeki bölgelerinde seçmen sayısı hızla artmaya devam etti.

Yeni seçim kanunları ve hükümetle dostane ilişkiler içindeki polisin de yardımıyla, 1892 seçimleri Crispici blok için yankı uyandıran bir başanydı. Öte yandan, artık mafyanın seçimlerdeki etkisi şüphe götürmeyecek kadar açıktı. İlginç bir şekilde, bu durum milletvekillerinin çoğunu rahat-

4 Iachello ve Signorelli, 1987, s. 126.

5 *Age*, s. 120.

6 Maggiore-Perni, 1897, s. 27; zikredildiği yer: Iachello ve Signorelli, 1987.

7 Bkz. Barone, 1987, seçimlere ilişkin istatistik çeşitli sayfalarda; ayrıca bkz. Maggiore-Perni, 1897.

8 Giarrizzo, 1975.

9 *Age*.

sız etmemiş görünüyordu: Onlar için mafya, temsil etmek üzere seçildikleri toprakların bir özelliği gibiydi. Mafyanın desteğini kabul ediyorlardı ve böylelikle de onun çıkarlarını, düşüncesizce, ne olduğuna bakmaksızın korumayı kabul etmiş oluyorlardı.

1874'te hükümetin karşısına dikilen ve seçimlerde onu yenen parti olarak Crispici blok, özellikle batıda olmak üzere kendisini Sicilya'nın doğal çoğunluk partisi haline getirmişti. Sonuç olarak, Batı Sicilya'nın mafya denetimindeki bölgeleri siyasal açıdan Crispici temsilcilerin egemenliğine geçmişti.

Mevcut duruma uyan bir gelişmeydi bu. Mafya ve Crispiciler devrimci bir geçmiş ve ortak bir siyasi kültürü paylaşıyorlardı. Aynı zamanda farmasonluğa yönelik bir eğilimi de paylaşıyorlardı; mafya çeteleri koruma haracı toplama işlerini yerel Mason locaları üzerinden yürütürken, Camillo Finocchiaro-Aprile gibi (Andrea'nın babası, bkz. Birinci Bölüm) Crispici temsilciler, İtalyan farmasonluğunun büyük üstatları haline geliyorlardı.¹⁰ Ama bunlar sadece benzetmelerdi, somut bağlantılar değil. Crispici temsilcilerin bakış açısından, mafya sadece siyasal taraftarlarının bir parçası idi. Mafyacıların yardımcı olduğu şeyler çoktu; siyasi toplantılar düzenleyip yurtseverlik kutlamalarına destek oluyorlardı; mafyanın seçtiği belediye başkanları, oyları toplayarak, yerel partileri adayların kullanımına sunarak ve seçmen listeleriyle onların yararına oynayarak siyasal temsilciler olarak faaliyet gösteriyorlardı. Crispici temsilciler kendilerini, mafya denetimindeki bu belediyelerin siyasal hamileri olarak görmeye devam ediyorlardı ve bu yüzden onlara ne kadar bağımlı hale geldiklerini görmemişlerdi.

Rudini ve muhafazakârların bakış açısından ise, Crispici temsilcilerle taraftarları arasındaki bu ittifak, ister mafya egemenliğinde olsun ister olmasın, hiç de iç acıcı olmayan bir manzara arz ediyordu. Sicilya seçim kütüklerinin sürekli şişme eğilimiyle birlikte, muhafazakârların oylarını artırma şansı yokmuş gibi görünüyordu. Yeni bir fırsata ihtiyaçları vardı: Ya Sicilya'da yeni bir acil durum ilan ettirecek kadar ciddi bir toplum güvenliği krizi ya da genel öfkeyi kışkırtacak kadar gürültülü bir politika-mafya skandalı. Rudini bunu önceden sezememiş olsa da, muhafazakârlar ikisini birden gerçekleştirmek üzereydiler.

Sicilya İşçi Birlikleri

1888 ve 1892 arasında Sicilya'daki cumhuriyetçi ve radikal oluşumların yanı sıra, yeni kurulmuş olan Sosyalist Parti, "Fasci dei Lavoratori" [İşçi Birlikleri] adı verilen gruplar örgütlemeye başlamıştı. Bu grupların mo-

deli Emilia-Romagna modeliydi.¹¹ Palermo ve Catania'da kurulan ilk işçi birliği, daha önceki karşılıklı yardımlaşma cemiyetlerine çok benziyordu. Ama aralarında farklar da vardı: 1870'ler ve 1880'lerde kurulan kardeşlikler özerk bir yapıya sahipti. Stoppaglieri bile denetim alanını Monreale bölgesinden öteye genişletememişti. Ama işçi birlikleri, meslek kategorilerine göre örgütlenmişti; her kategoride tüm üyeler bir tür emek borsası hizmeti gören Fransız *Bourse du Travail* modeline göre düzenlenmiş bir *Camera di Lavoro*'da temsil ediliyordu. Bu, işçi birliklerinin, her yerel üyenin üst düzeydeki örgüte de üye olduğu sendikalarındaki gibi örgütlendiği anlamına geliyordu.

Hareket 1893 başlarında, Stoppaglieri gibi örgütlere üye olamayacak kadar fakir ve sosyal açıdan marjinal olan işçiler ve ortakçılar arasında yeni yandaşlar bularak iç bölgelere yayılmıştı. Corleone'deki işçi birliği lideri Bernardino Verro, 1893 baharı sonlarında, ortakçılarla toprak sahipleri arasındaki sözleşmelerin reformu ve tarım işçilerinin durumunun düzeltilmesi ve teminat altına alınması talepleriyle, ortakçıları ve işçileri greve götürmüştü. Hasattan hemen önce yapılan grev, toprak sahipleri ve *gabellotti*'yi [vergi toplayıcıları] en zayıf anlarında yakalamıştı. Tüm hasatlarını kaybetme olasılığıyla karşı karşıya kaldıklarından, grevcilerin tüm isteklerini kabul etmek zorunda kalmışlardı.

Başarılı grev, fakirlerin bastırılmış kızgınlıklarını yüzeye çıkardı. İç bölgeledeki işçi birliklerinin sayısı hızlı bir şekilde arttı. Köylüler yasalara aykırı olarak etrafı duvarlarla çevrilmiş olduğunu iddia ettikleri tarlaları işgal etmeye kalkıştıklarında ya da greve gittiklerinde, şiddet olayları patlak verdi. 1893'teki grevler ve çalkantılar belediyelerdeki düşmanlıkları daha da artırdı; yine belediye binalarının yağmalandığı ve vergi kayıtlarının yakıldığı isyanlar oldu.¹² 1893 baharı, 1848 baharındaki eski hatıraları canlandırıp hareketin sülfür madencileri arasında da yayılmasına neden oldu.

Sicilya Sosyalist Partisi, Mayıs 1893'te Sicilya'daki ilk kongresini yaptı. Parti aynı yıl daha sonra Palermo İşçi Birliği'nin lideri Rosario Gabriele Bosco'yu İtalya Sosyalist Partisi'nin Reggio Emilia'daki ikinci ulusal konferansına gönderdi. Tüm gözler Sicilya'daki olayların üzerindeydi ve Bosco'dan konferansın açış konuşmasını yapması istendi. Bosco, adadaki olayları heyecan verici bir dille anlattı ve konuşmasını tumturaklı bir ifadeyle bitirdi: "Bu mücadele, trajik bir mücadele, bir katliam olacak; ama Sicilya bu kavgada düşerse, kırmızı bir bayrağa sarılı olarak düşecek!"¹³

¹¹ Ragionieri, 1976, s. 1804.

¹² Barnaba, 1981.

¹³ Zikredildiği yer: Ganci, 1980, s. 31.

İşçi Birlikleri krizi Francesco Crispi'yi tekrar iktidara getirdi. Artık ne-redeyse yetmiş yaşında ihtiyar bir adam olarak siyasi yaşamının sonuna yaklaşan Crispi, ilk olarak 1887 Ağustos'undan 1991 Ocak ayına kadar başbakan olarak hizmet etti. İlk hükümeti sırasında dış politika ile uğraşmış, İtalya'nın Avusturya ve Bismark Almanya'sıyla bağlarını güçlendirmişti. İtalya'yı askeri açıdan bağımsız ve ekonomik açıdan kendine yeterli hale getirecek silahlanma ve gümrük önlemleri alınmasını sağlamıştı. Bu politika, ticari bir savaş başlatarak İtalya-Fransa ilişkilerinin soğumasına neden olmuştu. Aralık 1890'da Kuzey İtalya solunun lideri Antonio Giolitti hazine bakanlığından istifa edince, Crispi hükümeti zayıflamıştı. Bundan kısa bir süre sonra, sağ "yabancılarla uşaklık" politikası izlemekle suçlayarak kendisine yabancılaştırmıştı. Buna kızan sağ, güven oylaması teklif etti. Sağın muhalefeti ve Kuzey solunun terk etmesiyle, Crispi yenilgiye uğradı. Militarist rüyaları reddedilmiş bir halde, "Küçük! Küçük adamlar!" diye mırıldanarak krala istifasını vermek üzere parlamentodan yavaşça yürüyerek çıktı.¹⁴

Crispi, ülkesini güçlü ve birleşmiş bir devletin koruması altında, kendi kendini yöneten topluluklar biçiminde yaşayan özgür insanların ülkesi olarak hayal eden, sıkı bir anayasacıydı. Bu görüş, kısmen cumhuriyetçi Roma'dan, daha büyük ölçüde ise ortaçağın bağımsız İtalyan toplulukları üzerine yaptığı incelemelerden çıkan bir tasarımdı. Öte yandan bu tasarım, eski İtalya'ya, küçük tarımsal kasaba ve şehirlerin İtalya'sına, 1840'larda var olan ve hâlâ Güney'in belli kesimlerinde yaşayan İtalya'ya hayranlık duyan bir hayaldti. Fakat Kuzey'de ilk fabrikaların ortaya çıkması ve gelişen karayollarının, demiryollarının ve buharlı gemilerin ekonomik bütünleşmenin temellerini atmasıyla, giderek modası geçen bir hayaldti. Tasarısını pratiğe geçirmesine izin verildiği zamana gelindiğinde, Crispi'nin siyasal felsefesi artık kullanılmayan, modası çoktan geçmiş bir felsefeydi.

Yine de, monarşi ve korumacılık taraftarlığı, Fransa'ya yönelik kavgacılığı ve sömürgeci maceracılığı dolayısıyla ona güçlü adam gözüyle bakan ulusal sağın desteğini kazanmıştı. Sicilya'daki işçi birlikleri krizinin patlamasıyla siyasi rüzgâr çok geçmeden ondan yana döndü; tekrar iktidara geçmeye ve yeni bir hükümet kurmaya çağıldı.

Crispi'nin sağ tarafından göreve çağırılması gerçeğine rağmen, Sicilya'daki sol da buna sevinmişti. Crispi solun tarihsel lideriydi; dahası, yıllar geçtikçe meslektaşlarından birçoğu onun kadar monarşi yanlısı olmuşlardı. Crispi Sicilyalıydı ve üstelik 1848-1849 köylü huzursuzluğunda bi-

rinci elden tecrübesi vardı. Crispi'nin, durumu, herhangi bir Kuzeyli politikacıdan çok daha iyi kavradığı farz ediliyordu.

Gerçekten de Crispi, işçi birliklerini daha geniş bir toplumsal sorunun parçası olarak görüyordu. Sicilya tarımında hızlı reformlara ihtiyaç olduğunu düşünüyordu. Hatta Napoleone Colajanni'ye başvuracak kadar ileri gitmişti. Asla Sosyalist Parti'nin üyesi olmamasına rağmen Colajanni, Sicilya'nın önde gelen radikal bir siyasi kişiliğiydi. İşçi birliklerini kendi siyasi himayesi altına almıştı; parlamento ve basında onları savunuyordu. 1893 sonlarında Crispi, Colajanni'ye tarım bakanlığını teklif etti.¹⁵

Ama reformlardan önce siyasi tehdit geldi. Crispi, Colajanni'yi Roma'daki makamına davet etti ve koluna girerek onu pencereye götürdü. Vatikan'daki Fransız casuslarından ve Sicilya sahillerindeki Rus savaş gemilerinden bahsetti. Silah yüklü bir İngiliz gemisinin Sicilya limanlarından birine doğru gitmekte olduğunu ve Tunus'ta toplanan İtalyan anarşistlerin Sicilya'ya çıkarma yapmak için hazırda beklediklerini anlattı. İşçi birliklerinin arkasında yabancı güçler var diyordu; bu güçler, silahları, gemileri ve denizanın kolonileriyle İtalya'nın büyük bir güç olması düşüncesinden korktuklarından, her ne pahasına olursa olsun İtalya'yı kargaşaya sürüklemeye çalışıyorlardı. Sicilya'da 1848 isyanının planlarının yapılmasına yardım eden kişi, genç Crispi'ydi. 1859'da mavi renkli gözlük takarak sahte Arjantin pasaportuyla Sicilya'ya kaçak giren kişi, yine Crispi'nin kendisiydi. Şimdi 1893'te başbakan olarak yaşlı Crispi, gençliğinin komplocu günlerine geri dönmüş gibi görünüyordu. Colajanni, tarımsal reform için plan yapmaya davet ediliyordu; fakat Crispi önce siyasi tehditle baş etmek için zamana ihtiyacı olduğunu söylüyordu. Colajanni donakalmıştı ve aceleyle bakanlık teklifini reddetti.¹⁶

Crispi 3 Ocak 1894'te Sicilya'da kuşatma durumu ilan etti. İşçi birlikleri kapatıldı ve İtalyan ordusu adaya gönderildi. Birçok kişinin tahmin ettiği gibi, birlikler durumu daha da kızıştırdı. Ocak ayındaki acil durum ilanı ile yeni isyanlar patladı. Birlikler hızla müdahale ederek yer yer kalabalıklar üzerine ateş açtılar. İki hafta içinde düzen sağlanmış ve polis sosyalistler ve işçi birlikleri liderlerini tutuklamaya başlamıştı.

Condronchi Komiserliği ve Sağın Dönüşü

İşçi birliklerinin yasaklanması Kuzey'de eleştirilse de, Sicilya orta sınıfı tarafından desteklenmişti. Bunu takip eden aylarda saklanmayan ya da

¹⁵ Ganci, 1964.

¹⁶ Manacorda, 1975, s. 67-69; S. Romano, 1986, s. 234.

yurtdışına kaçmamış olan işçi birlikleri liderleri, Palermo’da bir savaş mahkemesinde yargıldılar. Yasaklama mafyanın da desteğini sağlamış görünüyordu. Mahkemedeki davalar sırasında avukatlardan biri şunları ifade ediyordu:

Mafyanın yardımı olmaksızın Sicilya’da hiçbir devrim yapılamaz. Sicilya’daki 1893 kargaşalarının bir devrime yol açmayacağı biliniyordu, çünkü herkes mafyanın buna katılmayı reddettiğini biliyordu. Burada, rızaları olmadan hiçbir şeyin düzenlenemeyeceği mafya liderlerini kastediyoruz. Piazza Aragonese’deki [Palermo] gizli bir toplantıda sosyalist Bosco Garibaldi, mafya liderlerinden birkaçını kendileriyle birleşmeye ikna etmeye çalıştı. Fakat mafya o sırada işçi birliklerinin kazanacak kadar güçlü olmadığını anlamıştı; bu yüzden hükümete sadık kalmayı tercih etti.¹⁷

Bu tamamen bir fanteziydi. Mafya liderlerinin kimlere karşı ayaklanması bekleniyordu ki? İşçi birliklerinin yasaklanması Crispi tarafından emredilmişti ve Sicilyalı Crispici temsilciler tarafından desteklenmişti. Bunlar mafyanın göreve getirdiği adamlardı. Ayrıca, mafya çeteleri işçi birliklerine pek iyi gözle bakıyor olamazdı; onlara göre işçi birlikleri, kendi bölgelerine tecavüz etmeye çalışan yeni bir bölücü örgüttü.

Yine de, mafya olmaksızın Sicilya’da devrim yapılamayacağı fikri Sicilya politikasında muhalifi olmayan bir varsayım olarak varlığını sürdürüyordu.¹⁸ Halkın imgeleminde mafya, devrimle bağlantılıydı ve devrimin neden gerçekleşmediğini açıklamak için siyasi bir “işte öylesine bir hikâye” icat etmek gerekiyordu.

Bununla birlikte, sağın Crispi’nin icraatlarından hoşnut olmak için özel bir nedeni vardı. Crispi, kuşatma durumu ilan ederek saati 1876 öncesindeki yıllara geri almıştı. Crispi hükümeti 1896 baharı başlarında düşene kadar iki yıl daha iktidarda kaldı. 1896 baharında Adva düzlüklerinde İtalyan keşif güçleriyle birlikte Afrika İmparatorluğu rüyaları da yok oldu. Bu yenilgi Crispi’nin siyasi yaşamını bitirdi.

Crispi’nin düşmesiyle Rudini ikinci kez hükümeti kurmakla görevlendirildi. Rudini’nin ilk icraatlarından biri, Sicilya’da bir “sivil komiserlik” kurmasıydı. Bu komiserliğin görünüşteki amacı, işçi birliklerinin ve diğer mali ve siyasi skandalların ardında yatan nedenleri araştırmaktı.¹⁹ Soruşturmanın diğerlerinden daha az bilinmeyen bir nedeni de çamur atmaktı. Soruşturmanın ortaya çıkaracağı, kötüye kullanılan mali yönetim ve siyasal rüşvetle

17 Cutrera, 1900, s. 169, 1. dipnot.

18 Bkz. örneğin, Nicotri, 1906.

19 Ganci, 1958.

ilgili herhangi bir kanıt, Crispi destekçilerinin prestijlerini azaltacaktı. Rudinî, komiserliğin başkanlığına Imola'dan Kont Condronchi'yi atadı.

Sicilyalı sosyalistler başlangıçta komiserlikle işbirliği yapma fikrini reddediyorlardı; ne de olsa Rudinî muhafazakârları, onların sınıf düşmanlarıydı. Fakat böylesine kuramsal bir konum, halkın önünde kendilerini haklı çıkarma ve kendilerini yabancı güçlerle komplo planlamak suçlamasından temize çıkarma isteğiyle örtüşmüyordu. Komiserlik onlara şikâyetlerini anlatabilecekleri ve düşmanlarını itham edebilecekleri bir platform sağlamıştı. Bu ithamlar çoğunlukla Crispi yandaşlarının ahlaksızlıkları hakkında bol miktardaki kanıtın açıklanmasını gerektirdiğinden Condronchi'nin bir itirazı olmuyordu.

Condronchi seçmen kütüklerinin de iyice gözden geçirilmesini emretti. Büyük yolsuzluklar yapıldığını iddia ederek Palermo'da oy kullanabilecek seçmenlerin sayısını yüzde 49, Agrigento vilayetindekileri ise neredeyse üçte iki oranında azalttı.²⁰ Sonuçlar dramatik olmuştu. Crispi hâlâ iktidarda olduğu, polisi ve valileri yandaşlarını desteklemek üzere kullanabildiği 1895 seçimlerinde, sol 52 sandalyeden 41'ini kazanmıştı (7 sandalye sağa ve 4 sandalye aşırı sola gitmişti). Yeni seçmen kütükleri ve sağın iktidarda olduğu 1897 seçimlerinde ise mevcut 49 sandalyeden sadece 13'ünü sol, 33'ünü sağ ve 3'ünü de aşırı sol kazandı. Seçim Condronchi'nin kibirle söylediği gibi, "Sicilya'daki Crispicilerin gerçek bir katliamıydı."²¹

Notarbartolo Cinayeti

Rudinî için her şey çok iyi gidiyordu. Condronchi'nin Crispi ve mütefiklerinin itibarlarını çamura bulayacağı uzun bir soruşturmayı şimdiden dört gözle bekliyordu. Eğer birisi Rudinî ve Condronchi'yi, kendi kendilerini siyasal rakiplerinin hem jürisi hem de hâkimi olarak atamakla suçlarsa, soruşturmayı onlar adına yapmak isteyen Sicilya'daki sosyalistler hazırda bekliyorlardı.

Bununla birlikte, aşırı sol durumu farklı görüyordu. Sadece azınlık partileri olmalarına rağmen sosyalistler ve radikaller kendilerini geleceğin partisi, toplumsal eşitsizlikleri Sicilya'nın yüzünden sonsuza kadar silmeye yönelmiş devrimin öncülerini olarak görüyorlardı. Amaçları sadece Rudinî'nin muhafazakârlarının yararına Crispi'yi kum torbasıyla dövmekle sınırlı değildi. Aşırı sol, tüm İtalyan devleti gibi her iki büyük siyasal grubun da baştan aşağı yolsuzluk ve mafyacılara dolu olduğunu göstermek istiyordu. Emanuele Notarbartolo cinayetiyle bu fırsatı yakaladıklarını düşünüyorlardı.

²⁰ Recupero, 1987, s. 49-50.

²¹ Barone, 1987, s. 251-85, özellikle s. 280-81.

Rudini'nin yakın arkadaşı ve meslektaşı olan Notarbartolo, 1860'lar-da Rudini'nin şehir meclisi kabinesinde görev yapmıştı. 1874 ile 1876 arasında Palermo belediye başkanlığı görevindeydi. Sağın düşmesinden az önce Sicilya Bankası yöneticiliğine atanmış olan Notarbartolo, 1890'da Crispi tarafından görevden alınana kadar bu görevde kalmıştı.²² 1 Şubat 1893'te Palermo'nun güneydoğusundaki dağlarda, Caccamo yakınlarındaki malikânesinden şehre dönerken öldürüldü.

Cinayet dikkatle planlanmıştı. Notarbartolo, topraklarını ayda bir ya da iki kez ziyaret etmeyi alışkanlık haline getirmişti. Yine de ailesi dışında çok az kişinin bu ziyaretten haberi vardı. Onlara 1 Şubat akşamı Palermo'ya trenle geri döneceğini söylemişti, ama belirli bir plan yapmamıştı. O gün öğleden sonra yola çıkmadan az önce karısına telgraf çekerek Caltanissetta yakınlarındaki küçük Sciarra istasyonundan trene bindi.

Birisi Notarbartolo'nun hareketlerini yakından takip ediyor olmalıydı. Bu kişi her kimse, Notarbartolo'nun tam hareket saatini katillerine bildirmişti. Katiller, muhtemelen o gün daha önce Palermo'ya dönüş için satın aldıkları birinci mevki biletleriyle Termini Imeresi'de bekliyorlardı.

Polisin yorumuna göre Notarbartolo, Termini'de trene binen iki saldırgan tarafından öldürülmüştü.²³ Cinayet profesyonellerin işiydi; fakat yine de berbat bir işti. Notarbartolo iki değişik aletle yirmi üç kez bıçaklanmıştı. Kanepe döşemesi kesilmiş ve kan her yere, mobilyaya, aynalara ve birinci mevki kompartımanın pencerelerine bulaşmıştı.

Termini'yi geçtikten kısa bir süre sonra tren uzun bir tünele giriyordu. Trenin tünelde giderken taş duvarlardan yansıyan gürültüsü kurbanın çığlıklarını ve yardım çağlarını boğmaya yeterliydi. Karanlık, trenin geçişini seyreden birinin kavgayı görme olasılığını da ortadan kaldırmıştı.

Katillerin, tünelde işlerini bitirdikten sonra cesedi ortadan kaldırmaları gerekiyordu. Demiryolunun bu kalabalık kesiminde cesedi herhangi bir yerde dışarı atmak düşünülemezdi; bu yüzden kompartımanın kapısını açıp cesedi dışarıya itmek için Ponte Cutrerî'deki derin bir dere yatağına gelmeyi beklemişlerdi. Ceset sonradan burada bulunmuştu.

Notarbartolo, eski tip bir birinci mevki vagona seyahat ediyordu; bu vagonlarda koridor yoktu ve kompartımanlar birbirinden bağımsızdı. Kompartımandaki tek yolcu Notarbartolo olduğu için katiller işlerini hiçbir tanık görmeden ve kesintiye uğramadan yapmışlardı. Yine de eğer polisin yorumu doğruysa, katiller, cesetten kurtulmak için trenin iki durakta daha durması-

22 Alatri, 1954, s. 535, 1. dipnot; ayrıca bkz. Magri, 1992'deki özet.

23 Magri, 1992 ve Lupo, 1988a. İlk polis raporları Palizzolo'dadır.

nı beklemişlerdi. Kompartımanın zeminindeki kan onların gerçekten de Notarbartolo'nun cesediyle beklediklerini doğrular gibi görünüyordu.

Termini ve Palermo arasındaki kuzey sahili, bağlar ve küçük kasabalarla dolu bir bölgeydi ve tren birbiri ardından istasyonlarda durarak yavaş yavaş ilerliyordu. Hiçbir kondüktör, muhafız, gardifren, istasyon şefi ya da demiryolu işçisinin ya da hiçbir yolcu veya kenardan seyreden bir şeylerin ters gittiğini fark etmemesi garip olurdu.

Gerçekten de bazıları fark etmişti. Kondüktör yaklaşık kırk yaşlarında bıyıklı iki adamın Termini'de Notarbartolo'nun kompartımanına bindiğini gördüğünü hatırlıyordu. Hikâye, Palermo'ya tek yön ve birinci mevki biletleri olan iki yabancıyı hatırlayan Termini'deki istasyon bekçisi tarafından da doğrulanmıştı. Tren hareket ettiğinde peronda dikilmekte olan istasyon şefi yardımcısı, Notarbartolo'nun kompartımanındaki pencereden kendisine bakmakta olan "sert yüzlü, korkunç ve kötü gözlü" adamı gördüğünü hatırlamıştı.²⁴

Gardifren, tren Altavilla'ya geldikten sonra, içlerinden biri kolunun altında bir paket taşıyan pelerinli iki kişinin son vagonun ardında gözden kaybolduğunu hatırlıyordu. Polis katillerin Altavilla yakınlarındaki bir çiftlik evinde durarak kanlı elbiselerini değiştirdiği ihbarını almıştı. Evde arama yapıldığında polis kanlı bir pantolon buldu.

Tanıkların ve muhtemel tanıkların sorgulanmasının ötesinde, polis soruşturması iki yönde ilerliyordu. Palermo söylentilerle çalkalanıyordu ve polis aldığı elli mektubu ve ihbarı (bazıları tımarhaneden geliyordu) araştırmak için aylar harcadı. Kurbanın ailesinin de yardımıyla Notarbartolo'nun siyasi düşmanlarının da bir listesi yapılmıştı.

Sicilya Bankası'nın yöneticisi olarak Notarbartolo, dürüstlüğü ve sertliğiyle ün yapmıştı. Bu nedenle, mali faaliyetlere daha hoşgörülü bakmasını isteyen bankanın genel kuruluyla sık sık anlaşmazlığa düşmekteydi.

Dolayısıyla, Notarbartolo düşmanı olmayan biri değildi. Fakat 1880'lerin sonunda bankanın genel kurulu, bankanın sert yöneticisiyle olan mücadelede üstün gelmeye başlamıştı; kurul üyeleri Crispi'ye baskı yaparak Notarbartolo'yu istifa ettirmesini ve daha fazla işbirliği yapabilecek biriyle değiştirmesini sağlamışlardı. Bu, Notarbartolo'nun öldürülmesinden üç yıl önceydi ve 1893'te Notarbartolo, kimsenin mali faaliyetlerini güçleştirecek konumda değildi. Fakat Notarbartolo 1892'de kurul üyelerinden bazılarının nasıl borsa sahtekârlığına karıştığını ve kendilerine

²⁴ Magri, 1992, s. 28. Suçun ve takip eden davaların detaylı raporları *GdS*, *CdS* ve sosyalist *Avanti*'de verilmiştir.

kredi sağladıklarını gösteren bir dosya hazırlamaya başlamıştı. Bu akla yat-
kın bir neden sağlayabilirdi. Fakat dosya asla bulunamamıştı.²⁵

Polis hiçbir ilerleme kaydedemezken, soruşturma da yıl sonundaki işçi
birlikleri krizi ile gölgelendi. 1893 sonundan, soruşturmanın kapatıldığı
1895 ortalarına kadar etkili hiçbir icraat yapılmamıştı. Fakat Condronchi
Komiserliği, 1896'da soruşturmayı tekrar açmaya karar verdi.

Sicilya aristokrasisiyle yakından bağlantıları olan Notarbartolo ailesi
Condronchi'nin yardımını istemişti. Emanuele'nin oğlu Leopoldo'nun giri-
şimiyle ailenin dostları sorunu 1892 gibi erken bir tarihte bile, konuyla ilgi-
lenmeye başlamış olan Kral Umberto'ya götürdüler. Saray, Notarbartolo'nun
katillerinin adalet önüne çıkarılması isteğini dile getirmeye devam et-
mişti ve komiserlik 1896'da göreve başladığında, Notarbartolo ailesi ve dost-
ları Rudini'den Condronchi'nin soruşturmayı yeniden başlatmasını istediler.

Condronchi'nin hatırlatılmaya ihtiyacı yoktu. Sempatisi aileden yanay-
dı ve dahası, Notarbartolo Sicilya Bankası yöneticiliği yaparken düşman-
larının ona karşı sürdürdüğü faaliyetlerin soruşturulmasının Crispi bloku-
nu iyice gözden düşürecek aydınlatıcı kanıtlar ortaya çıkaracağını umu-
yordu. Condronchi, Rudini'ye, adaletin bir "Crispi'nin bir dostu", "bir
kodaman" tarafından engellendiğini düşündüğünü söylemişti.²⁶ Bu dü-
şüncenin belirli bir temeli vardı: Crispi, 1888-1889 yıllarındaki ilk hükü-
meti sırasında resmi olarak tarafsız olmasına rağmen, Notarbartolo'ya kar-
şı verdikleri mücadelede banka kurulu üyelerini desteklemiş ve mücadele
açıkça kopma noktasına geldiğinde çabucak Notarbartolo'yu görevden
uzaklaştırmıştı.²⁷ Condronchi polise, Crispici milletvekilleriyle Palermo
mafyası arasındaki ilişkileri araştırttı, ama bundan bir sonuç alınamadı. Po-
lis Crispici blokun mafyacı taraftarları hakkında bilgi toplayabilse de, bun-
ların ikisini de Notarbartolo cinayetine bağlayan hiçbir kanıt yoktu. So-
runla uğraşmak tamamen kendi ellerinde olsaydı, Condronchi soruştur-
mayı bu noktada kesinlikle bırakırdı.

Giuseppe Fontana ve Villabate Mafyası

Mafyanın Notarbartolo cinayetiyle muhtemel ilişkisi hakkında Paler-
mo'da dolaşan çeşitli söylentiler arasında ilk yayılanı ve inatla süregelenle-
rinden birisi, Giuseppe Fontana ve Villabate mafya çetesiyle ilgiliydi.

Fontana, hiçbirinde suçlu bulunmamasına rağmen, dört kez silahlı
soygunla suçlanmıştı. İnsafsız biri olarak biliniyordu ve polis cinayetten

25 Lupo, 1990 ve Colajanni, 1971.

26 Farini, 1961, 2: 908.

27 Magri, 1992, s. 55-63.

bir gün önce Fontana'yı Termini Imeresi yakınındaki Altavilla'da gören bir tanık bulduğunda, Notarbartolo cinayetiyle olan ilişkisi hakkındaki söylentiler güçlenmişti. Bir arkadaşı ona el salladığında, koşarak yaklaşık kendisinin Altavilla'da görüldüğünün hiçbir suretle kimse tarafından bilinmemesi gerektiğini söylemişti.

Fontana, Sangiorgi'nin Sicilya mafyası hakkındaki raporunda Villabate mafia çetesinin otuz beş üyesinden biri olarak tanıtılır.²⁸ Villabate'deki mafia, Monreale'deki Stoppaglieri'ye benzeyen bir Fratellanza şeklinde örgütlenmişti. Yerel adı "Zubbio" idi.²⁹ Villabate Fratellanza'sı 1891 seçimlerini kazanan yerel siyasal partinin de merkeziydi. Fakat polis, birkaç ay yönetimde kaldıktan sonra şehir meclisini feshetmişti ve meclis üyelerini suç örgütü üyesi olmaktan tutuklamıştı. Kasaba, içişleri bakanlığı tarafından atanan bir komiserliğin yönetimi altına girmişti. 1893'te Notarbartolo'nun öldürülmesinden iki ay sonra eski Villabate polis temsilcisi, Notarbartolo cinayetini Villabate mafyasının düzenlediği ve asıl suikastçının da Giuseppe Fontana olduğu söylentilerini bildirmişti.³⁰

Villabate Fratellanza'sı daha sonra Notarbartolo cinayetiyle suçlanacak olan milletvekili Raffaele Palizzolo'nun siyasi himayesi altındaydı. Sangiorgi, Notarbartolo'nun öldürülmesinden sonra, Villabate Fratellanza'sının, Villabate şehir meclisine koyduğu yaptırımları kaldırmaya hükümeti ikna eden Palizzolo şerefine bir ziyafet düzenlediğini anlatır. Villabate kendi seçim bölgesinde olmamasına rağmen Palizzolo şehir meclisinde kasabanın temsilcisiydi ve Fratellanza yanlısı belediye başkanı Pitarresi'nin yakın arkadaşıydı. Palizzolo'nun aynı zamanda Villabate bölgesinde toprakları vardı ve Villabate mafyacısı Matteo Filippello'yu muhafızı olarak çalıştırıyordu. Polis, Filippello'nun, Villabate mafyası ile Palizzolo arasındaki bağlantının bir halkası olup olmadığını merak ediyordu. Haziran 1896'da Filippello, bir mafia pususunun kurbanı olmuştu. Sangiorgi raporunda, "söylentilere göre, örgüt [Villabate Fratellanza'sı], topluluğun kurallarında belirtildiği gibi, Emanuele Notarbartolo cinayetinin kışkırtıcısı tarafından kendisine verilen ödülün bir kısmını diğer üye arkadaşlarına vermeyip tamamıyla kendi yararına kullandığından dolayı Filippello'yu ölüme mahkûm etmişti"³¹ diye yazar. Filippello saldırıda sadece yaralanmıştı, ama saldırının nedenini polise anlatan kişi olan Loreto Lo Monaco, kısa bir süre sonra öldürülmüş olarak bulunmuştu.

²⁸ Sangiorgi, 5 Ocak 1900 tarihli mektup.

²⁹ Cutrera, 1900, s. 118-20.

³⁰ Sangiorgi, 27 Aralık 1899 tarihli rapor; Magri, 1992, s. 76-78.

³¹ Sangiorgi, 27 Aralık 1899 tarihli rapor; ayrıca bkz. General Mirri'nin Milano davası sırasındaki ifadesi, *CdS*.

Daha önce gördüğümüz gibi, polis, Monreale yakınındaki Villa Gentile'yi suç faaliyetlerinin merkezi ve hayvan hırsızlığının başlama noktası olarak belirlemişti.³² Villabate mafya çetesi de bu faaliyetlere katılıyordu. Sangiorgi, Villa Gentile malikânesinin, önemli bir mafya patronu olarak belirlediği Nicolò Trapani'nin koruması altında olduğunu yazar. Polis, Palizzolo'nun Trapani'yi, Turi Miceli'nin oğlu Francesco Miceli'yi de öldürmekle görevlendirdiğinden kuşkulanıyordu. Dava açmak akla yatıncıydı, fakat her zaman olduğu gibi, söylentileri ve varsayımları mahkemedeki ifadelerinde anlatacak tanıkları bulmayı beceremiyorlardı. Miceli'nin dul eşi, 1893'te Palizzolo'ya karşı yaptığı suçlamaları geri çekerek polisin soruşturmaları askıya almasına neden oldu.

Polisin mahkemede göstereceği bir şey olmamasına rağmen, Fontana ve Villabate mafyasını Notarbartolo cinayetine bağlayan bilgiler en azından gelecek için umut vericiydi. Ne yazık ki bu yoldaki soruşturma çok geçmeden ciddi bir başarısızlığa uğradı: Fontana'nın iyi bir mazereti vardı.

Sorguya çekildiğinde Fontana, 1892 sonbaharında Sicilya'dan Tunus'a gittiğini ve cinayetten sonra döndüğünü iddia etmişti. İlk araştırmalar hikâyesini doğrular gibi görünüyordu. Notarbartolo ailesinin yaptığı baskılar sonucu polis Nisan 1894'te Fontana'yı tutukladığında, cinayet anında gerçekten Tunus'ta olduğunu gösteren kanıtları göstermişti. Tunus'taki Hammamet'teki muhasebe defterlerini ve bu süre içinde Palermo'ya gönderilen mektup ve telgrafları gösteriyordu. Bazı mektuplar damgasızdı, ama tarihleri mektupları alanlar tarafından doğrulanıyordu. Son olarak da şubatin dördünde Palermo'dan gönderilen ve cinayetten beş gün sonra Hammamet'ten çekilen bir para havalesi vardı.

Palermo polisi Notarbartolo ailesini soruşturmanın gidişatından haberdar etmiş gibi görünmektedir. Bu pek düzenli olmayabilirdi, fakat kesinlikle anlaşılabilir bir şeydi ve aslında polisin geniş bir örtbas etme operasyonu ile ilişkili olmadığının belirtisi olarak görülebilirdi.

Fakat Fontana'nın Tunus'ta olduğuna dair gösterdiği kanıtlar gerçek gibi görünüyordu ve bu yüzden polis 1894'te onu kuşkulular listesinden çıkarmaktan başka seçeneği olmadığına karar vermişti. Fakat Leopoldo Notarbartolo ikna olmamıştı. Muhasebe defterleri sahte olabileceği gibi mektupları alanlar da tarihler hakkında yalan söylüyor olabilirlerdi. Sangiorgi, soyadı Fontana olan ve birbirleriyle akraba olan dokuz mafyacından bahseder.³³ Bir de ismi Giuseppe olan ve Giuseppe Fontana'nın kuzeni

32 Sangiorgi, 14 Nisan 1899 tarihli mektup; ayrıca bkz. Pezzino 1990a, s. 163-64.

33 Sangiorgi, 8 Kasım 1898 tarihli mektup.

olan onuncu Fontana vardı. Polis, Notarbartolo cinayeti sırasında bu ikinci Giuseppe Fontana'nın da Tunus'ta olduğunu duymuştu.

Leopoldo Notarbartolo 1895'te bir polis ajanı ile birlikte Tunus'a gitti. Birinci Giuseppe Fontana'nın gerçekten, en azından cinayet sabahı, Hammamet'te olduğunu keşfettiler. Fakat o sabah Hammamet'ten güneşe, Suse'ye doğru giden bir gemiye binmişti. Notarbartolo Suse'ye gitti ve Fontana'nın oraya Hammamet'ten yola çıktıktan beş gün sonra ulaştığını öğrendi. Bunun, Fontana'nın ikinci Giuseppe Fontana'yı işleri kendi adına yürütmek üzere geride bırakıp Trapani'ye gitmiş olabileceği bir zaman aralığı bıraktığı düşünülebilir. Fontana, Trapani'den, kendisinin Emanuele Notarbartolo cinayetini işleyebileceği bir zamanda Termini Imeresi'ye ulaşmasını sağlayacak bir trene binmiş ve cinayeti işledikten sonra aynı gemiyle Suse'ye gitmiş olabilirdi. Leopoldo Notarbartolo, Giuseppe Fontana'nın, babasını bu şekilde öldürdüğünden kesinlikle emindi.

Polis ve Palermo savcısı daha kuşkucuydular. Tüm bunlar ilginç spekülasyonlardı fakat kanıt teşkil etmiyorlardı. Birinci Giuseppe Fontana'nın Hammamet'ten Termini Imeresi'ye gitmiş olabileceği ve posta havalesini çeken adamın ikinci Giuseppe Fontana olabileceği varsayımsal olarak mümkündü. Birinci Giuseppe Fontana cinayet işlendiği sırada Tunus'ta olduğu mazeretini yaratmak için kesinlikle çok çalışmıştı. Fakat varsayımlar kanıt değildi. Dahası bu varsayım, Fontana'nın cinayetten bir gün önce Altavilla'da görülmüş olmasını açıklamıyordu.

Katilin kimliğinin saptanmasının bir yolu daha vardı. Polis, istasyon şefi yardımcısından –Notarbartolo'nun treni perondan çıkarken orada dikilmekte olan ve Notarbartolo'nun kompartımanının penceresinden kendisine bakmakta olan “sert yüzlü, korkunç ve kötü gözlü” adamı gören görevliden– pek yararlanmamıştı. Polis, 1897'de istasyon görevlisinin Fontana'yı gizlice seyretmesini sağladı. Tanık sarsılmıştı; gerçekten de, demişti polise, o kişi bu adamdı. Fakat kendisini mahkemede ifade vermeye zorlarsa her şeyi inkâr edeceğini de söylemişti.

Palizzolo

Napaleone Colajanni'ye göre, Palermo'daki kamuoyu, büyük bir olasılıkla cinayeti işlettiren kişi olarak “hemen” milletvekili Raffaele Palizzolo üzerinde odaklanmıştı.³⁴ Bu doğru değildir, çünkü Palizzolo'nun ismi ilk polis raporlarının hiçbirinde görülmez.³⁵ İsim Notarbartolo ailesinin

³⁴ Colajanni, 1971.

³⁵ Bkz. Palizzolo, özellikle Colajanni'nin 25 Şubat 1893 tarihli mektubu ve Termini Imeresi vali yardımcısının Min dell Int, dirgen PS'de ertesi marttaki raporları.

yaptığı listededir; kuşkların onun üzerinde toplanması için birkaç yılın geçmesi gerekcekti. Condronchi 1896'da bile, Palizzolo'nun şerefini tehlikeye attığını düşünmüyordu; aslında onunla özel görüşmelerde bulunmuş, onun Palermo toplumu hakkındaki geniş bilgisine bel bağlamıştı.³⁶ Farklı şartlarda Condronchi bundan daha iyi bir seçim yapamazdı. Palizzolo Palermo şehir meclisinin üyesiydi. Birçok yurttaşlık komitesinin ve yardımsever derneğin yönetim kurullarındaydı. 1882'den beri milletvekili olan Palizzolo, Sicilya Bankası genel kurulunun da önde gelen üyelerinden biriydi.³⁷ Tüm bu niteliklerine ek olarak suç dünyasıyla bağlantıları etkileyici derecede büyüktü. 1870'lerde eşkya Antonino Leone ile ilişkiydi ve Vali Malsuardi onu, 1876 parlamento seçimlerinden adaylığını çekmemesi halinde kendisine karşı adli yaptırımlar getirmekle tehdit etmişti. Palizzolo, Amoroso kardeşlerin mahkemesinde savunma lehine ifade vermişti. Nicotri'ye göre Palizzolo'nun,

kiraladığı ya da sahibi olduğu toprakların bulunduğu Palermo vilayetindeki dört mafya çetesiyle (Villabate'deki de dahil olmak üzere) yakın bağlantısı vardı. Bu topraklar, Gentile alla Rocca malikânesinin kiralanmasında olduğu gibi, genellikle akraba ve tanıdıklarını aracı olarak kullanarak ele geçirilmişti. Palermo mahkemesi, sabık yöneticiyle Diliberto ve Bonanno denilen kişiler arasındaki anlaşmayı feshettikten sonra bu mülkü mahkemenin yönetimi altına sokmuştu. Bu mülkün, güçlü bir mafyacı olarak kabul edilen Trapani'nin de işbirliğiyle Mezzo Monreale'de iş yapan gruplar tarafından kaçakçılık merkezi olarak kullanıldığı polis tarafından belirtilmiştir.³⁸

“Sabık yönetici” Francesco Miceli'ydi. Miceli, Temmuz 1892'de bir pusuda öldürülmüştü. Miceli'nin dul eşinin, kocasının son saatlerinde ölümünü Palizzolo'nun emrettiğine inandığını söylediğini polise anlattığı ana dek cinayet bir sır olarak kalmıştı.

Palizzolo sonradan her şeyin bir kumpas olduğunu iddia edecekti. Öyle olsa bile bu olay hâlâ Palermo polisinin Palizzolo hakkında araştırma yapmaktan korkmadığını göstermekteydi. Palizzolo'nun Palermo polisi arasında kesinlikle dostları vardı; fakat bu dostları Notarbartolo cinayetinde kanıtları örtbas edip Palizzolo'yu korudularsa, niçin Miceli cinayetinde öyle yapmadılar?

Palizzolo'nun parlamentodaki kariyeri aşırı derecede sıradandı; tartışmalarda konuştuğu neredeyse hiç kayıtlara geçmemişti ve büyük bir olasılıkla zamanının çoğunu Palermo'da kendisinin ve diğerlerinin işlerine

36 Lupo, 1990.

37 Notarbartolo, 1977 s. 333; ayrıca bkz. Lupo, 1990.

38 Nicotri, 1906, s. 147.

bakmakla geçirmişti. Parlamentoda bulunduğu zamanlar genellikle sağcılarının yanında oturuyordu.³⁹ Fakat Rudini'nin dostu değildi; Rudini sonradan Condronchi'ye Palizzolo'nun bir ayaktakımından biri, bir düzenbaz olduğunu ve şartlar gerektirirse Condronchi'nin onun tutuklanması emretmekte tereddüt etmemesini söylemişti.⁴⁰

Palizzolo 1880'lerde ve daha sonra 1896'da, sağla birlikte oturmasına rağmen 1890 ve 1892 seçimlerinde kendisini bir Crispici olarak sunmuştu. Siyasal tercihlerinin geçici olarak değişmesi muhtemelen Palizzolo'nun Palermo'daki Florio gemicilik şirketinin borsa hisseleriyle derinden ilgili olması ve Vincenzo Florio ile Crispi'nin müttefik olması yüzünden olmuş olabilir. Palizzolo bu bağlantılara rağmen Palermo solu tarafından asla kabul görmemişti. Crispi 1890'da, rakibi Giolitti'nin yandaşlarından birine karşı Palizzolo'ya arka çıkıp çıkmayacaklarını görmek için kendi yandaşlarıyla konuşmuştu. Konuştuğu kişiler Crispi'ye bunu yapmayacaklarını açıkça söylemişlerdi ve Crispi'nin dostu ve Palermo'daki Crispi yanlısı gazetesinin yöneticisi Girolamo De Luca Aprile, Crispi'yi Palizzolo'nun kötü geçmişini anlatan makaleler yayımlamakla tehdit etmişti. Sonuç olarak Crispi, Palizzolo'nun adaylığından vazgeçmişti. İyi ki de bunu yapmıştı: Palizzolo'ya arka çıkmakta ısrar edeydi, Rudini'nin dostları Giolitti ve Colajanni kesinlikle Crispi'yi Notarbartolo cinayetine bağlayan "söylentiler" duymaya başlayacaklardı. Crispi'nin resmi destekçileri tarafından uzakta tutulmasına rağmen, Palizzolo 1890'ların başlarında kendisini yine de Crispici olarak tanıtmaya çalışıyordu. Kendisine Garibaldici bir geçmiş icat edecek ve ona yapılan saldırıların Sicilya'nın muhteşem devrimci geleneklerine yapılacak saldırılar olduğunu ilan edecek kadar ileriye gitmişti.

Palizzolo, kariyerine sağda ya da solda değil, Palermo'nun eski Ayrılcı Parti'sinde başlamıştı. Bu çok doğal bir tercihti: Sicilya'nın en zengin ve en güçlü aristokratları Aynlıkçılar arasındaydı ve Palizzolo 1860'larda Aynlıkçılara katılarak daha sonraki mali işlerini ve toprak spekülasyonlarını kolaylaştıracak ilişkileri kurmuştu. 1873'te Palermo'da işsizlik yardımının yöneticiliğini yapmıştı, ki bu taraftar toplamak için iyi bir yoldu. Aynlıkçılar aynı yıl daha sonra belediye seçimlerini kaybetmişlerdi ve yerlerine, Notarbartolo'nun daha sonra belediye başkanlığı yapacağı, sağcı şehir meclisi geçmişti. Notarbartolo, Palizzolo'nun un alımından büyük miktarda parayı zimmetine geçirdiğini keşfetmişti ve parayı kişisel olarak geri

³⁹ Genelde Florio, sadece gemicilik endüstrisine yapılan sübvansiyonları savunmak için konuşurdu. Fakat Lupo'ya (1990) göre, 1896'da bir kez söz almıştı; bu, homeopatik ilaçlara olan inancı hakkında konuşmak içindi.

⁴⁰ Farini, 1961, 2: 908.

ödemesini istemişti. Bu, Notarbartolo ailesiyle Palizzolo arasındaki düşmanlığın başlangıcıydı.⁴¹

Palizzolo'nun seçimlere katılarak parlamentoya seçildiği yıl 1882'ydi. Emanuele Notarbartolo bu seçimden kısa bir süre önce Sciara yakınındaki malikânesinden Matteo Barone ve Piraino kardeşlerin çetesi tarafından kaçırılmıştı. Eşkiyanın Notarbartolo ailesinin kolaylıkla bulduğunu düşündükleri büyük miktardaki fidye ödendikten sonra, Emanuele Notarbartolo serbest bırakılmıştı. Eşkiya fidyeyi alıp tutsaklarını serbest bıraktıktan sonra Villabate yakınında Palizzolo'nun sahip olduğu bir mülkün yanındaki çiftlik evine çekilmişti.⁴² Bundan sonra olanlar biraz belirsizdir, fakat polis bu adamların varlığı konusunda söylentiler duymuş ve vali Palizzolo'yu çağırarak onlar hakkında bilgi toplamasını istemiş gibi görünüyor. Palizzolo'nun, Villabate mafyasında, adamların kesinlikle nerede olduklarını bilen dostları vardı. Onlar Palizzolo'ya gerekli bilgiyi vermişlerdi ve o da bilgiyi Palermo polisindeki dostlarına vermişti. Polis, bu bilgiyle üyelerden birisi hariç çetenin hepsini yakalamayı başardı.⁴³

1882 kaçınılmasının bu yorumu ve fidyecilerin yakalanması, Leopoldo Notarbartolo'nun sonradan anlattıklarına uymaktadır.⁴⁴ Palizzolo'nun yardımı Notarbartolo ailesine karşı yapılan bir dostluk jestinden daha çok valiye karşı yapılan bir iyi niyet gösterisi olduğundan, Notarbartolo ailesi Palizzolo'ya bir minnettarlık duymuyordu. Aslında Palizzolo'nun, hayvan hırsızlığı faaliyetleri sadece Ficarazzi ve Misilmeri'ye uzanmıyordu; ailenin topraklarının bulunduğu Caltanissetta vilayetine kadar uzanan güçlü Villabate mafyası üzerindeki etkisi, müthiş tedirgin ediciydi. Leopoldo Notarbartolo'nun, Palizzolo'nun babasının öldürülmesinin ardında olduğundan kuşkulanmasına neden olan şey Palizzolo'nun Sicilya Bankası genel kurulundaki rolünden ziyade bu olaydı.

“Örtbas”

Notarbartolo cinayeti asla aydınlatılmadı: Polis Fontana'nın mazeretlerinin aksini kanıtlayamadığı gibi, Palizzolo'ya karşı da somut bir kanıt bulamadı. Soruşturmalar ne katillerin isimlerini ne de suçu niye işledikle-

41 Bkz. Pezzino, 1990a, s. 157-65; Lupo, 1990; Magri, 1992, s. 55-57.

42 Pezzino, 1990a, s. 161-65 ve Lupo, 1990.

43 Lupo, 1990.

44 Notarbartolo, 1977; Palizzolo'daki arşivlerde bunun tarihsiz bir taslağı bulunmaktadır, ACS Min G&G, Misc affari penali. Devletin Leopoldo Notarbartolo'nun suçlamalarını ciddiye aldığı açıktır. Karşıt bir görüş için, dosyada bir sonraki, Cesare de Seta'dan Başbakan Giuseppe Saraceno'ya 24 Ekim 1900 tarihli mektuba bkz.

rini ortaya çıkardı. Birisi kesinlikle yanıtları biliyor olmalıydı. Caltanissetta vilayetinden doğudaki kasabalara, Palermo'nun güney banliyölerine uzanan bir suç şebekesi mevcuttu. Soruşturmalar bu şebekenin içine girebilseydi, 1890'lardaki mafyanın gücü hakkında çok daha fazla şey bilecektik. Bu gerçekleşmediğinden, Notarbartolo cinayetinin hikâyesi bir mafya cinayetinden ziyade siyasi bir skandalın hikâyesidir.

Condronchi soruşturmayı yeniden açtığında, Crispi'nin şişman dostlarından birini yakalayıp halkın önünde ağır ağır pişirme fikrinde olduğunu görmüştük. Bu umutların yanılsama olduğu ortaya çıkınca konuya karşı ilgisi soğumuştur. İlgisi soğudukça aşırı sola karşı hoşgörülü davranma isteği de soğumuştur. Aşırı solun Notarbartolo cinayetini özellikle Crispicilerin üzerine yıkmak gibi bir amacı yoktu; tersine, suçlamaları polise ve yargıç-yöneticilik makamına yöneltmek istiyordu. Aşırı sol, bunların işçi birliklerini vahşice bastırdıklarını ve liderlerini uyduruk suçlamalarla hapsedtiklerini iddia ediyordu. Şimdi de Palizzolo'yu koruyup Notarbartolo cinayetinin kanıtlarını –solculara göre, devlet ve mafyanın işe karıştığının kanıtlarını– örtbas ediyorlardı. Condronchi'nin devletin itibarını sarsmaya yönelik bir kampanyaya pek az tahammülü vardı. Ne var ki artık skandal kendi ivmesiyle hareket ediyordu.

Aşırı sola göre Notarbartolo cinayetinin mafyanın işi olduğu “anında belli olmuştu.”⁴⁵ Gerçekten de 1893 yılı boyunca *alta mafia* [yüce mafya] ve bu örgütün olayla ilişkisi hakkındaki söylenti ve spekülasyonlar Palermo'da çok yaygındı; fakat polisin elinde somut bir bilgi yoktu.⁴⁶ Önemli kanıtların “örtbas” edildiği sürekli tekrarlınsa da, kimse bu önemli kanıtların neler olduğunu söyleyemiyordu.⁴⁷

Gerçekte Notarbartolo cinayetini mafyaya bağlayan hiçbir şey yoktu. Bu cinayet tipik bir mafya suikastı değildi. Silahlar bile tipik değildi. Bıçak, ihtiras suçlarında (*crime passionelle*) kullanılan klasik silahtı. Mafya daha ziyade av tüfeğini tercih ediyordu.⁴⁸ Birkaç olayda mafya infazının kurbanları bıçakla öldürülmüş ya da vücutları tartaklanmış olsa da,⁴⁹ Notarbartolo, Palermo toplumunda saygın ve önemli bir kişiydi; bu türden bir mafya cinayetine kurban olacağı düşünülebilecek en son kişiydi. He-

⁴⁵ Franchi, 1904, s. 46. Colajanni (1971) aynı iddiayı tekrarlar.

⁴⁶ Bkz. Condronchi belgelerindeki kanıtlar; zikredildiği yer: Lupo, 1990.

⁴⁷ Bkz. 1 Mart 1893 tarihli, validen içişleri bakanına, Colajanni'nin Palizzolo'daki suçlamaları hakkındaki mektup, Min dell Int, dir gen PS.

⁴⁸ Savcı Sighele'den Adalet Bakanına 26 Şubat 1894 tarihli mektup, Palizzolo, Min dell Int, dirgen PS.

⁴⁹ Favara'daki davaya ek olarak Misilmeri'de böyle bir idam olmuştu; bkz. Malfattori'de Fontana Nuova'ya ilişkin raporlar.

men anlaşılan tek şey, katillerin bir içki içme oyunuyla (*tocco*) sırasında seçilmedikleri; “köpek yavruları” (*cagnolazzi*) olmadıkları, fakat profesyonel katiller olduklarıydı.

Aşırı sol, Notarbartolo davasındaki gizli kanıtları açığa vurmamalarının sadece daha önce Condronchi Komiserliği’ne sunulan haksızlık ve rüşvetçilik suçlamalarını doğruladığını söyleyerek Palermo polisini ve devlet savcılığını lanetliyordu. Sicilya’daki genel mali durumun kepezeliğiyle Notarbartolo cinayeti arasında mantıksal bir bağlantı vardı. Devletin, polisin, Sicilya yönetici sınıfının ve mafyanın karıştığına ima edildiği bir skandaldı bu. Bu suçlamalar aşırı sol basınla sınırlı kalsaydı hükümet bunlara aldırma- zdı. Ama artık Leopoldo Notarbartolo ve Kuzey basınının büyük kısmı aynı suçlamaları tekrarlıyordu. 1897’ye gelindiğinde, polis, bir şeyler yapma yönünde yoğun baskı altına girmişti.

Polis, tren Termini Imeresi’yi terk ettikten sonra Notarbartolo’nun kompartımanına kimsenin girmemesini ya da bakmamasını sağlayarak kondüktörün ve gardiğrenin katillere yardım ettiğinden hep kuşkulandı. Bu ikisini olaya karıştıracak epeyce kanıt vardı. Tren Palermo’ya geldikten sonra kondüktör treni kontrol ettiğinde kan ve kavgaya belirtilerini niçin rapor etmemişti? Tüm diğer yolcuların biletlerini kontrol ettiği halde Termini Imeresi’den binen yolcularınkini niçin kontrol etmemişti?

Gardiğrenin ifadesi de sorunluydu. Cinayet akşamı trenin yolcularından biri on dört yaşındaki bir çocuktur. Sık sık Palermo’ya giderdi ve dışarıda, balkonda seyahat etmeyi seviyordu. Cinayet akşamı gardiğren ona dışarıya çıkmamasını söylemişti.⁵⁰

Kondüktörün kötü bir ünü vardı: Önceki âmiri onun, Termini ve Palermo arasındaki kaçakçılıkla ilişkili olduğunu söylemişti, Mafyada arkadaşları olduğu söyleniyordu. İki demiryolu görevlisi de Bagheria’da yaşıyordu ve yerel polis 1893 sonlarında gardiğrenin, kondüktörün kendisini “ortadan kaldıracığından” korktuğu söylentisini duymuştu.⁵¹

Polis başka seçenek olmadığından kondüktörü ve gardiğreni cinayetle suçlamaya karar verdi. Bu ikisinin bir şekilde cinayetle ilgili oldukları yeterince açıkmuş gibi görünüyordu. Hatta kondüktörün ikinci katil olması bile mümkündü ve gardiğrenin anlattığı iki pelerinli yabancı hikâyesi polisi yanıltmak için uydurulmuş bir hikâye olabilirdi. Fakat birinci katil neredeydi? İki demiryolu görevlisini cinayete katılmaya kim ve ne ikna etmişti? Hepsinden öte, cinayetin nedeni neydi? Devlet savcısı bu adamların ci-

50 Bkz. Enzo Magni’nin anlatısı, Magri, 1992, s. 23-45.

51 *Age*, s. 94.

nayetteki işbirliğini kanıtlayabileceğinden emin olsa da, sadece iki demiryolu görevlisinin mahkemeye çıkarılması, kesin sonuca ulaşma açısından yetersiz kalmaya mahkûmdu.

Davaya 1899 sonunda Milano’da bakıldı. Demiryolu görevlileri aleyhine yeni kanıtlar ortaya çıkmasına rağmen, yine de çok az şey kanıtlanabiliyordu. Savcılık davaya aceleyle hazırlanmıştı: Mahkemenin açılış konuşmaları karmaşık ve çelişkiliydi; tüm dava sadece beş sayfadan oluşuyordu. Bu çok olumsuzdu, çünkü savcının yaptığı uyduruk iş, polislin uyduruk işini yansıtıyormuş gibi görünüyordu. Savcı, başlangıçta Giuseppe Fontana’yı da suçlular arasında göstermeyi düşünmüştü, fakat son dakikada fikrini değiştirmişti. Fontana, ifadesi alınmak için bile çağrılmamıştı. Kuşkusuz, Palizzolo da çağrılmamıştı. Mahkemedeki kanıtlar açısından savcı haklıydı, çünkü gerçekten bu adamların her ikisine karşı da bir dava açılmazdı. Fakat savcılığın suç için ne olası bir neden, ne de bir zemin sağlayabilmesi, asıl katilin de tanımlanamamasıyla birlikte davanın tel tel dökülüp inandırıcılığını yitirmesine neden olmuştu. Bunlar, halkın güvenini sağlama amacını taşıyan bir davadaki ciddi eksikliklerdi.

17 Kasım 1899’da Leopoldo Notarbartolo tanık kürsüsüne çıktı. Notarbartolo aile üyeleri kendilerini ilgili taraf olarak ilan etmişlerdi ve İtalyan kanunlarına göre bu onlara yeminli ifade verme hakkını sağlıyordu. Aynı zamanda ailenin avukatlarına da davaya katılma hakkını veriyordu. Artık açıkça polisi eleştirmekte olan Notarbartolo, üç avukat tutmuştu; bunların ikisi, Carlo Altobelli ve Giuseppe Marchesano, Palermo Sosyalist Parti’siyle bağlantılıydı. Notarbartolo, ifadesine, babasının 1882’de kaçınılmasıyla Sicilya Bankası’ndan zorunlu olarak istifa ettirilmesine kadar geçen sürede ailesiyle Palizzolo arasındaki anlaşmazlıkları anlatarak başladı. Palizzolo’nun Francesco Miceli cinayetinin ardında olduğundan kuşkulandığını söyleyerek suçlamalarını geri çekmesi için Miceli’nin dul eşinin mafya tarafından korkutulduğunu ekledi. Gösterdiği kanıtların sahte olduğunu iddia ederek Giuseppe Fontana’yı babasının asıl katili olarak tanımladı. İfadesinin sonunda, kendi avukatlarından biri, savcılığın Palizzolo’yu davalı ya da tanık olarak mahkemeye niçin çağırmadığını sordu. Bu, Notarbartolo’nun beklediği soruydu; basitçe, “Çünkü korkuyorlardı”⁵² diye yanıtladı.

Bunlar büyük gürültü koparacak sözlerdi ve Kuzey basını bunlara inanma eğilimi gösteriyordu. Zaten tetikte olan sosyalistler, mahkemeyi kapsamlı bir şekilde izliyorlardı. Takip eden haftalarda Sicilya sosyalist basınında Notarbartolo’nun suçlamalarını genişleten, Palizzolo’yla mafyayı

tartışan ve ikisinin de polis ve hükümetten sağladıkları koruma ve yardımlardan bahseden makaleler yayımlandı.⁵³

Rudini köpürüyordu. Palizzolo'nun dostu olmadığını, ama Leopoldo Notarbartolo'nun halkın devlete olan güvenini tazeleyecek bir mahkemeyi bir halk sirkine dönüştürmeye kararlı olduğunu söylüyordu.⁵⁴ Fakat Rudini, Notarbartolo'nun yöntemlerine ve sosyalistlerle ittifakına yerinmesine rağmen, eleştirilerin çoğunun doğru olduğunu Condronchi'ye itiraf etmişti. Fontana sorununun takibindeki beceriksizlik, savcılık dairesinde bir "çürük" olduğunu kanıtlıyordu. Ayrıca, polis şefi iyi bir sahtekârlık örneği değil miydi: Palizzolo ile yıllardır dostluk etmişti ve şimdi erdemli biri gibi ona karşı gürlüyor, yargıçların davaya devam etmekten korktuğunu söylüyordu. Polis şefinin aniden fikir değiştirmesi, bunun basitçe bir hesaplama sorunu olduğunu söyleyen Vali Cesare de Seta tarafından da fark edilmişti: "Daha önceleri onun dostu olmasına rağmen, kendisini onun şiddetli düşmanıymış gibi göstermek ona daha yararlıymış gibi görünmüştü."⁵⁵

Bu sadece bir başlangıçtı: Notarbartolo'nun suçlamaları zincirleme bir reaksiyon başlatmıştı. Hükümetin Palizzolo'ya sırtını döneceği artık apaçıktı ve eski dostları ve iş arkadaşları kendilerini koruyabilme derdine düşmüşlerdi.

Rudini gerçek bir şaşkınlık içindeydi. Kırk yıldan beri İtalya'nın önde gelen muhafazakâr politikacılarından biri olarak görev yapmıştı. İtalyan devletinin doğuşundan beri Sicilya sağıının tartışılmaz lideriydi. Vücudundaki her hücre ona, İtalyan devletine, onun kurumlarına ve bunlarda görev yapan adamlara olan güveni sarsacak bir girişimi desteklememesini söylüyor olmalıydı. Fakat ne ahlaki öfkesi, ne de Notarbartolo ailesine olan sempatisi bundan daha az gerçektir. Rudini, Palizzolo'yu zaten "ayaktakımından biri" olarak tanımlamıştı ve Notarbartolo suikastının ardında olduğu ortaya çıkarsa, cezalandırıldığını görmek isterdi.

Fakat Palizzolo suçlu muydu? Rudini buna karar vermemişti. Kararsız kaldığı sürece polis bir şey yapamazdı. Palizzolo'yu etkili bir biçimde koruyan polis komplosu değil, Rudini'nin tereddüt etmesiydi.

1897'ye gelindiğinde koruma duvarı çatlamaya başlamıştı. Rudini, Palizzolo'yu asla etkin bir biçimde savunmamış ve korumamıştı; ama polisi ve devlet savcılarını onun hakkında soruşturma yapmaya da zorlamamıştı. Fakat artık böyle bir soruşturma sadece bir zaman sorunuuydu. Palizzolo'nun

53 Bkz. *Avanti*, 5 ve 12 Aralık 1899.

54 Condronchi'ye mektup, 5 Ekim 1899, Lupo, 1990.

55 *Age*. Bkz. de Seta'nın 14 Ocak 1900 tarihli memorandumu, Palizzolo, ACS Min G&G, Misc affari penali.

politikacı arkadaşlarının birçoğu, henüz zaman varken, uzun zamandır ondan kuşkulandıklarını ama ikazlarının dikkate alınmadığını söyleyerek, kendileriyle Palizzolo arasına mesafe koymaya çalışıyorlardı. Palizzolo ile olan dostluklarından dolayı en fazla tehlikede olan görevlilerin bu ifadeleri, doğal olarak diğer görevlilerin, yıllardır Palizzolo'yu koruyanların "kendileri" olmadığı yönünde suçlayıcı tepkilerine neden olmuştu. Notarbartolo'nun 1899 davasındaki ifadesiyle, polis ve yargıçlar arasındaki ve polisin kendi içindeki güvensizlik ortamı, çılgınca suçlamalara ve karşı suçlamalara neden olmuştu. 1900, mahvolan kariyerler yılı olacaktı.

Halkın artan öfkesi ve Palermo'daki yetkililerin moralinin görünür bir şekilde çöküyor olmasıyla yüz yüze gelen İtalyan hükümeti, hiç alışılmamış bir çabuklukla harekete geçti. Başbakan Luigi Pelloux, 11 Aralık 1899'da Palizzolo'ya karşı harekete geçmek için parlamentodan onay alırken, Palermo ile Roma arasındaki telgraf iletişimini geçici olarak durdurdu. Palizzolo, Palermo'da tutuklanıp Notarbartolo cinayetini işlettiirmekle suçlandı. Francesco Miceli cinayeti de daha sonra suçlamalara eklendi.

Giuseppe Fontana'nın da tutuklanması için bir emir çıkartılmıştı, fakat onun izini bulmak çok daha zordu. Fontana, Villabate bölgesinde Prens Mirto'nun malikânesinde yönetici olarak çalışıyordu. Mirto ailesi Fontana ile çok samimiydi. Birkaç yıl önce Fontana, Siino klanının kalpazanlık faaliyetlerine katıldığı için Venedik'te tutuklanıp hapsedildiğinde Mirto ailesi kaygılarını ifade etmiş, ona para ve yardım teklif etmişti.⁵⁶ Polis, Aralık 1899'da Fontana'nın çok sayıdaki Mirto mülklerinden birinde saklandığını biliyordu. Fakat Prens Mirto işbirliğine hiç yanaşmıyordu ve valiye yöneticisinin nerede olduğunu bilmediğini söylüyordu. Roma'daki Pelloux bunu dinlemeyerek, De Seta'ya, eğer Fontana'yı hemen teslim etmezse bir kanun kaçığını adaletten saklamak suçundan tutuklanacağını Mirto'ya söylemesi talimatını verdi. Mirto beş gün izin istedi. Beş gün sona ermeden önce, Mirto özel arabasında yanında oturan Fontana'yla birlikte kaçağı teslim etmek üzere polis karakoluna değil, Polis Şefi Sangiorgi'nin kendi evine geldi. Rudini bile bunun aşırı olduğunu düşünerek Mirto'nun İtalyan devletiyle sanki bir yabancı güçmüş gibi uğraştığını söylüyordu. Kuzey gazetelerinde daha da fazla skandal havası esiyordu. Fakat De Seta, bir kez daha omuzlarını silkerek olayı geçiştirmeye eğilimliydi. "Dürüst bir mülk sahibinin" diye yazmıştı Pelloux'ya, "mafyayla çalışan kişileri mülkleri için koruyucu olarak işe alması ve kendisini onlar sayesinde koruması uygunsuz sayılmaz."⁵⁷

⁵⁶ Magri, 1992, s. 120-25.

⁵⁷ Fontana'yı yakalama girişimi 9-18 Aralık 1899 tarihli telgraflardan takip edilebilir; de Seta'nın mektubu 13 Aralık 1899 tarihindedir, Palizzolo, Min dell Int, dir gen PS.

Fakat bu kez hiçbir şey geçirilemeyecekti. Savcılık davaya dikkatle hazırlanmıştı. Palizzolo ve Fontana, Bologna'da 1901'de başlayan ve 1902 başlarına kadar süren davada yargılandılar. Dava kalabalık bir salonda görülmüyordu: İtalya'nın her yanından davayı izlemek üzere gazeteciler gelmişti ve diğer Avrupa ülkelerinden ve hatta Amerika'dan bile muhabirler vardı. Sonuçta jüri Palizzolo'yu, hem Francesco Miceli hem de Emanuele Notarbartolo cinayetlerinden suçlu buldu. Fontana, Notarbartolo cinayetini fişikel faili olarak suçlu bulundu. İkisi de otuzar yıl ağır cezaya çarptırıldı.

Sosyalistler ve Skandallar

Sosyalistler zafer sarhoşuydu. 1895'te parti henüz yasadışıyken ve işçi birlikleri liderlerinin birçoğu saklanırken, Sicilya sosyalistleri Condronchi Komiserliği'yle işbirliği yapmaya karar vermişti. Bu karar, devletin, mücadeleyi sürdürmenin uygun bir aracı olarak kabul edildiğini ima eden bir karardı. 1902 mahkemesi ve mahkumiyet kararı, bu kararlarını haklı çıkarmış gibi görünüyordu ve aynı zamanda İtalyan politikasında meşru bir güç olarak sosyalistlerin konumlarını onaylamaktaydı.⁵⁸ Daha da iyisi, sosyalistler artık popüler bir kızgınlık dalgasının tepesinde yüzüyorlardı. Kuzey basını sosyalist temalarla yankılanıyor, gericiliği, yolsuzluğu, siyasi ahbap çavuş ilişkilerini ve en fazla da mafyayı kökünden kazımak için, Sicilya'da radikal reform ihtiyacından bahsediyordu. Cumhuriyetçi Alfredo Oriani Sicilya'yı "İtalya'nın ayağındaki yara" olarak tanımlıyordu.⁵⁹ Londra'daki *Times* gazetesi bile Bologna'daki mahkûmiyet kararını, "ulusun tarihindeki müthiş bir olay" olarak adlandırmıştı.⁶⁰ Milanolu sosyalist milletvekili Leonido Bisolati, Bologna kararını "adalette, daha geniş, daha derin ve daha esaslıca yapılması gereken bir temizlik ihtiyacının belirtisi" olarak karşılamıştı. Bir reform programı ve "mafyanın kötü otlarının yetiştiği o toplumsal arazinin ıslah edilmesi ve değerlendirilmesi"⁶¹ için çağrı yapıyordu.

Sosyalistler artık ahlaki değerler açısından toplumda daha yüksek bir yerde olduklarını hissederek daha 1899'da bile halk toplantıları ve gösteriler düzenlemeye başlamışlardı. Aralık 1899'da Palermo federasyonu başkanı Tasca di Cutò, Notarbartolo onuruna yapılacak anma töreninde sosyalistlerin kendi bayraklarını taşımaları ve propaganda bildirilerini dağıtmaları için Polis Şefi Sangiorgi'den izin istedi. Sangiorgi, Cutò'nun sözünü kısa keserek, kabaca böyle bir şey yapamayacaklarını söyledi.⁶² Sosya-

58 Lupo (1990), Bologna kararı hakkında bazı sosyalistlerin yorumlarına yer verir.

59 *Il Giorno*, 8 Ocak 1900.

60 Zikredildiği yer: Poma, 1976, s. 107

61 *Avanti*, 1 Ağustos 1902.

62 Sangiorgi'den Pelloux'a şifreli telgraf, 25 Aralık 1899, Min del' Int. dir gen PS.

listlerin, hükümetin artık onlara meşru bir siyasi güç olarak davranacağı umudu yanlış bir hesaptı.

Bologna mahkemesinin öneminin Sicilya'da kafalara dank etmesi biraz zaman almıştı. Emanuele Notarbartolo sevilen bir kişiydi; Sicilyalılar bu cinayetten dolayı korkuya düşmüşlerdi ve suçluların adalet önüne çıkarılmasını görmek istiyorlardı. Fakat Bologna'da olanlar onlara Notarbartolo'nun katillerinin yargılanmasından ziyade, Sicilya'nın kendisinin yargılanması gibi görünüyordu. Mahkeme sırasında Palizzolo'ya sadece Sicilya, Napoli ve Roma'daki Crispi yanlısı basından destek verilmişti. Milano gazetesi *Corriere della Sera*'da Gaetano Mosca tarafından yazılan bir makalede, Palizzolo "kendini beğenmiş ve sorumsuz bir entrikacı" olarak tanımlanmasına rağmen, aynı zamanda onun gerçekten cinayet işlemeye muktedir olup olmadığına dair kuşkular da belirtiliyor ve makaleye bir tür "editör sözünü geri aldı" ifadesi ekleniyordu.⁶³ Mahkeme sonuca yaklaştıkça Sicilyalılar giderek daha fazla şoka uğruyorlardı. Bologna kararının açıklanmasıyla birlikte bir "Sicilya Yanlısı Komite" oluşturuldu. Lideri etnograf Giuseppe Pitrè'yd; ilk üyeleri muhafazakârlar, meslek sahibi kişiler, politikacılar ve sanayici Vincenzo Florio'nun iş arkadaşlarıydı.

Vali de Seta, komiteye Palermo'dan örtülü desteğini veriyordu. Başlangıçtan beri Palizzolo'nun suçlu olduğu hakkında kuşkuları vardı ve Bologna davasına, sosyalist basının devlete ve onun kurumlarına saldırmak için kullandıkları talihsiz bir fırsat olarak bakma eğilimindeydi. Kelimelerini dikkatle seçerek Başbakan Giolitti'ye, komitenin tüm önde gelen üyelerinin "hepsinin Palizzolo'nun siyasal rakipleri" ve tek istekleri "Bologna'daki sahte atmosferden dolayı dargın olan adli vicdanlarına belirli bir tatmin ve bu şekilde toplum düzenine katkı sağlamak"⁶⁴ olan vatandaşlar olduğunu yazmıştı. Giolitti'nin Sicilya'daki vekili Vittorio Emanuele Orlando bile onları, "tamamen ciddi niyetleri olan" ve üzerlerinde "mafya kokusu olmayan" adamlar olarak tanımlıyordu.⁶⁵

Palizzolo ve Fontana, kararı remyize gönderdiler. Temyiz mahkemesi isteklerini kabul etti ve dava 1903'te Floransa'da yeniden görüldü, fakat artık basının davaya ilgisi kalmamıştı. Halkın ilgisinin göz kamaştırıcılığı olmayınca savcılığın kanıtlarının yetersizliği ortaya çıktı. İki adam da çabucak suçsuz bulundu. Palizzolo, Palermo'ya bir kahramanın olarak döndü.

63 *Corriere della Sera*, 18 Ağustos, 1902, yeniden basım, Mosca, 1980, s. 51-54.

64 16 Kasım 1902 tarihli mektup, Palizzolo, Min dell Int, dir gen PS.

65 Renda, 1973, s. 103.

“Ölmesi beklenenler bizleriz.”

Sonuçta kim kazanmıştı? Sicilyalı tarihçi Francesco Renda'nın bu konuda hiç kuşkusu yoktur: Palizzolo'nun 1904'te beraat etmesinin mafyanın zaferi olduğunu yazmıştı.⁶⁶ Bu noktada neredeyse tüm yazarlar hemfikir; Palizzolo'nun beraatı, reformun yenilgisini ve mafyanın zaferini simgeliyordu. Yine de, acayip bir çıkarımdır bu; çünkü yargılanan reform ya da mafya değildi, Raffaele Palizzolo yargılanmıştı. Palizzolo kesinlikle hiç de sempatik olmayan biri olarak görünmektedir. Villabate mafya çetesiyle bağlantıdaydı ve Villabate mafyasının Notarbartolo cinayetiyle ilişkili olması muhtemeldir. Yine de Palizzolo cinayetle suçlanmıştı, ama bu suçlama spekülasyon ve varsayımlardan başka hiçbir şeye dayanmıyordu. Onun aleyhine bir durum söz konusu değildi. Beraat etmesini adalet için bir yenilgi olarak görmek çok zordur.

Aslında mafyanın gerçekte ne kazandığını görmek de kolay değildir. Emanuele Notarbartolo 1891'de vahşice öldürüldüğünde, emekli olmuş bir devlet memuruydu. Notarbartolo, mafyayla bağlantılı suikastçılar için uygun bir hedef değildi. Katillerden birinin mafyayla bağlantılı olması ihtimal dahilindedir ve hatta bu katilin Villabate mafyası tarafından bu işi yapmak için seçilmiş Giuseppe Fortuna olması mümkündür. Yine de, birinin mafyaya Notarbartolo'yu öldürmesi için para ödediğini iddia etmekle, Notarbartolo cinayeti ve Palizzolo'nun beraatının genelde mafya çıkarına bir başarıyı temsil ettiğini söylemek arasında büyük bir fark vardır. Bu ya da herhangi bir başka dönemde, Sicilya mafyası birleşik bir güç değildi; ne siyasal, ne de toplumsal bir hareketti; Notarbartolo'yu öldürmek için genel bir dürtüleri yoktu. Palizzolo'nun beraatının mafyanın zaferi olduğunu iddia etmek, bunun aşırı sol için bir yenilgi olduğunu söylemekle aynı şeydir. İtalyan devletinin çekirdeğine kadar çürüdüğünü ve tek seçeneğin sosyalistler gibi devrimci partiler tarafından sunulduğunu göstermek için Notarbartolo cinayetini kullanmaya karar veren, aşırı soldu.

Peki aşırı sol gerçekten ne öneriyordu? Napaleone Colajanni 1900'de Milano mahkemesinde Leopoldo Notarbartolo'nun açığa vurduklarından esinlenerek yargıçlık makamına, polise ve hükümete yönelik güçlü bir “İt-ham Ediyorum” (*j'accuse*) makalesi yazmıştı. Mafya, diye yazıyordu –en azından 1860 öncesi mafya– “iktidarın küstahlığına karşı harekete geçen bireyin ruhunu” yeniden yaşama döndürmüştü. Bu dönemde “tüm isyancılar, hakarete uğrayan herkes, tüm kurbanlar” mafyayı destekliyordu, çünkü “mafya alçakgönüllü, fakir ve çalışan insanların kendilerini korku-

lur ve saygı duyulur hale getirmelerinin tek aracıydı.” Ne var ki, bu kurbanların yeni bir “adalet krallığı” için besledikleri umutlar, devlet tarafından yok edilmişti. İtalyan hükümeti “mafyaı birleştirerek gücünü pekiştirmek ve onu her yerde her şeye kadir bir güç haline getirmek için her şeyi yaptı” diye bitiriyordu.⁶⁷

Fakat hâlâ zaman vardı; “mafya krallığı” hâlâ yıkılabilirdi. Ama hemen harekete geçmek zorunluydu:

Mafya krallığıyla savaşmak ve onu yıkmak için hükümetin “mafyanın kralı” olmayı bırakması gereklidir ve kaçınılmazdır! Fakat hükümet mafyanın yasadışı ve namussuzca otoritesine çok fazla alışkın; tiryakisi olduğu kötülöklere karşı duyarsız hale gelmiş. İşlevsizliğine son vermek için organın tamamen kesip atılmasından başka umudun olmadığı noktaya gelmedik mi?⁶⁸

Hükümet, diyordu, Sicilya’da her şeyi sil baştan yapmalı ve “merkezi hükümet tarafından sıkı bir biçimde denetlenen praük bir yönetim” ile “güçlü bir polis ve yargı sistemi”⁶⁹ oluşturmalıydı. Bu, sıkıyönetimin tekrar başlatılması çağrısı mı, yoksa yeni bir devrim çağrısı mıydı? 1820 Carbonaria ayaklanmasından itibaren 19. yüzyıl Sicilya’sı, devrimci kargaşaların şiddetli baskı dalgalarıyla takip edildiği sonsuz bir karmaşa döngüsünden geçmişti. Colajanni her şeyi geri getirmeyi mi istiyordu? Maniscalco ve General Govone’yi ya da devrimci milis birliklerini mi, yoksa ikisini birden mi çağırıyordu? Aklında ne olursa olsun, öncelikle bir mücadele kampanyası çağrısı yaptığı açıktır. Gerçekten de 1902 Bologna mahkeme kararının aynen böyle bir reformcu coşku havası yarattığını görmüştük. Fakat bu çok kısa sürmüştü; Palizzolo 1904’te Palermo’daki evine geri dönmüş ve mücadele sona ermişti.

Notarbartolo skandalının bir sonucu, mafyaya karşı yeni bir kampanya açılmasıydı. Hükümet Sangiorgi raporuna dayanarak düzinelerce “köpek” ve “köpek yavrusunu” suç örgütüne üye olmakla suçladı. 1898 ve 1901’de iki büyük davaya bakıldı. Yine de, Diego Tajani ve Carlo Morena’nın 1878’de tahmin ettiği gibi, hiçbiri belirli suçlarla suçlanamayacaksa kişileri suç örgütüne üye olmakla suçlamanın bir anlamı yoktu. Adamların birçoğu kanıt yetersizliğinden beraat etti; mahkûmiyet alan birkaçı ise hafif cezalara çarptırılmıştı.

Mahkemeler devlet için bir utanç konusu olmuştu. Polisle yargı arasında yeni dalaşmalara ve her birinin diğerini mafyadaki dostlarını ve taraftar-

67 Colajanni, 1971, s. 48 ve 21.

68 *Age*, s. 110.

69 *Age*, s. 88.



1950'lerde tutuklanmış çşkya. Kaynak: Archivio Scafidi.

larını korumakla suçlamasına yol açmıştı. Mafya çetelerinden birinin avukatı bir polisi, yetkisini kötüye kullanmakla suçlamayı başardığında polis özellikle öfkelenmişti.⁷⁰ Hükümet böyle mahkemelerin boşunalığını görerek 1901'den sonra mafya çetelerini rahat bıraktı. Sonradan devrimci

⁷⁰ Lupo, 1990.

olacak insanlar, 1920’de faşist hükümet Sicilya’daki mafyaya karşı tüm gücüyle yeni bir saldırı başlatana kadar, beklemek zorunda kalacaklardı.

Dolayısıyla, kimin kazandığı sorusunun yanıtı, kimsenin kazanmadığıdır; kim kaybetti sorusunun yanıtı ise Sicilya olacaktı. Giuseppe Pitrè, Bologna davasında ortaya çıkan Kuzeylilerin düşmanlığının derinliğinden ürkmüştü. “Kırk yıl önce –diye umutsuzca yazmıştı 1902’de– Sicilya ve Sicilyalılar hakkında böyle şeylerin söyleneceğini kim rüyasında görebilirdi ki?”⁷¹

Pitrè’nin umutsuzluğu, oyun ve köşe yazarı Scarfoglio tarafından Napoli’de 1903’te tekrarlandı. Kuzeydeki “kardeşlerimiz”, “ağızları çamurla dolu” ve “kalpleri öldürücü bir nefretle patlayan sosyalistler sürüsünü” göndererek bize savaş ilan ettiler diye yazmıştı. Güneyin “en iyi kanlarıyla” beslenip büyüyen “bu devlet”, artık bize “ölmesi beklenenlerin bizler” olduğunu söylüyor.⁷²

Bu, basit bir saygınlık ve onur kaybından daha fazla bir şeydi. Tüm koşullar –işçi birliklerinin kanlı bir biçimde bastırılması, Condrionchi Komiserliği ve Notarbartolo skandalı– Sicilya’nın son yerli siyasi yönetici grubu olan Crispici solu silmek üzere bir araya gelmişti. Ölümünden sonra pek yas tutulmayacak bir yönetici gruptu bu. Çünkü 1890’larda bu grubun dönüşümü tamamlanmış ve devrimci Peter Pan’ların, huysuz ve yaşlı Kaptan Hook’lar oldukları ortaya çıkmıştı. En son siyasi programları, gümrük tarifeleri savaşları ve saldırgan bir milliyetçilikti. Faşistlerin sonradan onların öncülleri olarak selamlamaları hiç de şaşırtıcı değildir.

Sicilya tarihini 19. yüzyılın ikinci yarısında üzücü bir hikâye haline getiren şey, Crispici solun gerileyişinin daha geniş bir eğilimin yansıması olmasıydı. Bu dönemde Sicilya, ekonomik ve toplumsal açıdan gerilemekteydi. Büyüme hızı 1880’lerde bile Kuzey’inkine göre yavaşlamıştı. Crispi’nin, Sicilya’yı İtalya’nın tahıl deposuna dönüştürme kararı kitlesel bir şekilde tahıl üretimine dönüşü zorlayarak, adanın tarımsal dengesini bozmuştu. Aynı zamanda malikâneleri de dönüşüme uğratan bir karardı bu; geleneksel olarak çeşitli gıda maddeleri üreten, vasıflı işçilere iş ve ortakçı köylülere toprak sağlayarak kendi kendini idame ettiren malikâneler, Petrusiewicz’in deyişiyle, giderek umutsuzluğa düşen kırsal proletaryanın işgücünü denetleyen silahlı muhafızların “polisliğini yaptığı çalışma kamplarına” dönüşmüştü.⁷³ Bunlar 1893 hasadında greve giden, aynı yıl daha sonra isyanlara katılan ve ertesi ocak ayında Crispi tarafından gönderilen birliklere karşı koyn işçilerdi. Daha iyi bir yaşam umudu sunmayan bir toplumdan kaçarak on binler halinde deniz aşırı göç eden, yine bu aynı adamlardı.

71 *GdS*, 7-8 Ağustos 1902.

72 Lupo, 1990.

73 Petrusiewicz, 1989, s. x.

Göç edenler sadece fakirleşmiş köylüler değildi. O yıllarda Sicilya üç başbakan çıkarmıştı: Crispi, Rudini ve Vittorio Emanuele Orlando. Önemli bakanlar, yargıçlar, profesörler ve devlet memurları çıkmıştı Sicilya'dan. Fakat bunların pek azı kariyerlerine Sicilya'da devam etmişti. Milano'daki Gaetano Mosca ve Roma'daki büyük oyun yazarı Luigi Prandel-lo gibi, Sicilya hakkında yazsalar dahi çalışma yaşamlarını Kuzey İtalya'nın daha dinamik şehirlerinde geçirmişlerdi.

Kuzey İtalyalı siyaset bilimci Guglielmo Ferrero, 1895'te Crispi ve kuşağı hakkında, "pek az insan kuşağı, hayatının görevine böylesine iyi başlayıp bu kadar kötü bitirmiştir" diye yazmıştı. Crispi, Garibaldi ve Binler'i, "kahramanca ve delice bir macerayı, yarısı ortaçağdan ve yarısı da modern zamanlardan olan bir şeyi" simgeliyordu. İşlevini artık yitirmiş olan bir siyasi maceracılıktı bu: "Hepimiz artık bundan bıkmıştık."⁷⁴

Fakat tüm hatalarına rağmen Crispici sol, özerk ve yerli bir soldu; Sicilya'nın uzun süren kendi yönetici grubunu yaratma girişiminin son bölümüne denk düştüğünden dolayı, silinip yok olması trajikti. 1848 parlamentosu onun en parlak noktasıydı. Bu sol, gerçekten de Sicilya'yı tüm farklılıklarıyla temsil eden bir gruptu; ki şartlar ondan yana olsaydı, adanın sayısız sorunlarıyla uğraşacak siyasi meşruiyete sahip olacak bir gruptu. Hem Napolililerin, hem de Cavour'un ardıllarının baskısının hiç de az olmayan etkisinin sonucu olarak, Sicilya asla tekrar 1848 parlamentosu kadar nitelikli ve temsil gücü yüksek bir yönetici grup yetiştirmemişti.

Kuşkusuz, bu aynı zamanda Sicilyalıların kendilerinin de hatasıydı. Gaetano Mosca, siyasal liberalizmin, başlıca erdemi akılcılığı ve kamusal yararcılığında yatan, hukuka dayalı bir sistem olduğuna inanıyordu. Böyle bir toplumun yararları öyle büyüktü ki, diye yazıyordu Mosca, aydınlanmış bir birey, kanunlar "kendi ilgileri ve işleriyle uğraşmaya olan doğal eğilimini, arzularını, iktidar ve zevk isteğini doyurmasını" kösteklese bile onlara uymakta hiçbir zorluk çekmezdi.⁷⁵ Sicilya sanki tüm bu aydınlanmış değerlerin tamamıyla tersini temsil ediyor gibiydi.

[Sicilyalıların] ezici bir çoğunluğunda, tek tek bireylerin çıkarlarından farklı ve daha üstün, kolektif ve toplumsal bir çıkar fikri yoktur (diye yazmıştı Leopoldo Franchetti)... Sicilyalıların çoğunluğunda, herkesten üstün ve herkes için eşit bir hukuk fikri eksiktir... Kendilerini tek bir ortak, katı ve herkes için aynı hukuka hep birlikte tabi olan bir toplumsal vücut olarak görmezler; tersine, bireysel bağlarla oluşturulan ve muhafaza edilen birçok gruptan müteşekkil olarak görürler.⁷⁶

⁷⁴ Zikredildiği yer: Mangoni, 1985, s. 188-94.

⁷⁵ Mosca, 1923, s. 156.

⁷⁶ Franchetti ve Sonnino, 1974, 1:129.

Bu belki yeterince doğrudur, ama bir ikazı gerektirmektedir. Kamuyu, kamusal yarar ve “kolektif, toplumsal çıkar” gibi fikirler genellikle çok iyi bütünleşmiş, bilgili ve kendi kendilerini yönetebilen yurttaşların oluşturduğu toplumlarda evrilmiştir. 1848 öncesi Sicilya gibi geleneksel toplumlarda ya da kent yoksulları ve yoksullaşmış kırsal proletarya arasında gelişmezler. Üstelik, bunlar, Sicilya örneğinde Mosca’nın tartıştığı gibi,⁷⁷ evrilmek için zamana ihtiyacı olan fikirlerdir. Reformların Sicilyalıları polislin zorlamasıyla kabul ettirilmesi yerine, sorunlarının çözümlerini kendi kaynaklarıyla bulma fırsatı verilseydi, daha iyi sonuçlara ulaşılabilirdi.

Bu noktada, bu son bölüme başlarken sorduğumuz soruya tekrar dönebiliriz: Sicilya’nın kendi yönetici sınıfı, 1860 sonrasında mafyanın büyümesini durdurma girişiminde neden bulunmamıştı? Yanıtın ayrıntıları karmaşıktır; fakat iki temel nedene indirgenebilir. Birincisi, Sicilya’nın yönetici sınıfı başından itibaren devletle belirsiz bir ilişki içindeydi. Yeni birleşmiş İtalyan devleti 1860’tan sonra milis liderlerini, komplocuları ve Mazzini yandaşlarını iktidarın dışında tutarak devrimi durdurmaya çalışmıştı. Dışarıda kalan devrimciler, kendilerini yasalar üstü bir iktidar yapıyla ittifaka sokarak bu sürece direndiler. Bu gayri resmi (enformel) güç şebekelerinin, özellikle Palermo’da güçlü baron ailelerinin liderliği altında yüzyıllardır var olduğunu daha önce gördük. Onlarca yıl süren devrimci komploculuk bunları resmi (formel) bir biçime sokarak, görüşlerini açıkça beyan edip yaygınlaştırarak ve hepsinden öte, dayandıkları tabanları genişleterek, bu şebekelerin dönüşümüne yardımcı olmuştu.

1860’lar ve 1870’lerin başlarında Sicilya’da hem aşırı sol (“kızılar”) hem de aşırı sağ (“karalar”) Piemonte’ye karşı direnmışti. Bu iki muhalif gücün, yani devrimciler ve karşı-devrimcilerin birbirleriyle işbirliği yapmakta hiç zorluk çekmemeleri, bazen tarihçilerin kafasını karıştırmıştır. Gerçekten, iki nitelemenin de bu bağlamda pek anlamı yoktur: Eylül 1866 devrimcilerinin, devrimi başlatmaktan başka bir programları yoktu; insanlar nelerden korkarlarsa korksunlar ya da neleri arzularlarsa arzulasınlar, Sicilya’da Bourbonların tekrar iktidara gelme olasılığının hiç olmadığı gibi, feodalitenin de (her ne demekse) de tekrar kurulması olasılığı yoktu. Tersine, Sicilyalıların Piemonte’ye direnişinin çok daha doğrudan bir amacı vardı: Kökleri geleneksel olmakla birlikte devrimci mücadele içinde ortaya çıkmış, derinlerde yatan bir güç yapısının parçalanmasını önleme girişimiydi bu.

Hem devrimciler, hem de yeni gelişmekte olan mafya, bu derin güç yapısının parçasıydı. Sonradan dönüşeceği biçimiyle mafya, sadece dev-

77 Mosca, 1923, s. 123.

rimci mücadele içinde ve onun vasıtasıyla ortaya çıkmamıştı; bu mafya ay-nı zamanda devrimci partinin siyasal taraftarı olarak da ortaya çıkmıştı. Devrimci partinin iktidarı paylaşmasına izin verilseydi, parti böyle taraftar-ları temizlemeye çalışabilirdi.

Roma'dan Diego Tajani ve Giovanni Nicotera'nın arka çıkmasıyla Car-lo Morena ve Antonio Malsuardi tarafından nihayet 1870'lerin sonunda gi-rişilen kampanya, taşradaki eşkya çetelerini temizlemiş ve rakip kardeşlik dernekleri arasındaki bölge savaşlarıyla sarsılmış kasabalara düzen getirmiş-ti; fakat Antonino Giammona ya da Lercara Friddili Nicolosi kardeşler gibi siyasal yandaşlara dokunulmamıştı. Böylesi yandaşların gerçek karakteri kim-se için bir sır değildi; ne var ki, bunlar artık solun güç şebekesine, şebeke-ye zarar vermeden söküp atılamayacak kadar derinden yerleşmişlerdi.

Sicilya'nın yönetici grubunun mafyaya karşı çıkmak için gerçek bir gi-rişimde bulunmamasının ikinci nedeni daha basittir: 1890'larda bu gru-bun sırtı artık duvara dayanmıştı ve bunu grubu oluşturanların kendileri de biliyorlardı. Kamuoyu ve kamusal yarar gibi fikirlerin Sicilya'da gerçek-ten yayılmaması gerçeği, oy vermenin genelde fırsatçı bir karakteri oldu-ğu anlamına geliyordu. Seçmenler oylarını kendilerine en fazla şey vaat edene veriyorlardı. Bu ise Sicilyalı seçmenlerin hükümetle en fazla bağlan-tısı olan kişiyi seçtikleri anlamına geliyordu; çünkü politikacı iktidarın merkezine ne kadar yakın olursa, her şeyden o kadar fazla faydalanabile-ceği düşünülüyordu. Sicilya orta sınıfları, Crispici sola ne kadar sevgi bes-lerlerse beslesinler, Sicilyalılar 1895 seçimlerinde duygularıyla değil kendi çıkarları adına oy kullanmışlardı: Sicilyalı seçmenler, kendilerini kayırma-yacak adamları genellikle seçmiyorlardı.

Sicilya politikacılarını gerçekten birleştirebilecek tek mesele, Sicilya'ya daha fazla hükümet himayesi sağlama talebiydi. Bu hedefin ötesinde her-kes kendi başına hareket ediyordu; her politikacı hükümetin cömertlikle-rinden en büyük payın kendi seçmenlerine sağlandığını görmek için kom-şusuyla mücadele halindeydi. Mafyadan himaye umanlar ise, bunun aksi-ne, böyle kurumsal sınırlamalara bağlı değillerdi. Mafyanın güç kaynakla-rı kurumlar üstüydü; seçimleri kazansalar da kazanmasalar da görevlerine devam ediyorlardı. Bu, 1890'larda Sicilya yönetici sınıfını, mafyanın onla-ra ihtiyacı olmasından çok onların mafyaya ihtiyacı olması gibi kötü bir durumda bırakmıştı. Tüm Notarbartolo skandalı boyunca, bu yönetici grup sessizliğiyle dikkat çekmişti, sadece formalite gereği, adaletin yerine getirildiğini ve Sicilya'nın isminin temize çıkarıldığını görme arzularını ifade etmişlerdi. Bu adamlar, tekrar seçilmeyi istiyorlarsa, mafyacı yandaş-larının desteğini kesinlikle muhafaza etmek zorundaydılar.

Crispici solun düşüşü, Sicilya toplumuyla İtalyan devleti arasında duran bir arabulucular sınıfını ortadan kaldırmıştı. Bu sınıf adayı gerçekten temsil etmiş ve bir sürü konuda birleşmeyi sağlayabilmiş bir sınıftı. Bu sınıfın yok olması, Sicilya'yı siyasal açıdan saldırıya açık bir konuma getirdi; onun düşüşü geride sadece iki gücün doldurabileceği bir boşluk bırakmıştı. Bu güçlerden biri mafya, diğeri de İtalyan devletiydi.

Mafya 1900 ile Birinci Dünya Savaşı arasındaki dönemde Sicilya politikasındaki yerini sağlamlaştırdı; ama iktidara talip olabilmek için henüz yeterince güçlü ve tecrübeli değildi. Mafyacılar, Amerikalı kuzenlerinin Sicilya'ya dönerek ufuklarını genişletmeleri için İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar beklemek zorunda kalacaklardı.

Crispici solun düşmesinden asıl kazançlı çıkanlar, İtalyan devleti ve özellikle de, Kuzey solunun lideri ve bu dönem boyunca etkili bir siyasal kişilik olan Antonio Giolitti'ydi. Faşist rejimin pekişme dönemi boyunca devam eden ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da değişiklikler yapılarak tekrar gerçekleştirilen Sicilya'daki siyasal uzlaşma ortamının mimarı Giolitti'ydi. Hükümet Sicilya'da sıkıyönetim ilan edemez, yeni reformlar başlatmaz ve açık savaştan uzak durdukları sürece mafya çetelerini yok etmeye çalışamazdı. Hükümet, Sicilya'ya himaye akmasına devam ettirebilirdi; eğitim, ulaşım ve bayındırlık bakanlıkları gibi, Sicilya'nın geleneksel olarak hâkim olduğu himaye sağlayıcı mevkileri tasdik edip pekiştirebilirdi. Bunun karşılığında hükümet, Sicilyalı milletvekillerinden mutlak itaat istiyordu; valilerin talimatlarına uyacaklar ve hükümeti tüm icraatlarında destekleyeceklerdi. Napoleone Colajanni haklıydı; Sicilya'nın kendi yönetici sınıfının düşmesi, İtalyan devletinin "mafyanın kralı" olması anlamına geliyordu.

SONUÇ

*Toutes les révolutions entrent dans l'histoire, et l'histoire n'en engorge point.**

—Guy Debord

Bugünden bakıldığında, Kont Gualterio'nun 1865 raporu hem kâhiñce, hem de ironik gibiymiş görünüyor. Palermo'da “halkın hevesinin”, “ülke ve otorite arasındaki uzun süreli ve derin yanlış anlama” yüzünden “ciddi bir şekilde azalmaya” başladığını yazmıştı. Mafyanın büyümesi sadece “yanlış anlama”, hatta “uzun süreli ve derin yanlış anlama” sonucu olabilir miydi?¹

Öyle olmuşsa, bu ne tür bir yanlış anlamaydı? Gualterio'nun raporu, yanlış anlamanın, “Mafya veya suç birliği denilen grubun küstahlığını artırmasına olanak sağlamakla” kalmadığını söyleyerek şöyle devam eder:

Dahası hükümet kendisini, nüfuz ve güç sahibi birçok vatandaşın desteğini isteyecek gerekli ahlaki otoriteden yoksun bulmuştu; daha önceki olaylar, belki de ölümcül bir gereklilikten dolayı polis şefi makamının tarafsız kaynaklar kullanmasını engellemiştir ve bu yüzden son zamanlarda patlayan (çeşitli partilerle birçok bağ olan) suç ve huzursuzluk salgınları sırasında kendisini kitlelere eylemlerinin yararını anlatamaz ve bu suç patlamasının talihsiz sonuçlarını sona erdiremez halde bulmuştu.

Artık Gualterio'nun, “daha önceki olaylar” derken ya da Palermo polis şefi Felice Pinna'nın “tarafsız kaynaklar” kullanmasını önleyen “ölümcül bir gereklilik”ten bahsederken tam olarak ne demek istediğini açıklamak mecburiyetinde değiliz. Fakat “yanlış anlama” sözcüğüyle Gualterio'nun ima ettiği şeyin, birinci bölümde gördüğümüz gibi, Sicilya tarihinde sürekli yinelenen bir konu olan nüfuzlu sınıflarla tehlikeli sınıflar arasındaki ittifak olduğuna işaret etmek yararlı olabilir.

* Bütün devrimler tarihe boşalır (akar), ama tarih asla tamamlanmaz.

1 Bkz. Giriş.

“Yanlış anlama” diplomatik bir deyimdir. Gualterio, Palermo’nun “nüfuz ve güç sahibi vatandaşlarının”, kendi ihtiyaçlarına duyarlı olmadığını hissettikleri rejimle aralarına mesafe koymaya başladıklarından kaygılanıyordu. Bu kaygı bir hayal ürününden ibaret değildi. Sicilya ve Piemonte, siyasal bir yap-boz bulmacasının birbirine uymayan iki parçasıydı. Piemonte, Sicilya’yı siyasal ve kurumsal bir deligömlüğüne zorla sokmayı denediğinde, Palermo’nun nüfuz ve güç sahibi vatandaşları, iktidarlarının ve yerel özerkliklerinin tehdit altında olduğunu görerek devrimcilerin ve karşı devrimcilerin bazı bölümleriyle ve kavganın her iki tarafının da kendinden yana çekmeye çalıştığı tehlikeli sınıflarla ittifaklarını tazelemişlerdi. Gualterio bunu da net bir şekilde görmüştü: “1848’de liberaler, restorasyon döneminde Bourbonlar ve 1860’ta Garibaldiciler; hepsi de aynı şeyi yapmaya mecbur kalmış ve hepsi de kendilerini aynı hata ile kirlletmişti.”

1867 parlamento soruşturması Sicilya senatörlerinin fikrini sormuştu. Bunlar, 1860’tan sonra İtalya senatosuna giren bir grup Sicilyalı aristokrat ve aydınlı. Sant’Elia prensi Romualdo Trigona ile en son, 1848 isyanı başlangıcında “ılımlılar” grubunun katı lideri olarak karşılaşmıştık. 1867’de senatör olarak hâlâ faal durumdaydı ve parlamento soruşturması ona 1866 isyanının nedeninin ne olduğunu sorduğunda, kabaca bunun sebebinin, “yerel çıkarları mahveden ve birçok kişinin hassasiyetini hiçe sayan, nedensiz yere silah kullanan bir barış görevlisi” gibi davranan bir hükümet olduğunu söylemişti.² Vito d’Onde-Reggio ve Emerico Amari gibi diğer senatörler daha yumuşak bir dil kullanmış olabilirler; ama verilen mesaj aynıydı.

Yaklaşık on beş yıl sonra Sebastiano Turiello isimli Napolili bir aydın, “yanlış anlama” düşüncesini Palermolu nüfuzlu vatandaşlara hiç de pohpohlayıcı olmayan bir şekilde yeniden ifade etti. Sicilya, kendine özgü bir biçimde de olsa feodal bir toplum olarak kalmıştı, diye yazıyordu Turiello. Bu toplumu oluşturan katmanlar, “sistemin doğasına ait gereklilikleri henüz tüketmemiş bir feodalitenin büründüğü doğal kılığı”,³ temsil ediyorlardı. Yeni liberal devletin reformları, diye devam ediyordu, sadece “bu feodalitenin en uçtaki dallarını budamıştı” Eski feodal “organizma” resmen “parçalanmış” olsa da, “yeni organizma, toplumun geleneklerinde kök salıp yaşamak için yeterli canlılığa sahip değildi”. Sonuç olarak, “anarşinin hâkim olduğu bir boşluk” açılmıştı ve bu boşlukta, “daha üst

2 *Mati*, s. 78; aslı şöyledir: “civilizzatore violento, intempestivo, guastatore di molte intressi e offensore di molte suscettibilità.”

3 Turriello, 1882, s. 255-56.

düzyer organizma yeterli canlılığa sahip olmadığı ve başka yeni organizmalar da doğmadığı için bir zemin ortaya çıkmış ve bu zeminde –kurtçuklara ve küfe benzeyen– birçok alt düzyer organizma büyümüştü.”⁴

Tüm bu fikirler hep aynı yöne işaret etmektedir. Siyasal dokuda bir yırtık, bir yara, boşluk açılmıştı; başka bir deyişle, Piemonte ve Albert Anayasası tarafından temsil edilen meşru siyasal yapı ile Sicilya’nın fiili siyasal yapısı arasında bir kopukluk vardı. Bu kopukluk bir köprü bağlantısı gerektiriyordu. “Ülke ile otorite arasındaki” (Gualterio’nun söylediği gibi) en doğal arabulucu, bir yandan Sicilya’nın geleneksel yönetici seçkinleri olabileceği gibi, öte yandan da devrimin liderleri olabilirdi. Ama ne yazık ki, gördüğümüz gibi, “nüfuz ve güç sahibi vatandaşların” sayısının Piemonte’nin ümit ettiğinden daha az ve daha etkisiz olduğu ortaya çıkmıştı. Geleneksel yönetici sınıfın büyük bir bölümü, on yıldan fazla süren devrimci kavgalar ve polis baskısı yüzünden saf dışı kalmıştı. Bunun aksine, ikinci grupla, yani devrimcilerle işbirliği ise Piemonte’nin kendisi tarafından reddedilmişti; Cavour ve ardılları bunun siyasi açıdan uygun olmadığını düşünüyorlardı. Kopukluğun yalnızca zorlayıcı bir güçle kapatılabileceği anlamına geliyordu bu; yani, ne kadar iyi niyetli olsalar da, uygarlığı hâlâ şiddetle yaymaya kararlı, –Sant’Elia’nın dediği gibi– nedensiz yere silah kullanan barış görevlisi rolünü oynayan, General Govone gibi adamlar yoluyla.

1860’tan önceki yirmi otuz yılda, nüfuzlu ve tehlikeli sınıflar arasındaki ittifak devrimci mücadelenin bir parçası olmuştu. Gizli denetleme ağının korunmasına dayalı bir mücadeleydi bu. Sözü edilen gizli denetleme ağı, bir yandan Sicilya baronlarının geleneksel akrabalık ve itaat biçimlerini yansıttığı gibi, diğer yandan da devrimciler tarafından yaratılan yeni yapıyı temsil ediyordu. 1860’tan sonra artık yüzeye çıkarılıp Sicilya’yla Piemonte arasında aracılık etmek için kullanılabilecek, derinde yatan bir iktidar sistemiydi bu. Ne var ki, Piemonte bu ağı bastırmaya çabaladı ve onu tekrar yeraltına itti. Sonuç, bu ağın en olumsuz yönlerini –düzen yıkıcılığı, şiddet ve suç kapasitesi– güçlendiren bir aşındırma savaşıydı.

Sangiorgi raporu, 1890’lara gelindiğinde bu derindeki iktidar yapısının, Batı Sicilya toplumunda neredeyse normal görünecek kadar iyi yerleştiğini göstermektedir. Vali de Seta’nın Başbakan Pelloux’u uysalca temin etmeye çalıştığı gibi, “dürüst bir mülk sahibinin, mafyayla çalışan kişileri mülkleri için koruyucu olarak işe alması ve kendisini onlar sayesinde koruması uygunsuz sayılmaz”dı.⁵ Öte yandan, düzeni yıkma kapasitesi artık kaybolmuştu; artık mafya, Crispici soldan daha fazla devrim-

4 *Age*.

5 Bkz. s. 243.

ci değildi. Yine de şiddet ve suç kapasiteleri azalmamıştı. 1900'den sonra bu durumun İtalyan hükümeti tarafından zımnen kabul edilmesi, Sicilya toplumunun bir bütün olarak yavaş yavaş kanundışılığa yönelmesine giden yolu açmıştı.

Sonuç bölümünün başındaki Fransızca alıntı, *Ecclesiastes*'teki [Vaiz] bir dörtlüğe yapılan dolaylı bir göndermedir: "Tüm nehirler denize boşalır, fakat deniz asla dolmaz." Ama Debord kelimeleri şöyle değiştirir: "Tüm devrimler tarihe boşalır, fakat tarih asla tamamlanmaz." Mafyanın, devrimin yarattığı bir olgu olduğunu gördük. Devrim, Conca d'Oro grupların içinden geçtiği uzun bir tünel gibidir. Tünele "tehlikeli sınıflar" olarak girmişler, ama diğer uçtan mafya olarak çıkmışlardı. Ne tür bir devrim böyle bir etkiye sahip olabilir? Yanıt, hiçbir zaman tamamlanamayan bir devrimdir.

Mafyanın devrimci bir gücü mü, yoksa karşı devrimci bir gücü mü temsil ettiğini merak eden yazarlar, devrim fikrine özgül bir tarihsel anlam yüklerler. Bu anlamda devrim, adil olmayan, baskıcı ve toplumsal olarak geri olan rejimleri yıkmaya, onları tarihin çöplüğüne atmaya ve yerlerine özgür ve ilerici yönetim biçimleri kurmaya hizmet eden, siyasal bir başkaldırıdır. Böyle bir devrim anlayışı (ya da belki de ideali) kabul edildiğinde, mafyaya devrimde bir yer bulmak ve mafya üyelerini devrimin meşru evlatları olarak görmek gerçekten de çok zorlaşır. Ne var ki, olası tek devrim fikri bu değildir. En basit anlamıyla bir isyan, otoritenin egemenliğinin ya da meşruiyetinin, onun ya da görevlilerinin emirlerine itaat etmenin reddidir. Bu anlamda devrim bir boşluktur: Yasallığın ve kamusal davranış adabının askıya alınmasıdır ve biz devrimle mafya arasındaki bağlantıyı en kolay bu anlamda görebiliriz. Mafya üyeleri, sürekli devrimin askerleridirler.

Carrières ouvertes aux talents [yeteneklilere yükselme olanağı sağlayan kariyerler] deyiminin ataları Fransız Devrimi'ndedir. Bu bağlamda kastedilen, ideal bir meritokrazi (fazilet sistemi), yani başarının doğumdan gelen haklar ya da kişisel bağlantılar yoluyla değil; beceri, uygulama ve yetenekle kazanıldığı bir toplumdur. Devrim sonrası bir toplum, yani devrimden sonra kurulacak bir toplum için ideal durum budur. Peki ya devrim esnasında, *carrières ouvertes aux talents* nelerdir? Devrim uzun bir meydan savaşı değildir. Aslında Sicilya devrimlerinde çok az meydan savaşı olmuştur; bunun yerine entrikalar, komplolar, ayaklanmalar, yağmalar, adam kaçırmalar, cinayetler, intikamlar, hırsızlık ve soygunlar, pusular, kaçışlar, yürüyüşler ve karşı yürüyüşler, barikatlar, bombalamalar ve hepsiyle birlikte baskı vardı. Devrim zamanlarında en fazla gelecek vaat eden kariyer yolları, daha önce de gördüğümüz gibi, devrim, siyaset ve suçtu; iç içe geçmiş gibi görünen bu üç yol, birbiriyle keşişiyordu. Bu, kendi ken-

disini besleyip şişmanlatan ve bu yüzden hiçbir zaman doymayan devrimdi. Belli bir yere ait, sürekli bir devrimdi bu: Mafyaydı.

Gerçekte, bu iki devrim fikrinin uyuşmayacağını düşünmek için bir neden yoktur. Francesco Crispi, Rosolino Pilo, Francesco Bentivegna, Francesco Riso ve Turi Miceli gibi adamların hepsi kendilerince idealistti ve devrimin vaatlerine inanan kişilerdi. 1820’de Palermo ve Conca d’Oro’nun tehlikeli sınıfları Napoli birliklerine kısmen intikam ruhuyla, ama kısmen de Carbonaria’nın eşitlik ve kardeşlik vaatlerini gerçekleştirmek için saldırmışlardı. Aynı şey, 1859’da yazılmış bir polis raporuna göre, “başkalarının mülklerini çalmak, hepsinin öldürülmesi gerektiğini söyledikleri zenginlerin mülkiyetine el koyarak tüm sınıf farklılıklarını ortadan kaldırmak ve ganimeti eşit kardeşler olarak aralarında bölmek”⁶ isteyen, Agrigento vilayetinin sülfür madencileri için de söylenebilir. Aynı şey, 1866’da Palermo’ya giren Monrealeli bıçkın kalabalık için de söylenebilir. Mafyanın devrimci öncülerini ve ideallerini inkâr etmek yanlış olur. Bununla birlikte, mafyanın devriminin yarattığı gerçekliği gözden kaçırmak ise çok daha büyük bir hata olur. Francesco de Luca, 1897’de Favara Frattellanza’sı hakkında şu hükme varmıştı:

Eğer sürekli yanlışlıklar ve bitmek bilmeyen felaketler düşüncesi, gelecekte olası bir kurtuluş düşüncesiyle birlikte, *buona gente*’nin [iyi halk] her zaman aklında idiyse, o zaman böyle düşüncelerle dolu Frattellanza kanunlarının bir suç örgütünün karakterini temsil etmeyeceği açıktır. Tersine, hayatta kalmak için verdikleri acı ve yıpratıcı mücadeleleri boyunca, gelecekteki toplumsal kurtuluşun puslu görüntüsünü asla aklından çıkarmayan bir halkın –zulme ve eziyete maruz kalan bir halkın– toplumsal tarihindeki güzel bir sayfayı oluşturur. Bu, toplumsal katılımla değil, merhametsiz halk kalabalığının elindeki tek araç olan bıçak darbeleri ve tüfek atışlarıyla başarılabilecek bir kurtuluştur.⁷

Böylece, Sicilya’nın özgürlük mücadelesi, kendisini bir kan davasına, hiçbir Sicilyalının uzun süre dışında kalamayacağı geniş bir mafyavari-siyasi oyun alanı savaşına dönüştürmüştü.

Sürekli devrim, sürekli baskıyla yan yana da var olabilir. Bir buçuk yüzyıllık varlığı süresince İtalyan devleti, sırayla Kral Leylek ve Kral Kütük* rolünü oynamanın ötesine giden bir Sicilya politikası henüz bulamadı. Bu git-

6 Bkz. s. 213-214.

7 De Luca, 1897, s. 451.

* Kral Leylek ve Kral Kütük isimli Ezop masalının özeti şöyledir: Mallarını çalan Demokratik bir meclisten memnun olmayan halk, Cumhuriyetçi bir meclis seçer; ama bu yeni meclis, sadece halkın sahip olduğu her şeyi çalmakla kalmaz, ancak ölümle geçerliliğini yitiren bir senet imzalatıp onları ömür boyu borçlu kılar. (ç.n.)

gel kararsızlığında özellikle acayip olan taraf şudur: Kral Leylek'in baskı kampanyalarının hepsi, devlet destekli bir devrim olarak başladı ve Sicilya'yı başarılı bir sivil meritokrasiye dönüştürecek büyük reformların olmazsa olmaz koşu olarak görüldü. 1862, 1894, 1927 ve 1946 yıllarında başlatılan baskı kampanyalarının istisnasız hepsi, toprak reformunun safhaları olarak tanıtılmıştı. İddialar her zaman Maniscalco'nun 1850'lerdeki iddialarıyla aynıydı: Sicilya'da reformlar gereklidir, fakat yukarıdan yapılmalıdır; bu reformların başarısını garantilemek için meşru otorite tamamıyla kontrol altında olmalıdır; tam kontrolü sağlamak için polis ve orduya olağanüstü yetkiler ve serbestlik verilmelidir. Bu ise, hedeflerine ulaşmada sürekli başarısızlığa uğrayan bir politika olmakla kalmamış, aynı zamanda Sicilya'ya ve İtalyan devletine çok pahalıya mal olmuştur. Baskı kampanyası her zamanki gibi sendelemeye başladığında ve hükümet Kral Kütük'ün kayıtsızlığına geri döndüğünde, reformları ve kalkınma projelerini, mafya ve onların siyasi dostlarının ziyafet çekmek için üşüşecekleri leşler gibi terk etmiştir. Böylece, Sicilya nüfusunun büyük bir kesimi suça itilmiştir; dahası, reformcular ve devlet görevlileri başarısızlığa uğramış devrimciler gibi kara kara düşünmeye başlamış ve Sicilya ile olan ilişkilerini bir kan davası olarak görmüşlerdir.

Bu kan davasının izlerini takip etmek zor değildir. Francesco Riso'nun kısa süren devrimi sırasında esir alınan talihsiz on üç kişiyi Maniscalco'nun polislerinin kurşuna dizdiği noktanın yanına, Palermo belediyesi 1883'te bir anıt dikti. Anıt on üç ismin yazıldığı kasvetli bir dikilitaş şeklindedir. Riso'nun isyanının on beşinci yıldönümünde belediye onu bir taş platformun üzerine yerleştirerek daha fazla görünürlük kazandırmak istemişti. Fakat bugün dikilitaş ve platformu, yanına yapılmış çok daha büyük ve yeni bir anıt tarafından cüceleştirilmiştir. Üç çıplak çelik shaft gökyüzüne yükselmektedir. Projektörler ve halkı uzakta tutmak için tasarlanmış alçak bir çit, sertlik ve tehdit duygusunu vurgulamaktadır. Sadece püskürtme boya kullanan gençlerin elleri, bu anıtın kaba vahşiliğini azaltmaya yardım eder.

Anıtın kaidesinde, "Mafyaya Karşı Mücadelede Düşenlere" adandığı ilan edilmektedir. Ne var ki, hiç de düşenlere adanmış bir anıt değildir bu. Daha ziyade, silah başına bir çağrıdır; bir meydan okuma, intikam ve sürekli devrim çağlığıdır. Devrim nihayete erene dek, Sicilya'nın yaraları asla iyileşmeyecektir.

KAYNAKÇA

- Abba, G. C. 1904. *La storia dei Mille*, Roma.
- Accattati, Vincenzo, 1982. "La legislazione contra la mafia, alcuni dati fondamentali relative alle misure di prevenzione", Conferenza Magistratura Democratica, Palermo.
- Agnetta, F. 1875. *La legge e l'arbitrio*. Roma.
- . 1892. "Breve osservazioni sulla pubblica sicurezza in Sicilia", Roma.
- Ajello, A., 1868. *Angelo Pugliese ovvero don Peppino il Lombardo*, (Davanin Alaji tarafından metne geçirilmiş hali.) Palermo.
- Alatri, P. 1954. *Lotte politiche in Sicilia sotto il governo della Destra*, Torino.
- Alberti, Carmelo. 1977. *Il teatro dei pupi*. Milano.
- Alongi, G. 1977. *La mafia* [1885; genişletilmiş basım. 1904], Palermo.
- Altamonte, A. 1979. *Mafia, briganti, Camorra, e letteratura*, Milano.
- Amico, Giuseppe Gabriele. 1972. *Codice segreto della mafia*, Milano.
- Angiolini, Alfredo, 1904a. Di Blasio'nun eleştirisi, *Costumi de'Camorristi. Scuola Positiva* 7, no. 4.
- . 1904b. Nicefero'nun eleştirisi, "Il gergo nei normali." *Scuola Positiva* 7, no. 4.
- Anonymous [Michele Amari]. 1847. Bkz. Palmieri 1847.
- Anonymous (N. N.), 1860. *Racconto dei fatti della rivoluzione del 1860 in Misilmeri*, Palermo.
- Anonymous [G. Raffaele] 1866. "Lettere di un uomo politico ad un ministro", Palermo.
- Anonymous. 1876a. "Osservazioni sulla requisitorie del pubblico ministro contro il commendatore Giuseppe Albanese", Palermo.
- Anonymous. 1876b. "Il brigantaggio in Sicilia: cause, rimedii", Palermo.
- Anonymous [Giuseppe De Menza] 1878. "Profili e fotografie per collezione", GdS. Palermo.
- Anthropologie Criminelle* 1904. *Congrès international d'anthropologie criminelle* [1901], Amsterdam.
- Arcoleo, G. 1897. *Palermo e la cultura in Sicilia*, Milano.
- Asor-Rosa, Alberto. 1975. *La cultura, La storia d'Italia*, c. 4. Torino.
- Avarna di Gualtieri, G. 1928. *Ruggero Settimo nel Risorgimento siciliano*, Bari.
- Aymard, Maurice, and Giuseppe Giarizzo. 1987. *La Sicilia*. In *La storia d'Italia: le regioni dall'Unità a oggi*, Torino.

- Balletta, G. 1896. *Misilmeri nelle rivoluzioni siciliane del 1848-1860*, Palermo.
- Bandi, Giuseppe. 1906. *I Mille*, Roma.
- Barnaba, Enzo. 1981. *I fasci siciliani a Valguanera*, Milano.
- Barone, G. 1987. "Egemonie urbane e potere locale (1882-1913)", Aymard ve Giarizzo 1987.
- . 1991. "Il tramonto dei Florio", *Meridiana* 11-12, s. 9-47.
- Baviera Albanese, Adelaide. 1961. "Premessa per uno studio storicogiuridico sulla legislatura della Dittatura e della Prodittatura in Sicilia", *La Sicilia e l'Unità d'Italia*. Milan.
- Beltrami-Scalea, Martino. 1908. *Rivoluzioni di Sicilia (memorie storiche)*, 2 cilt., Roma.
- Bianco, Giuseppe. 1905. *La rivoluzione siciliana nel 1820*, Floransa.
- Blok, Anton. 1974. *The Mafia of a Sicilian Village, 1860-1960*, New York.
- Bonanno, Joe (Sergio Lalli ile), 1984. *Man of Honor*, New York.
- Bonomo, Giuseppe. 1968. "Pitrè e la poesia popolare siciliana", *Pitrè e Salomone-Marino* 1968.
- Borghese, M. 1939. "La rivolta siciliana del 1866 in un diario del tempo", *Nuova Rivista Storica* 1-2, s. 34-47.
- Brancaccio di Carpio, Francesco. 1901. *Tre mesi nella Vicaria di Palermo: le barricate*, Milazzo, Napoli.
- Brancato, Francisco. 1953. "Origini e carattere della rivolta palermitana del settembre 1866", *IrishSto-SO*, 3. dizi., s. 139-205.
- . 1956. *La storia della Sicilia post-unificazione*. c. I *Il primo ventennio*, Bologna.
- . 1958. "Mafia e brigantaggio", *Quaderni del Meridione* I, no. 3-4.
- . 1962. *Francesco Perroni Paladini*, Palermo.
- . 1964. "Genesi e psicologia della mafia", *NQ/M* 2, no. 5, s. 5-27.
- . 1966. "Il marchese di Rudini e Francesco Bonafede e la rivolta del 1866", *NQ/M* 4, no. 16, s. 460-91.
- . 1975a. "L'ultimo Mazzini e l'opposizione meridionale", *NQ/M* 12, no. 49 (Ocak-Mart), s. 13-40.
- . 1975b. "La Sicilia e l'inchiesta del Franchetti e Sonnino", *NQ/M* 13, (Temmuz-Aralık), s. 51-52.
- . 1975c. "La Sicilia e l'inchiesta del Franchetti e Sonnino nella stampa estera", *NQ/M* 13 (Temmuz-Aralık), s. 187-97.
- . 1977. "Le classi sociali in Sicilia alla vigilia della rivoluzione del 1860", *NQ/M* 15, no. 60, s. 393-412.
- . 1978a. "La mafia nell'opinione pubblica e nelle inchieste dall'unità d'Italia al fascismo", *Commissione parlamentare d'inchiesta sul fenomeno della mafia in Sicilia*. Roma.
- . 1978b. *Storia del parlamento italiano*, c. 7. Roma.
- . 1983. "Mafia e formazione dello stato unitario", *NQ/M* 21, no. 81, s. 3-27.

- Cafisi, Giuseppe. 1863. *Pubblica sicurezza in Sicilia*, Palermo.
- Caizzi, Bruno. 1950. *Antologia della questione meridionale*, Milano.
- Calcagno, A. 1927: *Cause ed effetti della rivoluzione siciliana del 1848*, Palermo.
- "Calpurnio." 1908. *Dai ricordi del carcere del comm. Raffaele Palizzolo*, Palermo.
- Calvi, Pasquale. 1851. *Memorie storiche e critiche della rivoluzione siciliana del 1848*, 2 cilt, Londra.
- Camillieri, Andrea. 1984. *La strage dimenticata*, Palermo.
- Cammarata, Felice. 1969. *Pupi e mafia*, Palermo.
- Cammareri Scurti, Sebastiano. 1899. *Il diritto della vita*, PSI Magazine. Trapani.
- Campo, Marietta. 1884. *Vita politica della famiglia Campo*, Palermo.
- Candeloro, Giorgio. 1990. *Storia dell'Italia moderna*, 2. baskı [1956]. 9 cilt, Milano.
- Candida, Renato. 1956. *Questa mafia*, Caltanissetta.
- Canosa, Romano. 1991. *Storia delle criminalità in Italia, 1845-1945*, Torino.
- Capuana, Luigi. 1892. *La Sicilia e il brigantaggio*, Roma.
- . 1970. *Comparatico* [1876]. çev. A. Alexander. Roma.
- Casarrubea, Giuseppe. 1978. *I fasci contadini e le origini della sezioni socialisti della provicia di Palermo*, Palermo.
- . 1981. *Uomini e terra a Partinico*, Palermo.
- . ve G. Cipolla. 1982. *Società e storia un territorio: il Partinicese*, Palermo.
- Caso, Gemma. 1908. *Gianbattista Falcone e la setta dei Fratelli Pugnalatori*, Foggia.
- Castiglione, Francesco Paolo. 1987. *Indagine sui Beati Paoli*, Palermo.
- Catalanotto, Pina. 1982. "Dal carcere della Vicaria all'Ucciardone: una riforma europea nella Palermo borbonica", *NQ/M* 20, no. 79, s. 383-413.
- Cavalieri, Enea. 1925: "Introduzione alla seconde edizione." Franchetti ve Sonnino 1974, Floransa.
- Cenno storico da Maggio 49 a Maggio 60*. 1883. (14 Nisan 1860'in 13 kurbanuna adanan anıtın açılışı dolayısıyla yayımlanan belgeler), Palermo.
- Cesareo, G. A. 1907. "Discorso." (Abele Damiani'nin cenaze töreninde yapılan konuşma) Trapani.
- Chiaromonte, S. 1901. "Il programma del '48 e i partiti politici in Sicilia", *ASS* 26.
- Church, Frederick. 1899. *Brigantaggio e Società segrete nelle Puglie* [İngilizceden çeviri], Floransa.
- Ciotti, Giuseppe. 1866. *I casi di Palermo: cenni storici sugli Argomenti di Settembre 1866*, Palermo.
- Cirese, Alberto Maria. 1968. "Giuseppe Pitre tra storia locale e antropologia", *Pitre e Salamone-Marino* 1968.
- Ciuni, Roberto. 1978. "Un secolo di Mafia." In *Storia di Sicilia*. c. 9. Società per la storia patria. Napoli.
- . 1987. *Mafiosi*. Milano.

- Cocchiara, Giuseppe. 1941. *Giuseppe Pitrè e le tradizioni popolari*, Palermo.
- Colacino, Tommaso V. 1885. "La Fratellanza: associazione di Malafattori", *Rivista di Discipline Carcerarie*, s. 177-89.
- Colajanni, Napolcone. 1885. "La delinquenza in Sicilia e le sue cause", Palermo.
- . 1895. "Gli avvenimenti in Sicilia e le loro cause", Palermo.
- . 1950. "Settentrionale e Meridionale d'Italia" [1898], Caizzi.
- . 1971. "Nel regno della mafia" [1901], Palermo.
- Colletta, Pietro. 1849. *Storia del reame di Napoli dal 1730 al 1825*, Floransa.
- Collison-Morley, Lacey. 1925. *Naples through the Centuries*, Londra.
- [Le] *Condizioni del regno delle due Sicilie*, tarihsiz [1862]. Torino.
- Cortese, Nino. 1934. *Il governo napoletano e la rivoluzione siciliana del 1820-21*, Napoli.
- . 1951. *La prima rivoluzione separatista siciliana, 1820-1821*. Napoli.
- Costanza, Salvatore. 1964. "Un inchiesta poco nota sulla mafia", *NQ/M* 2, no. 5.
- . 1966. "La rivolta contra i 'cutrara' a Casettammare del Golfo (1862)", *NQ/M* 4, no. 16, s. 419-38.
- . 1980. *I giorni di Gibillina*, Palermo.
- . 1989. *La patria armata*, Istituto per la Storia del Risorgimento italiano, Trapani.
- Craven, the Hon. Keppel. 1884. *A Tour through the Southern Provinces of the Kingdom of Naplu* [1821], alıntılarını yer aldiği eser: Desmond Seward, *Naples*. Londra.
- Cressey, Donald R. 1969. *Theft of the Nation*, New York.
- Croce, Benedetto. 1970. *History of the Kingdom of Naples*, çev. Frances Frenaye, Chicago.
- Cronaca. 1863. *Cronaca degli avvenimenti di Sicilia da Aprile 1860 a Marzo 1861*, Torino.
- Cuidera, Leonardo. 1903. *Vivai criminali in Sicilia: Castellammare del Golfo Palermo*.
- Curato, F., der. 1970. *Gran Bretagna e Italiani nei documenti della missione Minto*, 2 cilt., Roma.
- Cutrerà, Antonio. 1900. *La mafia*, Palermo.
- . 1904. "Varsalona, il suo regno e le sue geste", *Scuola Positiva*.
- . 1979. "I ricottari", [1896], Palermo.
- D'Alessandro, E. 1959. *Brigantaggio e mafia in Sicilia*. Floransa.
- De Benedetto, Luigi. 1867. *Sulle nostre condizioni dannate e rimedii*, Palermo.
- De Cesare, Raffaele. 1969. *La fine di un regno* [1909] Milano.
- Delitti. 1983. *Delitti d'onore dell'800 tratti dalle Assise di Palermo*, Napoli.
- De Luca, Francesco. 1894a. "Prigionie e processi: una pagina di storia siciliana", Girgenti, yeniden basım 1974, Agrigento.
- . 1894b. "I Fasci e la questione siciliana", yeniden basım 1974, Agrigento.

- _____. 1897. "Favara", *Scuola Positiva* 7, no. 4.
- Demaris, Ovid. 1981. *The Last Mafioso*, New York.
- DeMayo, G. 1911. *Polizia d'profezia di S. Maniscalco, Memorie storiche militari*. c. 3. Roma.
- De Menza, Giuseppe. 1877-78. *Le cronache d'Assise di Palermo*. 2 cilt, Palermo.
- De Seta, Cesare ve Leonardo Di Marco. 1980. *Palermo e la città della storia d'Italia*, Bari.
- De Stefano, Francesco ve Francesco Luigi Oddo. 1963. *La storia della Sicilia, 1860-1910*, Bari.
- D'Ideville, Henry. 1872. *Journal d'un diplomate en Italie*, Paris.
- Di Matteo, S. 1967. *Anni roventi: la Sicilia dal 1943 al 1947*, Palermo.
- Di Mercurio, Gaspare. 1915. *La settimana dell'anarchia del 1866 a Palermo*, Palermo.
- Documenti. 1910. *Documenti della rivoluzione siciliana*. Fiftieth anniversary commemorative edition, Palermo.
- Duggan, Christopher. 1982. "Cesare Mori e il processo ai banditi delle Madonie." *NQ/M*, no. 79 (Temmuz-Eylül).
- _____. 1989. *Mafia and Fascism*, New Haven.
- Durkheim, Émile. 1932. *La division du travail social*, 6. baskı, Paris.
- Espinosa, Agostino degli. 1955. *Il regno del Sud*, Floransa.
- Falcionelli, Albert. 1936. *Les sociétés secrètes italiennes*, Paris.
- Falcone, Giovanni. 1989. "La mafia tra criminalità e cultura", *Meridiana* 3, no. I, s. 199-211.
- _____. 1991. *Cose di Cosa Nostra*, Marcelle Padovani ile, Milano.
- Falcone, Giuseppe. 1895. "Mafia e Omertà." (1895'te Napoli'de yapılan konferans), Avellino.
- Falzone, Gaetano. 1961. "Francesco Crispi e l'inserimento della rivoluzione siciliana nella rivoluzione italiana", *La Sicilia e l'unità d'Italia*, Milano.
- _____. 1965. *La Sicilia tra il sette e l'ottocento*, Palermo.
- _____. 1971a. *Il Risorgimento a Palermo*, Palermo.
- _____. 1971b. "Le decapitazioni di Polizzi Generosa", Falzone 1971a.
- _____. 1971c. "Gentiluomini di campagna con Garibaldi", Falzone 1971a.
- _____. 1975a. *La storia della mafia*, Milano.
- _____. 1975b. "Il 'generale' Corrao", *ArchSto-SO*, dizi 4, c. I, s. 169-87.
- _____. 1979. "La strage degli ultimi briganti maurini in Sicilia" in *Rassegna Storica del Risorgimento* (Temmuz-Eylül).
- Fardella di Torrearsa, Vincenzo. 1887. *Ricordi sulla rivoluzione siciliana degli anni 1848 e 1849*, Palermo.
- Farini, D. 1961. *Diario di fine secolo*. 2 cilt, Roma.
- Fazio, G. 1901. *Memorie giovanili*, La Spezia.
- Fentress, James. 1982. "La nuova mafia e il non-governo del DC", *Rinascita*, no. 37, Ekim I.

- _____. 1984. "The Black Sheep", *Journal of the Anthropological Society of Oxford* (Ekim).
- _____. 1996. "On the Good Use of Murder, *New Formations*, no. 30, s. 106-21.
- _____. and Chris Wickham. 1992. *Social Memory*, Oxford.
- Fernandez, dominique. 1966. *Les événements de Palerme*, Paris.
- Fincati, [?]. 1881. *Un anno in Sicilia, 1877-78: ricordi di un bersagliere*, Roma.
- Fiore, Carlo. 1988. "Il controllo della criminalità organizzata nello stato liberale: strumenti legislativi e atteggiamenti della cultura giuridica", *Studi Storici* 29, no. 2 s. 421-36.
- Fiume, Giovanna. 1982. *La crisi sociale del 1848 in Sicilia*, Messina.
- _____. 1984a. "Mafia società e potere in Sicilia contemporanea", *Storia Contemporanea*, no. 5.
- _____. 1984b. *Le bande armate in Sicilia: violenza e originazione del potere (1819-1849)*, Palermo.
- _____. 1990. "Ci sono donne nella mafia", *Meridiana* 7-8, s. 293-303.
- Fortunato, Giustiano. 1926. *Il Mezzogiorno e lo stato italiano: discorsi politici*, Floransa.
- Foti, Domenico. 1875. *Sull'andamento di taluni pubblici servizi in Sicilia*, Palermo.
- Franchetti, Leopoldo, and Sidney Sonnino. 1974. *Inchiesta in Sicilia* [1876], 2 cilt, Floransa.
- Franchi, Anna. 1904. *Mafia e giustizia (a proposito del processo Notarbartolo)*, Floransa.
- Francovich, Carlo. 1951. "Filippo Buonarroti e la Società dei Veri Italiani", *Il Ponte*.
- _____. 1952. "Gli Illuminati di Weishaup e l'idea egualitaria in alcune società segrete del Risorgimento", *Mondo Operaio*, no. 4, s. 553-97.
- Gaja, Fillipo. 1974. *L'esercito della lupara*, Milano.
- Galante Garrone, Alessandro. 1972. *Filippo Buonarroti e i rivoluzionari dell'ottocento (1829-1837)*, Torino.
- Galasso, Giuseppe, 1982. *L'altra Europa*, Milano.
- Ganci, S. M. 1954. "Il movimento dei Fasci dei lavoratori nella provincia di Palermo", *Movimento Operaio* 6 (Kasım-Aralık), s. 817-38. Yeniden basım 1977, Ganci, *I Fasci dei lavoratori: saggi e documenti*. Caltanissetta/Roma.
- _____. 1958. *Il commissariato civile per la Sicilia del 1896*. Palermo/Floransa.
- _____. 1964. "La mafia nel giudizio di Napoleone Colajanni", *NQ/M*, 2, s. 59-71.
- _____. 1966. "La rivolta palermitana del settembre 1866." *NQ/M* 4, no. 16, s. 381-419.
- _____. 1968a. *Cultura progressiva e tendenze conservatrici in Giuseppe Pitre e Salamone-Marino* 1968.

- _____. 1968b. *Italia anti-moderata*, Parma.
- _____. 1973. *Da Crispi a Rudinì*, Palermo.
- _____. 1975. "Giuseppe La Masa il problema dell'insurrezione in Italia", *Il Risorgimento in Sicilia*, no. I, s. 183-92.
- _____. 1977. "Paolo Valera: follailo e mafioso", *Archivio Storico Siciliano* 4, dizi 3.
- _____. 1979. "Lanza di Scalea: uno che disse 'no' al Duce", in *Giornale di Sicilia*, Ekim 29.
- _____. 1980. "La Sicilia contemporanea", *Storia di Napoli e della Sicilia*. c. 9, Palermo.
- Gattuso, L. 1972. *Mezzojuso: nel ricordo delle vestigie antiche*, Palermo.
- Genco, Mario. 1991. *Il delegato*, Palermo.
- Genovese, A. 1963. *Paceco: un comune agricolo della Sicilia occidentale (1860-1923)*, Trapani.
- Giarizzo, Giuseppe. 1970. "Sicilia politica: 1943-45", *ArchSto-SO*.
- _____. 1975. "La Sicilia e la crisi agrari", Giarizzo et al. 1975.
- _____. 1987. *Sicilia oggi*, Aymard ve Giarizzo 1987.
- _____. 1994. *Masoneria e illuminismo nell'Europa del settecento*, Milano.
- _____. et al. 1976. *I Fasci siciliani*, c. I. Bari.
- Giordano, Nicola. 1970. *Storia e storiografia del moto palermitano del sette e mezzozzo*, Palermo.
- Giuntella, V. E. 1950. "La Giacobina Repubblica Romana", *Archivio della Società romana di Storia patria*, c. 73, 3. dizi., no. 4. Roma.
- Godechot, Jacques. 1980a. *Regards sur l'époque révolutionnaire*, Toulouse.
- _____. 1980b. "P. J. Briot et la Carboneria dans le royaume de Naples", Godechot 1980a, s. 371-81.
- _____. 1980c. "Les français et l'unité italienne sous le Directoire" [1952], Godechot 1980a, s. 303-27.
- _____. 1980d. "Le babouvisme et l'unité italienne (1796-1799)", [1938], Godechot 1980a, s. 259-283.
- _____. 1980e. "Saliceti ministre du royaume de Naples sous Joseph Bonaparte et Murat", Godechot 1980a, s. 357-69.
- Gori, Agostino. 1897. *Storia della Ricoluzione italiana durante il periodo delle riforme (1846-Marzo 1848)*, Floransa.
- Govone, Uberto. 1929. *Il Generale Govone: frammenti di memorie*, Torino.
- Graziano, V. 1915. *La squadra di Santo Meli nel 1860 in Sicania*, Caltanissetta.
- Greco D'Orioles, P. 1928. *La rivoluzione siciliana del 1848, nei suoi precedenti, nella sua azione, nelle sue conseguenze*, Cenova.
- Griabaudi, Gabriella. 1990. "Mafia, cultura e gruppi sociali", *Meridiana* 7-8, s. 359-77.
- Grisanti, Cristoforo. 1981. *Folclore di Imello* [1899; gözden geçirilmiş baskı 1909] Palermo.

- Guardione, Francesco. 1901. *Il domino dei Borboni in Sicilia, 1830-1847*, Palermo.
- Guarino, Crescenzo. 1955. "Antologia della mafia." *Nord e Sud* II, no. 12 (Kasim).
- Hess, Henner. 1973. *Mafia and Mafiosi: The Structure of Power* [1990], çev. Ewald Osers, Lexington, Mass.
- Hobsbawm, E. J. 1959. *Primitive Rebels*, Manchester.
- . 1972. *Bandits*. Hemel Hempstead.
- Iachello, E., ve A. Signorelli. 1987. "Borghesia urbane dall'ottocento", Aymard ve Giarizzo 1987.
- Labate, Valentino. 1904. *Un decennio di Carboneria in Sicilia (1821-1831)*, Roma/Milano.
- La Bolina, Jack [Augusto Vecchi]. *La vita e le geste di Garibaldi*, Modena.
- . 1920. *Cronachetto del riso italiano*, Floransa.
- La Farina, Giuseppe. 1850-51. *Istoria documentata dell'rivoluzione siciliana, 1848-1849*. 2 cilt, Capolago.
- La Masa, Giuseppe. 1850. *Documenti della ricoluzione siciliana del 1847-49 in rapporto all'Italia*, Torino.
- Lazzari, Santi. 1892. *La mafia*, Messina.
- Lea, Charles Henry, 1908. *The Inquisition in the Spanish Dependencies*, New York.
- Leone, M. 1910. *Misilmeri nel 1860*, Palermo.
- Lestingi, Giuseppe. 1884. "L'associazione della Fratellanza nella provincia di Girgenti." *Arch di Psichiatria*. 5, s. 452-63.
- Leti, Giuseppe. 1925. *Carboneria e Massoneria nel Risorgimento italiano*, Bologna.
- Linares, Vincenzo. 1840. *Racconti popolari*, Palermo.
- Loschiavo, Giuseppe Guido. 1933. *Il reato di associazione per delinquere nelle province siciliane*, Palermo.
- Lupo, Salvo. 1984. "Nei giardini della Conca d'Oro." *Italia Contemporanea*, no. 156, s. 43-53.
- . 1987. *L'utopia totalitaria del fascismo (1918-42)*, Aymard ve Giarizzo, 1987.
- . 1988a. "Tra centro e periferia. Sui modi dall'aggregazione politica nel Mezzogiorno contemporaneo", *Mediriana* 2, no. 2, s. 13-51.
- . 1988b. "Il tenebroso.' sodalizio': un rapporto sulla mafia palermitana di fin ottocento", *Studi Storici*, no. 2, s. 463-89.
- . 1990. "Tra banca e politica: il delitto Notarbartolo", *Meridiana* 7-8, s. 119-57.
- , R. Mangiameli ile. 1990. "Mafia di ieri, mafia di oggi", *Meridiana*.
- Lyttelton, A. 1990. "Discutendo di mafia e camorra", *Meridiana* 7-8, s. 337-47.
- Maas, Peter. 1970. *La mela marcia* [*The Valachi Papers*]'in İtalyancaya çevirisi] Milano.

- Macaluso, E. 1971. *La mafia e lo stato*, Roma.
- Macaluso, V. 1872. *Un primo saggio di esemplare punizione e prodezze del Prefetto Gen. Medici nell'Irlanda d'Italia*, Agrigento.
- . 1877. *Nuovi documenti della polizia politica in Sicilia*, Roma.
- Mack Smith, Denis. 1950. "The Peasant Revolt in Sicily in 1860", *Studi in onore di Gino Luzzati*, Milano.
- . 1954. *Cavour and Garibaldi*, Cambridge. [Yeniden basım 1985.]
- . 1959. *Italy*, Ann Arbor.
- . 1965. "The Latifondo in Modern Sicilian History", *Proceedings of the British Academy* 51.
- . der. 1968. *The Making of Italy, 1796-1870*, New York.
- . 1969. *A History of Sicily*, 2 cilt, Londra.
- . 1972. *Introduzione to Giuseppe la Farina: scritti politici*, Palermo.
- . 1994. *Mazzini*, Londra.
- Macry, P. 1988. *Ottocento famiglia: élites e patrimoni a Napoli*, Torino.
- . 1989. "Tra rendita e 'negozio' a proposito di borghesia urbane meridionale", *Meridiana* 3, no. I, s. 61-77.
- Maggiorani, Vincenzo. 1866. *Il sollevamento della plebe di Palermo*, Palermo.
- Maggiore-Perni, F. 1897. *Popolazione di Sicilia*, Palermo.
- Magri, Enzo. 1992. *L'onorevole padrino*, Milano.
- Malatesta, A. 1941. *Ministri, deputati, senatori dal 1848-1922*, Roma.
- Manacorda, Gastone. 1972. "Crispi e la legge agraria", Giarizzo et al. 1976.
- . 1975. "I Fasci e la classe dirigente liberale", Giarizzo et al. 1975.
- Manganaro, P. 1975. "La cultura e i Fasci", Giarizzo et al. 1975.
- Mangiameli, Rosario. 1981. "Le allegorie del buon governo: sui rapporti fra mafia e americani in Sicilia nel 1943", *Siyaset Bilimi Fakültesi, Catania Üniversitesi*.
- . 1987. *Le regione in guerra (1943-50)*, Aymard ve Giarizzo, 1987.
- . 1990. "Banditi e mafiosi dopo l'Unità", *Meridiana* s. 7-8, 73-119.
- Mangoni, Luisa. 1985. *Una crisi fine secolo*. Torino.
- "Manifestazione." 1877. "Manifestazione della opinione pubblica nella provincia di Palermo", Palermo.
- Maniscalco, C. 1936. *Influssi mazziniani Sicilia prima del '48, Rassegna Storica del Risorgimento*, Roma.
- Marini, G. 1864. *Il buco nell'acqua*, Sciacca.
- Marino, G. C. 1964. *L'opposizione mafiosa*, Palermo.
- . 1972. *Socialismo del latifondo*, Palermo.
- . 1976a. *Partiti e lotta di classe in Sicilia*, Bari.
- . 1976b. "I fasci siciliani e la questione meridionale", *ArchSto-SO* 72.
- . 1979. *Movimento contadino e blocco agrario nell'Sicilia giolittiana*, Palermo.
- Marmo, Marcella. 1990. "Ordine e disordine: la camorra napoletana dell'ottocento", *Meridiana* 7-8, s. 157-91.

- , ve Olimpia Casarino. 1988. "‘Le invincibililoro relazioni’: identificazione e controllo della camorra napoletana nell’ fonti postunitaria", *Studi Storici* 22, no. 29, s. 384-419.
- Martone, L. 1988. "Elezioni e brogli. Sui ricorsi al Consiglio di Stato in età liberale", *Meridiana* 2, no. 3, s. 73-91.
- Mathiez, Albert. 1928. "L’origine franc-comtoise de la Charbonnerie italienne." *AhRf*, no. 30 (Kasım-Aralık), s. 551-73.
- Maurici, Andrea. 1915. *Il regime despotico*, Palermo.
- Mazzamuto, P. 1970. *La mafia nella letteratura*, Palermo.
- . 1975. "La Sicilia di Franchetti e Sonnino." *NQ/M*, no. 51-52.
- Mazzarella, Salvatore. 1986. *Polizzi o della rivoluzione*, Palermo.
- Memorie della Rivoluzione siciliana dall’anno MDCCCXLVIII*. N.d. Biblioteca G. Fortunato, Roma.
- Mercadante-Carrara, T. 1911. *La delinquenza in Sicilia*, Palermo.
- Merenda, Pietro. 1931. "I contingenti delle squadre siciliane d’insorti nei combattimenti di Palermo del 28, 28, 29, e 30 maggio 1860", *Rassegna Storica del Risorgimento*, ck, s. 180-202.
- Merlino, F. S. 1953. *Questa è l’Italia*, Milano.
- Messanan, Eugenio Napoleone. 1969. *Racalmuto nella storia di Sicilia*, Canicattì.
- Messieno, P. 1866. *Le sette giornate di Palermo*, Palermo.
- Messina, Giuseppe L. 1990. *L’etimologie di “mafia”, “camòrra”, e “ndrangheta”*, Acireale.
- Mirabella, Tomasso. 1961. "L’idea autonomistica in Sicilia dal 1848 al 1860." In *La Sicilia e l’Unità d’Italia*, Milano.
- Miraglia, C. 1967. "1860 Palermo: gli avvenimenti del maggio e del giugno visti dall’amministratore di una casa nobile", *ASS III*, c., s. 309-77.
- Missori, M. 1941. *Governi alte cariche dello stato e prefetti del regno d’Italia*, Roma.
- Mistretta di Paola, Giuseppe. 1988. *La rivoluzione del 1848 nella Sicilia occidentale*, Alcamo.
- Molfese, Franco. 1964. *Storia del brigantaggio dopo l’Unità*, Milano.
- Monnier, Marc. 1863. *La camorra mystères: de Naples*. Paris.
- Morelli, E. 1950. "Mazzianesimo siciliano", *Gius Mazzini, saggi e ricerche*. Roma.
- Mortillaro, Vincenzo (Markiz di Villarena). 1862. *Nuovo dizionario siciliano-italiano*, Palermo.
- . 1865. *Reminiscenze de ‘miei tempi*, Palermo.
- . 1868. *I miei ultimi ricordi*, Palermo.
- Morvillo, A. 1864. *Storia e processo della tortura del sordo-muto Antonio Cappel- lo*, Palermo.
- Mosca, Gaetano. 1923. *Elementi di scienza politica*, Torino.
- . 1939. *The Ruling Class*. çev., Hannah D. Kahn, New York.
- . 1980. *Uomini e cose di Sicilia*. Sellerio. [makalelerin ilk basıldığı yer: *CdS*, 1905.]

- [II] Movimento Operaio Italiano. 1978. *Dizionario biografico*, Roma.
- Mundy, Rear-Admiral Sir Rodney. 1859-61. *H.M.S. "Hannibal" at Naples and Palermo during the Italian Revolution*, Londra.
- Natoli, Luigi. 1927. *Rivendicazioni attraverso le rivoluzioni siciliani del 1848-60*, Treviso.
- Natoli-La Rosa, A. 1886. *La mafia in guanti gialli*, Messina.
- Nelli, Humbert S. 1976. *The Business of Crime: Italians and Syndicated Crime in the US*, New York.
- Nicastro, G. 1978. *Teatro e società in Sicilia (1860-1918)*, Roma.
- Nicastro, S. 1913. *Dal quarantotto al sessanta*, Milano.
- Niceforo, A. 1897. "La meccanica della migrazione e la criminalità", *Scuola Positiva* 7, no. 2.
- . 1977. *La delinquenza in Sardegna* [1897], Cagliari.
- Nicotri, G. 1902. "Mafia e brigantaggio in Sicilia", *Scuola Positiva della Giurisprudenza Penale* 10, s. 65.
- . 1906. *Rivoluzione e rivolte in Sicilia*, Palermo.
- . 1925. *Il primato della Sicilia nella libertà costituzionale*, Palermo.
- Notarbartolo, Leopoldo. 1977. *Il caso Notarbartolo* [1897], Palermo.
- Novacco, Domenico. 1963. *L'inchiesta sulla mafia*, Milano.
- . 1967. *Storia del parlamento italiano*. c. 12. 1919-1925, Palermo.
- . 1976. *La questione meridionale: ieri e oggi*, Torino.
- Onufrio, E. 1877. "La mafia in Sicilia", *Nuovi Argomenti* 4, s. 361ff.
- Orsini, Felice. 1857. *Memorie politiche*. Londra. [Yeniden basım 1940, Milano.]
- Pacifici, Vincenzo G. 1984. *Francesco Crispi (1861-1867): il problema del consenso allo stato liberale*, Roma.
- Pagano, Giacomo. 1867. *Sette giorni d'insurrezione*. Palermo.
- . 1875. *Le presenti condizioni della Sicilia e i mezzi per migliorarle*, Floransa.
- . 1877. *La Sicilia nel 1867-77*, Palermo.
- Pagano, Luigi Antonio. 1925. "Gli arresti per le dimostrazioni del 2 e 3 luglio 1859 in Palermo", *ASS*, s. 1445-55.
- Palmieri, Niccolò. 1847. *Saggio storico e politico sulla Costituzione del regno di Sicilia in fino al 1816 con un'appendice sulla rivoluzione del 1820*, Girş ve notları yazan "Anonim" [Michele Amari], Lausanne.
- Pantaleone, Michele. 1960. *Mafia e politica*. Torino.
- Pantano, Edoardo. 1933. *Memorie, 1860-1870*, Bologna.
- Paolucci, G. 1904. "Da Francesco Riso a Garibaldi: memorie e documenti sulla rivoluzione siciliana del 1860", *ASS*, s. 103-93.
- Paternò-Castello, Francesco. 1848. *Saggio storico-politico sulla Sicilia*, Catania.
- Pecorini-Manzoni, C. 1876. *Storia del 15a divisione Türr nella campagna del 1860*, Floransa.
- Perez, Francesco. 1957. *La rivolta siciliana del 1848*, Palermo-Floransa.

- Petrusiewicz, Marta. 1989. *Il latifondo*, Venedik.
- Petta, Gioacchino. 1861. *Piana dei Greci nella rivoluzione siciliana del 1860*, Palermo.
- Pezzino, Paolo. 1988. "L'intendente e le scimmie: autonomia e accentramento nella Sicilia di primo ottocento", *Meridiana* II, no. 3, s. 25-55.
- . 1990a. *Una certa reciprocità di favori*, Milano.
- . 1990b. "La tradizione rivoluzionaria siciliana e Finvenzione della mafia", *Meridiana* 7-8, s. 45-73.
- . 1992. *La congiura dei pugnatori*, Milano.
- Picone, G. 1937. *Memorie storiche agrigentine*, Agrigento.
- Pieri, Piero. 1953-54. "La nazione armata in Carlo Pisacane", *Archivio Storico per le Province Napoletane* 34, s. 371-407.
- Pilo, Rosalino. 1914. "Esatta cronaca dei fatti avvenuti in Sicilia", [Pilo'dan La Masa'ya mektup, 25 Mart 1852.] *Il Risorgimento Italiano* 7, no. I (Ocak-Şubat) s. 1-25.
- Pitrè, Giuseppe. 1870-71. *Canti popolari siciliani*, c. I. [Yeniden basım Palermo, 1978.]
- . 1875. *Fiabe, novelle, e racconti popolari siciliani*, Palermo, [Yeniden basım Palermo, 1978.]
- . 1882. "Il Vespro siciliano nelle tradizioni popolari della Sicilia." Palermo. [Reprinted Palermo 1979.]
- . 1889. *La famiglia la casa la vita del popolo siciliano*. Palermo [Reprinted Palermo 1978.]
- Pitrè e Salamone-Marino. 1968. *Il convegno di studi per il 50 anniversario della morte di Giuseppe Pitrè e Salvatore Salamone-Marino*, Palermo.
- Poma, R. 1976. *Onorevole alzataevi*, Floransa.
- Pontieri, Ernesto. 1943. *Il tramonto del baronaggio siciliano*, Floransa.
- . 1949. *Il riformismo borbonico*, Floransa.
- Quarterly Review*. 1867. "The Week's Republic in Palermo, 1866", "Palermo'da ikamet eden bir İngilizin makalesi", *Quarterly Review* (Londra) 122 (Ocak-Nisan), s. 100-36.
- Raffaele, Giovanni. 1883. *Rivelazioni storiche della rivoluzione del 1848 al 1860*, Palermo.
- Ragionieri, Ernesto. 1976. *Dall'Unità a oggi*. In *Storia d'Italia*, Torino.
- Rampolla, Giovanni Cirillo. 1986. *Suicidio per mafia*, Önsöz, Pasquale Marchese; Giriş, Giovanna Fiume, Palermo.
- Recupero, A. 1987. *La Sicilia all'Opposizione (1848-74)*, Ayamard ve Giarizzo, 1987.
- Renda, A. 1900, *La questione meridionale*, Palermo.
- , ve F. Squillace. 1901. "Follie criminelle en Calabre", *Anthropologie Criminelle*.
- Renda, Francesco. 1968. *Risorgimento e classi popolari in Sicilia*, Milano.

- _____ 1973. "Il processo Notarbartolo ovvero per una storia dell'idea di mafia." In *Socialisti e cattolici in Sicilia (1900-1904)*, Palermo.
- _____ 1976. "Funzione e bassi sociali della mafia", *La mafia quattro stadi*, Bologna.
- _____ 1977. *I Fasci siciliani*, Torino.
- _____ 1984-87. *Storia della Sicilia, 1860-1917*. 3 cilt, Palermo.
- _____ 1987. *La "questione sociale" e i Fasci (1874-94)*, Aymard ve Giarizzo, 1987.
- Riccobono, Francesca, 1976. "Movimenti politici in Sicilia dal 1863 al 1870", *Kisim 1 ve 2. NQ/M 14*, no. 55 ve 56, s. 262-94, 395-410.
- Riggio, G. 1978. *Vita e cultura agrigentina del '900*, Caltanissetta.
- Rizzoto, G. 1962. *I mafiusi di la Vicaria di Palermo [1862]*, Lo Schiavo.
- "Romano Italiano, A." 1875. "Rimedi per vincere e punire il malandrinnaggio", Roma.
- Romano, F. 1960. *Misilmeri nel Risorgimento*, Palermo.
- Romano, S. F. 1952. *Momenti del Risorgimento in Sicilia*, Messina.
- _____ 1958. *Storia della Sicilia post-unificazione*. c. II. *Ultima ventenni del XX secolo*, Palermo.
- _____ 1959. *Storia dei Fasci siciliani*, Bari.
- _____ 1966. *Storia della mafia*, Verona.
- Romano, Sergio, 1986. *Crispi*, Milano.
- Romeo, Rosario. 1973. *Il risorgimento in Sicilia*, Bari.
- Rossi, Luciano. 1982. *Carlo Pisacane*, Milano.
- Russo, N., ed. 1964. *Antologia della mafia*, Palermo.
- Sacerdote, Giuseppe. 1957. *Vita di Garibaldi*, Milano.
- Saitta, Armando. 1986. *Ricerche storiografiche su Buonarroti e Babeuf*, Roma.
- Salamone-Marini, S. 1899. *Costumi e usanze dei contadini di Sicilia*, Palermo. [Yeniden basim Palermo, 1968.]
- Salemi, Leonardo. 1934. "Carboneria, carbonari, e Borbonici nei moti del 1820 in Sicilia", *La Cultura Moderna* 63, s. 429-333.
- Salvadori, Massimo. 1976. *Il mito del buongoverno*, Torino.
- Salvo, Roberto. 1982. "Mosca, la mafia, e il caso Palizzolo", *NQ/M*, no. 77 (Ocak).
- Sansone, Alfonso, 1889. "La Sicilia nel trentesette", *ASS* 14, s. 362-566.
- _____ 1891. *Cospirazioni e rivolte di Francesco Bentivenga e compagni*, Palermo.
- Saporito, V. 1926. *Trenta anni di vita parlamentare*, Roma.
- Scalici, Emanuele. 1883. *La mafia siciliana*, Palermo. [Yeniden basim Palermo, 1984.]
- Sceusa, Francesco. 1877. *La mafia ufficiale*, Napoli.
- Schiro, Don Guseppe. 1931. "Monreale nel centenario dell'Unità d'Italia", *ASS*, dizi III, c. II, s. 199-211.

- Scicchilone, Giuseppe. 1952. *Documenti sulle condizioni della Sicilia dal 1860 al 1870*, Roma.
- Sewell, Wm. H., Jr. 1987. "Beyond 1793. Babeuf, Louis Blanc, and the Genealogy of 'Social Revolution,'" K. M. Baker, F. Furet, M. Ozouf, ve C. Lucas, der. *The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture*, Londra.
- "Siculo Modestino." 1877. "Il brigantaggio e il governo: rivelazioni", Floransa.
- Sighele, Scipio. 1894, *I delitti della superstizioni*. Milano.
- . 1895. *La folla delinquente*; Venedik.
- . G. Bianchi ve G. Ferrero ile. 1893-95. *Il mondo criminale italiano*, Torino.
- Soanen, H. 1928. "La Franc-Maçonnerie et l'armée pendant la Révolution et l'Empire." *AbRf*, no. 30 (Kasım-Aralık), s. 530-40.
- Spiridone, Franco. 1899. *Storia della rivolta del 1856 in Sicilia organizzata dal Barone Francesco Bentivegna in Mezzoiuso e da Salvatore Spinuzza in Cefalù*. Roma.
- Titone, Virgilio. 1957. "Considerazioni sulla mafia", *Scienze giuridiche, politiche e sociali*, Palermo.
- . 1964. *Storia: mafia e costume in Sicilia*, Palermo.
- Tommasi-Crudeli, T. 1871. *La Sicilia in 1871*, Floransa.
- Traina, A. 1868: *Nuovo vocabolario Siciliano-Italiano*, Palermo.
- Tranfaglia, Nicola. 1983a. "Ma il brigante é un'altra cosa", *La Repubblica*, Şubat 21.
- . 1983b. "Si mi diranno pazzo", *La Repubblica*, Mart 22.
- Trévely, G. M. 1907. *Garibaldi and the Defence of Rome*. Londra.
- . 1909. *Garibaldi and the Thousand*, Londra.
- Turiello, Pasquale. 1882. *Governo e governanti in Italia*, Bologna.
- Turrisi-Colonna, Nicola. 1864. *Cenni sullo stato attuale della sicurezza pubblica in Sicilia*, Palermo.
- Uccello, Antonio. 1974. *Carcere e mafia nei canti popolari siciliani*, Bari.
- Umiltà, Angelo. 1878. *Camorralra et mafia*, Neuchâtel.
- Vaccaro, Angelo. 1899. "La mafia" *Rivista d'Italia* 2, c. 3.
- Vaina, Michele. 1911. *Popolarismo e Nasismo in Sicilia*, Floransa.
- Valenti, Angela. 1965. *Gioacchino Murat e l'Italia meridionale [1941]*, Torino [Genişletilmiş basım.]
- Ventura, Francesco. 1821. *De' diritti della Sicilia per la sua nazionale indipendenza*, Palermo.
- Villari, Pasquale. 1979. *Le lettere meridionali [1875]*, Napoli.
- Villari, Raffaele. 1881. *Cospirazione e rivolta*, Napoli.
- Villari, Rosario, ed. 1976. *Il sud nella storia d'Italia*, 2 cilt, Bari.
- Viola, Aldo Maria. 1984. "L'attività cospirativa in Sicilia nel decennio della restaurazione Borbonica (1849-1860)", *NQ/M* 22, no. 87-88, s. 223-47.
- Winnington-Ingram, H. F. 1889. *Hearts of Oak*, Londra.

DİZİN

A

- 1812 Anayasası 19-21, 32, 35, 39, 44, 56,
61, 70, 71, 118
Aci prensi 30
Acıcatena prensi 64
Adva düzlükleri 234
Afrika (Kuzey) 11, 36
Afrika İmparatorluğu (İtalyan politikası) 234
Agrigento vilayeti 38, 123, 139, 143, 158,
192, 218, 219, 229, 235, 264
agro palermitano 38, 165
Akdeniz 15
Alaimo Martello, Rosario 225, 225
Alatri, Paolo 137
Albanese, Enrico 139, 164
Albanese, Giuseppe (Palermo polis şefi) 189,
190, 194, 195, 201, 204-209, 213
Albergheria mahallesi 110
Albert Anayasası 73, 119, 185, 262
Alcamo 98, 100, 101, 158, 159
Alessi kardeşler 134
Alfonso, Salvatore 163
Alia bölgesi 132
Alman askerleri 71
Alman işgali 12
Almanya 12, 36, 232
Altavilla 237, 239, 241
Altobelli, Carlo 247
Amalia, Maria (Saksonyalı) 63
Amari, Emerico 48, 261
Amari, Michelle 119
Amaroso, Salvatore 216
Amerika (ABD) 12, 105, 139, 162, 167,
179, 250
Amerika (Güney) 24, 25, 76, 80, 110, 139
Amerikalılar 55, 75, 105, 113, 259
Amerikan mafyası 177
Amiri, Michele 61

- Amoroso ailesi 199, 214-216, 242
Amoroso, Gabriele 200
Amoroso, Gaetano 135, 215
Amoroso, Michele 216
Amoroso, Paolo 216
Amoroso, Salvatore 202, 215
anarşistler 228, 233
Angevin Fransızları 12, 14, 155
Anzalone ailesi 133
Anzalone, Giuseppe 133
Aprile, Girolamo De Luca 243
Apulia 24, 25
Aragona kasabası 158, 192
Arapça 156, 157
Araplar 53, 157
Arbitale, Lauro 206
argo 6, 154
Argus (gemi adı) 97
aristokrasi (Sicilya) 9, 28, 42, 70, 85, 101,
238
Arjantin 90, 233
Arnavutça 94
Arnavutlar 94, 95, 117
Aşkenazi dili (Yidiş) 221
Aspromonte 45, 120, 123, 126, 134
Avrupa 29, 36, 38, 39, 82, 115, 170, 250
Avusturya 3, 34, 36, 72-74, 76-79, 88, 115,
232
Avusturya ordusu 25, 74
Avusturyalılar 72, 77, 79, 82, 113, 121
avvelenamenti bkz. zehirleyiciler
Aynalıkçı Parti (Sicilya) 8, 243 Ayrıca bkz.
Bağımsızlık Hareketi
aynılıkçılık (Sicilya) 124

B
Babeuf, Gracchus 23, 24, 29
Badalamenti 214-216

Badia, Giuseppe 120, 124, 125, 131, 135,
137-140, 142, 147, 152, 191, 198-200,
204, 215

Bagheria 31, 33, 37, 54, 55, 58, 62, 68, 82,
89, 90, 92, 105, 137, 176, 203, 212,
223, 246

Bagımsızlık Hareketi (Sicilya) 12, 13 Ayrıca
bkz. Ayrılkçı Hareket

Bagnasco, Francesco 50, 142

Balkanlar 121

Balsamo, Paolo 20

Barcelona 201, 213

Barone, Matteo 244

baronlar (Sicilya) 15-18, 20-22, 29, 35, 48,
81, 158, 164, 187, 262 Ayrıca bkz. aris-
tokrasi

Basilicata 24, 25, 78

Baucina kasabası 125

Bavyera 113, 117

Beati Paoli 156

Belmonte prensi 20, 82

Belucci kardeşler 131

Benedetto kardeşler 89, 117, 123, 132, 197,
214

Benedetto, Onofrio di 89

Benedikten manastırı 71

Benthacı hapishane modeli 146

Bentinck, William 19

Bentivegna, Francesco 81-84, 86, 87, 117,
130, 142, 148, 152, 264

Benza, Enrico 90

Binler 96-98, 100, 101, 103, 104, 106,
110, 116, 256 Ayrıca bkz. Garibaldiciler

Biondi, Giuseppe 180, 183

Birinci Dünya Savaşı 259

Bismark 232

Bissolati, Leonido 250

Biundi, Pietro (Polis Şefi) 188, 206

Bivona 163

Bixio, Nino 96, 99, 107, 108, 117, 136

Boccadifalco 58

Bologna mahkemesi 250, 251, 255

Bonafede, Francesco 142, 143, 197-200,
215

Bonanno, Giuseppe (Cattolica prensi) 28

Bonanno, Joe (Amerikalı gangster) 155, 221

Bons Cousins bkz. İyi kuzenler

Bonura ailesi 180, 183

Bonura, Salvatore 180

Borgo 141, 154, 156, 183

Bosco, Rosario Gabriele 231

Bourbon donanması 56

Bourbonlar 8, 14, 18, 19, 22, 24, 28, 37,
38, 41, 44, 46, 48, 53-64, 66-68, 70,
71, 77, 81, 83-85, 88, 89, 94, 95, 97, '
101, 106, 108-111, 114-118, 129, 130,
135, 137-139, 142, 158, 159, 167,
186, 188, 191, 206, 209, 217, 218,
257, 261

Bourse du Travail 231

Brancato, Francesco 138, 145

Bruno, Michele 164

Bruno, Pasquale 223

Budalamenti ailesi 214

Bulldog (gemi adı) 55, 56

Buonarroti, Filippo 222

Buscemi kardeşler 198, 199, 214

C

Caccamo 164, 167, 236

Cacciatori delle Alpi [Alp Avcıları] 79, 80,
96, 98 Ayrıca bkz. Garibaldiciler

Cádiz 24

Cafiero, Pasquale 228

Cairolı, Enrico 123

Calabria 26, 28, 44, 62, 68, 77

Calais 26

Calamisi 198

Calatafimi 97, 98, 100, 101, 106

Caltabellota 203, 219

Caltagirone 26

Caltanissetta vilayeti 32, 33, 54, 132, 167,
203, 236, 244, 245

Calvi, Pasquale 58, 62, 64, 65, 67, 68

Camera di Lavoro 231

Caminnecci, Michelangelo (Monreale millet-
vekili) 200

Cammarata 192, 194

Camorra 153, 157, 160, 167

Camorristi di la Vicaria, I [Vicaria Gangs-
terleri] 160

Camozzi, Gabriel (General) 140, 141

Campo ailesi 89-91

Campo, Giuseppe 89, 198

Campo, Marietta 90

canaille 78

Canicatti 219

Capo San Vito Yarımadası 127

Cappello, Salvatore 83, 89

Caputo ailesi 210-212, 223

Caputo, Salvatore (Giardinieri lideri) 208,
210-212, 225
Caracciolo markisi 14, 18
Caramanico prensi 14, 18
Carbonaria 22-30, 32, 33, 36, 41, 44, 45,
50, 74, 87, 142, 151, 156, 159, 203,
204, 217, 222, 223, 226, 253, 264
Carbone, Francesco 108
Carini kasabası 49, 82, 92-95, 125, 141
Carlo Alberto (Piemonte kralı) 66, 72-74,
76
Carollo, Benedetto 170-172, 174, 175
Cassaro prensi 29, 52
Cassisi, Giovanni 84, 85
Castelbuono köyü 202
Castelcicala prensi 101
Castellammare 27, 30, 53, 55, 57, 58, 62,
81, 101, 127
Castronovo kasabası 163
Catania 22, 32, 33, 38, 87, 95, 121, 231
Catelnuovo prensi 20
Cattolica prensi 30, 35
Cavallaro, Simone 202, 207, 209, 210, 225
Cavour, Camillo Bensi di (Kont) 73-79, 90,
91, 99, 115, 116, 118, 119, 121, 185,
186, 227, 256, 262
Cefalù 84, 86, 130, 192, 202
Celeste, Vito 194
Celona, Angelo 168
Cenova 66, 74, 90, 91, 95, 98, 116
Cesarò dükü 123, 158, 187, 192
Champ de Mars 25
Charbonniers 23, 24
Chiesa delle Croci 141
Church, Richard (General) 28
Ciaculli köyü 50, 89, 105, 106
Ciminna 83, 125
Cina, Gaetano 180
Çingene kampı 105
Cizvitler 88
Colacino, Tomasso 224
Colajanni, Napaleone 7, 233, 241, 243,
252, 253, 259
Colletta, Pietro 34, 186
Colli ailesi 183
Colli bölgesi 55, 91, 92, 180, 187, 188,
216
Colli, Resuttana 181
Colonna, Marc'Antonio 35
Como 79

compari [yoldaşlar] 218, 221
compendium [haraç] 165
Comuneros 24
Conazzo arazisi 164
Conca d'Oro 2, 31, 38, 41, 50, 55, 68, 94,
101, 103, 105, 157, 162, 165, 168,
175, 176, 179-191, 183, 227, 263, 264
Condronchi Komiserliği 233, 235, 238,
242, 243, 245, 246, 248, 250, 255
Corleone 64, 81-84, 86, 94, 103-105, 164,
167, 231
Corrao, Giovanni 9, 95, 106, 111, 121, 191
Corriere della Sera 251
Corteggiani, Domenico 9, 93, 197-200,
215
Crispiciler 230, 234, 238, 243, 245, 255,
258, 259, 262
Crispi, Francesco 45, 50, 58, 67, 68, 83,
89, 90, 96, 101, 116-120, 123, 128,
136, 153, 185, 186, 191, 196, 213,
227, 229, 232-238, 245, 251, 255,
256, 262
Cumhuriyetçi İsyân Komitesi 131
cumhuriyetçiler 36, 66, 74, 76, 135, 142,
163, 199, 200, 206, 209, 220, 230,
232, 250
Custoza savaşı 72
Cusumano 171, 172
Cutrera, Antonino 2, 154, 155, 192, 206,
208, 211, 223, 225

D

Dagna, Joe 221
Damiani, Abele 117
d'Amico, Salvatore 223
D'Angelo kardeşler 134
de Cesare, Raffaele 87, 188, 194, 197, 214,
215
de Luca, Francesco 220, 226, 264
de Majò (General) 53, 56, 58
de Seta, Cesare (Vali) 248, 251, 262
de Zerbi, Rocco 228
Debord, Guy 260, 263
del Santo, Giuseppe 131, 132
devrimci komiteler 56-58, 83, 84, 86, 87,
89-91, 197, 198, 214
devrimciler 27, 43, 48, 57, 61, 62, 66, 75,
94, 95, 119, 120, 123, 125, 126, 131,
135-139, 142, 152, 188, 191, 196,

197, 209, 214, 217, 254, 257, 258,
261, 262, 264
di Liberto, Pietro 205
di Mitri, Stefano 209
di Paolo, Salvatore 198, 202, 209, 213,
214, 215, 217
di Rudini, Marchese 144
Don Angelo 219, 220
don Gaetano, Abele 26, 27
Don Peppino il Lombardo 129
d'Onde-Reggio, Vito 261
Donizetti 45, 108
du Doubs, P. J. Briot 24
Dumas Père, Alexandre 126, 223

E
Eber, Ferdinand 105, 107
Ecclesiastes [Vaiz] 263
eczacılar 198
Edgcombe de, Mount (Lord) 55, 56
Eisenhower 11
Emilia-Romagna 231
Engels, Frederick 36
Engizisyon 35, 72
enternasyonalistler 200, 207, 217
Errante, Salvatore 33
Eşitler Komplosu 24
Eşitlik Hükümeti 219
eşkıya koridoru 192
eşkıya 3-5, 36, 54, 94, 148, 192, 194, 196,
202, 244
evrensel cumhuriyet 199, 204, 215, 219,
222, 226

F
Fabrizi, Niccolò 43, 45, 80, 90, 96
Falcone, Giovanni 13
Fanara, Giovanni 221
Fanara, Gregorio 216
Fardella, Vincenzo (Torrearsa markisi) 46
Farmasonluk 12, 23, 78, 159, 230 Ayrıca
bkz. Mason örgütleri
Fasci dei Lavoratori bkz. İşçi Birlikleri
faşizm (İtalya) 12, 255, 259
Favara 219, 220, 223, 227, 264
Favignana Adası 27, 142
Fazio, Giuseppe 158, 159
feodalite 15, 18, 21, 184, 257, 261
Ferdinand VII (İspanya kralı) 24

Ferdinando II (Napoli Kralı, "Kral Bomba")
18-20, 25, 27, 34, 37, 39, 51, 55, 56,
58, 65-67, 72, 85, 101, 139
Ferrara, Francesco 48
Ferrero, Giglielmo 256
fiancheggiatore 133, 150
Ficarazzi 33, 244
Ficuzza 125
fiera di braccia 51
Fieravecchia 51, 54, 65, 68, 80-82, 89, 92,
108, 113
Filangieri, Carlo 67, 68, 70, 84, 85, 87, 137
Filippello, Matteo 239
Finocchiaro-Aprile, Andrea 8, 12
Finocchiaro-Aprile, Camillo 12, 230
Fizyokratlar 14
Floransa 44, 45, 50
Florio gemicilik şirketi 243
Florio, Vincenzo 243, 251
Fontana Nuova mahallesi 203
Fontana, Giuseppe 238, 240, 241, 247-252
Fortuzzi, Guido 195
Francesco Alessi 201
Francesco II (Napoli kralı) 72, 140
Franchi-Comté 23, 24
Franchetti, Leopoldo 170, 184, 256
Franco ailesi 46
Franco, Francesco 46
Fransa 14, 19, 21-23, 25-27, 36, 73, 74,
76, 77, 79, 84, 115, 156, 232
Fransa-Piemonte ittifakı 88
Fransiskanlar 172
Fransız Anayasası (1791) 24, 29
Fransız casuslar 233
Fransız Devrimi 18, 23, 29, 263
Fransız ordusu 24, 87
Fransızca 263
Fransızlar 24, 25, 29, 55, 67, 113, 121,
147, 155
Fratellanza (Fratuzzi) 203, 218-227, 239,
264
Frattiano, Jimmy 221
Fridi, Lercara 196
Friscia, Saverio 196, 206, 228

G
Gacta 67, 68
Galati, Gaspare (Dr) 169-175, 178-179,
187, 225
Gancia Manastırı 8, 52, 91, 92
Gandolfo, Giuseppe 181

Garibaldi 1, 76-80, 85, 90, 91, 95-101, 103-121, 123, 124, 126, 136, 139, 142, 167, 186, 227, 256
 Garibaldiciler 46, 98-100, 106, 111, 131, 196, 243, 261 Ayrıca bkz. Binler, Cacciatori delle Alpi
 Garzilli, Nicolò 81, 89
Gemma di Verggs 45, 107
 Gentile malikânesi 178, 242
 Gentile, Rosario 180
 Geraci gazinosu 88
 Gerra, Luigi (Vali) 205
 Gestivo, Francesco 175
 Giammona ailesi 175, 179-181, 183, 211
 Giammona, Antonino 131, 172, 173, 180, 181, 183, 187, 214, 216, 258
 Giammona, Giuseppe 183, 214, 218
 Giardinieri 204, 205, 207-210, 214, 217, 218
 Gibilrossa 93, 105, 106, 126, 197
 Giolitti, Antonio (İtalya başbakanı) 232, 243, 251, 259
gombah 221
Goodfellows [Sıkı Dostlar] 225
 Goodwin, William (İngiliz konsolosu) 80, 110
 Govone, Giuseppe (General) 127-129, 152, 253, 262
 Grasso, Gioacchino 137
 Gravina (Kardinal) 31, 32, 34
 Gregorius XIV (Papa) 44, 94
 Grimaldi, Vincenzo 145
 Gualterio (Palermo valise, Kont) 2, 149, 191, 260-262
 Guarneri, Andrea 189
 Guccione ailesi 132-134, 139, 164, 192
 Guccione, Matteo 132

H

Habsburglar 14, 15
 halk oylaması (1860) 1, 12
 Hammamet (Tunus) 240, 241
Hannibal (gemi adı) 113
 Hareket Partisi 77, 121, 123, 124, 135, 136, 187
 Hydra 87

I

Il Percursore 136, 191
 Imola 235

Intrepid (gemi adı) 97
Iroquois (gemi adı) 105
 Istituto Militare Garibaldi [Garibaldi Askeri Enstitüsü] 144

İ

İki Sicilya Krallığı 20, 71, 115
 İkinci Dünya Savaşı 13, 259
 İngeneros, Giuseppe 200
 İngiliz donanması 68, 84, 96, 97, 113, 233
 İngiliz işgali 20-22
 İngilizler 12, 16, 19-21, 38, 39, 44, 55, 57, 65-67, 105, 110, 113, 143-145, 186, 191
 İngiltere 19, 20, 44, 66, 72, 73, 75, 84
 İnsan Hakları Beyannamesi 21
 İrlandalılar 28
 İşçi Birlikleri 230-234, 255
 İşçi Derneği (Società Operaio) (Palermo) 124, 135, 144
 İskoçya 20
 İspanya 14, 24, 25, 28
 İspanya anayasası (1812) 24, 25, 32
 İspanyolaca 157
 İsviçreli 104
 İtalya-Fransa ilişkileri 232
 İtalyan Lejyonu 43
 İtalyan ordusu 11, 233
 İtalyanca 156
 "İtham Ediyorum" (*j'accuse*) 252
 İyi Kuzenler [Buoni Cugini] 23, 24, 26, 222

J

Jakobenler [Giacobini] 23, 24

K

Kaptan Hook 255
 Kapuçinler 37
 karalar (*neri*) 27, 135, 257
 Kartacalılar 2
 Kiklops 2
 Kırmızı Gömlekliler 1, 120, 139
 kızılar (*rossi*) 127, 257
 komplotlar 6, 22, 36, 37, 43, 44, 46, 50, 74, 76, 78, 80, 83, 84, 87, 90, 96, 131, 138, 139, 142, 143, 151, 206, 214, 218, 257
Komünist Manifesto 36

"köpekler"/"köpek yavruları" (*cagnoli/cagnolazzi*) 177, 189, 214, 218, 223, 226, 246

Kossuth, Lajos (Macar yurtsever) 75, 82

Kral Bomba bkz. Ferdinando II

Kral Kütük 264, 265

Kral Leylek 264, 265

L

La Farina, Giuseppe 44, 45, 54, 57, 68, 77, 118-120, 185, 187

La Mantia, Rosario 201, 202, 212-214, 216

La Masa, Giuseppe 44, 50-52, 56, 62, 91, 96, 101, 104, 106, 117, 126, 129, 142, 153

La Porta, Luigi 83, 94, 117, 125, 195, 196

Landi, Francesco (General) 97, 100, 101, 110

Lanza di Trabia, Ottavio 91

Lanza, Ferdinando (General) 101, 109-113

Lanza, Pietro (Scordia prensi) 58, 67

Latince 175, 220

Le Havre 201

Leone, Antonino 242

Lercara Friddi kasabası 83, 129-131, 133-135, 137, 139, 177, 181

Lestingi, Giuseppe 225

liberalizm 256, 261

liberaller 35, 57, 59, 65, 66, 72-74, 80, 119, 186, 261

Licata ailesi 187, 188

Licata, Salvatore 187

Linares, Vincenzo 156

Lincoln caddesi 108

Linguaglossa prensi 197

Lipari, Giuseppe 209

Livorno 183

Lo Cicero ailesi 132, 133, 139

Lo Cicero, Santi 132, 164

Lo Coco, Don Angelo 219, 220

Lombard ovası 73, 79

Lombardia 72, 78

Lombardo, Giuseppe 183

Lombroso, Cesare 224

loncalar birliği 16, 30, 33-35, 49

Londra 43, 44, 66, 75, 80, 83, 87, 91, 250

Los Angeles 221

Loschiavo, Giuseppe Guido 209, 218, 223

Lupo, Salvo 177, 212

M

Macaristan 82

Macarlar 105

macinato vergisi 61-63

Macqueda caddesi 52, 108

Madonna degli Stigmati Manastırı 144

Madrid 35

maestranze bkz. loncalar birliği

Mafiusi di la Vicaria, I [Vicaria Mafyası] 160

Magenta savaşı 79

Maggiorani, Vincenzo 157

Mala 159

Malaspina 169-172, 175, 178, 179, 183, 187, 188

Malsuardi, Antonio (Vali) 202-204, 242, 258

Malta 39, 43-45, 68, 80, 90, 95, 96, 117, 137

Manin, Daniel 77

Maniscalco, Salvatore 84-88, 92, 94, 101, 106, 117, 110, 128, 130, 137, 152, 153, 155, 189, 190, 203, 216, 253, 265

Mano Fraterna 219 ayrıca bkz. Fratellanza *manutengoli* [yardakçı, suç ortağı] 150, 163, 164

Marat 23

Maraviglia, Giuseppe 201, 202, 213-218

Marchesano, Giuseppe 247

Maria Carolina (Napoli kraliçesi) 19

Marineo 38, 83

Marino, Jessie White 78

Marino, Salvatore 199-202, 208, 209, 212, 213

Marksistler 56

Marmo, Marcella 228

Marsala 33, 39, 97, 105, 115, 117, 121, 167

Marsilya 137, 201, 213

Martello, Rosario Alaimo 224

Marx, Karl 36

Mason örgütleri 23, 26, 156, 163, 230 Ayrıca bkz. Farmasonluk

Massa-Quarnero 100

Mastai-Ferretti (Kardinal) 44

Matranga, Salvatore 201, 202, 218

Maurigi, Giovanni 123, 165, 166

Mazzini, Giuseppe 12, 43, 72, 74-77, 80,

83, 89-91, 95, 115, 121, 123, 124, 135, 142, 156, 187, 191, 199, 201, 227, 257
 Mazziniler 5, 123, 124, 136, 196, 204, 207, 217 Ayrıca bkz. Hareket Partisi
 Medici, Giacomo (General) 96, 139, 153, 188, 194, 195, 199, 206
 Meli, Santo 125, 126
 Merkez Komite 36, 50-52, 142
 Meryem Ana (Bakire) 159, 221, 226
 Meryem'e Müjde yortusu 223, 226
 Messina 22, 25, 32, 33, 45, 67, 68, 82, 84, 85, 87, 95
 Messina Boğazı 121
 Messina, Giuseppe L. 157
 Metternich 22, 36, 72
 Mezzoiuso kasabası 83, 84, 133
 Mezzomonreale 178
 Mezzouiso 139
 Micato, Gabriele 139
 Miceli ailesi 209, 212
 Miceli, Antonino 134
 Miceli, Davide 211, 212
 Miceli, Francesco 212, 240, 242, 247, 249, 250
 Miceli, Rosario 198, 210-212
 Miceli, Teresa 211
 Miceli, Turi 55, 62, 71, 81, 137, 145, 150, 151, 153, 198, 205, 212, 240, 264
 Migliore, Paolo 118
 Milano 72, 82, 247, 250-252, 256
 Milano, Agesialo 139
 milisler (*squadra*) 9, 50, 54, 55, 57, 58, 62, 65, 71, 80, 89, 94, 95, 97, 98, 101, 103, 106, 125, 126, 137, 140, 141, 145, 146, 152, 157, 158, 162, 163, 184, 187, 198, 209, 257
 milliyetçilik 73, 255
 Minecci ailesi 37
 Minecci, Lorenzo 138, 145, 197-200, 215
 Minesala, Giovanni 204
 Minghetti, Marco 195
 Minto, Lord (İngiliz elçisi) 44, 55, 57, 66
 Mirto (Prens) 249
 Misilmeri 38, 51, 54, 62, 82, 86, 89, 92-94, 101, 104, 105, 117, 126, 127, 129, 151, 190, 196-198, 203, 212, 244
 Modica kontluğu 15
 Moloch 2
 Monaco, Loreto Lo 239

Monreale 11, 15, 31, 55, 62, 68, 71, 72, 81, 82, 84, 95, 103, 116, 137, 138, 140, 141, 143, 145, 148, 150, 151, 178, 184, 190, 196, 198, 200, 201, 204-209, 211-216, 218, 227, 231, 239, 240, 242, 264
 Montalto, Porta 214
 Montelepre 94, 101
 Morello 168
 Morena, Carlo (Palermo devlet savcısı) 168, 202-205, 210, 211, 213, 216, 217, 223, 253, 258
 Mortillaro, Vincenzo (Villarena markisi) 147, 157
 Mosca, Gactano 251, 256, 257
 Mosca, Gaspare 154, 160
 Mugnai della Posa 168
 muhafazakârlar 228-230, 235
 Mundy, Rodney (İngiliz amirali, Sir) 110
 Muratore, Antonio 164
 Müttfikler (İkinci Dünya Savaşı) 11, 12

N

Napier (Lord) 66
 Napoléon III (Fransa imparatoru) 74-76, 79, 91, 115
 Napoléon Savaşları 22
 Napoléon vergi kanunları 19
 Napoléon, Bonaparte 19, 20, 22, 23, 29, 159, 222
 Napoléon'un İtalya Ordusu 24
 Napoli İsyanı (1820) 22
 Napoli ordusu 24, 25, 28, 30, 31, 34, 35, 56, 64, 68, 98, 99, 100, 101, 103, 109, 111, 120, 152, 264
 Naselli (Sicilya vali vekili) 28, 30
 Nelson (Amiral) 19
 New Orleans 200, 201, 212, 213, 215, 218
 New York 153, 221
 Nicolosi ailesi 129-131, 134, 135, 137, 147, 164
 Nicolosi kardeşler 258
 Nicolosi, Calcedonio 147
 Nicolosi, Don Francesco 130
 Nicolosi, Giovanni 131, 134, 196, 213
 Nicolosi, Nicolò 137
 Nicotera, Giovanni 258
 Nicotri, Giovanni 242
 Nigri (Monreale'de polis temsilcisi) 208, 209

Niscemi prensi 123
 Noel 39, 127
 Norman Krallığı 12
 Normandiya Çıkarması 11
 Notarbartolo (Emanuele) cinayeti 150, 235-253, 255, 258
 Notarbartolo ailesi 238, 240, 241, 244, 248
 Notarbartolo, Leopoldo 240, 241, 244, 246-248, 252
 Novara savaşı 73
 nüfus sayımı 15
 Nugent, Laval (Avusturyalı general) 25

O

Oblonica 202, 203
 Oddo, don Luigi 26
omertà 42, 150
 Oretto Nehri 106
 Oriani, Alfredo 250
 Orlando, Vittorio Emanuele 251, 256
 Orsini, Felice 75, 78, 90, 92
 Orto Botanico 214, 215
 oy hakkı 229

P

Padre Rosario 172, 174-176
 Pagano, Giacomo 136, 188
 Pagano, Vincenzo 62
 Paladini, Francesco Perroni 124, 135, 147
 Paladini, Perroni 145
 Palagonia prensi 130
 Palazzo Arcuri 49
 Palazzo Pretorio 56
 Palazzo Reale 53-55, 57, 58, 82, 101, 109-112, 144
 Palazzolo, Giuseppe 131, 132
 Paleologno, Francesco Vassalo 188
 Palermo Adliyesi 200
 Palermo Hapishanesi 223
 Palermo Katedrali 190
 Palermo Kilisesi 50
 Palermo Temyiz Mahkemesi 219
 Palermo Üniversitesi 124
 Palermo Yüksek Adalet Mahkemesi 209
 Palizzolo, Raffaele 239-240, 242-245, 247-253
 Palladini, Francesco Perroni 215
 Pallavicini (Albay) 121
 Pallavicino, Giorgio 77, 180
 Palmerston (Lord) 66, 67

Palmieri, Nicasio 206, 208
 Palmieri, Paolo 205, 206
 Pantaleone, Diomede 186, 187
 Papalık devletleri 76, 78, 115
 Papalık Roma'sı 3
 Parco (Altofonte) 37, 62, 82, 103, 106
 Paris 23, 25, 39, 43, 148, 158
 Paris İsyanı (1830) 36
 Paris Komünü (1871) 148
 Partinico kasabası 94, 100, 101, 164, 167, 194
 Pasciuta, Michele (Baron) 143
 Paskalya 134
 Passo di Rigano 174, 178, 180
 Paternò-Castello, Francesco 30
 Paternostro, Antonino 54
 Paternostro, Paolo 51, 67, 164
 Patton (General) 11
 Peder Rotolo 130, 135
 Pelloux, Luigi (İtalya başbakanı) 249, 262
 Pepe, Florestano (General) 33, 34, 68
 Peruzzi, Ubaldino 126
 Peter Pan 255
 Petrusiewicz, Marta 255
 Petta, Antonino 133
 Piana 92, 94, 95, 103-105
 Pianto dei Romani 98-100
 Piazza Aragonese 234
 Piazza Bologna 54, 55, 88, 110
 Piazza Magione 91, 92
 Piazza Marina 92
 Piazza Verdi 9
 Piazza, Giovanni 200
picciotti 105, 129, 134
picciotti da sgarro 160
 Piediscalzi, Pietro 95, 117
 Piemonte 1, 3-5, 7, 23, 72-77, 79, 80, 90, 91, 115-116, 118-121, 123, 135, 139, 142, 153, 157, 185, 257, 261, 262
 Piemonte ordusu 98
 Pilo, Rosolino 43, 45, 46, 48-50, 78, 83, 95, 101, 103, 106, 110, 117, 123, 125, 131, 142, 151-153, 160, 264
 Pinna, Felice (Polis Şefi) 138, 140, 141, 199, 205, 206, 209, 260
 Piraino kardeşler 244
 Pisacane, Carlo (Napolili devrimci) 77, 78, 87, 90, 96, 131, 139, 148, 213, 222
 Pisani, Casimiro (Baron) 89, 90
 Pitarresi (Villabate belediye başkanı) 239

Pitrè, Giuseppe 154, 155, 157, 251, 255
 Pius IX (Papa) 44, 45, 51, 55, 66, 72, 73
 Pizzeria Bellini 8, 9
pizzu 167-169, 178, 197, 227
 Placa, Gennarini 131
 Plutarch 118
 Poerio, Carlo 44
 Politi malikânesi 180
 Ponte Cutrerri 236
 Ponte dell'Ammiraglio 106, 113
 Ponza Adasi 78
 Porta Felice 112
 Porta Macqueda 9, 106, 111, 170, 171, 184, 199
 Porta Montalto 216
 Porta Nuova 52, 53, 112, 140, 141, 178
 Porta Sant'Antonino 54, 105, 108
 Porta Termini 54, 89, 92, 105, 106, 113, 117
 Prandello, Luigi 256
 Prato, Giuseppe Boscarini 163
 Prinziavalle, Gioacchi (Scillatolu veteriner) 163
 Prizzi 38, 83, 139, 177
 Pugliese, Angelo 131-135, 139, 140, 150, 160, 162, 164, 174, 191, 192
 Pugnallatori 222

Q
 Quattro Cantoni 28
 Quattro Cantoni 51, 52, 54, 110
 Quattrocchi, Pasquale 200
 Quintus Fabius Maximus 118

R
Racconti popolari 156
 Radetsky (Marçal) 72
 Rasponi (Kont) 188
 Ratazzi, Urbano 120, 121
 Reggio Calabria 45
 Reggio Emilia 231
 Renda, Francesco 30, 106, 116, 252
 Requesens, Emanuele (Pantelleria prensi) 56, 58
 Ribera kasabası 143
 Ricasoli, Bettino (Toscanalı Kont) 116, 186
 Riella, Marianina 173
 Rinelli, Calogero Sanfilippo 220, 221
 Riso, Francesco 8, 58, 64, 65, 67, 68, 90-94, 137, 197, 214, 264

Riso, Pietro (Baron) 91
 Roccapalumba 64
 Roma 23, 44, 55, 66, 72, 76, 115, 116, 120, 121, 124, 136, 137, 175, 182, 197, 201, 214, 232, 233, 249, 251, 256, 258
 Roma Cumhuriyeti (1798) 22
 Romagna 79, 115, 199
 Romeo, Rosario 125
 Rônesans 52
 Rotolo, Agostino (Papaz) 129
 Rousseau, Jean-Jacques 23
 Rudini (Marki) 145, 151, 153, 227, 230, 234-236, 238, 243, 248, 249, 256
 Rufo, Paolo (Castelcicala prensi) 91
 Rus savaş gemileri 233
 Russel, John (Lord) 66

S
 Salemi 97, 115, 118
 San Cataldo prensi 33
 San Domenico 63
 San Francesco di Paolo Manastırı 55, 141, 145, 156, 183
 San Francesco Saverio hastanesi 63
 San Giovanni Cammarata 134
 San Giuseppe Jato kasabası 207
 San Martino delle Scale 125
 San Martino Manastırı 103
 Sangiorgi, Armando 175, 177-182, 216, 239, 240, 249, 250, 253
sansculotte 158
 San't Ursula Manastırı 52, 91
 Santa Anna Hapishanesi 64
 Santa Cristina Gela 104
 Santa Flavia 33, 50
 Santa Maria di Gesùda 82, 86
 Santa Rosalia yortusu 27, 28, 69, 141
 Sant'Anna 98, 103, 158, 159
 Sant'Elia prensi (Romualdo Trigona) 46-49, 261, 262
 Santo Luca e Riena 134
 Santo Spirito 144
 Santo Stefano Adası 33, 77, 78, 82, 131, 139
 Santoro, Francesco 31
 Sapri 78, 148, 222
 Sardinia 55
 Sardofontana, Francesco Paolo 173-175, 211

- Sartorio ailesi 130, 135
 Sauget, Robert de (General) 55, 58
 Savoy hanedanı 12, 120, 135, 186
 Scagliuni, Enna 223
 Scalia 164
 Scarfoglio 255
 Sciacca 192, 202, 203, 219, 228
 Sciara istasyonu 236
 Scordato, Giuseppe 54, 55, 62, 63, 68
Scurmi fisusi [Kokmuş Uskumrular] 218
 Settembrini, Luigi 131
 Settimo, Ruggero 48, 56, 58, 65, 66, 68, 142
 Sforza (Binbaşı) 98, 100
sfregio 182, 220
sgarro 225
 Sicilya anayasası 8
 Sicilya Bankası 236-238, 242, 244, 247
 Sicilya lehçesi 1, 157
 Sicilya mahkemeleri 15
 Sicilya parlamentosu 58, 62
 Sicilya Yanlısı Komite 251
signorotti 128, 129
 Siino ailesi 179-181, 183, 249
 Siino, Filippo 180
 Siino, Francesco 179-181, 183
 Siracusa 26, 32, 33, 38
 Smith, Denis Mack 20
 Solfarino savaşı 79
 Solunto 58
 Sosyalist Parti 230, 231, 233, 247
 sosyalistler 200, 235, 250
 soylular 30, 58, 65, 142
 Spadaro, Placido Peder 138, 198
 Spaventa, Silvio 131
 Spedalotto 48, 49, 56, 142, 145
 Spinato, Saverio 204
 Squarcialupo İsyanı 184
 Stabile, Mariano 57, 58, 66
 Stoppaglieri 196, 202-218, 223, 227, 231, 239
 Sülfür madencileri 224
 Suse (Tunus) 139, 241
 Swabio-Norman Krallığı 20
- T**
 Tajani, Diego (devlet savcısı) 190, 199, 201, 204-207, 213, 253, 258
 Tammany (New York mafya çetesi) 153
 Tasca, Lucio 12
- Te Deum 28, 71
 Teatro Bellini 8
 Teatro Carolina 8
 Teatro Massimo 9
 Termini Imeresi 33, 34, 57, 68, 84, 164, 167, 192, 200, 202, 236, 237, 239, 241, 246
 Terranuova düklüğü 15
Times (Londra) 105, 107, 250
tocco 226, 246
 Toledo caddesi 52
 toprak (tarım) reformu 13, 58-61, 233, 265
 Torelli, Carlo (Vali) 140, 144
 Torina, Giuseppe 164
 Torino 73, 87, 91, 96, 115, 119-121, 186, 191
 Torrearsa markisi 58, 67, 119
 Toscana 72, 79, 115, 123, 157
 Totò 201, 209, 216
 Trabia prensi 15, 91
 Trapani vilayeti 19, 27, 28, 33, 38, 62, 87, 95, 203, 229, 241, 242
 Trapani, Nicolò 240
 Trasselli, Carlo 135, 139, 145
 Trevelyan, G. M. 8, 90, 109
 Trigona, Romualdo bkz. Sant'Elia prensi
 Tunus 29, 139, 233, 240, 241
 Turiello, Sebastiano 261
 Turissi-Colonna bölgesi 166, 216
 Türkory, Louis (Macar) 106, 107
 Türr, Stefano (Macar General) 99, 126
 Tweed (New York mafya çetesi) 153
- U**
 Ucciardone Hapishanesi 57, 64, 69, 146
 Uditore 131, 170-176, 178-180, 187, 211, 216
 Ulloa, Pietro Calà 41, 42, 137, 150
 Ulusal Cemiyet 76, 77, 118, 186, 187
 Ulusal Muhafızlar 48, 64, 65, 68, 91, 124, 130, 131, 140, 144, 145, 174, 187, 205, 208, 209
 Ulysses 2
 Umberto I (İtalya kralı) 238
 Urbani, Vittorio 221
 U'zu [Amca] Piddu 214-216
- V**
 Vaglica, Gioacchino 31
 Valachi, Joseph 221

- Valenza, Giuseppe 134
Valguanera 163
Varese 79
Varsalona, Francesco Paolo 192
Vatikan 233
Venedik 120, 136, 181, 249
Venezia 78, 79
Verdura 48, 49
Verro, Bernardino 231
Vesperum İsyanı (1282, Sicilya) 12, 14, 20, 26, 155, 156, 158, 196
Vial, Pietro (General) 53, 56, 58
Vicaria Hapishanesi 27, 31, 95, 151, 159
Vico 14
Villabate 37, 50, 54, 89, 90, 92, 93, 105, 176, 178, 181, 197, 198, 242, 244, 249
Villabate mafya cetesi 238-240, 244, 252
Villafarte 83
Villafranca 33, 79
Villafranca Antlaşması 79
Villafranca prensi 32, 34, 68
Villafarte 83, 126
Villagrazia 37
Vittorio Emanuele (Piemonte-İtalya kralı) 73, 75-77, 90, 92, 115, 116, 119, 121, 185, 186
Viyana Kongresi (1815) 20, 26, 73
Von Mechel, Luka (İsviçreli Binbaşı) 103-106, 113, 117
- W**
Woodhouse şaraphanesi 97
- Y**
Yunanca 220
- Z**
Zaragoza 201, 213
zehirleyiciler 37, 38, 156

Devrim, siyasi iktidar değişene kadar süren geçici bir kanunsuzluk dönemi miydi, yoksa bu dönem toplumsal dönüşüm tamamlanana dek sürmeli miydi? Devrimle suç arasında nasıl bir ilişki vardı? İsyan, eşkıyalık, zengin mallarını yağmalama her zaman suç eylemleri miydi? Devrimciler ne zaman özgürlük savaşçısı, ne zaman suçlu kabul ediliyorlardı? James Fentress'in 19. yüzyıl Sicilya tarihine bakışı, bu tür sorulara yanıtlar bulma çabasıyla şekilleniyor. Yazarın gözlemine göre, "Sicilyalılar özgürlükleri için mücadele ettikleri sürece devrimciydiler ve bundan dolayı iyiydiler; devrim sona erdikten sonra mücadeleye devam ettiklerinde ise suçluya dönüştüler ve bundan dolayı da kötü oldular. Peki devrimin sona erdiğini bildiren düdüğü kim çalmıştı ve o kişiye düdüğü çalma yetkisini kim vermişti?" Elinizdeki kitap, özgürlük mücadelesiyle Mafya üyeliği, istibdada başkaldırmayla meşru düzen yıkıcılığı, komploculukla reformculuk arasındaki çizgilerin ne zaman ve neye göre belirsizleştiğini ya da kalınlaştığını Sicilya tarihi bağlamında ele alıyor. İtalyan birliği ve sonrasına uzanan süreçte, 1820, 1848 ve 1860 devrimlerinin yol açtığı siyasal-toplumsal dönüşümlerle Mafyanın ortaya çıkışı arasındaki çetrefil ilişkileri değerlendiriyor. Garibaldi, Mazzini, Cavour, Pilo gibi figürlerin düşünceleri ve eylemlerine yakından bakmaya çalışıyor.

Tarih Vakfı Yurt Yayınları daha önce *Eşkıyalar ve Devlet*, *Ege'de Eşkıyalar*, *Bize Derler Çakırca* gibi kitaplarla, "kanundışı" öğelerle "meşru" otorite arasındaki ilişkilerin Osmanlı-Türk tarihyazımı bağlamında sorunsallaştırılmasına katkıda bulunmuştu; bu kez okurun meseleye Akdeniz'in başka bir durağından bakmasına yardımcı oluyor.



T Ü R K İ Y E
EKONOMİK VE TOPLUMSAL
TARİH VAKFI



TARİH VAKFI YURT YAYINLARI